

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

נעבים

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרב"ג מו"ר המקובל
דבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ב

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדה שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואלי

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

ברכה ישועה והצלחה

יְיָהּ נֹף מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ
הַר צִיּוֹן יִרְבֵּיתִי צְפוֹן קָרִית מְלֶךְ רַב:
פִּי יִסְפֹּר צְדָקָתְךָ כָּל הַיּוֹם תְּשׁוּעָתְךָ
כִּי לֹא יִדְעֵתִי סְפָרוֹת:

מי שברך אבותינו הקדושים והטהורים
הוא יברך וישמור וינצור את

התורם הנכבד

החפץ בעילום שמו

הקב"ה ימלא כל משאלות ליבו
לטובה ולברכה ויזכה לראות בבנין
בית מקדשינו ותפארתינו בקרוב

ויזכה לישועה ולחיים טובים בריאים
ושמחים, זכות רבינו הרש"ש זיע"א יעמוד
לו למלאות כל משאלות ליבו
לטובה ולברכה אמן כ"ר

עריכת פדיון נפש מסוגל להציל מגזרות קשות לכלל ולפרט

"והצושה פדיון זה באופן זה בבודאי משלים שנתו" (ספר חינוך)

כמהגוה של רבינו הרב חיים ויטל תלמיד רבינו האריז"ל זיע"א
וכמהגוה כל גדולי המקובלים מדי שנה בערב ראש השנה ויום הכיפורים

יערכו ראשי ישיבת המקובלים "נהר שלום" שליט"א

פדיון נפש

הגאון הגדול הצדיק המקובל
רבי בניחן שמואל'לי
שליט"א

הסבא קדישא הגה"צ המקובל
רבי שלום שמואל'לי
שליט"א

עם כוונות הרש"ש זיע"א

בערב ראש השנה ובערב יום כיפור

02-624-9000

יש להעביר את השמות וסך **36** ₪ שהוא כולל 160 פרוטות לכל שם ולכל פדיון
השמות יתקבלו לפדיון ערב ראש השנה עד כ"ח אלול בערב ולפדיון ערב יום הכיפורים עד ח' תשרי בערב

מדינת ישראל מ"ה
נשתייך מנכ"ס חמנו שיעמי עבד
חלים, היה עושה ענדים את הפדיון
נפש עם כוונות הרש"ש זיע"א, אשר
בנחו החזירי לאדם את העלם החזתי
שומחלק חמנו ועל ידי זה מתפא.

המגיד ספרו הרש"ש זיע"א
פעם תלמה אשר רב הגי' מדיש,
המגיד אתר שהגיע ומה להפטר
המגיד, ואתר חזונו של רב הגי',
ערך המגיד זיע"א פדיון נפש ע"פ
הקבלה בנפשי שנתה לו הרבנית, והציל
את חיה ממות בטת.
תש"ס ע"פ ח"פ 1000

סדרו היתום סיפר ונביח"ל
בזמן מלחמת ויפולין, ערך חן החסם
סופר, פדיון נפש ע"פ הקבלה, לכל
אנשי הגי' פרטות ובזמן ההצנצות
לא תמ אפי' יהודי אחד על אי שחרונו
כל נתי הגי' (מלך ר' גי'ים) ויהי לפרא
1000

כל כספי הפדיון קודש להרזוקת מוסדות 'נהר שלום'
מיסודו של המקובל האלוקי רבי מרדכי שרעבי זיע"א

המשתתפים בפדיון נפש גם לראש השנה וגם ליום כיפור
יזכו ששמותיהם יכנסו לקודש פנימה לפדיון שעורך
זקן המקובלים חנן ר"ה החסיד רבי שלום שמואלי שליט"א

עריכת פדיון נפש מסוגל להציל מגזרות קשות לכלל ולפרט

"והעושה פדיון זה באופן זה בוודאי משלים שנתו"
(ספר הכוונות)

100

הפדיון נפש

שמבטיח שנה טובה ומאושרת!

מי סידר את הפדיון לראשונה?

בספר שערי חמדים כתב: "פדיון נפש המקובל מאליהו הנביא זכור לטוב". הוא מוזכר גם ברמב"ן, ה'שמן ששון' בשם האריז"ל ורבי חיים ויטאל, הרש"ש הקדוש, החיד"א, רבי חיים פאלאג'י ועוד.

ההבטחה המופלאה:

"העורך פדיון נפש באופן זה - בוודאי משלים שנתו!"

(גהות 'שער הכוונות')

יש לכם בעיה? - זה הפיתרון!

"פדיון נפש זה הוא תועלת ותרופה לכל צרה שלא תבוא, ובפרט לחולים שיתרפאו במהרה!"

(פרי עץ חיים)

האם הפדיון עובד גם בזמננו?

בזמן מלחמת נפוליאון, ערך מרן החתם סופר "פדיון נפש" לכל תושבי פרשבורג. בזמן ההפצצות, נחרבו כל בתי העיר אולם אף יהודי לא ניזוק, ויהי לפלא גדול!

(ספר עם לבדד ישכון, מכת"י החת"ס)

האם זה בדוק ומנוסה?

"וכבר היו מנסים ובודקים אותו יותר מאלף פעמים, והיה מועיל בעזרת ה' תכף באותה שעה, והיתה ניצרת תועלתו ותרופתו לכל אדם!"

(פרי עץ חיים)

איך משפיע הפדיון על האדם?

לבד מהגוף והנשמה, יש לכלול גם 'צלם'. ה'צלם' הוא חלק רוחני השורה על האדם, מחיה אותו ושומר עליו מכל רע. אם ה'צלם' נפגע או מסתלק, נפגעת השמירה על האדם, ואז הוא יכול להיפגע בגופו או בפרנסתו וכיו"ב. עריכת הפדיון כראוי - משיבה את ה'צלם' למקומו, ולהגנה מיטבית על האדם.

כיצד נערך הפדיון?

הרב הפודה כותב צירופים של שמות הקודש שעולים כמניין 160, ועל כן צריך 160 פרוטות מכסף (ק"ס פרוטות). 160 הוא בגימטריא צלם, והוא משיב את הגנת הצלם על האדם, ועולה גם כמניין עץ - 'כי האדם עץ השדה'. לאחר הפדיון ניתן הכסף כצדקה לעניים תלמידי חכמים.

(עפ"י מהר"ח והחיד"א)

מי צריך לערוך את הפדיון?

"שיהיה עורך הפדיון תלמיד חכם, אשר יראתו קודמת להכמתו ובקי בכוונות האריז"ל והרש"ש"

(מנהגי רבותינו המקובלים)

מתי צריך לערוך את הפדיון?

"לערוך פדיון נפש בכל ערב ראש השנה וערב יום הכיפורים"

(מנהגי רבותינו המקובלים)

ידוע שגם מורנו ורבנו המקובל רבי יצחק כדורי צ"ל היה מעביר מעות הפדיון מידי שנה בערב ר"ה ובערב יו"כ למורינו ורבנו הגה"צ רבי בניהו שמואלי שליט"א בכדי שיערוך בעבורו את הפדיון נפש בכוונות הרש"ש

02-624-9000

כל כספי הפדיון קודש להרזקת מוסדות 'גהר שלום' מיסודו של המקובל האלוקי רבי מרדכי שרעבי זיע"א

כונן אברכים מצוינים, שיעורים בתורת הקבלה, כולל חצות, כולל ליל שישי, ישיבת בין הדמנים, שעורי תורה, פעולות להפצת הזוהר הקדוש, הוצאת ספרים ועלוני תורניים תפילות להצלחת עם ישראל, תיקון נפטרים, פדיון נפש, בית תמחוי, תמיכות חן ליתומים ואלמנות, קמחא דפסחא, פעילויות לילדים ונוער, הבית היהודי - יעוץ במגוון נושאים

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

ניתן להשיג

ידיעתו היא אוצרו
למנוחל אוצרו יש ואצרותיהם אמרת

האוצר

אלהי יש ואצרותים אמרת
למנוחל אוצרו

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

בראשית א

מאוצר שיוחזינו ומאמרון
של הרד"ג מו"ד המקובל
רבי בנימו ישועבר שמואל'י שליט"א

מנחת	מנחת
פני השדה	פני השדה
קנה	קנה
שמי השבע	שמי השבע
בראשית א	בראשית ב
אמר שיהיה	אמר שיהיה
ספר	ספר
יהי האור	יהי האור
עשה שמים	עשה שמים
עשה ארץ	עשה ארץ

הפצה ראשית 'סגולה' 00-33-644-02

ספרי החגים עכשיו על המדף

כיפור

ראש השנה

סוכת רחמים

סוכות

הפצה ראשית

סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 י-ם 02-644-33-00

הלכות שמיטת כספים

מצות שמיטת כספים והם שלש מצות:

- א. להשמיט את כל החובות שחייב אדם לחברו, שנאמר (דברים טו, ב) "שמוט כל בעל משה ידו" [א].
- ב. שלא לתבוע חובות מחברו אחרי שנת השמיטה, שנאמר: (שם, א-ג). "מקץ שבע שנים תעשה שמטה. וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה". את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך" [ב].
- ג. שלא נמנע מלהלוות לחברנו קודם שמיטה מחשש שמא יתאחר החוב וישמט, שנאמר (שם פסוק ט) "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא" [ג].
- א. התובע חוב שעברה עליו שנת השמיטה עובר בלא תעשה [ד]. ובימינו שאין דין יובל נוהג, שמיטת כספים נוהגת מדברי סופרים [ה].
- ב. אסור להמנע מלהלוות כסף לחברו, מחשש שמא לא יפרע הלוח את החוב עד אחרי השמיטה וישמט [ו].

עיונים והארות

שטרותיהם בשמיטה, אף הקב"ה לא יגבה עבירות שלהם... כי סגולת השמיטה שלא יגבה הקב"ה העבירות (ספר נחל קדומים הובא בספר דיני שביעית השלם פרק כ"ז). (גבורי כח).

ד. **שנאמר** (דברים פרק טו פסוק ב): "וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה".

ה. **שנאמר** (ויקרא פרק כה פסוק י'): "וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה" ודרשו בגמרא (גיטין דף לו ע"א) בזמן שכל יושביה עליה, והואיל שבזמן הזה, אין כל ישראל נמצאים בארץ ישראל, אין היובל נוהג, ומכיון שאין היובל נוהג אין שמיטת כספים נוהגת מהתורה. רמב"ם (פרק ט שמיטה ויובל הלכה ב-ג). בן איש חי (שנה א פרשת כי תבוא סעיף כו). קוני' קיצור הלכות שמיטת כספים ופרוזבול מהראש"ל מופת הדור הגר"ע יוסף זצוק"ל (סעיף ב). ובספרו הליכות עולם (חלק ב עמוד ריג סעיף א).

ו. **והנמנע** מלהלוות עובר על מה שנאמר בתורה (דברים פרק טו פסוק ט): "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא". וכן הוא במשנה שביעית (פרק י משנה ג) זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה (שם) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', התקין הלל פרוזבול. כתב הרמב"ם (פרק ט הלכה ל) וז"ל, מי שנמנע מלהלוות את חברו קודם השמיטה, שמא יתאחר החוב שלו וישמט, עבר בלא תעשה שנאמר "השמר לך" וגו'. וחטא גדול הוא שהרי הזהירה עליו תורה בשני לאוין שנאמר "השמר לך ופן" וגו'. וכל מקום שנאמר "השמר" או "פן" או "אל", הרי זה מצות לא תעשה. והתורה הקפידה על מחשבה רעה זו וקראתו בליעל. והרי הוסיף הכתוב להזהיר ולצוות שלא

א. **מניין** המצות (מצות עשה קמא). רמב"ם (פרק ט הלכות שמיטה ויובל הלכה א). ספר חינוך (מצוה תעז).

ב. **מניין** המצות (לא תעשה רל). רמב"ם (פרק ט שמיטה ויובל הלכה א). ספר חינוך (מצוה תעה).

ג. **מניין** המצות (לא תעשה רלא). רמב"ם (פרק ט שמיטה ויובל הלכה ל). ספר חינוך (מצוה תפ).

טעמים למצות שמיטת כספים:

א. ללמד נפשינו במידות מעולות, מדת הנדיבות ועין טובה. והיינו כדי להרגיל האדם למדת וותרנות. (ספר החינוך מצוה תעז).

ב. לקבוע בלבבנו הבטחון הגדול בה' יתברך, ואז תכשר נפשינו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול בברכה והרחמים. (ספר החינוך מצוה תעז).

ג. ממצוה זו נמצא גדר חזק להתרחק מאד מהגזל ומהחמדה בכל אשר לרעינו, כי נשא קל וחומר בנפשינו לאמר, אפילו הלויתני ממוני והגיע שמיטה אמרה תורה, להשמיט ביד המלוה. שלא לגזול ושלא לחמוס משלו לא כל שכן שראוי להתרחק עד הקצה האחרון. (ספר החינוך מצוה תעז).

ד. חינוך לאדם שלא העושר והעולם הזה היא המטרה והתכלית של האדם, אשר ימינו כצל נטו, ולה' הארץ ומלוואה, ומטרת האדם לקיום התורה והמצות, וקרא שמיטה לה', להזכיר לו מטרת בואו לעולם. (ספר העקדה הובא בילקו"י פרק כ"ד עמוד תקטו)

ה. לתקנת העניים ותועלתם. (רמב"ם בספרו מורה נבוכים הובא בילקו"י שם)

ו. על ידי קיום מצות שמיטת כספים באה מחילת עוונות ישראל, והדבר בא מידה כנגד מידה. אם אין ישראל גובים

- ג. ודע כי נוהגת מצוה זו אף בחוץ לארץ [ז].
- ד. השביעית משמטת בסופה [ח], לפיכך המלוה את חברו אף בתוך שנת השמיטה, יכול לגבות את חובו כל השנה, ומיד כששקעה החמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב [ט].
- ה. נשים שייכות במצות שמיטת כספים ומקיימות בזה מצוה, לפיכך אשה שהשאלה לשכנתה ככרות לחם או מספר ביצים וכדומה, ועברה עליהם שביעית, אינה יכולה לתובעם [י].
- ו. שביעית משמטת חוב בעל-פה או בשטר [יא].
- ז. כל חוב שלא הגיע זמן פרעונו לפני ראש השנה של מוצאי שביעית, אינו נשמט. לפיכך המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים, אין השביעית משמטתו [יב].
- ח. הלואה כסף לחבירו ונתן לו חברו צ'ק לתאריך ט"ו באלול, אם המלוה עדיין לא פרע את ההמחאה, נשמט החוב [יג]. ומכל מקום אם התאריך הכתוב בהמחאה הוא לאחר ראש השנה של מוצאי שביעית, אינו

עיונים והארות

השמטה בחג הסכות". מה שם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע. לפיכך המלוה את חברו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה, וכשתשקע החמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב. עכ"ל. שולחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף ל). ובספר הליכות עולם (חלק ב עמוד ריט). ובספרו חזון עובדיה (הלכות פרוזבול. עמוד ז סעיף ג).

י. **ספר החינוך** (מצוה תעז), דהא שמיטת כספים אינה מצות עשה שהזמן גרמא, הואיל ונוהגת גם אחר שביעית. ועוד שבשמיטת כספים יש גם מצות לא תעשה של "לא יגוש". ועיין למו"ר מופת הדור בספרו הליכות עולם (חלק ב עמוד ריז סעיף ב). ובספרו חזון עובדיה (הלכות פרוזבול. עמוד לח סעיף טז).

ודע כי אשה נשואה שהלוותה מנכסי בעלה, ובעלה כתב פרוזבול, אינה צריכה אף היא לכתוב פרוזבול. ספר חזון עובדיה (שם).

יא. **רמב"ם** (פרק ט שמיטה ויובל ו) וז"ל: שביעית משמטת את המלוה ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים הרי זה משמט. שולחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף ב). ילקו"י (פרק כד סעיף ה). ספר חזון עובדיה (הלכות פרוזבול. עמוד ט סעיף ד).

יב. **עיין** בגמרא מכות (דף ג עמוד ב) וכלישנא בתרא. וכן פסק הרמב"ם (פרק ט שמיטה ויובל ט). וכן כתבו הרמב"ן והריטב"א והרא"ש (מכות דף ג עמוד ב), דהלכה כלישנא בתרא, דשביעית בזמן הזה מדרבנן, וספקא דרבנן לקולא, הילכך אינה משמטת. וכן פסק מו"ר מופת הדור בספרו הליכות עולם (חלק ב עמוד ריז סעיף ב). ובספרו חזון עובדיה (הלכות פרוזבול. עמוד כא סעיף יא). ילקו"י (פרק כד סעיף כא). דיני שביעית השלם (פרק כט סעיף יא).

וטעם הדבר, הואיל והמלוה והלוה התנו ביניהם שההלואה היא לתקופת זמן, ובתוך התקופה אין באפשרות המלוה לתבוע חובו, הרי זה אינו בגדר "לא יגוש", ושמיטת כספים היא רק בכסף שניתן לגבותו עכשיו.

יג. **שו"ת** יביע אומר (חלק י חושן משפט סימן ג סוף אות ד) והוסיף, שאפילו צ'ק בנקאי, כיון שמחוסר גוביינא, הרי זה

ימנע אלא יתן שנאמר "נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו" וגו'. והבטיח הקב"ה שכר מצוה זו בעולם הזה, שנאמר "כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך" וגו'. וכתב החפץ חיים (ספר אהבת חסד, חלק ב פרק ז), שצריך אדם מישראל לשים אל לבו: אילו בא איש כערכו ומכנה אותו בשם "בליעל" כמה היה מקפיד וכועס עליו! ואפילו אם כינהו בינו לבינו, איש זולתם לא הקשיב, ולא נתבייש, מכל מקום, היה כועס. קל-וחומר שיש לו להתמרמר בלבו שהתורה ולא אדם מכנה אותו בשם "בליעל", וכמה מן החרפה והכלימה תשיגנו לעתיד לבוא... הלא דרשו חז"ל היקש של פסוק דנן הקורא בליעל למי שנמנע מלהלוות ערב שמיטה, עם הכתוב בעיר הנדחת "יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את ישבי עירם" (דברים פרק יג פסוק יד)... והובא בספר דיני שביעית השלם (עמוד קסח). (גבורי כח)

ז. **רמב"ם** (פרק ט הלכה ג). ספר החינוך (מצוה תעז). מרן בשולחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף א) ובספרו שו"ת אבקת רוכל (סימן קמב). בן איש חי (שנה א. פרשת כי תבוא סעיף כו).

ח. **שנאמר** (דברים פרק טו פסוק א): "מקץ שבע שנים תעשה שמטה", וכן נאמר (דברים פרק לא פסוק י): "מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסכות", מה שם אחר שבע, אף השמטת כספים אחר שבע.

ויש מהראשונים שכתבו שאסור לגבות חוב גם במשך כל שנת השמיטה, לכן יש מדקדקים הנוהגים לעשות פרוזבול אף בערב ראש השנה של שמיטה. וכן נהג הגרי"י קניבסקי זצ"ל כמובא בספר דיני שביעית השלם (פרק כט סעיף ו). ועיין מש"כ מו"ר מופת הדור מהראש"ל הגר"ע יוסף בספרו שו"ת יחוה דעת (חלק ד סימן סב), ובספרו הליכות עולם (חלק ב עמוד ריח), ובספרו שו"ת יביע אומר (חלק י חושן משפט סימן ג אות ג), ובספרו חזון עובדיה (הלכות פרוזבול. עמוד ז סעיף ג).

ט. **רמב"ם** (פרק ט שמיטה ויובל הלכה ד) אין שביעית משמטת אלא בסופה, שנאמר (דברים פרק טו פסוק א-ב) "מקץ שבע שנים תעשה שמטה. וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו", ושם הוא אומר (דברים פרק לא פסוק י) "מקץ שבע שנים במעד שנת

משמט וידן.

ט. המשאיל לחברו כלים לעבוד בהם וכדומה, אין השביעית משמטתם [טו].
 י. המלוה את חברו ולא קבע לו זמן לפרעון, אלא אמר לו לכשתרצה תפרע לי הרי זה משמט [זו].
 יא. הקפת חנות אינה משמטת, וכן אם לא שילם שכר שכיר, אין החוב נשמט. ואם זקף את החוב במלוה, משמט [יז].

יב. דיני שמיטת כספים חלים רק כאשר הלוח והמלוה הם יהודים [יח].

יג. הלוח לחבירו 'על מנת שלא תשמטנה שביעית' הוה ליה כאילו אמר שלא יחול דין שביעית על ההלואה, ואין בידו למנוע את השביעית שלא תחול כי מתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל, אמנם התנה המלוה עם הלוח שלא ישמיט הוא חוב זה ואפילו בשביעית, תנאו קיים, שכל תנאי שבמזון תנאו קיים, ונמצא זה חייב עצמו במזון שלא חייבתו תורה שהוא חייב [יט].

תקנת פרוזבול

יד. כשראה הלל הזקן, בתקופת בית שני, שהעשירים נמנעים מלהלוות לעניים בשנת השמיטה, מיראתם פן תשמוט השביעית את חובם, לפיכך התקין פרוזבול כדי שלא ישמט החוב, ויוכלו להלוות זה לזה. [א]

טו. "פרוזבול" פירושו היא מילה מורכבת משלש תיבות: "פרוז" - תקנה, "בולי" - עשירים "בוטי" - עניים. כלומר שהתקנה היתה לטובת העניים, שימצאו מי שילוה להם, ותקנה לעשירים, שלא יפסידו את ממונם על ידי השמטת ההלואה בשביעית.

טז. כיצד תקנת הפרוזבול: בא המלוה לפני בית דין, ואומר בפניהם, "מוסרני לכם פלוני ופלוני ופלוני הדיינים, שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה". וחותמים למטה הדיינים [ב]. ואין צריך לפרט בשטר הפרוזבול את שמות הלווים [ג].

יז. בני אשכנז רשאים לסדר פרוזבול לפני כל בית דין של שלשה אנשים, אולם בני ספרד אין להם לסדר

עיונים והארות

- משמט. ע"ש. וכן הוא בספרו חזון עובדיה (הלכות פרוזבול. סעיף ד עמוד ט). ילקו"י (פרק כד סעיף ו).
- אמנם בשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן רצא) כתב, שאינו משמט, כיון שהצ'ק נחשב כשווה כסף בידו, שיכול למכרו או ליתנו לאחר כשווה כסף. ע"ש.
- יד. הראש"ל הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל והובא בשו"ת מעין אומר (חלק ה פרק ג סימן ל עמוד פז).
- טו. ספר גבורי כח (סימן טז הערה סג) שהסביר כיון שחייב להחזיר לו את אותו החפץ ממש, נחשב כמי שנותן לחברו חפץ לשמור, שהחפץ שייך למפקיד באשר הוא שם, ולכן אין כאן חוב שהשביעית תשמט. ריטב"א (מכות דף ג ע"ב) הובא בספר דרך אמונה (פרק ט שמיטה ויובל ס"ק ב).
- טז. אמנם אם נותן לו זמן התראה מראש, כגון שאומר לו לכשאתבע אותך יהיה לך שלשים יום כדי להשיג את התשלום, ולא הגיע זמן הפרעון קודם ראש השנה של שמינית, אין חוב זה נשמט. שבת לה' (פרק י סעיף טו). ספר גבורי כח (סימן טז הערה סו).
- יז. רמב"ם (שם יא) ובשולחן ערוך (שם יד-טו). ספר חזון עובדיה (הלכות פרוזבול. עמוד לה סעיף יד). ילקו"י (פרק כד סעיף ח וסעיף כ). אול"צ (שביעית. פרק ז אות ב).
- והטעם, לפי שדרך החנוני להקיף לתקופה ארוכה, ואין דרכו לנגוש מיד, והוא כאילו קבע לו זמן אחר השמיטה,

- פ. רזובול, אלא לפני בית דין חשוב הממונה על ידי הקהל ומקובל עליו[ו].**
- יח. אין לעשות פרזובול אצל דיינים קרובים זה לזה. ויש להזהר שלא לעשות פרזובול גם כאשר הדיינים קרובים למלוה או ללוה. וכן כשעושה פרזובול בפני עדים, יש להזהר שלא יהיו העדים קרובים למלוה או ללוה[ו].**
- יט. יכול לעשות פרזובול על ידי שליח[ו].**
- כ. פרזובול מועיל לחובות שנעשו לפני כתיבת הפרזובול וחתימתו בפני העדים או הדיינים, אבל לחובות שנעשו אחר כך, צריכים פרזובול אחר כדי שלא ישמטו[ו]. ולכן יש לכתוב בפרזובול את תאריך כתיבתו[ו].**
- כא. אם עשה פרזובול בחודש אלול ולאחר מכן הלוח הלוואה נוספת, בלא לקבוע זמן לפירעון, אין צריך פרזובול אחר, דסתם הלוואה ל' יום, והוי קבע לו זמן אחר השביעית ואין השביעית משמטתו[טו].**
- כב. פרזובול נכתב רק כשיש קרקע ללוה[ו], ואם אין לו יכול המלוה לזכות לו אף שלא בפניו, ארבע אמות קרקע, ואחר כך יכתוב פרזובול[יא].**

עיונים והארות

בסופה, וממילא מה שהלוח לאחר כתיבת הפרזובול, כיון שלא נמסרו לבית דין, כשעברה עליהם שמיטה הושמטו. שולחן ערוך (חושן משפט סימן סז סעיף לב). בן איש חי (פרשת כי תבוא סעיף כו). ועיין בספר שמיטת כספים ופרזובול (פרק יב סעיף א-ג).

ח. בספר הלכות שביעית (סימן י ס"ק צב) כתב, שברוב נוסחאות הפרזובול שבראשונים ובאחרונים נזכר זמן, והובא בספר שמיטת כספים ופרזובול (פרק ט סעיף ז). ומו"ר מופת הדור בספר חזון עובדיה (שם) הוסיף שכן כתב בכפתור ופרח (פרק נ).

ובדיעבד אם לא נכתב זמן, הפרזובול כשר. ספר חזון עובדיה (פרזובול. עמוד ס ד"ה ויש), שכן מתבאר בספר הישר (שם).

ט. שולחן ערוך (חו"מ ס' לב סעיף י). שו"ת יביע אומר (חלק י חושן משפט סימן ג אות ז). ילקו"י (פרק כד סעיף כח).

י. משנה שביעית (פרק י משנה ו) אין כותבין פרזובול אלא על הקרקע. רמב"ם (פרק ט הלכה יט). שו"ע (שם סעיף כב). שו"ת יביע אומר (חלק י חושן משפט סימן ג אות ט). ספר חזון עובדיה (פרזובול. עמוד ז סעיף סג).

ועיין בספר גבורי כח שכתב ובטעם הדבר להצריך קרקע מצינו בזה שלשה טעמים:

א. רש"י (גיטין דף לז ע"א) כתב, שאין דרך להלוות למי שאין לו קרקע, כדי שיהיה המלוה בטוח בחובו, ודבר שלא שכח לא תיקנו בו חכמים.

ב. הר"ש (פרק י שביעית משנה ו) פירש, דאז נחשב החוב כגבוי ביד בית דין, דקרקע אינה נגזלת ועומדת בחזקת בעליה, ואי אפשר להצניעה, וכשמוסר חובותיו לבית הדין הרי הקרקע בחזקת בית הדין.

ג. הר"ש סיריליאו (ירושלמי שם) כתב, כיון שיש לו קרקע, חשיבי כל המטלטלין כקנויים אגב הקרקע, ולא קרינן ביה לא יגוש.

ד. נחשב חובו כראוי לגבות. ר"ת בתוס' קידושין (דף כו עמוד ב).

יא. משנה שביעית (שם) אין כותבין פרזובול אלא על הקרקע.

שמות הלווים. וכן כתב בספר חזון עובדיה (פרזובול. עמוד נט ס"ק ו).

ועיין בספר השמטה להרי"מ טוקצינסקי (עמוד סב) כתב, שהגר"ש סלנט, אב"ד ירושלים, היה מהדר לכתוב שמות החייבים לו מעבר לדף.

ד. שו"ת אור לציון (שביעית פ"ז תשובה ג).

וכן דעת מרן השולחן ערוך (סימן ס"ז סעיף י"ח) שפרזובול צריך להכתב בבית דין חשוב, של שלשה דיינים הבקיאים בדיני שמיטה ופרזובול. וספרדי הנהוג כדעת מרן, שעשה פרזובול בבית דין שאינו חשוב, כדעת הרמ"א, ייתכן שאין זה פרזובול ואסור לו לגבות את חובו.

ודעת הרמ"א שכל בית דין של שלושה מוסמך לכך, ובלבד שיהיו בני תורה המבינים ענין הפרזובול ושמיטת כספים. וכן דעת הרא"ש והטור (חושן משפט סימן סז), הרמב"ן (גיטין דף לז עמוד א), הרשב"א (שם), הריטב"א (גיטין דף לז ע"א) שכותבין בכל בית דין ואפילו בשלשה הדיוטות.

ה. שו"ת אור לציון (שם תשובה ד) בשו"ע חו"מ (סימן ס"ז סעיף י"ח) כתב, פרזובול אינו משמט, ואינו נכתב אלא בב"ד חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרזובול ויודעים ענין שמיטה והמחוס רבים עליהם באותה העיר. ומכאן שאין לעשות פרזובול כשהדיינים קרובים זה לזה, שהרי בעיני ב"ד חשוב.

וכן פסק בשו"ת יביע אומר (חלק ג חושן משפט סימן ו, וחלק י חושן משפט סימן ג אות ח). ובספר חזון עובדיה (פרזובול. עמוד סא סעיף ו). ילקו"י (פרק כד סעיף לב).

ובדיעבד אם היו העדים קרובים זה לזה או ללוה או למלוה, או לדיין, יכול לגבות בו. כן כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ג חושן משפט סימן ו אות ז, ובחלק י שם אות ח).

ו. וצריך לכתוב בשטר הפרזובול, שפלוני השליח בא לפנינו בשליחות פלוני המלוה. שו"ת יביע אומר (חלק ב חושן משפט סימן ה. וחלק י חושן משפט סימן ג אות יג). אול"צ (שביעית. פרק ז אות ה). וכתב הגר"ח כסאר בשו"ת החיים והשלום, שעדיף שיעשה הפרזובול בעצמו לצאת ידי הכל, ואם אי אפשר, יעשה על ידי שליח.

ז. רמב"ם (פרק ט הלכה כב). כי אין השביעית משמטת אלא

ג. השוכח לכתוב פרוזבול ונזכר בערב ראש השנה סמוך לשקיעה, באופן שאין שהות לכותבו, יאמר בפני שני עדים, נוסח הפרוזבול, "הריני מוסר כל חובות שיש לי לידי בית דין פלוני ופלוני, שאוכל לגבותם בכל זמן שארצה". ויוכל לגבות חובותיו ויגב.

כד. הרוצה להתחסד ולקיים מצות שמיטת כספים, ומלוה לאחר כתיבת הפרוזבול במטרה שכאשר יחזיר הלוה יאמר לו המלוה "משמט אני", אמנם צריך שיקבע זמן שיהיה פירעון ההלוואה לפני ערב ראש השנה ויגב.

הלכות ומנהגי ערב ראש השנה

הלכות ומנהגי ערב ראש השנה

א. נוהגים שביום כ"ד אלול קורין בפרשת וישלח "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום" וכו' עד "בת מי זהב"א].

עיונים והארות

שאלה ופקדון הלכה ה). והטור והשלחן ערוך (שם). אלא שהרב המגיד הסביר דהיינו טעמא משום דשאלה הדרא בעינה, מה שאין כן הלואה שלהוצאה ניתנה, לפי זה המשאילה ככרות לחם דלא הדרא בעינה אינה יכולה לתובעה תוך שלשים יום. ועיין בספר תוספת שבת (סימן שז ס"ק כו) שמחלק אם אומרת בשעת שאלה הלויני או השאיליני. שכל שאומרת לשון שאלה קיבלה על עצמה שתוכל חבירתה לתבעה מיד. ע"ש. וסיים בצריך עיון. עכ"ל.

א. פת"ע (ריש כוונות ר"ה), כה"ח סופר (סי' תקפא ס"ק כא). וטעם הדבר היות ובהם נרמזו בחינת ז' מלכים שהיו קודם ששת ימי בראשית, בסוד מ"ש ז"ל שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן, והתחלתם היתה ב"ז אלול וגמרם ביום כ"ד, וביום כ"ה התחילו ששת ימי בראשית

וכתב הרש"ש בנהר שלום (דף לז ע"ג) בשם מהר"ח פינסו זצ"ל. הנה נודע שביום י"ז באלול נאצלו ג"ר דב"ן והוא היה יום שבת, ואחריו מיום א' עד יום השבת השני, והם י"ח י"ט כ' כ"א כ"ב כ"ג כ"ד, נאצלו השבעה מלכים דב"ן שנשברו. וביום השבת השנית הנז"ל שהוא יום כ"ד, שבו ביום נשבר המלך השביעי ובו ביום נאצלו ויצאו ג"ר דמ"ה החדש, ולמחרתו שהוא יום כ"ה באלול התחילו לצאת השבעה מלכים דמ"ה לתקן השבעה מלכים דב"ן, והם השבעה ימים הכתובים בתורה במעשה בראשית, ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד וכו' עד ויכולו, נמצא כי שיתא אלפי שני נמנים מכ"ה באלול.

והזמנים נמנים מר"ה ר"ח תשרי לחשבון הלבנה, ולחשבון החמה מיום ד' דששת ימי בראשית, כי הלבנה נתמעטה ולא שמשה עד יום הששי דששת ימי בראשית. וזה לדעת ר' אליעזר שאומר שתחילה נברא החיצוניות בששה חדשי החורף, ואח"כ הפנימיות בששה חדשי הקיץ. ע"כ. ועיין ע"ז באורך בנה"ש דף יג ע"א). ולמעשה מקור דברים אלו משער מאמרי רשב"י (דף מד ע"ב) ומאדרא רבא (דף קלה).

הנה מבואר בדברי הרש"ש כי אמנם א"ק ואבי"ע דפרצוף הימים התחיל תיקונם מכ"ה באלול, אך א"ק ואבי"ע

אם אין לו, מזכה הוא בתוך שדהו כל שהוא. רמב"ם (שם). שו"ע (שם). שו"ת יביע אומר (חלק י חושן משפט סימן ג אות ט). ספר חזון עובדיה (פרוזבול. עמוד סג סעיף ז).

יב. כן כתב ספר חזון עובדיה (פרוזבול. עמוד פא סעיף יד). ובשו"ת יביע אומר (חלק ה חושן משפט סימן ג וחלק י חושן משפט סימן ג אות יב) כתב נוסח אחר.

יג. כתב הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל בספרו בן איש חי (שנה א, פרשת כי תבוא סעיף כו), והנה יש מתחסדים, אחר שכותבין הפרוזבול מלוה לחברו סך מה, עשרה גרוש או פחות או יותר, ועל זה הסך לא יחול הפרוזבול, כיון שהלווה אחר זמן הפרוזבול, ואז אחר ראש השנה, כשיביא לו חברו המעות לפרעו, יאמר לו "משמט אני!" ולא יקבלם ממנו, ויאכל הלוה וישמח במעות אלו, והמלוה ישמח במצות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל ותהילות לאל עליון יתברך, הנהגתי מצוה זו פה עירנו בגדד יע"א, הדפסתי שטרות של פרוזבול סך מה ולקיים המצוה בפועל כאמור לעיל. אשריהם ישראל אוהבי מצות ה' ועושים אותם בשמחה. וגם אם לוח אדם מחברו ככרות לחם, אפילו ככר אחד, נוהג בזה דין שמיטה. על כן טוב שתלוה האשה יום ערב ראש השנה ככר או שתיים או שלש לחברתה, ואחר ראש השנה כשתפרע לה, תאמר לה: "משמטת אני!" והרי זו מקיימת מצות שמיטה. וכו'. וכן עשו קצת נשים פה עירנו יע"א, כי דרשתי דבר בעזרת ה' יתברך ברבים אשריהם ישראל. עכ"ל. שו"ת יחווה דעת (חלק ד סוף סימן סב). ובספרו הליכות עולם (חלק ב עמוד ריז סעיף ב). ילקוי" (פרק כד סעיף מז).

וכתב מו"ר מופת הדור בהלכות עולם (שם) וז"ל והטעם שצריך לקבוע שהפרעון יהיה לפני ערב ראש השנה, כי אף על פי שסתם הלואה שלשים יום (שולחן ערוך חושן משפט סימן עג סעיף א), והלואה שבימי אלול אין שביעית משמטתה, וכנ"ל, מכל מקום השאלה סתם זמנה לאלתר ויכול לתובעו מיד. וכדעת רש"י (שבת דף קמח עמוד א). ודלא כרבינו תם בתוספות שם. וכן פסקו הרמב"ם (פרק א מהלכות

ב. ביום כ"ה באלול תזהר בו לקדשו ביותר, וסמוך לבין השמשות של ליל כ"ה תעשה טבילה אחת להעביר רוח רעה, ושניה לתקן עון הכעס, ועוד חמש טבילות לקבל הארת חמשה אור דחסד, כי כ"ה באלול הוא היה יום ראשון דששת ימי בראשית שנברא בו אור החסד. ותזהר כל אותו לילה ויום מכעס, ומזבירים בטלים, ולא תתענה בו, אלא תאכל בלילה וביום לחם ובשר ותברך ברכת המזון בכונה, ותאכל בו מיני מתיקה, ותרבה בו צדקה, ותדליק אתה או אשתך באותו הלילה חמשה נרות כנגד חמשה אור דחסד. ואם יזדמן אותו יום שמוציאים ס"ת תעלה לס"ת בציבור, ובליל כ"ה וביומו יאמר הבקשות המסודרות בלשון חכמים וב.

ג. מכ"ה באלול מתחילים ללמוד ז' ימי בראשית בסדר הזה: בכ"ה לחודש זה קורין מ"בראשית" עד יום אחד, ביום כ"ו מ"ויהי רקיע" עד יום שני, ביום כ"ז מ"יקוו המים" עד יום שלישי, ביום כ"ח מ"יהי מאורות" עד יום רביעי, ביום כ"ט מ"ישרצו המים" עד יום חמישי, יום ראשון של ר"ה מ"תוצא הארץ" עד יום הששי, יום שני של ר"ה מ"ויכלו" עד לעשות וג.

ד. נוהגים להתענות ערב ר"ה הודו. כדי שיכנס האדם לעשי"ת בהכנעה ושברון לב, כי התענית מועילה להכנעה

עיונים והארות

בקנס פטור אבל כל זה קודם שבאו עדים לדעת שמואל אבל לאחר שבאו עדים לא שוה ההודאה וכן בר"ה צריך להודות ולהתודות קודם יום הדין ואח"כ יבא לר"ה, ובדרך רמז דעת רב שפטור אף לאחר שבאו עדים, וזה שאומר וסלחת לעווני כי "רב" הוא, והלכה כמותו.

ג. דב"ש במנהגי בית-אל (אות סה). וכ"כ כה"ח סופר (סי' תקפא ס"ק כא) וז"ל: בכ"ה אלול נברא העולם טוב ללמוד פרשת בראשית עד יום אחד, וכן בכל יום עד שביום ראש השנה ילמוד פרשת יום הששי שבו נברא האדם. מהר"ר ישראל לינגו (בכ"י משם ספר מספרים תהלות ה'), ברכי יוסף (אות יט), אלף למטה (אות ב). ע"כ.

וקודם קריאת פרשת כל יום ואחר קריאת פרשת כל יום, יאמר הבקשות המסודרות בלשון חכמים (ח"א בסופו) להרי"ח זלה"ה.

ד. שו"ע (סי' תקפא סעי' ב) והובא בפע"ח (דף קכח ע"ג) בשם האר"י. ובמדרש (ויקרא רבה פרשת אמור פרשה ל, סימן ז) איתא וז"ל, ולקחתם לכם ביום הראשון זה חמשה עשר, ואתה אומר ביום הראשון? רבי מנא ורבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי משל למדינה שחייבת ליפס [מס] למלך והלך המלך לגבותה, בתוך עשרה מילין, יצאו גדולי המדינה וקלסוהו, התיר להם שלישי מדמוסא שלהם, בתוך חמשה מילין, יצאו בינוני המדינה וקלסוהו, התיר להם עוד שלישי, כיון שנכנס למדינה יצאו כל בני המדינה אנשים ונשים וטף וקלסוהו והתיר להם הכל, כך בערב ראש השנה, גדולי הדור מתענים והקב"ה מתיר להם שלישי מעוונותיהם, ומר"ה עד יוה"כ היחידים מתענים והקב"ה מתיר להם שלישי מעוונותיהם, וביוה"כ כולם מתענים אנשים ונשים וטף והקב"ה אומר להם לישראל מה דאזיל אזל, מן הכא ולהלן נחיל חושבנא.

ועי' במרדכי (ר"ה א, סי' תשח) שכתב שנהגו להתענות ארבעה ימים קודם ר"ה במקום שני ימי ר"ה, שבת שובה, וערב יוה"כ שאי אפשר להתענות בהם אעפ"י שהם מעשרת ימי תשובה.

עוד כתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף צ ע"ג) ובשער רוה"ק (תיקוני עונות) גם נלע"ד אני חיים כי גם אני שמעתי

דפרצוף הזמנים, התחיל תיקונם רק מיום ראש השנה ר"ח תשרי לחשבון הלבנה, כי נתמעטה ביום רביעי וגדלה ביום הששי. ולחשבון החמה, מיום רביעי דששת ימי בראשית, כי הזמנים תלויים בשימושם של המאורות בפועל. ועתה מובנים דברי הרב האריז"ל שכתב בשעה"כ שיום ר"ה הראשון היה ביום שישי ופירוש הדברים שבריאת העולם בר"ה, איירי בפרצוף הזמנים, כי ז"ן דפרצוף הזמנים התחיל להתקן ביום השישי יום ר"ה שבו נברא אדם הראשון וא"כ הפגם אדם הראשון היה בז"ן דפרצוף הזמנים ולכן התאחר זווגם עד שמיני עצרת. ומה שאמרו רבותינו שבכ"ה באלול נברא העולם פי' ז"ן דפרצוף הימים.

ב. לשון חכמים (ח"א בסופו ובח"ב).

ימים אלו רבותינו קבעו שהם ימים של ביקור שהם כמו ארבעה ימים קודם ר"ה, וכתבו רבותינו כי בכל הקורבנות נאמר "והקרבתם עולה" ובר"ה ועשיתם עולה, ללמד שבר"ה יעשה עצמו עולה שמקריב את עצמו שיהיה קרוב לה', והנה יום בריאת העולם הוא ביום כ"ה אלול אבל יום תחילת מעשיך זה ר"ה כי עיקר העולם הוא "האדם", כי הוא שלימות הבריאה, ומבואר בגר"א דמעטתה, הרי שהימים הראשונים עד שנברא האדם הם ימי חסד באופן מיוחד ימים שהקב"ה נתן לנו בלי שום ביקוש כמ"ש "עולם חסד יבנה" בלא שום איתערותא דלתתא, והכח הזה מתעורר עתה בכל שנה ושנה. ועתה זה הזמן לקבל ולהיטהר, ולמעשה תמיד עושה עמנו הקב"ה חסד אבל זה ע"י תפילה וזה חסד שאין כמוהו אבל בבריאת העולם היה חסד יוצא מן הכלל שעדין לא נברא אדה"ר שיתפלל וכו' ואפי' שהכפירים שואגים לטרף וגם הם מתפללים אבל כל זמן שאין אדם אינו דומה כי האדם הוא מחזיק את הבריאה כולה.

לבן צריך בימים אלו להכין את עצמו בלימודים במידות בהנהגות במצוות כדי שיבא ליום הדין ויש לו חיילים ופרקליטים וכו' ולא יגיע לר"ה ועדין לא הכין עצמו כמו שידוע כאשר המלך הולך למלחמה שולח חיילים להכין הדרך והולכים לפניו כדי לנצח שאם ילך הוא קודם בלא הכנה יכול להרג, כן בר"ה אנחנו צריכים לילך מוכנים וכמו שאמרו רבותינו מודה

- בלב האדם, ורוב הציבור נהגו בתענית זה של ערב ר"ה, ואין בזה יוהרא אם יכירו בו אחרים שהוא מתענה, ולכן טוב שכל אדם ינהג בתענית זה חוץ מחלוש הרבה וזקן וקטן והו, ובתענית יפשפש במעשיו ורו.
- ה. צריך לקבל התענית מבעוד יום, דכל תענית יחיד שלא קבלו מבעוד יום לדעת מרן השו"ע אינו רשאי לומר עננו וזו. ומקבלו בתפילת המנחה ערב התענית אחר שסיים תפילתו קודם שיעקור רגליו וחו.
- ו. הנוהגים להתענות בערב ראש השנה, ואירע בו ביום ברית מילה או פדיון הבן, מותר להם לאכול בסעודת מצוה, ואינם צריכים התרה, כי על דעת כן לא נהגו מעולם להתענות וטו. ואחר שאכל בסעודת מצוה מותר לו לאכול ולשתות כל היום בביתו וי.
- ז. נוהגים לעשות התרת נדרים ביום ערב ראש השנה, שהוא יום כ"ט אלול. ודורשי רשומות רמזו על זה, "לא יחל דברו ככל" סופי תיבות אלול. והוא רמז על דרשת חז"ל (חגיגה יא.) לא יחל דברו, הוא אינו מיחל, אבל אחרים מחלין לו ויא. וטוב לעשות ההתרה לכתחלה על ידי עשרה ששונים הלכות. ע"פ מה שאמרו בנדרים (ח.) נידוהו בחלום צריך עשרה בני אדם להתיר לו. והוא דתנו הלכתא ויב.

עיונים והארות

נוראים דברים הנוהגים בערב ר"ה הלכה ד.)
י. מו"ר מופת הדור בחזו"ע (דברים הנוהגים בערב ר"ה הלכה ד.)

יא. שפתי כהן (עה"ת פר' מטות).

יב. מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שם הלכה א.)

וכתב הפע"ח (דף קכח ע"ג) בער"ה מתקבצים עדה קדושה של ת"ח להתרת נדרים ושבועות. וסוד החכם שמתיר את הנדר הוא, כי הנדר הוא בבינה כנודע, וחל על דבר מצוה שהוא סוד המלכות, ונדר למעלה וחלה על דבר מצוה, והחכם הוא סוד החכמה בעל הבינה, ומתיר נדרה, כי ברשות בעלה קיימת, והשבועה אינה חלה על דבר מצוה, כי השבועה היא במלכות כנודע, ומצוה ג"כ במלכות. ע"כ. ומנהג ישיבתנו "נהר שלום" תכב"ץ, לעשות התרת נדרים וקללות אחר הסליחות באשמורת בער"ה, וכן נהגו בכל המקומות (עיי' כה"ח סי' תקפא ס"ק צט).

כתב בכתר שם טוב גאגין (ח"ו דף 24) מנהג הספרדים בארץ ישראל והאשכנזים לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה אחר תפלת שחרית. ויש נוהגים כן ארבעים יום קודם ראש השנה וארבעים יום קודם יום הכיפורים. ובק"ק בית אל חסידים המקובלים בירושלים נוהגים לעשות התרת נדרים בכל ערב שבת במשך כל השנה קודם המנחה.

ומקור הדברים, מהא דאיתא בגמ' נדרים (כג.): הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל. ויועיל לו לכל הדברים שלא אמר עליהם "בלי נדר" שלא יהיו נדר ח"ו.

והשל"ה הקדוש במסכת יומא (עמוד התשובה אות ב) כתב וז"ל: וכך הוא המנהג בארץ ישראל מתאספין בערב ראש השנה בבתי מדרשות עדה קדושה מתלמידי חכמים ויראי שמים ואם אין פנאי בערב ראש השנה מתאספין בין כסא לעשור ועושין שני העניינים האלה בזה האופן ובה הנוסח בזה אחר זה עומד בפני העדה הקדושה ואומר בזה הלשון: שמעו נא רבותי דיינים מומחים וכו' והמתירים משיבים לו שלוש פעמים בזה הלשון: מותרים לך מחולים לך שרונים לך וכו' ואח"כ יהיה מוסר מודעה לפניהם וכו' עכ"ל.

ממורי (האר"י) ז"ל כי העושים ד' פעמים בכל שנה ג' ימים רצופים הם ולילותיהן, שהם קודם ר"ה, וקודם יוה"כ פ, וקודם עשרה בטבת, וקודם י"ז בתמוז, אף אם לא עשאה רק פ"א בשנה בכל ימיו, יספיק ואין צריך לעשותה בכל שנה ושנה, אבל אינו מספיק רק לבטל מעליו מה שנגזר עליו לבוא בעוה"ז לסיבת עונותיו, אבל עונש עוה"ב אינו נמחל בזה, אמנם צריך לתיקונים אחרים כאשר ביארנו בספרנו אלה.

ה. **בא"ח** (ש"א בהקדמה לפר' נצבים).

ו. **מורה** באצבע (אות מט).

ז. **שו"ע** רמ"א (סי' תקסב סעי' ה) ודעת הרמ"א דרשאי לומר עננו עיין שם.

ח. **שו"ע** (שם סעי' ו). אמנם כתב הבא"ח (ש"ב פר' ראה אות יז) דיאמר בפיו בפירוש שאינו מקבל עליו מנהג זה בנדר ולא בתורת מנהג לעולם, אלא בעת שירצה להתענות יקבל התענית מבעוד יום, ואם לא ירצה להתענות מאיזו סיבה אפילו שאינה הכרחית, רשאי שלא להתענות. ואם נהג בסתם ולא התנה מתחילה בפירוש שאינו מקבלו בתורת נדר ורוצה לבטל מנהגו מחמת חלישות גופו או סיבה אחרת, יעשה התרה בפני ג' ויפתח בחרטה שמתחרט על מה שנהג המנהג הטוב הוא בסתם ולא פירש שיהיה בלי נדר.

בנוסח קבלת התענית, נהגו לומר כמו שכתב מרן החיד"א (מורה באצבע סי' ג אות קכז) הריני לפניך על תנאי בתענית נדבה למחר, מעלות השחר עד צאת הכוכבים, ואם לא ארצה או לא אוכל, כשאומר מזמור לדוד וגו' אוכל לאכול וכו'. ע"כ.

ט. **כ"ב** מרן הבית יוסף בשם שו"ת מהרי"ל (סי' מד) ונפסק ברמ"א (סי' תקסח סעי' ב). וכתבו הפמ"ג והמשנ"ב שם, שא"צ להתענות יום אחר תמורתו, ואחר שאכל בסעודת מצוה, מותר לו אח"כ לאכול ולשתות כל היום אף בביתו. והטעם שאינם צריכים התרה על מנהגם להתענות בכל ערב ר"ה, כתב הש"ך ביו"ד (סי' ריד ס"ק ב), דה"ט משום דמעיקרא לא נהגו להתענות כשאירע ברית מילה או פדיון הבן בערב ר"ה, וכל המתענה אדעתא דהכי קיבל להתענות, שאם תארע סעודת מצוה של מילה יאכל. והובא דבריהם בחזון עובדיה (ימים

- ח.** קודם ר"ה ילקה ויכוין כוונת המלקות [יג]. ורבים נוהגים שלוקים בער"ה מלקות ארבעים. ויש נוהגין בערב יוה"כ, והנכון להקדים בער"ה ה'יוד, ובקונטרס היחיאלי כתב, שנהוג בירושלים ת"ו לקבל מלקות הן בער"ה והן בערב יוה"כ [טו]. ומנהג ישיבתנו ק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ, לקבל מלקות אחר תפילת שחרית של ערב יום הכפורים. ומ"מ קודם ראש השנה עושים תיקון עוונות הכללי המובא בסידור היר"א ובספר בניהו.
- ט.** יהיה הנלקה מוטה לא עומד ולא יושב, פניו לצפון ואחוריו לדרום [טז]. ורצועת המלקות טוב שתהיה מעורר עגל אורכה ב' שלישי אמה ורחבה טפח, ויעשו לה בית יד באורך טפח, והרצועה תעבור בו ותהיה כפולה ד"פ, ויעשו ברצועות נקב ויכניסו בו גם רצועה מעורר חמור [יז].
- י.** בער"ה ישים כל אדם על לבו לשוב בכל לבו, ומכ"ש בעבירות שבין אדם לחבירו, ולא ימתין עד ערב יוה"כ לבקש מחילה לחבירו, אלא יקדים עצמו למצוה, וכל היום יעסוק בתורה ובמצות, ולא יסיח דעתו כל היום מתשובה [יח].
- יא.** נוהגין לומר תיקון רחל בליל ער"ה, זולתי אם חל בו המולד שאין אומרים אחר המולד, וכן אם הוא שנת השמיטה שאז אומרים רק תיקון לאה כנודע [יט].
- יב.** אין תוקעין בערב ראש השנה, לא ביום ולא בלילה, אפילו בביתו, ואם התוקע של הקהל רוצה להרגיל עצמו, וצריך הוא לכך, יתקע בחדר סגור או בבור וכו'.

עיונים והארות

או שנתחייב מלקות. ובזוה"ק (פר' וירא דף קד: במדרש נעלם) איתא דגם ע"י בושתו יתכפר לו להצילו מגיהנם, וזה עיקר תועלתם בזה, מצד ונקלה אחיך לעיניך, דדרשו בו (גמ' שם) כיון שנקלה הרי הוא כאחיו. וכתב מהרח"ו הביאו בספר לב דוד למרן החיד"א (פ"ו) וכל מעט צער וסיגוף שמקבלו מדעתו ורצונו מידי עצמו, מיקל מעליו חבילות של יסורים.

ובמועד לכל חי (סי' יב אות יג) כתב דמי שמונע עצמו מן המלקות בסבת גאוותו שחקים. ולא ניחא ליה להיות בגדר ונקלה אחיך לעיניך, אף אתה אמור לו מה שאמרו בפרקי דר"א גבי אחאב, שע"י שהשפיל עצמו ללקות אע"פ שהיה מלך וכו', נתרצה לו הקב"ה, ומכל שכן הדיוט שבהדיוטות מלא עוונות איך יאמר שאינו כבוד שיפשוט כותנתו כדי שיקבל מלקות, הס כי לא להזכיר, הכנעתו זהו כבודו, והשפלתו זהו גבהותו.

טז. רמ"א (סי' תרז סעי' ז). וכתבו המ"ב (ס"ק כא) והכה"ח (ס"ק נא) בשם המג"א דה"ה איפכא, והעיקר שלא יהיה אחוריו למזרח או למערב, אולם דעת הט"ז (ס"ק ד) דדוקא יהפוך פניו לצפון דעיקר חטאות האדם מחמת ממון, וכתב הפמ"ג (מש"ז אות ד) דכן נוהגים כדעת הט"ז.

יז. ע"י גמ' מכות (כב:) ובכה"ח (סי' תרז ס"ק מו, מח, מט).

יח. ח"י אדם (הלכות שבת ומועדים כלל קלח סעי' ה).

יט. כה"ח (סי' תקפא ס"ק עה).

כ. שו"ע (סי' תקפא סעי' ג) ומ"ב (ס"ק כד). ובא"ח (ש"א פר' נצבים אות ב).

ובטעם הדבר כתב הכה"ח סופר (סי' תקפא ס"ק עו) וזת"ד: כדי להפסיק בין תקיעות שהם מזדבנן ובין תקיעות דראש השנה שהם דאורייתא. (לבוש סעיף א, ט"ז ס"ק ד, מגן אברהם ס"ק יד). ולפי"ז בלילה שלפניו אין לתקוע, ומכל מקום בביתו מותר לתקוע להתלמד דדי כשמפסיק בבית הכנסת,

וג"ע החיד"א בספרו צפורן שמיר (סי' יב אות רו) הוסיף להעיד על מנהג חסידים בק"ק בית אל וז"ל: מנהג חסידים בעיר הקודש ירושלים ת"ו שראיתי למעלת כמוה"ר שלום שרעבי זלה"ה ויחידי סגולה שלפני ראש השנה אחר התרת נדרים הרגילה בישראל לא רצו לקבל נזיפה ח"ו לא לפני ראש השנה ולא לפני חודש אלול מטעם שאין אנו יודעים בדור יתום הזה אם אותם המתירין עשרה, הנזיפה יהיו כדאים להתיר דלא אפשר לבקש גדולי הדור וכיצא שיבואו להתיר, נמצא שהנזיפה ודאי והתרה ספק.

ועוד מטעם שהנזוף מ' יום אין תפלתו עולה לשמים כמ"ש בזוה"ק ולכן בחרו להתיר התרת קללות בלי קבלת נזיפה.

והתרה זו היו עושים אותה אף בשאר ימות השנה בערבי שבתות אך קודם ראש השנה לא יעבור מלעשותה בעשרה וכו' עכ"ל.

ובה"ח (סי' תקפא ס"ק כ) כתב להוסיף בענין ההתרת נדרים וז"ל: מה שיש כתוב בנוסח ההתרה בצירוף וברשות קבה"ו וכו' חסידי בית אל יכב"ץ אין נוהגין לומר נוסח זה לפי שאינו מן הכבוד אלא אומרים רק ברשות קב"ה ושכינתיה וכו' ולכתחילה משתדלין להיות עשרה המתירין דחיישינן שמא יש אחד שנדר בחלום או שנידוהו בחלום שצריך עשרה וכו' עכ"ל.

יג. פע"ח (דף קכח ע"ג).

יד. כה"ח (סי' תקפא ס"ק ח"י)

טו. וראה במחזור בית אל (דיני המלקות אות ג) שכתב ומה טוב שילקה האדם ויתבייש בעוה"ז, משילקה ויתבייש בב"ד של מעלה, שאף שאינם מלקות גמורין, מ"מ כפרה במקצת הוא (כ"כ הלוש הביאו בכה"ח בסי' תרז ס"ק מד), וכבר אמרו (מגילה ז:): כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן, ובפרט אם יודע בעצמו שעבר על חייבי כריתות ח"ו,

יג. ירבה בצדקה בערב ראש השנה, וטוב ליתן כסף עבור פדיון נפשו ונפש בניו ובנותיו לחכם שמחזיק ישיבה שיעשה עבורו הפדיון, ויחזור החכם ויעשה עוד פעם הפדיון בערב כיפור, ואח"כ בערב סוכות יחלק החכם את הכסף לת"ח נצרכים. והעושה כסדר הזה כותב מו"ר מהרח"ו מובטח לו שישלים שנתו וכו'.

יד. בערב ר"ה יש ללוש שיעור חלה כדי לקיים מצות חלה, וגם לעשות לחמים כדי לבצוע עליהם ביו"ט וכו'.

עיונים והארות

חלה. **שיעור** הפרשת חלה הוא, כמנין חלה מ"ג ביצים וחומש ביצה, דהנה עיטת המדבר היתה "עומר", והעומר עשירית האיפה, והאיפה היא שלש סאין, והסאה ששה קבין, והקב ארבעה לוגין, והלוג שש ביצים. נמצא, שהאיפה היא ארבע מאות ושלושים ושתים ביצים ועשירית ממנה זה ארבעים ושלוש ביצים וחומש ביצה, והיא שיעור המחייב בחלה.

חוב החלה הוא, משנתן הקמח במים (מה שנקרא בלשון חז"ל גלגול), ולחלה אין שיעור ידוע מן התורה אפילו הפריש כשעורה מכל העיסה פטר את כל העיסה שבעריסה (זה הכלי שבו לשים) מדין חלה שכתוב "ראשית עריסותכם חלה תרימו" וכל שהוא מרים ממנה הרי הוא פטור, אבל חכמים חייבונו להפריש מן העיסה חלק אחד מעשרים וארבע כדי שיתן אדם לכהן מתנה ראויה. והאופה שעושה עיסה מרובה על מנת למכור, חייבונו בחלק אחד מארבעים ושמונה. אבל בזמן הזה שהחלה הולכת לשריפה מפרישים דבר מועט. ועל זה כתב הב"ח (שמיני שנה ב') שכיון שהאריז"ל בטעמי המצוות כתב שגם בזמן הזה ידקדקו להפריש אחד מן הארבעים ושמונה, אע"פ שהחיד"א כתב שלא ראה ולא שמע שום חסיד נוהג בזה, כדי לחוש לדברי האריז"ל טוב יעשה אדם לקיים פעם אחת הפרשת חלה בעצמו וידקדק להפריש אחד מארבעים ושמונה וטוב שיעשה זאת קודם יום הכיפורים כדי להוסיף זכות על זכויותיו.

איתא במדרש (ב"ר י"ז ח) מפני מה ניתן לאשה מצות נדה, מפני ששפכה את דמו של אדם הראשון, וכתוב בתורה שופך דם האדם באדם דמו ישפך, לכן היא מתחייבת שישפך דמה בעון זה.

ומפני מה ניתן לה מצות הפרשת חלה, מפני שקלקלה את אדם הראשון שהיה גמר חלתו של עולם, פי' כמו שחלה מן העיסה היא גמר העיסה דבכך נעשית ראויה לאכילה, כך משנברא אדם הראשון בא העולם לתכליתו ולתיקונו ולכן ניתן לה מצות הפרשת חלה.

ומפני מה ניתן לה מצות הדלקת הנר, מפני שהיא כבתה נרו של עולם וכתוב נר ה' נשמת אדם.

אמר רבי יוסי בן קצרתה כאשר הזאת שמבקשת להפריש חלתה מקשקשת ומרטיבה עיסתה במים ומגבלת את הקמח ומגבתה חלתה, כך עשה הקב"ה גבל את העולם במים ואח"כ הפריש ממנו את אדם הראשון שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה ואח"כ וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וזאת הפרשה באה לתקן האדמה כולה כחלה הבאה לתקן את העיסה.

ובמדרש תנחומא (טהרות יז) איתא אמר הקדוש ברוך הוא היא טימאה חלתו של עולם זה אדם הראשון היא

אבל במנהגים כתוב הטעם לערבב השטן אם כן אין לתקוע כלל אף כדי להתלמד. (מגן אברהם שם, מטה אפרים אות ז, משנה ברורה אות כד). ומי שרוצה לתקוע כדי ללמוד, תוקע במקוה או בחדר סגור. (אליה רבה אות ד בשם ספר אמורל, אשל אברהם אות יד, כרם שלמה, משנה ברורה שם). ובלאו הכי אסור. ונראה שהוא הדין אם לוקח שופר חדש ורוצה לנסותו אם יכול לתקוע בו בראש השנה מותר בחדר סגור.

נא. כתב הש"ש (דף קלג ע"ד) מצאתי בגליון ספר בית מועד, שמהרח"ו ז"ל היה נוהג בכל ער"ה לעשות פדיון באופן זה, בערב ר"ה היה מונה הק"ס פרוטות מנין לבד והיה שומרם, ובעיה"כ היה עושה הפדיון ושומרם, ובערב סוכות היה מחלקם, וזהו שאמר בספר הכוונות שמהרח"ו ערב סוכות היה מחלק הקופה, והכוונה על הקופה זו של פדיון, ולא שהיה גבאי צדקה, והעושה פדיון באופן זה בוודאי שישלים שנתו. עכ"ל.

ובן כתב בשו"ת לב חיים (ח"ב סימן קטז) לעשות פדיון נפש בערב ראש השנה בק"ס פרוטות כסף כמו בערב יום הכפורים ע"כ. וכ"כ הרב אברהם חמויי ז"ל בספרו בית דין (דף ג ע"א, אות ב), מה טוב ומה נעים לעשות הפדיון נפש באשמורת הבוקר סמוך לאשמורת השחר או לכל הפחות אחר התפלה, ויזהר שלא לעשותו בלילה, ע"כ.

ובישיבתינו ק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ נוהגים לעשות פדיון עבור תומכי הישיבה ובעד כלל ישראל

באופן הנזכר.

מעלתו העצומה של ה"פדיון נפש"

בספר "פרי עץ חיים" (כ"י) כתב על חשיבות הפדיון וזה לשונו: ופדיון נפש זה הוא תועלת ותרופה לכל צרה שלא תבוא ובפרט לחולים שיתרפאו במהרה, וכבר היו מנסים ובודקים אותו יותר מאלף פעמים, והיה מועיל בעזרת ה' תכף באותה שעה, והייתה ניכרת תועלתו ותרופתו לכל אדם והיו אומרים מה גדלו מעשיו ה' עכ"ל.

מין החתם סופר כתב באיגרותיו שבזמן מלחמת נפוליאון, **ערך פדיון נפש עפ"י הקבלה**, לכל אנשי העיר פרשבורג, ובזמן ההפצצות לא מת אפי' יהודי אחד על אף שנחרבו כל בתי העיר (מלבד ד' בתים) והיה לפלא גדול.

נב. כה"ח (שם ס"ק ק). וכן כתב במטה אפרים (סי' תקפא, אות נא), וז"ל, בערב ראש השנה יש לו ללוש עיסה שיעור חלה לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם ביום טוב וגם כדי לקיים מצות חלה ע"כ.

מצות הפרשת חלה

כתוב בתורה (במדבר טו, כ) "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", ונלמד מכאן דמי שעושה עיסה צריך להפריש

טו. מנהג טוב לשלוח מנות חשובות ומשמנים וממתקים בערב ר"ה, כדכתיב (נחמיה פרק ח, י"ב) "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו" וגו', וכתוב "וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה" וגו' (בגו).

טז. צריך כל אדם להקפיד בערב ראש השנה שירחץ ויטהר ויטבול במי מקוה וכו', וגם מי שאין דרכו בכך כל השנה, עכ"פ ביום הנורא הזה, צריך לטבול ולהשליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו בו כל ימות השנה, ואם אמרו חז"ל כי בכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו, ק"ו בר"ה שצריך האדם לחפש אחר הטהרה והקדושה להתייצב לפני אלהי ית' מן הבא בידו וכו', ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום (כו).

לכן בטבילה הראשונה יכוין להעביר הזוהמה והטומאה מעליו בכח שם אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה העולה גי' מקוה.

ובטבילה השניה יכוין לתיקון הכעס, ויכוין כי כעס עם הכולל גי' מקו"ה וגם גי' אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה.

והשלישית למתק הדינים והגבורות במים שהם החסדים.

והרביעית לתקן מה שפגם בשם ע"ב יו"ד ה"י וי"ו ה"י.

והחמישית לתקן מה שפגם בשם ס"ג יו"ד ה"י וא"ו ה"י.

והשישית לתקן מה שפגם בשם מ"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

והשביעית לתקן מה שפגם בשם ב"ן יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה.

ובשמינית לפשוט מעליו בגדי החול. ויכוין עוד שתכלה שנה וקללותיה.

ובתשיעית לקבל עליו הארת קדושת יום הזכרון.

ואם חל ר"ה בליל שבת יכוין בטבילות שבת, אלא כשמכוין אח"כ לקבל הארת שבת, יכוין גם לקבל הארת יום הזכרון. וכ"ז מלבד הכוונות הנזכרים בדברי האר"י והרש"ש זיע"א וכנודע ליודעי ח"ן (כו).

יז. אם האיש אנוס שלא יוכל לטבול, ישפוך על גופו תשעה קבין מים בהיותו עומד ערום, ויבא אדם אחד וישפוך עליו המים מראשו ועד רגליו, ותשעה קבין אלו הם כל קב הוא תל"ב דרהם כי כל קב הוא ארבעה לוגין, וכל לוג הוא ק"ח דרהם. ואם אין לו כלי אחד שיכיל כל תשעה קבין יחלקם בשנים או שלש כלים, אבל יותר משלשה כלים אין מצטרפין, ויזהר לשפוך השני קודם סיום קלוה הראשון וכן יעשה בשלישי (כח).

יח. ואם גם זה אינו יכול כגון שהוא חולה או שיש לו אונס אחר יטול ידיו ארבעים פעמים, וכך יעשה יערה

עיונים והארות

נתחייבה בהפרשת חלה.

נג. כה"ח (שם ס"ק קא) בשם הפרי חדש.

ובידוע ע"י מצות הפרשת חלה זוכה האשה לחיי העולם הבא וכן כל אדם המקיים מצוה זו ורמז לזה חל"ה ר"ת חלק לעולם הבא.

נד. כ"ב הרמ"א (סי' תקפא סעי' ד) וז"ל: ויש נוהגין לטבול בערב ראש השנה משום קרי. ע"כ. וכתב הכה"ח (ס"ק פב) והמנהג לטבול אפי' אם אינו טמא משום קרי מפני שטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש.

ורמזו רבותינו על הפסוק ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה, שבתחילת היום כאשר קם האדם ממיטתו דבר ראשון חלה תרימו לה' דבר ראשון צריך לעשות עבודת ה' בלימוד תורה ולהכין עצמו בהתלהבות גדולה לתפילה ולימוד התורה. ונרמז בר"ת חל"ה ויהי האדם לנפש חיה, שהתרגום מתרגם לנפש ממללא, שהאדם צריך בתחילת קומו ממתו לדבר דברי תורה ותפילה.

נה. כ"ב בסדר היום הובא בכה"ח (שם ס"ק פב).

נו. כה"ח (שם) בשם החיי אדם.

נז. ע"פ בא"ח (שם אות ג) וכה"ח (שם ס"ק פג).

נח. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג).

תחלה על יד ימין פ"א ויכוין באות ראשונה של שם ע"ב, וכן פ"א על יד שמאל ויכוין ג"כ באות ראשונה של שם ע"ב, ועוד יערה פ"ב על ימין ויכוין באות שניה דשם ע"ב, וכן פ"ב על שמאל ויכוין באות שניה, וכן על זה הדרך עד עשרה פעמים ויחזור ויערה עשרה פעמים בזא"ז על ימין ויכוין בכל פעם באות אחת דעשרה אותיות שם ע"ב, ויערה אח"כ עשרה פעמים בזא"ז על שמאל ויכוין בהם בעשרה אותיות שם ע"ב על הסדר, נמצא סך הכל ארבעים פעמים וכטו.

יט. נוהגים לילך בערב ר"ה על הקברות ולו ובפרט לקברי הצדיקים ולומר שם בקשות ולא, ואל ישים מגמתו נגד המתים אלא יתפלל להשי"ת שיתן לו רחמים בזכותם, ויכול להשתטח על קבר הצדיק ויאמר, הריני מבקש מנפש הצדיק הקבור פה שתתפלל עלי לפני הקדוש ברוך הוא כך וכך ולבו.

עיונים והארות

ושם משתחווים לפני כסא הכבוד ומתפללין על החיים, ע"ש.

וכנזכר בזוהר הקדוש (אחרי מות ע:), ובשעת דאצטריך עלמא רחמי וחייא אזלי ומודעי להו לנפשיהו דצדיקייא ובכאן על קברייהו וכו', כדין מתערין נפשיהו דצדיקייא ומתכנסי ואזלין ושאטין לדמיכי חברון ומודעי להו צערא דעלמא וכולהו עאלין בהווא פתחא דגן עדן ומודעי לרוח וכו' ומודעין לנשמה ונשמה אודעת לקודשא בריך הוא, וכולהו בעאן רחמי על חיינ וחס קודשא בריך הוא על עלמא בגיניהון עכ"ד.

ומבוא בגמ' ברכות (יח): מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת והקניטתו אשתו, והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה: חברתי בואי ונשייט בעולם ונשמע מאחרי הפרגוד מה פורענות באה לעולם, אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי וכו', אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו, הלך הוא וזרע ברביעה שניה, של כל העולם כולו לקה שלו לא לקה, ע"כ. וכ"ה באבות דרבי נתן (ג, ח).

והחמדת ימים הביא לזה ראייה מהזוה"ק (תרומה קמב). שכתב ביום ראש השנה העולם נידון והמלך יושב על כסא דין לדון בני העולם, וכל נפש ונפש של המתים משוטטת והם מבקשים עלינו רחמים, ובלילה של מוצאי יום הדין הולכות ומשוטטות לשמוע ולדעת איזה דין נפסק על העולם, ולפעמים באים ומודיעים בחלום לחיים, ככתוב (איוב לג, טו) בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים וגו' אז יגלה אוזן אנשים ובמוסרם יחתום, מאי מוסרם? אותה נפש העומדת וחותרת לבני האדם דברי מוסר, בלילה אחרונה של חג הסוכות כשיוצאים הפתקים מלפני המלך ואותו צל מסתלק מעל אותו אדם, אותה הנפש משוטטת ופוגשת את הממונה וכו' ורואה שהצל של אותו אדם הסתלק הולכת ומכריזה ומודיעה לכל הנפטרים כי איש פלוני יבוא אלינו, אם צדיק טוב הוא כולם שמחים ואם לאו כולם אומרים ווי עכ"ד.

לב. בא"ח (שם אות ב').

כתב המהרי"ל (מנהגים, תענית יח), והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל, אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השם יתברך שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר. וכ"כ הבאר היטב (סי' תקפא ס"ק ז').

נט. בא"ח (שם), ובשו"ת רב פעלים (ח"ד חלק סוד ישרים סי' ג).

ומבוא בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' מ"ח) שפעם נתן הגאון הגדול רבי ברוך בער מקמניץ זצ"ל את ידו לשלום למישהו, ולאחר מכן התברר שאותו אדם הוא כומר, מיד נטל רבי ברוך בער את ידיו ארבעים פעם. ומציין שם המו"ל מספר בא"ח (שם), וכף החיים (סי' עו ס"ק כב), שנט"י ארבעים פעם נחשבת כטבילת הגוף. ומרגלא בפומא דרבנו שאם המקוה יכול להפוך מנכרי ליהודי, על אחת כו"כ שיהפוך את הטובל ליהודי טהור יותר.

ל. וכתב במועד לכל חי (סי' יד סעי' ד') שאם הוא בלתי טהור יטבול קודם שילך ואם לא יוכל לעשות כן מוטב שלא ילך ולפחות יעשה טבילת ידים הליכתו וחזרתו היכא דא"א לו לטבול ע"ש.

לא. והוא כמו שאמרו חז"ל (סוטה לד): על הפסוק ויבוא עד חברון, מלמד שהלך כלב ונשתטח על קברי אבות, ואמר להם אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. וכן במדרש (בראשית רבה פרשה פב אות י) גבי רחל, שנקברה בבית לחם כדי שכשיעברו הגלויות שם תבקש עליהם רחמים.

ועי' עוד בעין יעקב סוטה (יד). מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם, מפני שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד ביהמ"ק ליחרב ולהגלות את ישראל מארצם, שמא יבואו לקבורתו של משה באותה שעה ויעמדו בבכיה ויתחנונו למשה ויאמרו לו: משה רבנו עמוד בתפילה בעדנו, ועומד משה ומבטל את הגזירה, מפני שחביבין צדיקים במיתתן יותר מבחיהם, שכן מצינו בעגל וכו'.

ובספר חסידים כתב (סי' תנ) שיש הנאה למתים שבאים אוהביהם על קבריהם ומבקשים על נשמתם, שע"ז מטיבין להם בעוה"ב. וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים.

וב"ה בספר קב הישר (פרק עא) שכתב וז"ל: שהקב"ה גזר כן, להיות נפשות הצדיקים מצויין על הקברות לטובת ישראל, שיהיו שומעין לתחינות ותפלות ישראל הבאים להתפלל על הקברות, וכל מי שיש לו איזה צער יבא אל קברי אבותיו או שאר קברות, ויודיע צערו להנפשות, כי בעת שהנשמות ונפשות שומעין תפלתן של החיים המתפללין על צערן, אז עולין לרוחות שבגן עדן, והרוחות עולין אל חדרי ג"ע אשר שם נשמות הקדושות, ומעוררין האבות שארץ ישראל,

כ. מכבסין ומסתפרין ער"ה [לג] וטוב להזהר להסתפר קודם חצות ולדו, ובעת שמסתפר יכוין להעביר כוחות הדינין ולקיים מצות הפאות ולהו. ומצות לגלח לכבוד יו"ט, וכן לקיים מצות ביומו תתן שכרו, ומחתכין הצפרניים [לו].

כא. נוהגים ללבוש בגדי לבנים בר"ה, להראות אמונתנו ובטחוננו בחסדי השי"ת שיוציא לצדק משפטינו ולזו, ועכ"פ לא ילבש בגדי רקמה ומשי כבשאר יו"ט שיש לו מלבושים נאים יותר, דמ"מ צריך שיהיה מורא הדין עליו ולחו.

כא. קודם ראש השנה ישב הוא ובניו וילמדו את כל סדר התפלה ופירושה, ומצות תקיעת שופר ומעלתה, וכל סדר תפילת מוסף מלכויות, זכרונות, שופרות, וסדר התקיעות דמוסף ולטו.

כב. טוב ונכון לאשה, שקודם שתדליק הנרות, תכין עצמה לקבל קדושת היום, ותתפלל מנחה מקודם ותזהר בה כי הוא תפילה אחרונה של השנה, ותלבש בגדים חשובים לכבוד היום הקדוש ואז תגש להדליק נרות של יו"ט [מו].

עיונים והארות

לג. בתלמוד ירושלמי (ראש השנה פ"א ה"ג), רבי חמא בר רבי חנינה ורבי הושעיא חד אמר אי זו אומה כאומה הזאת, בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו שאינו יודע היאך דינו יוצא, אבל ישראל אינו כן אלא לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ואוכלים ושותים ושמחים יודעים שהקדוש ברוך הוא עושה להם נסים, ע"כ. ונפסק בשו"ע (סי' תקפ"א סעי' ד').

לד. בן כתב המטה אפרים (סי' תקפ"א, ז) שיש לזהר לגלח קודם חצות היום.

לה. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג') קודם שמסתפר יכוון שמקיים מצות השי"ת שציוונו לא תקיפו פאת ראשכם. ויש בה ב' מצוות בב' פאות הראש דלא תקיפו פאת ראשכם, וה' מצוות בפאות הזקן שלא משחיתם, ואמרו רז"ל שחייב על כל אחת ואחת. ומצוות צריכות כונה גם כמקיים לא תעשה שנמנע מעשיית איסור, וכמ"ש האריז"ל. וכן יכוין שנשמר מן הלאו דובחוקותיהם לא תלכו ומצות לא ילבש גבר וכו', ומ"ע דרבנן לגלח לכבוד שבת או יו"ט. וגם יכוון שמספר שערות ראשו מהם דינין תקיפין, ועל כן צריך להעבירם. (ריש שער המצוות ובפ' קדושים דף כד, ובמורה באצבע אות קמה, ובכה"ח סי' רלב ס"ק טו). ונכון שיאמר נוסח לשם יחוד שהביא רבנו הב"ח זיע"א בספר לשון חכמים.

לו. כה"ח (סי' תקפ"א שם ס"ק פ') **ובן** קודם שמשלם לספ"ר עבור עבודתו, יכוון לקיים מצות עשה של ביומו תתן שכרו, ולהשמר מחמשה לאוין, שהם לא תגזול, ולא תעשוק שכר שכיר, ולא תעשוק את רעך, ובל תלין [במסתפר ביום], ולא תבוא עליו השמש [במסתפר בלילה]. (כה"ח שם).

לז. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג'). ע"פ הירושלמי הנזכר. וכתב הרב נהר מצרים (חלק א הלכות ראש השנה אות ח) בשם הרדב"ז (חדשות סי' תרצג) דהמנהג במצרים ללבוש בר"ה וביוה"כ ובשבועות, בגדים לבנים ומנהג יפה הוא. וכן הוא מנהג ארץ ישראל ורוב המקומות שראיתי בחו"ל, ושורש המנהג הוא מלשון המדרש שהביא רבנו הטור (סי' תקפ"א) ופשוט. וכ"כ בכה"ח סופר (סי' תרסד ס"ק כג).

מ. תנ"א (שבת כג): הרגיל בנר פי' להשתדל לעשותו יפה הוויין ליה בניים ת"ח שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור" וזה בין בנרות שבת, ובין בנרות יו"ט, וכן בנרות חנוכה. על כן ראוי לכל אדם להתאמץ בענין זה שסגולתו לבנים ת"ח, ויעשה הנרות יפים ומהודרים.

לז. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג') קודם שמסתפר יכוון שמקיים מצות השי"ת שציוונו לא תקיפו פאת ראשכם. ויש בה ב' מצוות בב' פאות הראש דלא תקיפו פאת ראשכם, וה' מצוות בפאות הזקן שלא משחיתם, ואמרו רז"ל שחייב על כל אחת ואחת. ומצוות צריכות כונה גם כמקיים לא תעשה שנמנע מעשיית איסור, וכמ"ש האריז"ל. וכן יכוין שנשמר מן הלאו דובחוקותיהם לא תלכו ומצות לא ילבש גבר וכו', ומ"ע דרבנן לגלח לכבוד שבת או יו"ט. וגם יכוון שמספר שערות ראשו מהם דינין תקיפין, ועל כן צריך להעבירם. (ריש שער המצוות ובפ' קדושים דף כד, ובמורה באצבע אות קמה, ובכה"ח סי' רלב ס"ק טו). ונכון שיאמר נוסח לשם יחוד שהביא רבנו הב"ח זיע"א בספר לשון חכמים.

לב. בן כתב המטה אפרים (סי' תקפ"א, ז) שיש לזהר לגלח קודם חצות היום.

לז. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג') קודם שמסתפר יכוון שמקיים מצות השי"ת שציוונו לא תקיפו פאת ראשכם. ויש בה ב' מצוות בב' פאות הראש דלא תקיפו פאת ראשכם, וה' מצוות בפאות הזקן שלא משחיתם, ואמרו רז"ל שחייב על כל אחת ואחת. ומצוות צריכות כונה גם כמקיים לא תעשה שנמנע מעשיית איסור, וכמ"ש האריז"ל. וכן יכוין שנשמר מן הלאו דובחוקותיהם לא תלכו ומצות לא ילבש גבר וכו', ומ"ע דרבנן לגלח לכבוד שבת או יו"ט. וגם יכוון שמספר שערות ראשו מהם דינין תקיפין, ועל כן צריך להעבירם. (ריש שער המצוות ובפ' קדושים דף כד, ובמורה באצבע אות קמה, ובכה"ח סי' רלב ס"ק טו). ונכון שיאמר נוסח לשם יחוד שהביא רבנו הב"ח זיע"א בספר לשון חכמים.

לז. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג'). ע"פ הירושלמי הנזכר. וכתב הרב נהר מצרים (חלק א הלכות ראש השנה אות ח) בשם הרדב"ז (חדשות סי' תרצג) דהמנהג במצרים ללבוש בר"ה וביוה"כ ובשבועות, בגדים לבנים ומנהג יפה הוא. וכן הוא מנהג ארץ ישראל ורוב המקומות שראיתי בחו"ל, ושורש המנהג הוא מלשון המדרש שהביא רבנו הטור (סי' תקפ"א) ופשוט. וכ"כ בכה"ח סופר (סי' תרסד ס"ק כג).

לז. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג'). ע"פ הירושלמי הנזכר. וכתב הרב נהר מצרים (חלק א הלכות ראש השנה אות ח) בשם הרדב"ז (חדשות סי' תרצג) דהמנהג במצרים ללבוש בר"ה וביוה"כ ובשבועות, בגדים לבנים ומנהג יפה הוא. וכן הוא מנהג ארץ ישראל ורוב המקומות שראיתי בחו"ל, ושורש המנהג הוא מלשון המדרש שהביא רבנו הטור (סי' תקפ"א) ופשוט. וכ"כ בכה"ח סופר (סי' תרסד ס"ק כג).

כג. האיש יטיב את הנרות ויערכם, והאשה מצווה על הדלקתם [מא], ותברך להדליק נר של יו"ט וברכת שהחיינו ואח"כ תדליק הנרות, ואם אין האשה בבית ידליק הבעל. ומו"ר מופת הדור זצוק"ל כתב שהנכון הוא לצאת ידי חובת שהחיינו בקידוש [מב].

כד. יזהר בתפילותיו בר"ה שיעקר התפילה תהיה להמליך את השי"ת עלינו ועל כל יושבי תבל, ויכוון להתפלל לפדות את השכינה וניצוצי הקדושה מתוך הקליפות. ושיזכה להשלים תיקון נפשו ורוחו שלא יגרום צער להשי"ת בעבורו [מג].

כה. ישתדל לבוא לבית הכנסת בעוד היום גדול, להתפלל מנחה בכונה גדולה ובמיתון, כי היא תפלה אחרונה של השנה ויש בכוחה לתקן ולהעלות כל תפלות השנה. והיא תפלה ראשונה שהתפלל אדם הראשון בעולם [מד].

כו. אחר תפילת המנחה קודם השקיעה, יאמר נוסח קבלת יום הזכרון ותוספת יו"ט שסידרו הרי"ח הטוב זצוק"ל, כדי שיקבל עליו קדושת תוספת יום הזכרון [מה].

תפילת ראש השנה

א. בליל הראשון פותחים בפיוט "אחות קטנה" (שחיברו רבי אברהם חזן מספרד בדוק שקודם הרמב"ם) ואין אומרים פיוט זה בליל שני של ראש השנה, משום דכבר כלתה השנה אתמול ולא שייך לומר שוב תכלה שנה וקללותיה [א].

עיונים והארות

וידוע מה שכותב הרב יסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק א) שכמעט כל נוסח התפילות של ר"ה ויום הכיפורים הוא רק שיתקדש שמו הגדול בכל האומות ובכל העולם, כי זה עיקר התפילות עתה בימים הנוראים, לכן יזהר האדם להצטער בלבו ולבכות בייחוד ביום הדין הגדול והנורא הזה כי כל אדם עתה בגלות יש לו לבכות ולהצטער בתמידות על חילול שמו הגדול ית"ש בין האומות עובדי עץ ואבן מעשה ידי אדם, ושוחקים בנו עם קדוש, ואומרים איה אלוקיכם יקום ויעזרכם.

מד. כ"ב במטה אפרים (סי' תקפא, אות נז) שבערב ראש השנה נכנסים להתפלל מנחה בבית הכנסת בעוד היום גדול כדי להתפלל תפלת מנחה בכוונה רבה, ומאריכים בה קצת מאחר שהיא מנחה אחרונה בצאת השנה והקדמת תפלה טרם בא יום הגדול. עכ"ד. וכן הוא בבן איש חי (ש"א פרי נצבים אות ב)

וכתב באור החמה (ח"ב דף רנה ע"ד) שהמלאך סהדי' הוא העד על מעשה בני אדם ותפלות אלה מסורות בידו עד שוב המתפלל מעונו והיא מסורה בידו כשיהיה האיש מוכן לקבל עליו תשובה ויתפלל תפלה זו שברי לו ובטוח שתתקבל מעלה אתה את הפסולות לקבלם עכ"ד. ולפני המנחה אומרים תיכון תפילתי קטורת לפניך וכו' ר"ת תתק"ל שהם מספר השנים שחי אדה"ר והוא אמר תפילה זו.

מה. לשון חכמים (ח"א סי' יא).

א. ובמטה אפרים (סי' תקפא אות נז) כתב, ולעת ערב קודם תפילת מעריב מתחנן לפני ה' שתכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה, ונוהגים לומר פיוט אחות קטנה הנדפס בליקוטי צבי ואף כשחל ראש השנה בשבת אומרים הפיוט הזה כדרך שאומרים שאר פיוטים. ע"כ.

וכתב בסדר היום (סדר ראש השנה), וילך לבית הכנסת מבעוד יום וכו' ומתפלל ומתחנן לפני אלהיו תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה. ע"כ.

מא. וכאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני בראשית רמז לב, ומובא ברש"י שבת לב. בשם בראשית רבה) שהיא כבתה נרו של עולם וכו' לפיכך תשמור מצות נר.

עוד אמרו (ירושלמי שבת פ"ב ה"ו) "אדם נרו של עולם היה, שנאמר נר אלהים נשמת אדם וגרמה לו חוה מיתה אמר הקדוש ברוך הוא היא כיבתה נרו של עולם לפיכך מסרו מצות הנר לאשה ותשמור מצות נר" ע"כ.

והיום גרם הוא ראש השנה שבו ביום נבראו אדם וחווה ובו ביום חטאו ואכלו מעץ הדעת ובו עשו תשובה ונמחל להם. ודבר בעתו מה טוב, ותעמוד ותתפלל אחרי הדלקת הנרות על בעלה ובניה וצאצאיהם שיהיו עובדי השם יתברך כל ימיהם. כי עת רצון היום ובפרט כהיום הזה וכמו שכתב רבנו בחיי.

מב. כ"ב בחזו"ע (ימים נוראים הלכות סדר ליל ראש השנה הלכה א) וז"ל: מדליקים נרות לכבוד ראש השנה, וצריך לברך אקב"ו להדליק נר של יום טוב ואחר כך להדליק, ואפילו חל ראש השנה בשבת, יקדימו הברכה ואחר כך ההדלקה, שכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, והברכה היא אקב"ו להדליק נר של שבת ויום טוב. ויש נשים שנהגו לברך גם שהחיינו בשעת ההדלקה, אבל הנכון הוא שלא לברך שהחיינו בעת ההדלקה, אלא יכונו לצאת ידי חובה בברכת שהחיינו כששומעות ברכת שהחיינו בשעת הקידוש. וע"ע מ"ש בזה האול"צ (ח"ד פ"ג תשובה א).

מג. וכמו שכתב רבנו הרש"ש במוסר לפני התקיעות ליום א' וז"ל: לכן נחפשה דרכינו ונחקורה, כי הן בעונותינו שלחה אמנו זה כמה וכמה שנים רבים, והצדיק שאבד, למטרוניא אבד, ולכן כל מגמתנו בתפלתנו תהיה בכונה שלמה לפדות את השכינה וניצוצי הקדושה מן הגלות, ולתברא בית אסורים דילה, לאמר לאסורים צאו, כמ"ש בתקונים על פסוק ויפן כה וכה וכו', ע"כ.

- ב.** קודם תפילת ערבית אומרים למנוחה על הגתית לאסף כיון שזכר בו תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגיגו, ונאמר בו כי חק לישראל הוא, שהוא ענין שנזכה לחיים ולפרנסה טובה, ונאמר בו עדות ביהוסף שמו כי בר"ה יצא יוסף הצדיק מהבור במצרים וכו'.
- ג.** כשחל ר"ה בשבת, המנהג לומר אחר תפילת מנוחה קבלת שבת קודש בכונות כנהוג אין נגרע דבר וכו'.
- ד.** בכל עשרת ימי תשובה טוב ונכון מאוד לומר בין ישתבח ליוצר מזמור ממעמקים קראתיך ה' וכו', כי בכל יום מאלו העשרה ימים מתעורר אחד מעשרה עומקים הנזכרים בספר יצירה, שהם עומק ראשית, עומק אחרית, וכו' כנודע, כי כולם הם בחינת רי"ו שהם גבורות, כי רי"ו בגימט' גבור"ה וכן עומ"ק בגימט' רי"ו וכו'. ויכוין באומרו "ממעמקים" למתק העומק שהוא הגבורה דאותו יום וכו'.
- ה.** כשאומר "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים" יכוין שאנו מתפללים להשי"ת שימשיך חיים נצחיים לנשמותנו, שהעיקר היא הנשמה שהמזון שלה היא התורה והמצוות. ואח"כ אנו מתפללים להמשיך חיים טובים ובריאים לגופנו, וזהו "כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים". ויכוין זכרנו כתר. לחיים חכמה. מלך בינה. חפץ דעת. בחיים חסד. כתבנו גבורה. בספר ת"ת. חיים נצח. למענך הוד. אלהים יסוד. חיים מלכות וכו'.

עיונים והארות

- ב. רבותינו** דרשו במסכת ר"ה (ח.), בכסה, בחג שבו הלבנה מתכסה בו והוא ר"ה. כי פסח ובסוכות הם בט"ו לחודש שאז הלבנה מאירה, אבל בר"ה לא רואים את הלבנה. ובזוה"ק כתב שהלבנה שהיא המלכות מסתרת מידת רחמיה שבדרך כלל מנהגת את העולם במידת הרחמים, והס"מ וכל פמליתו מכסים אותה בעננים ועושים מחיצה בינה לבין עם ישראל שלא תלמד עליהם מידת זכות ולא תהיה איתם במידת הרחמים.
- ובחשיבות** זה המזמור לאומרו קודם ערבית כתב החמ"י (חלק ימים נוראים פרק ו דף לא ע"ב) וז"ל: וטעם המזמור הזה הוא להודיע לבני אדם כי זה היום הוא יום הדין כי המשפט לאלהים הוא. יען כי בתורה לא נזכר רמז דין כלל עד שבא דוד במזמור זה תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. וגם מפסוק זה למדו גם על הפרנסה שנקצב כהיום הזה. וסמך ליה עדות ביהוסף שמו כי בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים וידוע שיצירתו היתה סיבת הפרנסה בשני רעבון ולכן נסמך כי חק לישראל הוא לאומרו עדות ביהוסף שמו, רוצה לומר שהרי עדות יש שהוכן יום זה למזון כל חי מעניינו של יוסף. עכ"ל.
- וכתב** בספר ויכלכל יוסף (סי' א תשובה ה) ומנהג בית אל שמקדימים את המזמור של ראש השנה לפיוט אחות קטנה.
- אמנם** בישיבתינו הקדושה המנהג לומר קודם "אחות קטנה" ואח"כ מזמור למנוחה על הגתית לאסף.
- ובן** כתב החמ"י (שם) וז"ל: ושוב יתחיל להפיל תחינתו על השנה תכלה שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה ויכלול בכונותו גם על החטאים ועל העונות אשר עומד עליהם בארור. ואחר כך יקבל עליו קדושת היום במזמור היום ולא כנדפס בספרים המזמור תחלה דתחלה יש לנו להתפלל על אחרית השנה שעברה בטרם נקבל קדושת היום שהוא תחילת השנה באמירת המזמור של קדושת היום.
- ג. דברי** שלום (במנהגי בית-אל אות סו) וכ"כ היר"א זלה"ה
- ב. כ"ב** בשעה"כ (דף פט ע"ד) כוונת זכרנו לחיים היא, כמו שהמלך העליון שהוא ז"א חפץ בחיים, ומושך משם החיים לצורך עצמו, כך ימשיך משם חיים לנשמותינו, ויתגלה חסד ביסוד שמשם נשמתנו, להמשיך לנו משם חיים, וזהו זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, וכ"ז בסוד הנשמות אשר בנו. ואח"כ אנחנו מתפללים להמשיך משם חיים לגופנו בסוד הכתיבה, שהיא בינה גופא דחכמה עילאה, וזהו ענין הכתיבה, התעבות הדברים כדמיון הכתיבה, להחיות הנפשות בגויתנו, וגם זה יהיה ע"י היסוד הנקרא ספר החיים כנודע, אלא שזה בסוד פנימיות לחיי הנשמות, וזהו בסוד חיצוניותו להחיות הגוף, והנה חיות הנשמה נמשך מהחכמה לבינה ויורד לחסד ומתגלה ביסוד, וחיות הגוף נמשך מהבינה ויורד לחסד ומתגלה ג"כ ביסוד, ומפני שחיות הגוף נמשך מהבינה אנחנו אומרים למענך אלהים חיים, שהיא הבינה כנודע.
- ובסידור** הרש"ש (כת"י ח"ג דף 296) כתב וז"ל: כשיאמר מלך חפץ בחיים יכוין להתפלל לז"א שמהשפע הנשפע

1. בברכת אתה גבור תקנו בה נוסח "מי כמוך אב הרחמן", והם ח' תיבות כנגד הארת תקוני הדיקנא של הכהן הגדול, ואלו הם "מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים". אמנם בתפילת מוסף של ר"ה ויוהכ"פ ושבת שבינתיים וכן במנחה של יום שבת שובה ושל יוהכ"פ יאמר "אב הרחמים" [ז].
2. כשאומר "מי כמוך אב הרחמן" יכוין כי ביום ר"ה נידונין כל הנשמות העתידות לחזור בגלגול בעוה"ז, וזה סוד מ"ש "זוכר יצוריו" - שהם הנשמות הנז' שזוכר אותם ברחמיו יתברך, "ברחמים לחיים" - להחזירם לחיים ולהיותם בעוה"ז בסוד חזרתם בגלגול [ח].
3. כתב רבנו האר"י ז"ל, בתפילת ר"ה ישנם ארבע פעמים ובכן:
 - הראשון:** ובכן יתקדש שמך - יכוין כנגד אברהם אבינו שקידש שמו יתברך בעולם.
 - השני:** ובכן תן פחדך - כנגד יצחק אבינו שהוא בחינה גבורה.
 - השלישי:** ובכן תן כבוד - כנגד יעקב אבינו שאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.
 - הרביעי:** ובכן צדיקים - כנגד דוד המלך ע"ה, רגל רביעי של המרכבה, כולל יסוד ומלכות [ט].

עיונים והארות

מוהר"ח דילה רוזה ז"ל, דצ"ל בר"ה ויהי"כ שחל בשבת (במנחה) אב הרחמים (הוב"ד באמת ליעקב דף קב שאלה ט, ובפת"ע דף צו ע"ג, ובבא"ח פר' נצבים אות כא).

ח. כ"ב בשעה"כ (דף צז ע"א), כוונת מי כמוך היא, כי ביום ר"ה נידונין כל הנשמות העתידות לחזור בגלגול בעוה"ז, וזהו מ"ש זוכר יצוריו ברחמים לחיים, ולא אמר זוכר אותנו ע"ד מ"ש זכרנו לחיים, כי יצוריו הם הנשמות הנז', שזוכר אותם ברחמיו יתברך להחזירם לחיים ולהחיותם בעוה"ז בסוד חזרתם בגלגול, וזמ"ש בתפילת המוסף בזכרונות "אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם" וכו' "מי לא נפקד כיום הזה" וכו'. והנה ע"י גלגול הנשמות האלו שחוזרים לחיות בעוה"ז בסוד הגלגול, מזה ג"כ נתאמת אצלנו כי תיהיה תחיית המתים אל הגופים לעת"ל, וזמ"ש אחריו "ונאמן אתה להחיות מתים" בגוף ונפש, כי בראותנו אותך זוכר יצוריו ברחמים לחיים שתחזור הנשמה בגלגול, מזה נודע כי נאמן אתה להחיות מתים בגוף ונפש.

וכתב הרוקח בפירוש הסיודור (סי' קכו) כי יש בו שמונה תיבות כנגד שמונה תיבות שבפסוק כרחם אב על בנים, וכן פסוק ויזכור כי בשר המה, ופסוק כי הוא ידע יצרנו, ויצחק אבינו שנימול לשמונה ימים

ט. כ"ב רבנו האר"י ז"ל בשעה"כ (שם), דע כי ארבע פעמים נזכרו בכאן מלות ובכן שלא כדברי הפוחתים ממנין זה וגורעים ומשנים כפי העולה בדעתם, והנה ובכן הוא בגימטריא ע"ב. ונודע כי שם ע"ב הוא שלש שלש שלש אותיות ג' פעמים ע"ב ואחר כך נכללים בע"ב תיבות אם כן הם ארבע ובכן, ואמנם ענין ארבע ובכן אלו הם ארבע היות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן באופן זה, כי הוי"ה דע"ב הרי היא נודעת [יוד הי ויו הי] כי גם הוא במספר שלש אותיות בכן, גם הוי"ה דס"ג [יוד הי וואו הי] עם עשר אותיותיה הם ע"ג כמנין בכן עם הכולל, גם הוי"ה דמ"ה עם חשבון ארבע אותיותיה הפשוטות [יוד הא ואו הא, יהוה] כמנין ע"א ועם הכולל הרי ע"ב, אמנם הוי"ה דב"ן היא בבחינת ריבוע הוי"ה כזה [י, יה, יהו, יהוה] שהיא בגימטריא ע"ב וכו'. והנה אם תוסיף ו' של ובכן יהיה בגימטריא כמנין מזלא ולכן צריך לכוין להוריד בכל בחינת ע"ב מאלו הארבע הוי"ות תוריד שלש היות עליונות אשר במזל העליון השמיני

דפנים מחכמה לבינה ומשם לחסד ומשם ליסודו ומשם ימשכו חיים נצחיים לנשמותינו.

וכתב השל"ה שיש בתפלת זכרנו לחיים ארבע פעמים חיים, לבקש על ארבע מיני סכנת חיים היכולים להתעורר חלילה במשך השנה. והם, האחת בגלל עבירה. השנית הגיע יומו. השלישית בידי אויב שהוא בעל בחירה. הרביעית נספה בגלל סיבה או כפרה על אחרים. ועתה אפשר להעביר רוע הגזירה ולגזור עליו חיים, וכנגד עולם הזה, עולם הבא, ימי המשיח, תחיית המתים. (הביאו הגאון רבי יעקב יצחקי ז"ל במחזור אהלי יעקב ר"ה דף נב ע"ב)

וכתב רבנו חיים פלאגי ז"ל במועד לכל חי (סי' יג אות ל) עוד טוב לכוין באמרו ארבע פעמים חיים, שהם כנגד ארבעה החשובים כמת. והם: עני, סומא, מצורע ומי שאין לו בנים, ושיינצל מאלה ואם יש בו מהם שירפאהו השם יתברך, וכן כנגד ארבע גלויות שבהם נחשבים כמתים ויגאלנו לחיים.

יזהר לומר בדיקדוק זכרנו לחיים אות ל' בניקוד שבא ולא בניקוד פתח, דלא לישתמע לא חיים חס ושלום, כי ברית כרותה לשפתיים ובפרט בימים הנוראים והקדושים. (התשב"ץ סי' קיט בשם הרב מאיר מרוטנבורג ז"ל וכו"ה באגור ר"ה סי' תתפו).

ז. כ"ב בשעה"כ (דף צו ע"ד) אח"כ ברכת אתה גבור, ותקנו בה נוסח מי כמוך אב הרחמן וכו' והן ח' תיבות ואלו הן, מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים, אבל יש שינוי בין התפילות, שבתפילת שחרית מנחה וערבית תאמר אב הרחמן, ובתפילת מוסף תאמר אב הרחמים, וגם זה נוהג בתפילת יוה"כ. עוד שמעתי מפי מגידי אמת מן החברים שלנו שאמר להם מורי ז"ל, שגם במנחה של יום שבת יאמר אב הרחמים, והדבר מבואר כי במנחה דשבת יש עליה דומיא דתפילת המוסף והוא פשוט, והנה הח' תיבות בנוסח של מי כמוך אב הרחמן וכו' הן כנגד הארת ח' תיקוני דיקנא דכהנא רבא, אשר כנגדם הם ח' בגדי כהונה של הכה"ג ביוה"כ, ודע כי בכל עשיית צ"ל אב הרחמן שהוא בז"א, אבל בתפילות המוספין דר"ה ויוה"כ ושבת שבינתיים צ"ל אב הרחמים, לפי שאז עולים עד או"א. ובהגהות שם כתב בשם הרב החסיד אור החיים

ט. ובכן תן כבוד לעמך וכו', צריך לזהר ולומר ותקוה טובה לדורשיך, ולא תקוה סתם. והכוונה היא, כי עתה ביום ר"ה אנחנו דורשיו יתברך מתפללים, שיתן לנו תיק ו"ה מצד הטוב, ר"ל שעל הפחות אם אין בנו מעשים לקבל הנשמה העליונה מכולם שהיא מן הבריאה, לפחות אל יחסר לנו רוח ונפש מן היצירה ועשיה הנקראים תקוה מצד הקדושה שבהם הנקרא טוב וזמ"ש ותקוה טובה וי.

י. ובכן צדיקים יראו וישמחו וכו', המנהג לומר והרשעה כולה, הרשעה בחיריק, שפירושו מעשה הרשעות בעצמה, בעשן תכלה. ואומר בעשן בבי"ת. ובאומרו כי תעביר ממשלת זדון, יכוין על ס"מ ונוק' ויא.

יא. באומרו וכתוב לחיים טובים וכו', יכוין שעד עתה בקשנו לחיים סתם. ועתה מוסיפים לבקש שיהיו חיים טובים ויב.

יב. בכל עשיית בסוף העמידה צ"ל עושה השלום במרומיו בה"א יתירה, ויכוין כי השלום הוא בגי' ספריא"ל המלאך, שהוא הסופר הכותב בעשיית את כל בני אדם בספר החיים ויג. ומנהגינו בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ לומר עושה השלום רק בקדיש תתקבל שאחר העמידה אבל בשאר קדישים לא משנים כלל ויד.

עיונים והארות

לשאל שאלותיו בהדרגה, ולכן בברכת אבות שאלנו זכרנו לחיים סתם, ועתה הוספנו לשאל שיהיו טובים והכוונה כפי הסוד הוא כי הנה עתה בברכה זו היא בהודאה שהיא ספירת ההוד, ונדע כי נצח הוד יסוד דז"א נעשים מוחין לנוק' ואז נקראים טובים. ע"כ. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער תפילות ראש השנה פ"ז).

יג. בן כתב רבנו האריז"ל כתב בשעה"כ (דף צ ע"א), בכל עשרת ימי תשובה צריך לומר אחר העמידה עושה השלום במרומיו בה"א יתירה, ולכוין כי השלום הוא בגימטריא [ספריא"ל] המלאך שהוא הסופר הכותב בספר החיים את כל בני האדם בעשרת ימי תשובה מה שאין כן בשאר תפלות השנה שאין אומר אלא עושה שלום במרומיו חסר ה"א. ע"כ. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער תפילות ראש השנה פ"ז). דברי שלום מנהגי בית א-ל (אות עט).

וכתב בספר המנהגים (טירנא, ראש השנה סי' קב), וחותר עושה השלום כי עושה בגימטריא [ספריא"ל] וכן השלום, והוא המשתק השטן ומלמד זכות לישראל. ע"כ.

ובמטה משה (סי' תשצט) כתב וטעם החתימה עושה השלום גימטריא [ספריא"ל] הוא אחד משבע שמות של [מטטרו"ן] גימטריא "החסד והרחמים" שר החסד והרחמים, השלום גימטריא [צרופ"ה] הממונה על התורה ותלמידי חכמים מרבים שלום, ונראה לי עוד לרמז שהוא מזקק ומצרף זכויותיהם של ישראל ועושה שלום בנייהם לבין אביהם שבשמים גימטריא "עושה", ועוד לפי שהקדוש ברוך הוא עושה צדקה בדין לישראל וכתוב והיה מעשה הצדקה שלום. ע"כ.

יד. וב"פ מו"ר מופת הדור (שם בהערה ז) בשם ספר חמדת ימים (דף לג ע"ג) ופוסקים נוספים. וכ"כ הכה"ח (סי' נו ס"ק לח) שאין אומרים בשום קדיש עושה השלום אלא רק בקדיש תתקבל שאחר העמידה שכתב וז"ל: ובקדיש לא נזכר בשום מקום שצ"ל השלום בה"א, לא בעשיית ולא בכל זמן, ועל כן אין לשנות, ומיהו בקדיש של אחר החזרה בעשיית נראה די"ל עושה השלום, כיון שהוא במקום העושה שלום של חזרת העמידה.

דדיקנא דאריך אנפין שהם בגימטריא ע"ח כמנין "מזלא" וכמנין "ובכן" ע"כ.

י. **ישעה"ב** (דף צז ע"ב). צריך להגיה ולומר ותקוה טובה לדורשיך וכאמרם ז"ל בס"ה (דף קסט). בפ' וישלח ע"פ הצילני נא מיד אחי מיד עשו כו' כי צריך האדם לפרש ולבאר בלשון שאלתו בתכלית הביאור עד שלא יהא בה גמגום כלל פן ח"ו יתן מקום אל המקטרג לקטרג בלשון שאלתו ולכן צ"ל ותקוה טובה לדורשיך ולא ותקוה סתם.

יא. **כה"ח** (סי' תקפב ס"ק לז). והרשעה, הריש בחיריק, כולה בעשן תכלה. אף על פי שיש נוסחאות כעשן תכלה, באות כ'. כן הוא בווהר הקדוש (תיקונים כרך ב דף פז), וכן כתב הרב ר' דוד אבודרהם (דף עא:). וכן הסכים הפרי חדש, על דרך הכתוב (תהלים לו, כ), "כלו בעשן כלו" ובחיי אדם (חלק ביג הלכות שבת ומועדים כלל קלט סעיף ג) וכן כתב בסידור הרש"ש זיע"א בעשן, וכן כתב בסידור הרש"ש זיע"א לרבי אהרן פירירה ז"ל כתב יד.

והגאון הגדול מהר"ח פלאגי' (רוח חיים סי' תקפב סעי' ה אות ד) כתב להביא מקור למנהג זה מתיקוני הזוהר עיין עליו שכתב וז"ל: והרשעה כולה בעשן תכלה הגירסא הנכונה היא בעשן בבי"ת ולא בכ"ף. וכנראה מדברי התיקונים תיקון כ"א (דף נה ע"א) וז"ל: בההוא זימנא עשן יתער לגבי שמאלא לאתעברא מתן ס"מ מיד סליק עשן אחרא דאיהו עשן הקטורת יעו"ש. וכתב הגליון וז"ל: ימין זהו והרשעה כולה בעשן תכלה ומדויק הגירסא. שבעשן יעו"ש עכ"ל.

עוד עיין כה"ח סופר (סימן תקפב סוף ס"ק לז ד"ה כעשן) שהביא לכל הני רבואתא והוסיף שכך הוא בסידור הכוונות של הרש"ש זיע"א והרשעה כולה בעשן תכלה בבי"ת עכ"ד.

ורב עמרם גאון ובמחזור ויטרי והכל בו ועוד מפרשים גרסו לומר כעשן בכ"ף ולא בעשן ולא הטעימו דבריהם עיין עליו בספרותם. וכן דעת מו"ר מופת הדור (בחזו"ע סדר ליל ר"ה הלכה ב בהערה ד"ה והרשעה) דיש לומר כעשן תכלה בכ"ף ועי"ש שהאריך והרחיב בענין.

יב. בן כתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף צז ע"ג) נלע"ד ששמעתי ממוז"ל כי אנחנו נמשלים אל הכותי הזה היודע

- יג.** אחר תפילת העמידה אומרים אבינו מלכנו, בעשרת ימי תשובה [טו]. ובאומרוך "אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו" תכוין במילת "קרע" אל שם קר"ע שט"ן, ותכוין שע"י זה יקרע רוע גזר הדין [טז]. ואף בשבת דר"ה ושבת שובה יאמר אבינו מלכנו, אלא שלא יזכיר דברי מחילה וסליחה [יז].
- יד.** יש נוהגים בשעת התפילה להביא עצמם לידי בכיה ואף שראש השנה הוא יו"ט. ויש שאומרים שאין טוב להביא עצמו לידי בכיה ורק מי שמתעורר נפשו לבכיה שפיר דמי. ומנהג מו"ר האריז"ל לבכות הרבה בתפילת ראש השנה [יח].
- טו.** אחר קדיש תתקבל קודם אומרו קדיש בתרא נהגו לומר מזמור לה' להארץ ומלואה, והוא סגולה לפרנסה בנחת ובשמחה [יט].

הנהגת סדר ליל ר"ה וסדר הקידוש

- א.** בצאתו מביהכ"ס ילך לביתו וישמח לבו ויגל כבודו, ויבטח בהשי"ת שיכתב ויחתם לחיים טובים ולשלום, ויקדש בלב שלם ובנפש חפיצה, וירחיק ממנו כל יגון ואנחה, ויסדר שולחנו ויאכל וישמח כי הוא יו"ט, וישים אל ליבו כי השולחן הוא מזבח כפרה [א].
- ב.** יזהר שלא יכעס, דמלבד חומר איסור הכעס שהוא קשה בכל זמן, הנה ביום ר"ה אינו סימן טוב לאדם. והאשה צריכה להיות זריזה לערוך השולחן ולכסותו במפה יפה קודם שיבוא בעלה מביהכ"נ, כדי שבבואו ימצא השולחן ערוך והוא לסימן טוב, אך אם נזדמן שבא ולא ראה השולחן ערוך, לא יתקוטט עם אשתו וכעס, דהכעס הוא סימן רע ביותר, אלא יסבול ולא יקפיד אפילו בלבבו.

עיונים והארות

- טו. וכתב** הלבוש דמקור תפילה זו מהגמ' תענית (כה): דאיתא שם דר' אליעזר ירד לפני התיבה ואמר כ"ד רנות ולא נענה, ירד אחריו ר"ע, ואמר תפלה זו ומיד נענה. לכן קבעו לאמרה במתון ובכוונה ונתקנה תפלה זו כנגד ברכות אמצעיות של תפילת שמונה עשרה עת"ד ועי"ש עוד.
- טז. שעה"ב** (דף צז ע"ג), דב"ש (שם).
- יז. שעה"ב**, דב"ש (שם). ודע שמו"ר הגר"מ שרעבי צוק"ל הנהיג בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ לומר תפילת אבינו מלכנו בכל ימות השנה בימים שאומרים בהם תחנון.
- יח. שעה"ב** (דף צ ע"א) וז"ל: גם היה נוהג מורי ז"ל לבכות הרבה בתפילת ר"ה אפילו שהוא יו"ט, ומכ"ש בתפילת יוה"כ. והיה אומר מורי ז"ל, כי מי שאין בכיה נופלת עליו בימים האלו, הוא הוראה שאין נשמתו הגונה ושלמיה. גם היה אומר כי יש בנ"א נידונים ביום ראשון ואז הם דינא קשיא, ויש נידונים ביום שני שהוא דינא רפיא, ורוצה הקב"ה לרחם עליהם ודן אותם ביום השני, ואמר כי האדם הנופלת עליו בכיה רבה מאליו בימים האלו בתפילה, הוא הוראה שנידון באותה שעה למעלה, אם ביום ראשון ואם ביום שני, ונתנו רמז בספה"ק לבכיה ברה"ה ובימים נוראים, מהפסוק "בשמך יגילון כל היום" ר"ת בכיה.
- ועין** למו"ר מופת הדור (שם הלכה יא ובהערה) שכתב דהתפילות צריכות להיות בשמחה ובטוב לבב ובנעימה קדושה כי בטוחים אנחנו בישועת הקב"ה שיכתבנו ויחתמנו לחיים טובים ולשלום, ולא טוב עושים אותם המביאים עצמם לידי בכיה וכו' שהרי ר"ה יום שמחה הוא וכמו שנאמר ושמחת בחגך. ומ"מ כתב, דאם מתעורר מעצמו לבכות בתפילות מחמת התלהבות דקדושה לרוב דביקותו וכוונתו בתפילות הימים הנוראים אין בזה שום מניעה כלל. ועי"ש שהאר"י
- יט. פע"ח** (דף קלח ע"ד). וכתב עוד, בליל ראש השנה ויום הכפורים קודם קדיש בתרא תקרא פעם אחת מזמור לדוד לה' הארץ ומלואה ותכוין באמרוך לְיְהוָה נִיקּוּדוֹ ל' בפתח, י' בשבא, ה' בקמץ, ו' בשבא, ה' בקמץ. ולא יחסרו מזונותיו כל השנה, ואם הוא בבית יאמר אותו אחר קריאת התרנגול בלילות הנ"ל וזה נקרא שם הפרנסה עכ"ל. ובמשנת חסידים (מסכת ליל ראש השנה פרק ח) כתב, יכוין ההויה נקודה היו"ד שבא, הה"י ראשונה סגול, והו"י קמץ, וה"י אחרונה בלי ניקוד לְיְהוָה, או יכוין הלמ"ד והיו"ד של לה' בניקוד שבא, וה"ה ראשונה סגול, והו"י חולם, וה"ה אחרונה שבא לְיְהוָה, או יכוין היו"ד והוא"ו שבא, וה"א ראשונה סגול, והאחרונה בלי ניקוד לְיְהוָה. וכה יכוין בכל ההויות שבמזמור. עכ"ד. ובספר יסוד ושורש העבודה (שער האיתין פרק א) כתב דיאמר מזמור זה בכוונה עצומה מאד ובמיתון גדול ובנעימה.
- א. פע"ח** (דף קלח ע"ג). וכתב הרב חמדת ימים (ח"ד דף לג ע"ד), ובצאתו מבית הכנסת ילך לביתו וישמח לבו ויגל כבודו ויבטח בהשם יתברך ויקדש בלב שלם ובנפש חפיצה וירחיק ממנו יגון ואנחה שלא ליתן פתחון פה למקטרג כי אין לו מקום אלא במקום יגון ואנחה ומריבה וקטטה, וכן כתוב עליהם בדברי קבלה (נחמיה ח, י) קדוש היום לאלהינו ואל תעצבו כי חדות השם היא מעוזכם, אלא צריך לשמוח בלבו ולהראות שמחה לכל כדי לסמאת עינו של שטן ויסדר שלחנו ויאכל וישמח לפי שהוא יום טוב, ולמה לא ישמח כל איש ישראל מאחר שנאמר (יחזקאל לג, יא) חי אני אם אפופץ במות הרשע, ועל כן אין מתענים שהאכילה והשתיה בהם מצוה רק יזהר מהוללות וסכלות. ע"כ.
- ב. בא"ח** (שם אות ו).

ג. קודם הקידוש ישב במושבו על מיטה מוצעת, ויאמר פתיחת אליהו הנביא ז"ל עד "קום ר"ש ויתחדשון" וכו', אח"כ יאמר פסוק "ונח מצא חן בעיני ה'" י"ב פעמים, ואח"כ פסוק "ויזרע יצחק בארץ ההיא" וכו' י"ב פעמים, ואח"כ פסוק "כי עמך מקור חיים באורך נראה אור" עשר פעמים, ואח"כ "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" י"ז פעמים, ואח"כ "ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום" וכו' עשר פעמים, ויאמר "תחל שנה וברכותיה" ויעמוד לקדש [ג].

ד. אם חל ראש השנה בערב שבת יכנס לביתו ויאמר בקול רם שבת שלום ושנה טובה, ואם אמו בחיים ינשק ידיה, ויסתכל בנרות ויכוין א' כנגד זכור וא' כנגד שמור, אח"כ יאמר דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין, ויקיף השולחן ב' פעמים, ויריח ההדסים, ויאמרו שלום עליכם, ואשת חיל, ויהא רעוא, ויש נמנעים מלומר פזמון אזמר בשבחין, ואחר כך ישב לומר פתיחת אליהו ושאר הפסוקים, היינו ונח מצא חן י"ב פעמים, ויזרע יצחק בארץ וכו' י"ב פעמים, וכן שאר הפסוקים כנז"ל, ויאמר תחל שנה וברכותיה ויעמוד ויקדש [ד].

ה. אחר הקידוש יטול ידיו ויברך ויבצע על ב' ככרות, כי ראש השנה דינו כיום טוב שצריך לחם משנה, ויבצע על הפת שאוחז בימינו, ויאכלו כזית פת ומנה ראשונה, ואחר כך יעשו סדר הסימנים לסימנא טבא [ה].

- ו. לאחר שהטביל פרוסת המוציא במלח ג' פעמים, יטביל הפרוסה גם בסוכר לסימנא טבא [ו].
- ז. בלילה השני של ר"ה אפשר לברך ברכת שהחיינו בקידוש, ואין צורך לחפש אחר פרי חדש כלל [ז], ואם נזדמן לו פרי חדש יניחנו לפניו על השולחן בליל שני כשמברך "שהחיינו" ויכוין עליו, אך א"צ להקפיד לחזור על דבר זה [ח].

עיונים והארות

ושלמים, אמר הרב "אם הייתי כועס אפילו רגע אחד, כמה נפשות היו הולכות ח"ו, מהשמים הצילו אותנו הצלה גדולה".

מעשה שהיה עם מו"ר הבא"ח בערב ר"ה ולא הקפיד בידוע כי לבן איש חי, בכל חג היתה לו גלימה מיוחדת של אותו חג, פעם אחת בערב ר"ה כשרצה לצאת מהבית ללכת לבית הכנסת, אחת מהנערות שעובדות, שפכה למעלה מן הגג איזה מים מלוכלכים מי שופכין, היישר על הגלימה של הרב. אמר הרב, אל תגידו לי מי זו, לא רוצה לשמוע, אני לא מקפיד ולא מעניין אותי. הלך והחליף הגלימה לאחרת, והלך.

ומזה ילמד האדם שלא להקפיד, כי היצר משחק בכל התחבולות, דברים שהאדם לא חושב - הכל יכול לבוא עליו חס ושלום, ואם אדם יכין את עצמו - ינצח בס"ד.

ג. בא"ח (שם אות ז).

ד. בה"ח (סי' תקפג ס"ק ג). ועיין עוד דברי שלום (ח"ח סי' תצד סעי' יא דף קב ע"א).

ה. עיין לקוטי מהרי"ח ושאר פוסקים.

ו. **כתב המ"ב** (סי' תקפג ס"ק ג) ויש נוהגין לטבל המוציא בדבש. (לבוש סי' תקפג סעיף ג) והכה"ח (שם ס"ק ד) כתב והיינו שמזמינין כלי שיש בו דבש או סוכר על השלחן, ואחר פריסת המוציא מטבל הפרוסה היא של המוציא במלח ג"פ, ואחר כך מטבלם בדבש או בסוכר, וכן יעשה בסעודת שחרית וערבית.

ז. **שעה"כ** (דף צ ע"א).

ח. בא"ח (שם אות ח).

מעשה פלא עם מו"ר חכם יהודה פתיא שלא כעם בר"ה

חכם יהודה פתיא, בעל "בית לחם יהודה" ע"ה, שהיה מקובל גדול מאד, מספר על עצמו שפעם אחת בראש השנה הוא קיבל על עצמו שלא לכעוס, אבל ה"בעל דבר" התגרה בו ולא עזב אותו כלל. מה עשה חכם יהודה היה לובש גלימה לבנה, לבן - יפה יפה, משי עם תרבוש כנהוג בבגדד, חזר מבית הכנסת, וגם היה חם מאד ולכן היו עושים את ראש השנה על הגג.

היה חוט אחד משוך על הגג, ותלויות בו מנורות, לקפות עם שמן ופתילות, להאיר. באה חתולה אחת וקפצה, וכל השמן עם הנרות הכל נשפך על הגלימה הלבנה שלו. אמר, נביא גלימה אחרת של שבת, הלך החליף אותה, ועשה קידוש בשמחה גדולה.

עלתה אשתו אל הגג עם סיר האוכל ולפתע, התגלגלה מכל המדרגות, וכל הסיר עם האוכל הכל נשפך עליה, הכל הלך. כל הבית נהיה מהפיכה, כפרה....

אמר לה חכם יהודה גם זו כפרת עוונות, נהיה שמחים, לא תתרגזי, לא תתרגזי, אין דבר, לא תקפיד, עזבי, השנה מנסים אותנו מאד, מי יודע מה צריך לקרות.

הביאו את האוכל של הבוקר אך שוב - באה חתולה שיחקה להם בסיר, שפכה הכל, על הבגדים של הרב, על הרצפה... ואני לא כעסתי ואמר חכם יהודה, מה עשו מן השמים, כיון שהוא לא הקפיד, אותה שנה - נשרף לו כל הבית, אבל לא היתה פגיעה בשום נפש, כולם בריאים שמחים

ת. יהיה רגיל לאכול בר"ה בשתי הלילות על שלחנו כסדר הזה:

תחלה יקח תמרים ויברך בורא פרי העץ ויאכל תמרה אחת, ואחר יאמר יה"ר שיתמו אויבינו וכו' ויאכל תמרה השניה, ויכוין בבקשה זו על אויבים התחתונים.

ואח"כ יקח רובי"א והוא מה שקורין בלשון ערבי לובי"א ויאמר יה"ר שירבו זכויותינו ותלכבנו.

ואח"כ יקח כרתי ויאמר שיכרתו אויבינו ושונאינו, ויכוין בזה על כוחות הרעות שנבראו מהעונות של אדם ומנצוצי הקרי.

ואח"כ יקח סלקא ויאמר שיסתלקו אויבינו וכו', ויכוין בזה על המקטרגים וכוחות הדין המשטינים למעלה וטו.

ואח"כ קרא ויאמר שתקרע רוע גזר דינינו (ויכוין בשם קר"ע) ויקראו לפניך זכויותנו.

ואח"כ רמון מתוק ויאמר שנהיה מלאים מצות כרמון.

ואח"כ תפוח מבושל בסוכר ויאמר יהי רצון שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה ויז.

ואח"כ ראש כבש ומבקשים יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב, ותזכור לנו עקידתו ואילו של יצחק אבינו בן אברהם אבינו עליהם השלום ויא.

עיונים והארות

בכריתות יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביא דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא. וכו'.

ובבל בו (סי' סד) כתב, ומנהג נרבונא וכו' מביאים לפני בעל הבית תמחוי ובו כל מיני מגדים לסימן טוב ובתוכו קרכסת"א פירוש קרא, רוביא, כרתי, סלקא, תמרי לעשות מאי דגרסינן במסכת כריתות וכו', ונהגו ליקח כל אחד בידו ואומר קרא - יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיקראו לפניך זכויותינו ויקרע רוע גזר דיננו, רוביא - שיסתלקו עוונותינו ויסלקו שונאינו וכל מבקשי רעתנו, תמרי - שייתמו שונאינו עם כל חטאתינו, ושאלו לרב למה אנו אוכלים ראש האיל בראש השנה והריאה כמו כן בדבש? וענה להם ראש האיל זכר לאותו האיל שעקד אברהם אבינו ולהכי אוכלים הראש שהוא ראש השנה, והריאה משום שמוארה את העיניים וכן היה רגיל לעשות הר"ם, ע"כ.

ובן כתב האבודרהם (תפלת ראש השנה), ובתשובת הגאונים כתבו וכן מנהג כל החכמים שמקריבין לפניו בראש השנה טנא שיש בו דלועין וכו' ומניחים ידיהם על כל אחד מהם ומוציאים משמותם סימן טוב, ואומרים על דלעת, קרא, יקרע גזר דיננו. ועל הפול, רוביא, ירבו זכויותינו. ועל הכרתי, יכרתו שונאינו. ועל התרדים, סילקא, יסלקו עוונותינו. ועל התמרים, יתמו עווננו. ומוסיפים עוד רמון ואומרים עליו, נרבה זכויות כרמון. ויש אומרה בלשון יהרמ"י או"א שיקראו לפניך זכויותינו ושיקרע גזר דיננו וכו', ויש נוהגים לאכול ראש כבש ודגים ומיני מתיקה על שם והיית לראש, ע"כ.

וג"ע החיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' תקפג אות ב) כתב וז"ל: ומנהג עיר קדשנו ירושלים ת"ו ליקח מין קטנית הנקרא לוביא בלשון ערבי במקום רוביא וכן ראיתי שכתב הרב המאירי רוביא פירשו בו גדולי הרבנים תלתן ואין מפרשים בו קטנית פאצלי ע"כ.

וב"כ בפרי עץ חיים (שער תפילות ראש השנה פ"ז) בשם האריז"ל ויאכל וישמח כי הוא יום טוב ויאכל רוביא וכרתי ותמרא וקרא וסלקא כמו שאמרו רבותינו ז"ל, ואנשי מעשה נוהגים לאכול תפוח בדבש וגם נוהגים לאכול ראש כבש או איל לזכר עקידת יצחק, וגם נכון לאכול דגים וגם להאכיל עניים על שלחנו, עכ"ל.

ט. **כתב** הבא"ח (שם אות ד) שלשת התפילות שאומרים יסתלקו ויכרתו ויתמו אויבנו, הוא כנגד שלשה מיני אויבים שיש לאדם, האחד, אומות העולם שונאי ישראל הגשמיים, ועליהם אומר שיתמו אויבנו וכו'. השני, מזיקין שנבראו בעוונותיו ומניצוצי קרי, ועליהם אומר שיכרתו אויבנו וכו'. השלישי, מלאכים המקטרגים ומשטינים עליו למעלה ועליהם אומר שיסתלקו אויבנו וכו' ועל כן ידקדק ויזהר באמירתם כל אחד בכונתו.

ודע כי הסלקא הוא עלי תרד ולא הסלק האדום.

י. **הטעם** שמביאים תפוח רמז לחקל תפוחין קדישין בסוד ראה ריה בני כריח שדה, ונ"ל בס"ד טעם לתפוח בליל ר"ה כי התפוח יש בו שלשה הנאות טעם, מראה וריח. והוא לסימן טוב לבקשתינו שפע הכללי שהוא בני חיי מזוני לכל השנה כולה. ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר ע"פ מ"ש בזה"ק פ' שמיני דף מ' בפסוק רפדוני בתפוחים, תפוח אפיק חמרא ומכוין רעותא דלא יזיק חמרא, והיינו דאוכלין תפוח אחר יין כדי שלא יזיק להם היין, ולכן מנהג בני אדם לתת תפוח לתוך כוס היין וכמ"ש בספרים, וידוע שהיין הם גבורות ונמצא התפוח הוא מבסם הגבורות, ועתה בר"ה כל מגמתנו הוא לבסם ולמתק הגבורות, לכך אוכלין תפוח. ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר דאיתא בזה"ק כל הפירות שורשם במלכות, ורק התפוח שורשו בדוכרא שה"ס תפארת וכמ"ש הקדמה זו במ"א, וידוע מ"ש רבנו האר"י ז"ל דחדשי הקיץ הם בנוקבא שה"ס המלכות מניסן ועד תשרי, וחדשי החורף מתשרי ועד ניסן הם בדוכרא שה"ס התפארת, ולכן בליל ר"ה שהוא התחלת חדשי הדוכרא אוכלין תפוח ששרשו בדוכרא. (בא"ח שם אות ד).

והגאון רבנו יצחק פלאגי ז"ל בספרו יפה ללב (ח"ג סי' תקפג, א) כתב שאין לאכול התפוח בדבש אלא בסוכר, כי דבש הוא גבורה כמו שכתב בתיקוני הזהר (שם) ובראש השנה צריך מיתוק הדינים, ועל כן יפה מנהגינו לעשותו בסוכר לבן דוגמא דחמאה שהוא חלב חסד הוא כיעוין שם בתיקונים, עכ"ד.

יא. **בא"ח** (שם אות ד). המקור לסימנים מגמ' הוריות (יב). לעולם יהא אדם רגיל לראות בראש השנה לסימן טוב, קרא, כרתי וכו'. ובגמ' בכריתות (ה:): איתא יהיה אדם רגיל לאכול, ונקטו הטוש"ע (סי' תקפג, סעי' א) כגרסת הגמ'.

ט. ויש נוהגים ג"כ לאכול ריאות, ויאמר יה"ר שנהיה קלים כריאה, וראה נא בענינו וכו' [יב].

וכן יביא אתרוג מבושל בסוכר, ויאמר יה"ר שנהיה הדורים במצוות [יג].

וכן על כל מה שאוכל יאמר עליו יה"ר, אוכל בשר יאמר יה"ר שנתבשר בשורות טובות. אוכל כוסכוס, יאמר יה"ר שישתככו אויבינו ושונאינו וכל מבקשי רעתינו, אוכל פול

יאמר שיפלו אויבנו ושונאינו, אמן.

ויש נוהגים לאכול ממצות מצוה שאוכלים בליל הסדר [יד].

עיונים והארות

לסימנא טבא. ועוד, דאמרינן (ויקרא רבה ל, יב) שארבעת המינים כנגד ארבע תמות של בני אדם, יש בעל תורה אבל לא מעשים וכו', ומי שיש בו תורה וגם מעשים יש בו טעם וריח והוא כנגד האתרוג ולכן ודאי אוכלים אותו לומר שנזכה לתורה ולמצות. ועוד, טעם שהרי אמרו (שבת פח). פרי קודם לעליו ודמו ישראל אליו שהקדימו נעשה לנשמע וכמו שכתבו התוספות שם. ואיתא בגמרא (עבודה זרה ה). בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי היה להם לומר תן אתה, וכפויי טובה היו, ולזה אנו אוכלים אתרוג שפרי קודם לעליו לומר שיתן לנו הקדוש ברוך הוא לב שניראה אותו כאותה שעה שאמרנו נעשה ונשמע. ע"כ.

ובספר פרי האדמה (ח"א דף כו). כתב דהמנהג בירושלים לחלק בליל ב' של ר"ה אתרוגים כדי לומר שהחיינו יע"ש.

ועיין שער המפקד (הלכות ר"ה ויוה"כ סעי' ו) שהאריך האם יכולים לברך על אתרוג שהחיינו דהרי הוא דר באילנו משנה לשנה ומי יודע אם זה אתרוג חדש ויכניס עצמו בספק ברכת שהחיינו, והעלה דטוב שיקחו פרי חדש לצאת ידי כל הדעות להסתלק מן הספק.

ועיין למור מופת הדור בחזו"ע (שם הלכות סדר ליל ראש השנה הערה כ) וז"ל: ובספר פרי האדמה ח"א (דף כו). בתשובת הגאון מהר"ר יהודה נבון ז"ל, כתב שנוהגים לחלק בליל שני של ר"ה חתיכות אתרוגים, לברך שהחיינו בקידוש על פרי חדש. והכי פשיטא ליה להרב שער אפרים בתשובה (סי' לה). שמברכים על האתרוג שהחיינו, אע"פ שהוא דר באילנו כל השנה. ע"ש. [וזה שלא כמ"ש בשו"ת הלק"ט ח"ב סי' רנז, שאין לברך שהחיינו על אתרוג, מפני שהוא דר באילנו משנה לשנה. וכ"כ הרב חסד לאלפים (סי' רכה סעיף כ, דף קלז ע"ב)]. וע"ע בשדי חמד (סי' ב סוף אות ד), ונהרא נהרא ופשטיה.

יד. כן נהג רבי חיים פלאגי זצ"ל לשמור מהמצות כדי לאכול בראש השנה מהמצה שנעשית לשם חג הפסח, וכמו שכתב בספרו חיים לראש (עמוד קז אות י) ודבר זה למדתי ממה שכתוב בזוהר הקדוש (פר תצוה דף קפג): וז"ל: ואלמלי הוו נטרי ישראל תרין סטרין דנהמי אלין לא הוו עיילין בדינא לעלמין, ביומא דראש השנה דאיהו יומא דדינא דלאו איהו אלא לאינן דלא נטלו מיכלא דאסוותא ושבקו לאסוותא דאורייתא בגין מיכלא אחרא דאיהו חמץ, דהא ביומא דא דר"ה ההוא חמץ סלקא ומקטרגא עליה דבר נש ואלשין עליה ואיהו קיימא ביומא דא מקטרגא על עלמא, וקודשא בריך הוא יתיב בדינא על כלא ודאין עלמא, ע"כ.

וכתב המקובל האלהי רבנו חיים הכהן מארם צובא ז"ל (טור ברקת, סי' תקפג, אות א) בספרו מקור חיים, אשר חכמים הגידו כי סימנא מילתא היא ואין בזה נחוש משום דרכי האמורי, אדרבא נהפוך הוא לקיים בכל דרכיך דעהו, ונודע כי אדם נברא בראש השנה (אבות דרבי נתן א, ח) ותיכף נצטוו על עץ הדעת שלא לאכול ממנו, והודיע אותו הקב"ה כי ביום אכלו ממנו ימות לפי כי בו תלוי ענין המיתה ועבר על ציוויו, ולכן אנו עושים עתה דברים אלו ואומרים עליהם אלה הדברים, כלומר ראה כי אנחנו לא נאכל זולת דברים המועילים שיש בהם זכרון טוב לתקן מעשינו ולהחיות נפשינו לעבדך באמת, ולכן אמרו יהא רגיל לאכול בראש השנה רוביא וכו', ולפי שאין לך עשב שאין ממונה עליו מלאך שנאמר (איוב לח, לג) אם תשים משטרו בארץ כל אחד עליו מלאך ממונה אחד (בראשית רבה י, ו), ולכן כאשר יאכל האדם דברים אלו יתן אל לבו לעורר אלו הכוחות למעלה אותם הממונים על האילן וכו', ולכן טוב לאכול דברים אלו כדי לעורר השרשים העליונים שהם תלויים במידות העליונות, ובזוהר (אמור קה). אמר רבי יוסי לבתר דאפיק מלה מפומיה, ההיא מלה אתעביד קלא ובקע אוירין ורקיעין וסלקא לעילא ואתער מלה אחרא". ע"כ.

יב. כ"ב הכל בו והובא בטור (סי' תקפג) דנוהגים לאכול ריאה משום דאיתא בגמ' (חולין מט.) דמאירה את העינים. וכתב רבי חיים פלאגי (מועד לכל חי סי' יב אות כה) ואני נוהג לאכול בראש השנה ריאה אחרי רצון, ואני אומר "ראה נא בענייני, וריבה ריבנו ומהר לגאלינו גאלה שלמה וקרובה למען שמך, והאר עיינינו במאור תורתך, אמן".

ובשולחן לחם הפנים (לרוקח סי' תקפג אות י) כתב לומר יהי רצון מלפניך ה' או"א שתהיה שנה זו קלה עלינו כריאה. (וכן הוא במנהגי תוניס) וכן הוא בברית כהונה (או"ח מערכת ר אות יב).

ועיין בשו"ת בית יהודה במנהגים (דף קז). דהיה נוהג לאוכלה עם דבש וכן הוא בפקודת אלעזר.

יג. הטור (שם) כתב לאכול אתרוג, ועיין מרן הב"י שכתב דאתרוג אין בגירסא בגמ'. ועיין בספר יוסף את אחיו (מערכת א סעיף ה אתרוג) שכתב ונכון לי הדבר דיש לאכול אתרוג והוא שאמרה הגמ' ברכות (נז). הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו שנאמר פרי עץ הדר, וכל שכן שעושה מעשה בפועל בהקיץ בראש השנה ואוכל אתרוג עצמו וכו', וכבר שמעתי שבעיר הקודש ירושלים נוהגין לאכול בליל ר"ה אתרוג ונוהגים לברך עליו ברכת שהחיינו.

וכתב בשו"ת בית דוד (סימן שעו) כמה טעמים באכילת אתרוג, והם האחד שהוא הדר ככתבו פרי עץ הדר והוא

י. לא יאכל בר"ה דבר חמוץ ולא תבשיל מבושל בדבר חמוץ, וכן יזהר מפירות חמוצים כגון רמונים ענבים ואגסים, וכתב במטה אפרים דה"ה שלא יאכל פרי שלא נגמר עדיין בשולו וטו. וכן לא יאכל אגוזים דאגוז גי' חטא וגם מרבה כיחה וניעה ומבטלים התפילה וטז. וכן לא יאכל כבד ויז. וכן לא יאכל ענבים שחורות ויח.

יא. מנהג טוב לאכול בשר שמן ומיני מתיקה לסימנא טבא, אך לא ירבה בהם למלאת כריסו אלא "טועמיה חיים זכו", וישתה שתיות עריבות ע"פ הכתוב בעזרא "אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם", דפסוק זה נאמר על יום ר"ה ויט.

יב. יש נוהגים לאכול דגים בראש השנה, ואומרים עליו "יהי רצון מלפניך ה' או"א שנפרה ונרבה כדגים", ויש נוהגים שלא לאכול דגים, כי מצינו בפסוק "דאג" (נחמיה יג, טז) כתוב מלא והוא לשון דאגה, ומכל מקום אם חל בשבת נוהגים לאכלם וכז.

יג. בליל ר"ה טוב לקרוא על השולחן קודם שיטול ידיו למים אחרונים מסכת ר"ה שהם ד' פרקים של משנה וכו'. וכן יעשה גם בסעודת שחרית ובליל שני וביום השני, ואם הוא שבת יקרא גם ד' פרקים

עיונים והארות

יה. יש נזהרים לא לאכול ענבים שחורות משום מה שכתוב בגמ' (ברכות נו:): הרואה ענבים בחלום, לבנות בין בזמנן בין שלא בזמנן יפות, שחורות בזמנן יפות שלא בזמנן רעות. ועיין בספר מעשה רב להגר"א (אות רד) ובספר כף החיים (סי' תקפג ס"ק כא) כתב דבר"ה לא יעלה על השולחן ענבים אדומות, אבל לבנים אפשר.

יט. בא"ח (שם אות ה).

כ. כ"ב הגאון החיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' תקפג, אות ה) בשם חידושי הרשב"ץ (ראש השנה לב). שאין לאכול דג כי יש לחוש לשמו, כי מצינו במקרא (נחמיה יג, טז) כתבו דאג במקום דג והיינו לשון דאגה, והניף ידו שנית במחזיק ברכה (שם ב) והוסיף ראייה מתיקוני הזוהר הקדוש (תיקון כ' וכא דף ע:): דכורא דג, נוקבא דגה, ויתפלל יונה ממעי הדגה מכפנא דעניותא, דדאגה דילהון מן עניותא מדוחקא יפקון מן גלותא. ע"כ.

אולם רבנו דוד אבודרהם ז"ל (סדר תפלת ראש השנה) כתב "ויש נוהגים לאכול ראש כבש ודגים ומיני מתיקה, ודגים לפרות ולרבות כדגים". ע"כ.

וב"כ באליה רבה (סי' תקפג, ב) ובשלחן ערוך רבנו זלמן (שם, ב) וכתב ערוך השלחן (שם א) ומהדגים יש מהדרים אחר מין דג שקוראין כרת והוה כמו כרתי.

וכתב מהר"ח פלאגי (מועד לכל חי סימן יב, יט) אם חל ר"ה בשבת אני נוהג לאכול דגים, וכל אחד יעשה כמנהגו, ומי שאינו אוכל דגים בראש השנה יאמר בשבת תשובה או באיזה מהלילות מעשרת ימי תשובה, אם יש לו דג יאמר "שירבו זכויותינו, ונהיה לראש". וכן כתב בספרו "רוח חיים" (סימן תקפג אות ה) אם חל ר"ה בשבת יאכל דגים ולא יבטל מנהגו, ואז יאמר "שירבו זכויותינו כדגים", וכשיאכל ראש הדג יאמר "שנהיה לראש ולא לזנב".

כא. כ"ב שעה"כ (דף צ ע"א) וז"ל: בליל ר"ה טוב לקרוא על השולחן קודם שיטול ידיו למים אחרונים מסכת ר"ה שהם ד' פרקים של משנה, ותכוין כי הם ד' פרקים כנגד ד' אותיות הוי"ה, וכנגד ד' בחינות שיש אל המלכות, ונלע"ד ששמעתי

אם כן ראוי והגון שביום ר"ה נאכל מצת מצוה בתוך הסעודה לזכרון לפני ה' כדי שיהיה למגן וצנה בעדינו להושיע משופטי נפשנו, ולהוציא לאור משפטינו, ונזכר ונכתב בספר חיים טובים עם כל ישראל אחינו אכ"ר.

טו. בא"ח (שם אות ה). והגאון החיד"א כתב במורה באצבע (סעי' רנד), יש מנהג שלא לאכול בראש השנה שום דבר חמוץ אפילו לימונים. ע"כ.

ולנבי אכילת דבר חריף, עיין ב"לקט ישר" (לרבי יוסף יוזפא, חלק או"ח עמוד 124 דפוס ברלין שנת תרסג) שכתב זה הכלל כל דבר חריף אינו אוכל כל עשרת ימי תשובה רק מיני מתיקה.

טז. כ"ב הרמ"א (סי' תקפג, סעי' ב) בשם מהרי"ל יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים שאגוז בגימטריא חטא, ועוד שהם מרבים כיחא וניעה ומבטלים התפלה.

ובמטה אפרים (סי' תקפג, אות ג) כתב נוהגים שלא לאכול אגוזים ולוזים בין הגדולים ובין הקטנים כי אגוז בגימטריא חטא, וגם מרבים כיחה וניעה המבטלים התפלה, ומטעם זה אין לאכול פולים וקטניות המרבים כיחה וניעה בראש השנה בין בלילות בין בימים, כי בראש השנה צריך שתיקה ביותר לכיון מה שאומר השליח ציבור ומכל שכן בעת תקיעת שופר שעל ידי חיכוך כגון להוציא כיחה וניעה מתבטלים השומעים. ע"כ.

והגאון החתם סופר (בהגהותיו שם) כתב טעם נוסף והוא משום דאמרו רז"ל (ילקוט שמעוני דניאל תתר"ס) אל גינת אגוז ירדתי, למה נמשלו ישראל לאגוז? מה האגוז הזה שחוק לתינוקות ותענוג למלכים, כך ישראל כשהם זוכים והיו מלכים אומנין באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל מגיד, וכשהם חוטאים הייתי שחוק לכל עמי. ע"כ.

עיין בדברי הגאון החיד"א בבבית עולם על ספר חסידים (שומר הברית, סימן אלף קנ"ג) מה שכתב בסוד האגוז, דהמזיקים שורים בו כי רמז לח"ט, אך ישראל נמשלו לאגוז כי יצר הרע אדוק בו ועם כל זה מתגברים עליו והוא לשבח ע"כ.

יז. יפב ללב (סי' תקפג אות ז).

ממסכת שבת כמו בכל שבת ובבא. ויזהר ללמוד המשניות בנעימה, וכן יאמר לשונות הזוה"ק שסידר הרי"ח זלה"ה בלשון חכמים לאמרם על השולחן ובג].

ד. בליל ר"ה ישביע עצמו מדברי תורה "ושבע ילין בל יפקד רע" וכדו, ולא יעשה ת"ה בליל זה רק אם ארע לו טבילת מצוה.

הלכות ומנהגי שחרית דר"ה ויומו

א. יתגבר כארי לעמוד באשמורת זו ולעסוק בתורה כפי יכלתו, ובעלות השחר יכוין את יחוד הזכירה שנתבאר בשער היחודים, כי בזה יקנה הזכרון במוחו היטב, ומכיון שאין ישנים ביום ר"ה, צריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר ואו.

ב. ביום ר"ה בבוקר מקיפים את התיבה ז' פעמים כמעשהו בחול, ואפילו כשחל להיות בשבת ובא.

ג. טוב לומר לפני התפילה בראש השנה ויום כיפור פיוט אדון עולם בכוונה שיש בו סגולה שתקובל תפילתו ברחמים וברצון וג].

ד. נכון מאד להתאמץ לכל הפחות בימי ראש השנה, וכן בעשרת ימי תשובה וביום הכיפורים, באמירת פרשת העקידה בנחת מילה במילה, ובכוונה, כי מעלת אמירתה גדולה, ומסוגלת לכפרת עוונות. ובפרט ביום הזה, שיש אומרים שיצחק אבינו נעקד בראש השנה. וגם יאמר פסוק ושחט אותו על ירך המזבח וגו' שאמר הקב"ה, בין איש ובין אשה, בין עבד ובין שפחה, בשעה שהן קוראין את המקרא הזה, צפונה לפני ה' זוכר הקדוש ברוך הוא עקידת יצחק בן אברהם ודו.

עיונים והארות

ובס' מועד לכל חי (סי' יג אות יח) הביא מספר הזכירה (דף ט סוף ע"ב) בשם רב שריא גאון, שכל המכוין בעת התחלת אדון עולם, בזה ידוע שתפילתו נשמעת ואין שטן ומקטרג בו, ואויביו נופלים תחתיו, וי"א אף יצר הרע משלים איתו. אדון עולם, גימטריא אין סוף, אדון עולם אשר, ראשי תיבות גימטריא ע"ב, וסופי תיבות מר"ן, ונרמזים בו ארבע עולמות אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. אשר מלך אותיות מיכאל, הוא מוליך כל התפילות, ומקריב קרבנות לה' יתברך, וע"י זה מוחל עוונות. ועכ"פ אם לא יכול לכיון כל פעם, יזהר לכיון בר"ה וביוהכ"פ, וביותר יזהר השליח ציבור בזה. ע"כ.

ד. רא"ה בטור ובש"ע (סי' א סעיף ה), שטוב לומר בכל יום פרשת העקידה. והטעם במה שקורין בכל יום פרשת העקידה, הוא כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה, וגם להכניע יצרו לעבוד את השי"ת, לעקוד את היצה"ר, להיות לבו של אדם כפוף, כמו שמסר יצחק נפשו. וכמ"ש מרן בב"י שם.

ובזוה"ק אמרו שכביכול הקב"ה אומר למזיקין, ואל תעשה בו [בישראל] מאומה, וכן בפסוק ויעקוד את יצחק, לכיון בה שכמו שאברהם אבינו היה איש החסד ועקד את יצחק, שהוא בבחינת דין וגבורה, כך הקב"ה יעקוד את הדינים והגבורות. ובבראשית רבה אמרו, אמר אברהם להקב"ה, יהי רצון מלפניך, שבשעה שיהיו בני יצחק באין לידי עבירות ומעשים רעים תהיה נזכר להם העקידה, ותתמלא עליהם רחמים וכו'. ע"כ.

ומרן החיד"א בצפורן שמיר (סי' כ') כתב, דטוב לומר פרשת העקדה, כי טוב וסלח, כדכתבו ז"ל דאם שב בתשובה בכונת אמירת העקדה יכופר עונו.

ממורי ז"ל פעם אחת, שאלו ד' בחי' הם סוד ארבע אותיות של שם אדני, וכנגדם הם ד' פרקים של מסכת ר"ה הנזכר, וכונה זו צריך לכיון בקריאתם בליל ר"ה על השולחן.

כב. כה"ח (סי' תקפג ס"ק ג)

כג. בא"ח (שם אות ח).

כד. פע"ח (דף קלח ע"ג). וכ"כ ביסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק א בסופו) וז"ל: והימים האלו לא יעבור מלהשביע עצמו מדברי תורה קודם שכיבתו, שלא יבשרוהו, חס ושלום, בשורות רעות בחלומו (עין ברכות י"ד), ויצטרך להתענות ימי ראש השנה כל ימיו. ויאמר קודם השינה ארבעה מזמורי תהילים הראשונים בכוונה עצומה, כי גם בכל השנה נכון לאמרם, כי הם מסוגלים שלא יבא לידי קרי, רחמנא ליצלן, ומה גם בראש השנה. ע"כ.

א. פע"ח. בא"ח (שם אות יא) והוא אחד מחמש השכמות שצריך האדם לקום בימים אלו קודם הנץ והם ר"ה יוה"כ הושענה רבה פורים ותשעה באב וכמבואר בשערי תשובה (סי' תרס"ד, ס"ק א). בשם הא"ר. ועי' מ"ש בזה הילקו"י (ימים נוראים מהדורה תשע"ה עמוד ש).

ב. דב"ש מנהגי בית א-ל (אות עא), פת"ע (דף צב ע"ג).

ג. האליה רבה (סי' מו אות טו) הביא מספר מטה משה (סי' לא) שכתב: מצאתי, כל מי שמכווין בעת התחלת אדון עולם, כתב רב יהודה חסיד ורב האי ורב שריא גאון, ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע בר"ה ויום הכיפורים בתפלתו, ואויביו נופלין לפניו. וי"א אף יצר הרע משלים איתו.

ה. בראש השנה ויוה"כ אומרים המזמורים כמו שב"ק, ואין מוסיפין שום מזמור כפי שיש נוהגים להוסיף מענינא דינמא [הו].

ו. קודם "ה' מלך" וכו', יאמר "ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים" ב"פ [ו].
 ז. יתאמץ בכוונת התפלה ביותר בימים קדושים אלו. וכתב החיד"א שתפילות ראש השנה ויום הכפורים עומדים לאדם במשך כל השנה בכל עת שיצטרך. וכל תפלות השנה כלולים בתפלות אלו. ובימים נוראים וקדושים כאלו ישים נפשו בכפר בכונת פירוש התיבות, ובה מעלים התפילות הפסולות של כל השנה. ואין די שיתעורר בפיוטים ובתפילות החדשים של ימים אלו, אלא גם בתפלה הסדורה בכל יום, כמו הקרבנות ופסוקי דזמרה וקריאת שמע ותפלה [ז].

ח. בשעת הוצאת ס"ת יעמוד ויקרא ג"פ י"ג מידות, ואח"כ יאמר, רבש"ע מלא כל משאלותי לטובה ומחול כל עונותיו והפק רצוני ותן שאלתי לי ולבני ביתי לטובה, ותן לי חיים טובים וארוכים בכבוד ובמנוחה ביראתך ובתורתך בשלום בהשקט ובטחה, ופדני מכל צרה ויגון ומות ומכל שעות רעות המתפשטות ויוצאות לעולם והבוטח בה' חסד יסובבנהו אכ"ר. ויאמר ואני תפילתי ג"פ וכן יאמר שאלתו ג"פ. ואח"כ יאמר ג"פ כ"ד שמות היוצאים מכ"ד ספרי הקודש וזו נוסחה י"פ ע"נ י"ע בשורק פ"נ בקמץ וכו' [ח].

ט. בשעת פתיחת ההיכל יאמר שתיים עשרה פעמים פסוק "לעולם הוי"ה דברך נצב בשמים", וצריך לכוין באלו האותיות של השם ובניקודו, ניקוד דברך, ויכוין באמרו י"ב פעמים, כנגד י"ב פרצופים, והכוונה היא מלמטה למעלה עד ע"י, ויכוין להתפלל לא"ס ב"ה המלושב בהם, שיניח גזירותיו הקשות והרעות בשמים, ולא יוריד לארץ שום גזירה רעה, רק גזירות טובות, וזהו דברך נצב בשמים. וצריך שיזכיר את השם כאלו הוא כתוב לפניו בכתיבה אשורית אותיות גדולות וכו', ואחר שישלים י"ב פעמים יאמר יה"ר וכו' [ט].

י. קוראים בס"ת ה' גברי בפרשת וירא "וה' פקד את שרה" וכו', ואם חל בשבת קוראים שבעה [י]. וביום השני קוראים "ויהי אחר הדברים האלה" וכו', ואחר הקריאה אומר החזן קדיש לעילא, והמפטיר קורא בספר שני בפרשת פנחס "ובחודש השביעי" וקדיש לעילא, וההפטרה דיום א' בשמואל א' ויהי איש אחד וכו', ודיום שני בירמיה ל"א "כה אמר ה'" וכו' [יא].

יא. בתפילת מוסף בכתר בתיבת "איה" יכוין בשם ז"ה בקיבוץ וקמץ, והם בגימ' מ"ו, ושאל אחת משלש בקשות שהן: השגה בחכמה, או בנים תלמידי חכמים, או עושר מופלג לעבודתו יתברך [יב].

עיונים והארות

זה העיקר וזה התוספת, ואיך יקובל התוספת בלתי העיקר. ובדרושים של הרב רבי בער יש דרוש ארוך בה. וכן היה מנהג הקדוש מוהר"ר מנחם ז"ל, שעשה העיקר עיקר, ובפרט ביום נורא כזה שצריך לשום נפשו בכפו ובכונת התיבות והאותיות, ובזה מעלים התפלות הפסולות של כל השנה. עכ"ל. ומ"ש שמעלים התפלות של כל השנה, ראה כיו"ב בחמ"י לגבי תפילת מנחה של ר"ה, שיכוין להעלות שאר תפלות מנחות שנפסלו מחסרון כונה.

ה. פ"ח (דף קכח ע"ג).

ט. סידור הרש"ש זיע"א.

י. שו"ע (ס"י תקפ"ד סעי' ב) והטעם לפי שבר"ה נפקדו שרה, רחל וחנה.

יא. שו"ע (ס"י תר"א סעי' א) והטעם כדי לזכור עקדת יצחק בר"ה.

יב. שערי"ב (דף ק ע"ב) וז"ל: גם זה מצאתי בחזרת מוסף ש"ץ ביה"כ כתוב מבחוץ מכנגד איה מקום כבודו עשוי סימן על תיבת איה כזה ומבחוץ כתוב וז"ל יר"מ אבינו שבשמים

ובב"י (או"ח סי' א) הביא מהר"י בר יקר, שטוב לומר עם הקרבנות פסוק זה, ושחט אותו על ירך וגו', כדאמרין בויקרא רבה (ב י), אמר הקב"ה, מעיד אני עלי שמים וארץ בין גוי בין ישראל בין עבד בין אמה, בשעה שהן קורין מקרא זה צפונה לפני ה', אני זוכר עקדת יצחק בן אברהם. ע"כ.

ה. רב"ש (שם אות עג), פת"ע (שם).

ו. סידור הרש"ש זיע"א, כה"ח (ס"י תקפ"ב ס"ק יג) וכן הוא המנהג בכל עשי"ת.

ז. כתב החיד"א בספר חומת אנך (פרשת וילך), שתפילות ר"ה ויוה"כ"פ, יצטרכו ליחיד בכל עת. לכך אנו אומרים קבל צלותי ובעותי בעידן עקתי. והביאו רבינו חיים פלאגי (מועד לכל חי סי' יג). והביא עוד מס' ליקוטי יקרים, ועוד צריך אני לעורר בענין התפילות של ר"ה ויוה"כ"פ, שהעולם אומרים אותם באמת בהתעוררות גדול. אך עיקר מגמתם שהם מתעוררים הוא בפיוטים ובתפילות החדשים הנאמרים במחזור, אבל התפילה הסדורה בפסוקי דזמרה והקרבנות וק"ש ותפילה. הם אומרים במרוצה כמו בכל השנה. ואינם יודעים כי

יב. כשאומר במוסף ר"ה פסוק ה' צבאות יגן עליהם וכו' יעשה תנועה של סוף פסוק כי זהו פסוק בזכריה וזה סיומו, אבל מש"כ אח"ז ה' צבאות יגן עליהם וכו' זהו בקשה, וכשאומר "ואתם הדבקים" וכו', כשיגיע לאות ת' של תכתבנו ידלג תיבת היום דאין להחזיק עצמו כצדיקים גמורים שנכתבים בר"ה וכנזכר בלבוש ז"ל, ויזהר לומר "ותכתבנו ברחמיך לחיים טובים" בשביל הראשי תיבות שלא תהיה תל"ט וכן באות ה' יאמר "היום תפקדנו ברחמיך לחיים טובים".

יג. אחר החזרה אומר הש"ץ קדיש לעילא, ותוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת פעם אחת, ואח"כ אומר הש"ץ תענו ותעתרו וכו' תתקבל צלותנא וכו', ואחר הקדיש אומרים כל ישראל וכו' אין כאלהינו וכו' ופטום הקטורת תנא דבי אליהו וכו', וקדיש על ישראל וברכו ותוקעים תרועה גדולה, ואח"כ אומרים עלינו לשבח וכו' ויג.

יד. אין ישנים ביום ר"ה, וצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר, ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר חצות היום, וההולך בטל כישן דמי ויד.

טו. יש נוהגים לגמור כל התהילים [טז]. ויש נוהגין ללמוד התהילים בכנופיא משום דבכל עשרה שכינתא שריא ובלתי הפסק דיבור מתחלה ועד סוף, ואחר כך לומדים אדרא רבא וביום שני אדרא זוטא [טז].

עיונים והארות

השינה בראש השנה נלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל שאין לישן ביום ראש השנה לפי שזעיר אנפין הוא ישן למעלה (ר"ל כי בחינת הסתלקות המוחין נקרא שינה בלשון המקובלים כנודע) עד שמתעורר על ידי תקיעת שופר וכו', האמנם נלע"ד ששמעתי גם כן ממורי ז"ל שאין זה אלא עד חצי היום ומאז ואילך יכולין לישן כי כבר נתעורר זעיר אנפין (ר"ל על ידי המשכת המוחין דהיינו אורות של בחינת היום) על ידי התקיעות דמיושב ומוסף, ואני זוכר שראיתי למורי ז"ל שאחר חצי היום שכב על מטתו וישן עכ"ל. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער כ"ד סוף פרק ג'). והביא דבריו מגן אברהם (ס"ק ו'). וכה"ח (ס"ק ל"ו).

והרב שמן ששון (חלק ג') על שער הכוונות (ברישי דרושי ראש השנה אות י"ד) כתב שאין זה אלא עד חצי היום וכו' נראה שהוא ביום שני אך לא ביום ראשון כלל וכו' יעו"ש. כתב הבה"ח (ס"ק ל"ו) לענ"ד נראה דאין חילוק בין ראשון לשני דכיון דנגמר המשכת המוחין של בחינת אותו היום על ידי התפילות והתקיעות לא יש עוד פחד ויכול לישן. אכן מי שאינו נצרך כל כך לשינה ורוצה להחמיר שלא לישן כלל ביום ראשון הוא היותר נכון.

וכתב הבה"ח (פרי נצבים אות י"א) אין ישנים ביום ר"ה, וצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר, ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר חצות היום.

והב"ח (סי' תקצ"ז אות א') הביא שהר"ם היה ישן בראש השנה. וסמך עליו המ"ב (ס"ק ט') בשם החיי אדם (כלל קל"א סעי' י"א) דאם ראשו כבד עליו ישן מעט אם א"א לו.

טו. חיי אדם (כלל קל"ט סעי' י"א) מ"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ט') כה"ח (ס"ק ל"ח).

טז. בה"ח (שם).

שתמלא את שאלתי ובקשתי כו' ולא מצאתי יותר מאלו התיבות הנזכר פה ובמחזור שלו אחר מצאתי כתי"י עצמו שמסיים בנוסח זה שתמלא את שאלתי ובקשתי בשם י"פ ע"נ ה"ת כסדר שכתבתי לעיל גם זה מצאתי בספר המחזור של מורי ז"ל ממנהג אשכנזי בתפילה יום הכפורים וז"ל ביה"כ בשעה שהש"ץ אומר איה מקום כבודו ישאל א' מג' שאלות שירצה לשאול ויאמר בשם יה והם קיבוץ קמוץ והם בגי' מ"ו ונלע"ד פירושו שישאל שיתנו לו א' מג' שאלות שירצה לשאול ולא יותר ובהכרח יענו ויתנו לו א' מהם. גם יכוין לשם י"ה בקיבוץ וקמוץ אשר הם ד' יודין ופתח שהם בגי' מ"ו וזה יכוין בב' אותיות י"ה הרמוזים במלת איה ולא ידעתי אם זה כתבו מורי ז"ל בתחילת ימיו אשר עדיין לא נכנס בפרדס החכמה אלא העתיק זה מספרים אחרים ולזה דעתי נוטה. עכ"ל.

יג. סידור הרש"ש (ח"ז דף פ' ע"א).

יד. כתב הרמ"א (סי' תקפ"ג סעי' ב) וז"ל: וגם נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה, ומנהג נכון הוא. ע"כ. משום דאיתא בירושלמי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה. (מ"ב ס"ק ט'). ופירש הערוך דמיך שהוא לשון שכיבה. ובספר נוהג כצאן יוסף (ראש השנה אות ט"ז עמוד ע"ר) כתב לפיכך נוהגין שלא לישן בר"ה דמזלו ישן ואינו יכול ללמוד סניגור בשבילו. ועוד שכשישן נשמתו עולה למעלה ופן אולי יתחייב בדין ויתעכב שם.

כתב בספר אבן שועיב (דרשה לר"ה פט ע"ג) בשם הרמב"ם ז"ל (הל' תשובה פ"ג ה"ד) כי בתקיעת שופר יש רמז לדין כמו עורו ישנים מתרדמתכם רצונו לומר כי השעה צריכה הערה כמו שנאמר (עמוס ג ו) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו מכאן כתוב בירושלמי שאסור לאדם לישן בראש השנה כדאמר התם איך בר נש דדמיך בריש שתא ועוסקים בדיניה ועוד יש לומר כי הוא מורה עצלות כדכתיב (יונה א ו) מה לך נרדם וגו' עכ"ל. (ב"ח סי' תקצ"ז)

וכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דף צ' ע"א) וז"ל, ענין

סדר התשליך

א. המנהג שנהגו לילך ביום א' דראש השנה מעט קודם שקיעת החמה, אצל הים הגדול או אצל מעיין או שאר מים חיים, וקורין אותו תשליך הנה הוא מנהג יפה וא, ויותר טוב אם יהיה מחוץ לעיר ויעמוד על שפת הים או על שפת הבאר או המעיין וב, ויקרא שם ג"פ של מי א-ל כמוך וכו' תתן אמת ליעקב וכו' שבסוף מיכה המורשת ג. וכן מנהג ק"ק בית אל יכב"ץ.

עיונים והארות

ברוך הוא יתברך נעשה הר. ולכן נהגו לעשות תשליך ביום ר"ה כדי להזכיר העקדה שהייתה ביום ראש השנה.

וב"ב הדרכי משה (סי' תקפג אות ב) בשם המהרי"ל שנהגו לילך אל הנהר ולומר תשוב תרחמנו וגו' זכר לעקידה שעבר אברהם במים עד צוארו ואמר הושיעה ה' כי באו מים עד נפש. והוא ברמ"א (שם סעי' ב').

והרמ"א בספר תורת העולה (ח"ג פרק כ"ו) כתב ומנהג ישראל תורה היא במה שהולכים אל המים ואומרים תשליך במצולות ים וגו' להיות כי אין מצולת ים ניכר ענין בריאת העולם שהוא התהום וכו' והוא אשר חידש העולם כרצונו לתכלית ישוב הארץ וכו' לכך אנו הולכין על המים בראש השנה שהוא יום הדין לשום כל אחד על נפשו ענין בריאת העולם וכו' ומתחרט על ידי זה על כל עוונותיו וחטאים נמחלים וכו' ויש רמז לזה בזוה"ק פרשת אמור (דף ק"א) דאתחפי הוא חטאה דהאי זכאה באינון דאיקרון במצולת ים כדאית אומר ותשליך במצולות ים כל חטאתם.

ויש שמצאו רמז לזה ממה שכתוב (נחמיה ח, א) "ויאספו כל העם כאיש אחד על הרחוב לפני שער המים" ואסיפה זו היתה ביום ראש השנה שכתוב שם (פסוק ב) "ויביא עזרא הכהן את התורה וכו' ביום אחד לחודש השביעי" עכ"ל.

ובפע"ח (דף קמא ע"א) הוסיף שאומרים י"ג מכילין דרחמי וכו' ומנהג טוב לומר אותם אחר מנחה קודם שקיעת החמה עכ"ל.

ב. **ויש** שנהגו לילך לנהר שיש בו דגים בדוקא ובטעם הדבר כתב הרב כתר שם טוב גאגין בהלכות ראש השנה (דף 206) וז"ל: משום זה הולכים אל הנהר שיש בו דגים ויש נותנין טעם כי לדגים אין גבינים ועיניהם פקוחות תמיד, כל זה כדי להתעורר עין פקיחא דלעילא וכשם שדגים חיים נאחזים במצודה כך אנו נאחזים במצודת המות והדין ומתוך כך נהרהר בתשובה עכ"ל. ובדרכי משה (שם) כתב שהוא לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים

ג. **וצריך** שתכוין בפירוש המילות איך נרמזים בהם מספר הי"ג תיקוני דיקנא כנודע, ובאד"ר נתבאר על סדר ה' ה' אל רחום וחנון וכו' ואלו הן מי אל כמוך א' נושא עוון ב', ועובר על פשע ג', לשארית נחלתו ד', לא החזיק לעד אפו ה', כי חפץ חסד הוא ו', ישוב ירחמינו ז', יכבש עוונותינו ח', ותשליך במצולות ים כל חטאתם ט', תתן אמת ליעקב י', חסד לאברהם יא', אשר נשבעת לאבותינו יב', מימי קדם יג'. וכשאומר "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" תכוין שיושלכו כל חטאתיך ועוונותיך, וגם המקטרג העליון יושלך במצולות הים העליון כן לסיבה זו הוצרך לאמרו על הים או על המים חיים (שעה"כ דף צ' ע"ב).

א. **כ"ב** בשעה"כ (דף צ ע"ב) ענין המנהג שנהגו האשכנזים לילך ביום א' דראש השנה אחר תפלת המנחה מעט קודם שקיעת החמה, אצל הים הגדול או אצל מעיין או שאר מים חיים, וקורין אותו תשליך הנה הוא מנהג יפה, ויותר טוב אם יהיה מחוץ לעיר ויעמוד על שפת הים או על שפת הבאר או המעיין, ויקרא שם ג"פ של מי א-ל כמוך וכו' תתן אמת ליעקב וכו' שבסוף מיכה המורשת.

ומקור הדברים מהא דמובא במדרש תנחומא פרשת וירא (סוף סי' כב) וז"ל: ויקח את שני נעריו עמו. אמר, עד שאקרבנו ישמרו הם את הכלים קדמו השטן בדרך ונדמה לו כדמות זקן א"ל לאן אתה הולך, א"ל להתפלל, א"ל ומי שהולך להתפלל למה אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו, א"ל שמא נשהה יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל, א"ל זקן לא שם הייתי כשאמר לך הקדוש ברוך הוא קח את בנך וזקן כמוך לך ויאבד בן שנתן לו למאה שנה לא שמעת המשל מה שהיה בידו אבדו ומבקש מאחרים וא"ת יהיה לך בן אחר תשמע מן המשטין ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין, א"ל לא משטין היה אלא הקדוש ברוך הוא יתברך היה לא אשמע ממך, הלך מעליו ונדמה לבחור ועמד על ימינו של יצחק א"ל לאן אתה הולך, א"ל ללמוד תורה, א"ל בחיך או במיתתך, א"ל וכי יש אדם שילמוד אחר מיתה, א"ל עלוב בר עלובה כמה תעניות נתענית אמך עד שלא נולדת והזקן הוא השתטה והוא הולך לשחטך, אמר אעפ"כ לא אעבור על דעת יוצרי ועל צווי אבי, חזר ואמר לאביו אבי ראה מה אומר לי זה, א"ל אל תשגיח עליו שאינו בא אלא ליעף לנו, מיד ויאמר יצחק וגו', ביום השלישי וכי מאחר שהדרך קרובה למה נתעכב שלשת ימים כיון שראה שלא קבלו ממנו הלך ונעשה לפניו נהר גדול, מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברכיו, אמר לנערי בואו אחרי ירדו אחריו, כיון שהגיע עד חצי הנהר הגיע המים עד צוארו באותה שעה תלה אברהם עיניו לשמים. ואמר לפניו רבש"ע בחרתני והוריתני ונגלית לי ואמרת לי אני יחיד ואתה יחיד על ידך יודע שמי בעולמי והעלה יצחק בנך לפני לעולה ולא עכבתי והריני עוסק בציווך ועכשיו באו מים עד נפש אם אני או יצחק בני טובע מי יקיים מאמריך על מי יתייחד שמך, א"ל הקדוש ברוך הוא חייך שעל ידך יתייחד שמי בעולם, מיד גער הקדוש ברוך הוא את המעיין ויבש הנהר ועמדו ביבשה, מה עשה השטן אמר לאברהם ואלו דברי יגונב וגו' (איוב ד, יב) כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה אמר ליה כך ענשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו, מיד וירא את המקום מרחוק, והיאך נראה מרחוק מלמד שמתחלה היה מקום עמוק כיון שאמר הקדוש ברוך הוא לשרות שכניתו עליו ולעשות מקדש אמר אין דרך מלך לשכון בעמק אלא במקום גבוה ומעלה ומיופה ונראה לכל, מיד רמז הקדוש ברוך הוא יתברך לסביבות העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד לעשות מקום השכינה, לפיכך נקרא הר המוריה שמירתו של הקדוש

- ב.** המנהג לכפול פסוקי מי אל כמוך ג"פ, וכשאומרים "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" מונערים שולי הגלימה או בגד העליון ע"ג הבור או ע"ג המעיין ודו.
- ג.** מנהג עיר קדשינו ירושלים ת"ו שאין בה מעיינות (בתוך העיר) שעושים תשליך על שפת הבור שהוא מקוה מים, ולפעמים אף שאין מים בבורות שכבר נגמרו, מנהג חסידי בית-אל יכב"ץ אשר בתוך העיר לעשות על שפת הבור אעפ"י שאין בו מים, והוא כיון שאינו אלא רמז בעלמא דעיקר הכוונה הוא אל ים העליון כנזכר והו).
- ד.** עושין סדר התשליך אפילו אם חל ר"ה בשבת, אלא שיזהר שלא לטלטל המחזור ושאר דברים במקום שאין עירוב כהלכתו וו).
- ה.** אם נאנס ולא עשה התשליך ביום הראשון יעשה ביום השני אחר מוסף וזו).
- ו.** הנשים אינן צריכות ללכת ל"תשליך", ושב ואל תעשה עדיף, כדי למנוע תערובת של אנשים ונשים יחדיו וחו).

עיונים והארות

בשבת.

וכתב הכה"ח (סי' תקפ"ג ס"ק ל"א) בשם ספר פרי האדמה (חלק ד' דף ג' ע"ג) שכתב דגם לדעת קיצור השל"ה נכון לעשות בשבת, דלא קאמר אלא משום שמא יבואו ח"ו לידי חילול שבת, והיינו במקומם שיוצאים חוץ לעיר ובשבת איכא איסור הוצאה ואי אפשר שלא ישלחו, אבל בירושלים ת"ו שעושים בתוך החומה אדרבא יום ראשון עדיף וגם כשחל בשבת יעו"ש. וכן כתב הרוח חיים (אות ו'). וכן נמצא כתוב בכת"י הרב מוהר"י ענתבי ז"ל בשם רבינו הרש"ש ז"ל (בא"ח שם אות י"ב). וכן הוא מנהג בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשנו ירושלים ת"ו ההולכים על פי דברי האר"י ז"ל שעושים תשליך ביום ראשון דראש השנה אף כשחל בשבת.

ורק יזהר שלא יוציא שום דבר מחוץ לעירוב. ואף אם חל בחול והולכים לנהר שיש בו דגים לא יקחו עמהם פת או דבר אחר לזרוק לדגים. (מטה אפרים שם. מו"ר מופת הדור שו"ת יביא אומר ח"ד חאו"ח סי' מז).

ז. בא"ח (שם אות י"ב). בשם שו"ת תורה לשמה (סימן קמה) דשפיר מצי לעשות ביום שני היכא דנאנס, וגם אם נאנס ביום שני יעשה ביום שלישי, יען כי הארת י"ג מכילין דרחמי אשר בכוחם אנחנו עושין הסדר הזה, הם מתגלים בימים אלו של עשרת ימי תשובה. ולכן יש לנו כח לעשות סדר התשליך, וכמ"ש בספרא דצניעותא (דף קע"ז בפרקא תניינא) וז"ל: בזמנא דמטא תשרי בירחא שביעאה משתכחי אלין תליסר בעלמא עלאה, ומתפתחי תליסר תרעי דרחמי בהווא זמנא, דרשו ה' בהמצאו כתיב. ע"ש. נמצא כי בעשרת ימי תשובה משפיעים י"ג תיקוני דיקנא בעולם האצילות, ועיי"כ כתיב בהו דרשו ה' בהמצאו, שאפילו היחיד השב בתשובה מתקבל ברצון כמו הציבור. מיהו ביום שני נראה שיעשהו אחר תפילת מוסף, אחר כל התקיעות כולם, כי רק ביום ראשון איכא טעמא לעשותו בשעה י"ב מן היום.

ח. כ"ב בילקו"י (ימים נוראים מהדורה תשע"ה עמוד ש'). והביא בשם קצה המטה (סי' תקצח ס"ק ז). וז"ל שם (בשם זכרון אברהם): ונ"ל דלקטנים ונשים אין חיוב לילך על הנהר רק מכח המנהג עוקרים הרים ע"ז וכו', ומ"מ מה שנשתרבו המנהג שהנשים הולכות אז ג"כ בבת אחת לתשליך, הוא בודאי

ד. והוא ע"פ מה דאיתא בזוהר באתערותא דלתתא יהיה אתערותא לעילא וכשם שמנער בגדיו למטה על המעיין או על הבור, כך יתנערו הקלי' לעילא משורש נשמתו, ויושלו למצולות ים העליון ששם ס"מ ונחש כנודע. (כה"ח סי' תקפג ס"ק ל).

ובסידור אהלי יעקב (דף קמט): הביא סמך מן המקרא (נחמיה ה, יג) גם חצני (בגדי, רש"י) נערת ואמרת ככה ינער האלהים וכו'. (וכ"כ בשו"ת תורה לשמה ס"ס לא. וע"ע בס' מטה משה סי' תתכ). ורבים נוהגים לקרוא התפלה שתיקן מורן החיד"א בספר צפורן שמיר (סי' יב) לאומרה עם התשליך, כאשר השבח השביח הגר"ח פלאגי' במועד לכל חי (סי' יג אות ע) את אמירתה שמביאה להתעוררות בתשובה. ילקו"י מועדים. (עמוד לה).

ה. כה"ח (שם), וכן מנהגינו בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ מזמן מו"ר המקובל האלהי הגר"מ שרעבי זצוק"ל לעשות תשליך אחר תפילת מנחה, ויוצאים מבית הכנסת בכנופיא כל הקהל לאחד מחצרות הבתים הסמוכים להשיבה שיש בהם בור מים, ופותחים מכסה הבור ועושים סמוך אליו התשליך.

ובמקום שאין באר וכדו' טוב שיעשו ליד ברז מים פתוח כיון שהוא מחובר והוי ניצוק למים רבים. וכמו שכתב האול"צ (ח"ד עמוד מ"ג). ובילקו"י (ימים נוראים מהדורת תשע"ה עמוד ש"ג).

ו. דעת קיצור השל"ה (מסכת ראש השנה) והברכ"י (סי' תקפ"ג ס"ק ו') דלא יעשה תשליך בשבת, אלא ביום השני אחר תפילת המנחה, ואף שדעת המקובל מה"ר יוסף אירגאס לעשות תשליך בשבת, כתב בספרו יוסף אומץ (סי' טו"ב אות ג') דשב ואל תעשה עדיף.

וכ"כ הפמ"ג (סי' תקפ"ג מש"ז ס"ק ג') והביאו המ"ב (שם ס"ק ח') ובקצת מקומות ראיתי כשחל יום א' בשבת הולכין בשני לנהר. ואפשר מפני שהנהר חוץ לעיר ומשום הוצאה שנושאים ספרים וכדומה לכך הולכין ביום ב'.

אולם דעת מהר"ל (בדרשותיו בתשובה סי' קל"ו) ושו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' מ"ב). והמטה אפרים (סי' תקצ"ח ס"ק ה') והבא"ח (פר' נצבים אות י"ב) שיש לעשות התשליך

הלכות ומנהגי עשרת ימי תשובה

- א.** מתענים למחרת ר"ה והוא תענית ציבור. והוא הנקרא צום גדליה [א].
- ב.** בעשי"ת אומר המלך הקדוש, המלך המשפט, לפי שהקב"ה יושב על כסא דין בימים אלו, ובשבת שבינתיים, בערבית, יאמר בברכת מעין שבע המלך הקדוש [ב].
- ג.** אם טעה וחתם "האל הקדוש", ובתוך כדי דיבור (שלום עליך רבי) נזכר, ואמר "המלך הקדוש", יצא. ואם לא נזכר אלא אחר שיעור זה, חוזר לראש התפלה, כי שלשת הברכות הראשונות כולן ברכות השבת הן, ונידונות כברכה אחת, הילכך הטועה באחת מהן, דינו לחזור לראש התפלה. וכן אם "נסתפק" בתפלתו אם אמר המלך הקדוש, או האל הקדוש, צריך לחזור לראש התפלה [ג]. ואם נסתפק וסיים תפלתו ואינו

עיונים והארות

הלכות עשרת ימי תשובה הלכה ג). ומו"ר האור לציון (פ"ו תשובה א) והוא מדברי השו"ע (סי' תקפב סעי' א-ב).

אולם במטה יהודה (שם) כתב, דהיינו דוקא בלא התחיל ברכה אחרת, אבל אם התחיל, אפילו נזכר בתוך כדי דיבור חוזר לראש. והביאו בשערי תשובה (שם), ובמ"ב (שם ס"ק ז), ועל כן אם אמר תיבת אתה של אתה חונן או אתה בחרתנו או אתה קדשת ונזכר, חוזר לראש.

ובכה"ח (שם אות ט) הביא דברי המטה יהודה וציין לעיין בהא דכתב בסי' כו (אות טז) ובסי' תפז (אות יב). וכתב מו"ר הגרב"צ זצוק"ל באול"צ (ח"ד פ"ו בביאורים לתשובה א) שכוונתו לדברי המג"א (בסי' רו ס"ק ד), שכתב דבדיעבד אם הפסיק בשתיקה בין ברכת המצוה לעשייתה או בין ברכה לאכילה, אפילו הפסיק יותר מכדי דיבור, אינו חוזר, וכמו שפסק הרד"א ודלא כהב"י בשם שבלי הלקט, ושכ"כ האחרונים. ובסימן תפז (אות יב) כתב הכה"ח, שאף שיש לחלק בין נידון זה שהפסיק בשתיקה בלבד, לבין הטועה וחתם בתפילת יו"ט מקדש השבת במקום מקדש ישראל והזמנים ונזכר לאחר כדי דיבור, שבנידון זה אמר שלא כהוגן, ולכן ביותר מכדי דיבור לא מהני לתקן ולא דמי למפסיק בשתיקה בלבד, וכמו שכתב כן במ"ב (שם ס"ק ד) ובשעה"צ (שם אות ב). ומכל מקום כתב, שיש לצרף לסניף את דעת הסוברים שאם סיים מקדש השבת יצא, ושעל כן אינו חוזר אף בנזכר לאחר כדי דיבור, וא"כ הוא הדין בנידון דידן, כיון שיש ראשונים הסוברים שאם טעה ואמר האל הקדוש אינו חוזר, יש מקום לצרף סברא הנ"ל לנידון הפסיק בשתיקה, ולכן בדיעבד אפילו אם שהה יותר מכדי דיבור לאחר שאמר האל הקדוש, יכול לומר המלך הקדוש, כל זמן שלא התחיל בברכה שאחריה, ומשום סב"ל.

ומו"ר מופת הדור (שם בביאורים) דחה את הכה"ח וז"ל: ותמיהני עליו שבא לחלוק על פסק מרן בלי כל יסוד כלל, דהא לא דמי למ"ש בסי' ר"ו, דשאני התם שהברכה היתה כהוגן אלא ששהה בין הברכה להנאה בשתיקה בלבד, הילכך אין השהייה מפסקת, ורשאי ליהנות על סמך הברכה שבירך, אבל כאן ששינה את חתימת הברכה ממטבע שטבעו חכמים באומרו האל הקדוש, כיון ששהה שיעור כדי דיבור אין אמירת "המלך הקדוש" מתחברת ומצטרפת להזכרת השם של חתימת הברכה, ואי אפשר עוד לתקן את אשר עיית, ורק כשחזר בו בתוך כ"ד ואמר המלך הקדוש חזי לאצטרופי עם הזכרת השם,

מנהג בורות, כי באים ע"י זה לערבוביא האנשים עם נשים, וכבר כתב בהקדמת ספר צבי לצדיק, שהגאון בעל חכם צבי ז"ל ציוה בפירוש לבנותיו להיות נמנעות בר"ה מליכך לתשליך, ובודאי מטעם הנ"ל. ושמעתי ללמד קצת זכות דאולי אימת הדין מועיל גם בר"ה, עיין באו"ח (סי' רעה סעיף ח) ובערך לחם שם. אולם בעוה"ר אוי לעינים שכך רואות ביום הקדוש הזה, שנעשה להם תשליך כמו טיול לגנות ופרדסים והוא ממעשה שטן ר"ל וכו', ע"ש. ודבר זה מוטל על פרנסי העיר ומנהיגיה להשגיח ע"ז, וכל מי שאפשר בידו למחות וכו'.

ובספר אשרי האיש (ח"ג עמ' פו) כתב, שגם הנשים חייבות באמירת התשליך, וימצאו להם מקום צנוע לאומרו. ע"כ. [אלא שלא היה לו לתפוס לשון חייבות בדבר שהוא מנהג].

א. בגמ' ר"ה (יח:): רבי עקיבא היה דורש, "כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום השלישי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה... צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם (מי שהפקידו נבוכדנצר על דלת העם שנשארו בירושלים שלא חשש מהם נבוכדנצר שימרדו בו ובכך נכבתה הגחלת שארית פליטת ישראל שנשארו בארץ אחר החורבן בהמ"ק הראשון) ומי הרגו, ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. והובא בטור ונפסק ברמ"א (סי' תקמט ותרב). וכתב רבנו ירוחם שבר"ה נהרג, ומפני שאין מתענים בחג נדחה תעניתו ליום חול. וכן הוא בכה"ח (שם ס"ק א).

והרב האריז"ל כתב בשעה"כ (דף צב ע"ב וע"ג). וז"ל: ש: ונמצא כי ביום הג' מתקבצות כל הגבורות שם בנינה שלה, והדינים גוברים, ותקיעת שופר כדי למתקן אין בו כשני ימים הראשונים, ולכן בו ביום נהרג גדליה בן אחיקם ולהיות כי גם בדעת שבה יש בה ג"כ קיבוץ הגבורות והתגברותם שם לכן כשחל יום שלישי בשבת נדחה תענית צום גדליה ליום רביעי.

ב. שו"ע (סי' תקפב סעי' א-ג). ובגמ' ברכות (יב:): אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב, כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ"פ, שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ופירש רש"י, המלך הקדוש, לפי שבימים אלה הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם. ע"כ.

ג. וכן פסק מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים

- עוסק בתפלה אינו חוזר, ואם רוצה להחמיר יחזור על תנאי נדבה ודו.
- ד. שליה ציבור שטעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש, חוזר לראש התפילה. ויחזור לומר קדושה, [ולא לתחילת ברכת אתה קדוש], וכדין יחיד שטעה והו. אמנם מו"ר מופת הדור פסק שחוזר לתחלת ברכת אתה קדוש ואינו חוזר לראש התפילה וזו.
- ה. שליה ציבור שטעה בשבת שובה בברכת מעין שבע, ואמר האל הקדוש שאין כמוהו, במקום המלך הקדוש שאין כמוהו, אם עדיין לא סיים את הברכה, חוזר לומר המלך הקדוש שאין כמוהו, אבל אם כבר סיים, לא יחזור וזו.
- ו. טעה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, ונזכר לאחר כדי דיבור או לאחר שהתחיל ברכת המינים, נחלקו הפוסקים בזה. ועל כן דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ואיך שינהג יש לו על מה לסמוך וכו'.

עיונים והארות

באליה רבה (שם ס"ק ב). וכ"כ במט"י (שם). ע"ש.

אולם דעת הפר"ח (שם) והגינת ורדים בספר גן המלך (אות קמט) ועוד אחרונים, דאין מחזירין אותו אם כבר בירך, מכיון שלא תיקנו ברכת מעין שבע אלא משום סכנה.

והנה החיד"א במחזיק ברכה (שם אות ג) כתב, שכל הרבנים הנזכרים כתבו על פי הפשט, אמנם לפי מש"כ רבנו האריז"ל דברכת מעין שבע חובה היא, וא"כ בהגלות נגלות אמרי קדוש האריז"ל דחובה היא, וגם רז"ל כיוונו לסוד הדבר אלא שהיו נותנים טעם לפי הפשט, נראה דחוזר לומר ברכת מעין שבע וכהוראת הכנה"ג והמטה יהודה, ע"ש בדבריו. וכן פסק בבא"ח (פר' נצבים אות יח) שאעפ"י שיש חולקים בברכה מעין שבע, לא אמרינן ספק ברכות להקל נגד סברת רבנו האריז"ל דסבר ברכה מעין שבע הוא במקום חזרה.

אולם דעת מו"ר מופת הדור (בחזו"ע הלכות סדר ליל ראש השנה הלכה ט) דאם חתם הברכה שוב אינו חוזר שכתב וז"ל: ליל ראש השנה שחל בשבת, אחר תפלת העמידה, אומר השליח צבור ברכה מעין שבע. ובמקום האל הקדוש שאין כמוהו, יאמר המלך הקדוש שאין כמוהו. ואם טעה ואמר האל הקדוש, והזכירוהו באמצע הברכה, חוזר ואומר מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו המלך הקדוש שאין כמוהו. ואם לא נודע לו שטעה עד שסיים כבר מקדש השבת, אינו חוזר, שמחלוקת הפוסקים היא בזה אם צריך לחזור לראש הברכה, וקי"ל ספק ברכות להקל.

ובן דעת מו"ר הגאון הגדול בעל האור לציון (שם תשובה ה), דאם לא סיים הברכה, חוזר לומר המלך הקדוש שאין כמוהו, ואם סיים, לא יחזור.

ה. **בשו"ע** (סי' תקפב סעי' א) כתב מי שטעה בעשרת ימי תשובה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר, ואם לא נזכר עד שעקר רגליו חוזר לראש. והרמ"א שם ציין לדבריו בסי' קיז (סעי' א) שכתב שם, שאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט. וכתב הכנה"ג (סי' תקפב בהגב"י אות ב) דכיון דאיכא מחלוקת הפוסקים, ספק ברכות להקל, ולא יחזור. וכן פסק הגרי"ח בספר בן איש חי (פר' נצבים אות יט) שאף שדעת מרן לחזור, הרי קי"ל דאמרינן סב"ל אפילו כנגד סברת מרן, ע"ש. והניף ידו ג"כ בספרו רב פעלים (ח"ב חאו"ח סי' כח) וראה גם בכה"ח (סי' קיז ס"ק א).

ואמירת "האל הקדוש" באמצע, הוי כתוספת שבה בלבד. ולפ"ז מה שהביא הכה"ח מההיא דסימן ר"ו לענין נידון דיין, לא קרב זה אל זה, ורב המרחק ביניהם הרחק כמטחוי קשת, וחלילה לסמוך על דברי הכף החיים בזה, היפך פסק מרן. וכן כתב מו"ר האור לציון (שם).

ד. **מו"ר** האור לציון (ח"ד פ"ו תשובה ב).

ה. **בשו"ע** (סימן קכו סעי' ג) כתב, כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל, שלוח ציבור חוזר ומתפלל אם טעה כמותו, כשמתפלל בקול רם, חוץ משחרית של ראש חודש, שאם שכח שלוח ציבור ולא הזכיר יעלה ויבוא עד שהשלים תפילתו, אין מחזירין אותו, מפני טורח הציבור, שהרי תפילת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש. ע"כ. מבואר בדברי מרן, שדין שלוח ציבור שטעה, כדין היחיד לענין חזרה. וא"כ כיון שיחיד שטעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש חוזר לראש, וכמו שנתבאר לעיל, הוא הדין בשליח ציבור שטעה. וכן מבואר בשו"ע (שם סעי' ד), ששליח ציבור שטעה בג' ראשונות חוזר לראש, ע"ש.

וב"פ הבא"ח (ש"א פר' נצבים אות יח) וז"ל: מן ר"ה עד יו"כ אומרים "המלך הקדוש", ואם אמר האל הקדוש או שהוא מסופק חוזר לראש התפלה, ואם אמר האל הקדוש ותכף נזכר וסיים המלך הקדוש וכך היתה אמירתו "האל הקדוש המלך הקדוש" יצא. ואם הש"ץ טעה בחזרה ג"כ חוזר לראש, וחוזר ואומר קדושה, וכן בברכה מעין שבע נמי הדין כן, ואף על פי שיש חולקין בברכה מעין שבע לא אמרינן סב"ל נגד סברת רבנו האריז"ל, דסבר ברכה מעין שבע היא במקום חזרה וכמ"ש בסה"ק מקבציאל. עכ"ל. וכ"פ במועד לכל חי (סי' יג אות כח). ומו"ר הכה"ח (סי' תקפב ס"ק ח). וכ"פ מו"ר האור לציון (ח"ד פ"ו תשובה ג') וז"ל: אף שלוח ציבור שטעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש חוזר לראש התפילה, ויחזור לומר קדושה, ולא לתחילת ברכת אתה קדוש, וכדין יחיד שטעה.

ו. **חזון** עובדיה (שם הלכה ה). ועי"ש בביאורים.

ז. **בשו"ע** (סי' תקפב סעי' ג) כתב, בשבת בינתיים ערבית יאמר בברכת מעין שבע המלך הקדוש. וכתב בשיירי כנה"ג (שם בהגב"י אות ה), שאם טעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש, אם לא חתם הברכה, חוזר להמלך הקדוש שאין כמוהו, ואם כבר חתם מקדש השבת, חוזר לראש. והביא דבריו

- ז. וכן תקנו הגאונים להוסיף ד' ההוספות בתפילת שמו"ע והם, א. בברכה ראשונה קודם מלך עוזר, אומר זכרנו לחיים וכו'. ב. בברכה שניה קודם ונאמן אתה וכו' אומר מי כמוך אב הרחמן וכו'. ג. בברכת מודים קודם ויהללו וכו' אומר וכתוב לחיים טובים. ד. בברכת שים שלום בסופה אומר בספר חיים [טו].
- ח. אם שכח ולא אמר זכרנו ומי כמוך אינו חוזר, ואיתא בספר "תורה לשמה" בזכרנו כיון שהיא בקשת רחמים אם לא אמרה במקומה יאמר אותה בשומע תפלה, ובשבת ור"ה יאמר אותה קודם שיעקור רגליו, משא"כ מי כמוך אין לה תשלומין דאינה בקשת רחמים. וכן באמירת וכתוב וכו', ובספר וכו', דאם שכח אינו חוזר, אך יאמר אותה קודם שיעקור רגליו דהם בקשת רחמים [יז].
- ט. בכל עשי"ת אומרים ה' הוא האלהים וכו' שתי פעמים קודם שאומרים ה' מלך ה' מלך וכו' אשר קודם ברוך שאמר [יא], וכן אומרים שיר המעלות ממעמקים אחר ברכת ישתבח כי בכל יום מתעוררת אחת מעשרה עומקים הנזכרים בספר יצירה [יב].
- י. כשיאמר בעמידה וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ יכוין לשם חב"ו היוצא מפסוק חיל בלע ויקיאנו, והוא שם משמות ע"ב. וטוב שיאמר יה"ר מלפניך ה' או"א שכל הנשמות של הטיפין וכו' וכמסודר בסידורים, וטוב ליזהר לומר בקשה זו לפחות בימי חול של עשי"ת [יג].
- יא. בכל הימים שבין ר"ה ליוה"כ מרבים בתפילות ותחנונים [יד], ונהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה

עיונים והארות

כב) ובכה"ח (סי' תקפב ס"ק לג-לד).
י. בא"ח (שם אות כ).
יא. כ"כ בסידור הכוונות להרש"ש ז"ל, וע"ש שכתב טעם בסוד. כה"ח (סי' תקפב ס"ק יג).
יב. שעה"כ (דף צ ע"א). דב"ש (אות עט).
יג. עוד יוסף חי (פר' בשלח אות י). עוד כתב שם (אות יג) בשם רבנו המהרח"ו ז"ל, בברכה של שמע קולנו ראוי מאד אל האדם שבאמרו תפלת הלחש יאמר וידוי בשומע תפילה וכו' וז"ל ש: גם ראוי לשאול על מזונותיו בברכת שומע תפלה וכו' וזה נוסח הוידוי של שומע תפלה הכתוב בסידור רבנו הרש"ש ז"ל וכו' אנא ה' חטאנו עוינו ופשענו וכו' וכו' עכ"ל, ונראה לי בס"ד דאין לומר נוסח זה שהוא ארוך בכל יום ובפרט שהוא רוצה להתפלל עם הצבור אבל ישתדל לומר נוסח זה הארוך רק בעשרת ימי תשובה ובשאר ימות השנה בחול יאמר נוסח הקצר שכתבנו לעיל.
ובפר' ויקהל (אות ח) כתב ראיתי לעט"ר הרב מור אבי זלה"ה שהיה לובש תפילין ע"ד שימושא רבא הנז' בתפלת המנחה, אך לא היה נוהג בזה כל ימות השנה כולה כי אם דוקא בכל חודש אלול ועשי"ת בלבד, וגם בימים אלו היה נוהג בהצנע, שהיה מתפלל עם הצבור בבית הכנסת אך אינו עומד עמהם למטה, אלא היה עומד בעזרת נשים ושם מתפלל בטלית ותפילין הנז' ואין הציבור רואים אותו וצ"ל ותנצב"ה. ע"כ. אמנם מנהג רבנו האר"י בכל ימות השנה להניח תפילין דשימושא רבא בתפילת המנחה וכן מנהג ישיבתנו ק"ק חסידים "נהר שלום" רוב הקהל.
יד. שו"ע (סי' תרב סעי' א). ודרשו חז"ל (ר"ה יז: ויבמות מט:): על הפסוק דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, דליחיד היינו בעשי"ת. ויתן ליבו בזה, שבאלו הימים חותכין לו כל ענייניו וחיייו וכו', ובחסד ה' עלינו אלו הימים שהקב"ה קרוב לכל קוראיו ששומע תפילתו ביותר, וכמה צער ויסורים יוכל

ודעת מו"ר גאון הדור חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל (הובא באול"צח"ד פ"ו תשובה ד בביאורים) כיון שבנידון דידן דעת מרן לחזור, וכן פסקו הפר"ח והמטה יהודה והברכ"י (סי' תקפב) שצריך לחזור. וכן כתבו המאמר מרדכי והחסד לאלפים (שם). וכן דעת הגר"ח פלאג'י בספר מועד לכל חי (סי' יג אות כח) והשד"ח בשו"ת אור לי (סי' קט). ואף החיד"א גופיה בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' טו) כתב שהעושה כדברי מרן לברך אין למחות בידו, (ובברכי יוסף סי' תקפ"ב כתב החיד"א להדיא שהל' כדעת מרן שחוזר) על כן היה נראה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ואין שינהג יש לו על מה לסמוך והרוצה לחזור כדברי מרן יחזור, והרוצה לחוש לחולקים לא יחזור.
אולם דעת מו"ר מופת הדור (שם הלכות עשי"ת הלכה ד) דמי שטעה בתפלה בעשרת ימי תשובה, ובמקום "המלך המשפט" אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אם נזכר לאחר כדי דיבור, או לאחר כמה ברכות, חוזר לברכת השיבה שופטינו, כדי שיחתום המלך המשפט. ומכיון שכן הוא דעת רוב הפוסקים, ומכללם הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, וכן פסק מרן בשלחן ערוך, לא אמרין בכהאי גוונא ספק ברכות להקל. ועוד שכן פשט המנהג להורות כדברי מרן, שהאומר מלך אוהב צדקה ומשפט במקום המלך המשפט, חוזר לברכת השיבה. ואם סיים תפלתו לגמרי, ונזכר שטעה ולא חתם המלך המשפט כדת, חוזר לראש התפלה. ועל צד היותר טוב, נכון שיאמר קודם שיחזור להתפלל: "אם אני חייב לחזור ולהתפלל הריני מתפלל לשם חובה, ואם ההלכה היא שאני פטור מלהתפלל שנית, תהא תפילתי זו תפלת נדבה".
ט. וכתב רבנו האריז"ל בשעה"כ (דף פט ע"ד) בנוסח זכרנו לחיים יכוון שבזה מתפלל להשי"ת שימשיך חיים לנשמותינו, וכשאומר כתבנו בספר חיים וכו' יכוון שבזה מבקש שימשיך חיים לגופנו. ובנוסח מי כמוך יכוון גם על הנשמות העתידות לחזור בגלגול, שגם הם נידונות, והשי"ת נוהג עמם ברחמים לחיותם שוב בעוה"ז. והובא דבריו בבא"ח (שם אות

ומעש"ט ולעסוק במצוות מר"ה ועד יוה"כ יותר מכל השנה [טו].
יב. אם בכל הימים חיובא רמיא ללמוד ספרי מוסר, ק"ו באלו הימים, ויהי בקרוא איש יהודי המצא ימצא שוליו מלאים בגדים הצואים וישוב אל ה' וירחמהו [טז].

יג. יתבודד בכל יום מימים נוראים לפחות שעה אחת, ויסתכל יפה בעבירות שאדם דש בעקביו וסימנך עגלה, עריות הכולל כל מיני קרי ושחוק בכל אופן שיהיה, גזל ועושק שכר שכיר אינהו ואביזרייהו,

עיונים והארות

הטומאות ומאבות יצאו תולדות עיי"ש באורך, וסימנך ותגע"ש ותרעש הארץ. ובעלי המוסר כתבו שיש לזיהר לשמור ברית הלשון וברית המעור וברית העיניים.

וכתב בשערי תשובה לר"י (שער ב דרך ה) עיי"ש. כי הימים שבין ר"ה ליוה"כ הם כמו חוה"מ ולא יעסוק במלאכה רק בעסק התורה והתשובה והתבודדות. וכ"כ המהר"ם פאפירש ז"ל בספרו אור צדיקים (סי' לו אות ג) כתב בשם ראשית חכמה שהביא בשם הרמ"ק ז"ל.

טז. ברכ"י (סי' תרג אות ד). כתב בשערי תשובה לרבנו יונה (שער ב אות יד) בעשרת ימי תשובה, הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבנו, בדעתו כי כל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלהים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים, ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו, ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק ביתר חפציו, ולא ישגיח לפתח ולשדד אדמתו, ולא יפנה דרך כרמים, ולא יתרפה ביום צרה מהכין לב להנצל כצבי מיד. ולכן מה נואלו היוצאים לפעלם ולעבודתם עדי ערב בימים הנוראים ימי הדין והמשפט ואינם יודעים מה יהיה משפטם, הלא לאחותם יגה לבם ביום שידבר בה, שנאמר (שיר השירים ח, ח) מה נעשה לאחותינו ביום שידבר בה. וראוי לכל ירא אלהים למעט בעסקיו ולהיות רעיוניו נחתים, ולקבוע ביום ובלילה עתים, להתבודד בחדריו ולחפש דרכיו ולחקר, ולקדם אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה, ולשפוך שיח, ולשאת תפלה ורנה, ולהפיל תחנה, והעת עת רצון והתפלה נשמעת בה, כענין שנאמר (ישעיה מט, ח) בעת רצון עניתך וביום ישועה עזרתך. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ר"ה יח): דרשו ה' בהמצאו (ישעיה נה, ו), הם עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים, שנאמר מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו. על הכל הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו.

וכתב הרמ"א (סי' תרג) ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו, וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאית, וכתב מרן החיד"א בברכ"י והובא דבריו בכה"ח (סי' תרג ס"ק י"א) ויקפיד ביותר ללמוד בספרי מוסר, אשר עיי"ז יראה מצבו ועניניו. ויתבודד בכל יום לפחות שעה א' ויבדוק יפה בעבירות שדש בעקביו, ובפרט בענייני קריבה לעריות, כי כל אשה שהיא אסורה עליו אסור בה ככל הנשים, וחוף מאחותו ובתו ואמו כולן שוות לאיסור, ודא עקא כי צרה קרובה כמו שאינה קרובה, וכן בענייני גזל ועשק שכר שכיר וכדו', ובדיבורים אסורים כלשון הרע וכו' עוד יוסף אומץ למשמש במצוותיו אם נעשות לשם שמים ואם נעשות כהוגן.

למנוע מעצמו אם ישנה גזר דינו לטובה, משא"כ בשאר ימות השנה את הנעשה קשה להשיב. וכמה יגדל עווננו אם בזמן שמלך מלכי המלכים הקב"ה בא כביכול לשמוע תפילתו, הוא פונה עורף ח"ו, ובעצם ימים אלו שהוא זקוק ביותר לתפילות, עכ"ז אינו מעורר עצמו להתפלל לפניו באימה ויראה ותחנונים. על כן בתפילותיו בעש"ת יתאמץ ביותר ויתפלל במתון ובכוונה גדולה. ואפשר דבימים אלו עדיף שיתפלל בכוונה משיתפלל בציבור כי עתה הוא הזמן שתפילתו נשמעת.

ועצה טובה ובדוקה לכוון בתפילתו, שיפסיק בין ברכה לברכה ויתבונן מה עומד לבקש, וזה עדיף מן האריכות או מן המהירות. ועיי"ז יזכור ג"כ שלא לדלג ההוספות וכדומה.

טז. הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ד) והוב"ד בכה"ח (סי' תרב ס"ק ד). וכתב במעשה הצדקה (סעי' מב) כל יום מעשרת ימי תשובה יפירש מממונו צדקה לעמלי תורה, העוסקים בתורת ה'. יפירש מ"ב פרוטות כחשבון אותיות ספירות כחב"ד חג"ת נה"י. והנה אם יוסיף עוד חשבון ג' על מנין וסכום הנזכר יעלו בין הכל מ"ה כמנין "אדם", ובהתחלק אלו ה-מ"ה פרוטות לג' זווים קטנים כמו שהיה מימי קדם יהיה הכל קל"ה ועם הכולל "קול", ואם ירצו יתן עד חשבון "קול" פרוטות לצדקה וזהו במקום תקיעת קול שופר כי כן "ממון" עולה "קול" ו"צום", וגם הוא מעלה נפלאה כאלו התענה בכל עשרת ימי תשובה, והיינו דאמרו "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה'" "מוצא" אותיות "צומא" העולה צום אשר בזה יחיה האדם חיות הגוף וחיות הנפש, כי הוא אוכל ונחשב אצלו צום.

והנה כל זה הוא בערב ראש השנה שהוא יום הדין, ואולם כאשר יחבר עוד ב"ן פרוטות חצים שהם כ"ו פרוטות בערב יום הכיפורים בסוד כופר נפש, והחצי הנשאר שהם כ"ו פרוטות אחרות ביום הושענה רבה שאז גמר תיקון המ"ב שהוא בסוד ב"ן. או אם רוצה להפירש נמי כנגד שם ב"ן כשמפירש כנגד שם מ"ה כולם בבת אחת גם זה הדרך הוא טוב וישר, ועולים לחשבון צ"ז וע"ה הרי צ"ח, וסימניך "דודי צח ואדום" כי על ידי התיקון הנזכר נעשה הדינין גוון לבן כי כלם נתהפכו לרחמים וחסד, ובכן "אדם ובהמה תושע ה'" כי בזה תלוי הישועה בפרט כהיום הזה דהאל הקדוש נקדש בצדקה, ועשה עמנו צדקה וחסד, ואל מלך יושב על כסא רחמים ומוחל עונות עמו, והוא תיקון נפלא לחטא אדם הראשון ופגם היסוד וע"ש מפלאות תמים דעים שהצריך זה התיקון הזה הרי הוא אחוז באילנא דחיי דאתמר עליה "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר" קרי ביה מראשו כלומר שהוא ראשית השנה ועד אחרית שנה.

ובברכ"י (סי' תרג אות ב) והכה"ח (סי' תרג ס"ק ז) הביאו את מה שכתב מהרח"ו זצ"ל בשערי קדושה ששרשי העבירות הם ג' אוה תאוה שיחה אסורה ועצבות, ואלו אבות

לשון הרע המדבר בגנות חבירו, אע"פ שאומר אמת. והוא חמור מע"ז ג"ע וש"ד ועל זה ידו כל הדווים, ועוד יוסיף אומץ לחפש במצוות שמקיים בתפילה אם בכוונה ובלי הפסק בשיחה בטילה כי הוא עון פלילי, ובתפילין אם מכויין בהם תמיד בלי היסח הדעת, ובשמירת שבת בכל הפרטים ושלא לדבר דיבור של חול, ובתלמוד תורה אם קובע עיתים, ובצדקותיו אם הם לש"ש דוקא בלי פניה ויוהראויו.

יד. אם האדם יתענה בז' ימים שבין ר"ה ליוה"כ ויעשה בהם תשובה גמורה, כל יום מהם מכפר על כל העונות שחטא כל ימיו ביום שכיוצא בו, כיצד הרי שחל יום א' של ז' ימי תשובה הנז' ביום א' של השבוע והתענה בו ועשה תשובה בו, הנה הוא מכפר על כל עבירות שעשה האיש ההוא בכל ימיו ביום א' שבכל שבוע מכל ימי חייו. ואם התענה ועשה תשובה בכל ז' הימים ההם יתכפרו לו כל עונותיו שעשה כל ימיו ויחן.

עיונים והארות

יום מהשבוע (כמו שכתב בחמ"י. ושלמי חגיגה דף שטו ע"ד) ואם אין בו כח להתענות כל אלו הימים הנה לפחות יתענה יום ה' בתשרי ויום ז', דאלו הימים מנה בשולחן ערוך (סימן תקפ) להתענות בהם. והוסיף (שם אות יח) דמי שקיבל עליו להתענות בעשרת ימי תשובה, יזהר לפרש דבריו שמקבל רק בימים שבנתים שלא יצטרך להשלים עוד ארבע ימים בעד ר"ה ושבת תשובה ועיו"כ שאסור להתענות בהם

והובא גם במ"ב (סי' תרג ס"ק ב) בשם היערות דבש דכל יום מכפר על שכנגדו וביום ראשון יעשה תשובה על מה שחטא כל ימיו ביום ראשון, וכן ע"ז הדרך.

וכתב הבא"ח בספרו בן איש חיל (ח"ד דרוש ב לשבת תשובה): צריך האדם לזהר בימים אלו להרבות בתשובה ובעסק התורה, ולהשתדל בתיקון הנפש בסיגופים ותעניות כפי יכולתו, ובפרט מה שאמרו המקובלים זללה"ה כי בימים אלו יתגלו עשר ספירות דבינה, אשר משם הוא עיקר סליחת העוון וכו'. והנה יש אנשים שאוהבים השלוח הרבה, ובבוא ימים נוראים אלו אשר הם מוכרחים לקום בהם בלילות באשמורת לסליחות, וגם להתענות בהם כמנהג כל ישראל, הנה הם קצים חס ושלום בהם, ויהיו לזרא באפם. ותגדל התימה הפלא ופלא על אנשים כאלו, שאם נתן הקב"ה לאדם עשרה ימים אלו לתקן בהם כל השנה כולה, הלא צריך הוא לשמוח בהם כמוצא שלל רב, כי המעט יכפר על המרובה, ואיך יקוץ במ ח"ו. עכ"ל זיע"א.

ובן כתב מו"ר הגאון הגדול הגרב"צ זצוק"ל בספרו אור לציון (ח"ד פ"ו תשובה ט) וז"ל: וראוי להשתדל להתענות בימים אלה בכל יום. ואף בני תורה יש להם להתענות אף אם התענית ממעטת מעט מלימודם. וכן העוסקים לפרנסתם יתענו אלא אם כן הם שכירים שאין להם להתענות. וכן מורים ומלמדים לא יתענו. והמתענים יקבלו התענית מבעוד יום, ויאמרו עננו ביום התענית. אך אין להתענות מהלילה, ואדרבה יש מצוה לאכול פת בכל לילה. וטוב להשתדל לקנות עליות לתורה בימים אלה.

וכתב שם בביאורים: ואף תלמידי חכמים ובני תורה שתורתם אומנותם, לא ימנעו מתעניות אלו, אף אם התעניות מבטלים אותם מעט מעסק התורה, שכן אין מי שאינו צריך תיקון, ואין לסמוך על לימוד התורה בלבד שיכפר ויתקן, וכמבואר בשער רוה"ק (דף ד ע"ב) שהתקונים הם גם לתלמידי חכמים. וכן האריך בזה בספר ראשית חכמה בשער התשובה (פרק ב ופרק ד) וכן כתב השל"ה (פרשת נשא). וראה

יז. **מחזיק** ברכה (סי' תרג אות א). והוסיף שם ראיתי אנשי מעשה בהתבודד בימי תשובה היו גומרים על איזה גדרות וסייגים וכותבים בספר, ולשנה אחרת משגיחים אם עלתה שנה במשמרת הטהרה ומוסיפים, ומ"מ יזהר שלא לקבל עליו שום גדר בנדר פן ישל רק יתנה שהוא בלא סרך נדר.

כתב הכה"ח (סי' תרג ס"ק כה) יראה עכ"פ בעשיית שהם ימי רצון לקיים כסדר הזה דהיינו מיד בבואו מביה"כ"נ בשחרית יבקש לעשות איזה בפרט צדקה ויכוין לתקן ה' אחרונה שבשם, ואח"כ ללמוד תורה מה שיוכל אפילו לפחות ספר אחד של תהילים לתקן הוי"ו שבשם, ואח"כ ישב בדד ויזכור לעצמו עונותיו וידאג ויפשפש ויתן בלבו גדולתו יתברך ופחד ומוראו הגדול על כל בריותיו ואפילו מלאכים יחפזו ויקבל מוראו עול מלכות שמים ויתקן אות ה' ראשונה, ואח"כ היא חכמת הקבלה אם יוכל ללמוד או לשמוע מאחר ואם לאו בר הכי הוא ישמע מספר ראשית חכמה כי מעורב בו קבלה וכו' וכסדר הזה יעשה בכל יום מעשיית.

ורבנו חיים פלאגי בספרו מועד לכל חי (סי' טו אות ג, ה, י) כתב, יתבונן בדעתו כמה צער יש לאדם, כשבנו מתעכב מלבוא בזמן שמצפה לו. או לאשה, כשבעלה מתעכב. והלא עוצם רחמי ואהבת השי"ת עלינו פי אלף אלפים מאהבת אב לבנו יחידו יקירו. וכמה גדול צער השי"ת כשרואה מעשינו ויודע כמה צריך להענישנו ע"ז. ומצפה ומחכה שנשוב אליו בתשובה שלימה, וכמ"ש כי לא אחפוץ במוות המת וגו', ועוד כשנשוב בתשובה נזכה יותר ויותר, לפי שע"י התשובה מוציאים השפע שנחטף לחיצונים, ועכ"ז אנו ישנים בהבלי הזמן ואיננו נותנים על לבנו לשוב, והלא אם היו באין לאדם לבדוק חשבונותיו מן המלכות, כמה היה מתבודד ומעיין לתקנם כהוגן, כל שכן וק"ו בענייני תיקון נפשו.

יח. **כתב** מו"ר בשעה"כ (דף צ ע"ג) שכך א"ל הרב משה גלאנטי ששמע ממורי האר"י ז"ל. וכתב שם בהמשך דבריו אמנם דברים אלו צריכים ביאור והוא כי אין זה מספיק רק למחול ולכפר ולהעביר מעליו היסורים שהם עתידים לבוא עליו בעוה"ז לסיבת עוונותיו אבל עיקר עונש עונותיו, והוא מה שעתידי ליענש בגיהנם אחר פטירתו אין זה נמחל ע"י התעניות הנז' אמנם צריך לתיקונים אחרים כאשר ביארנו בספרים אלו.

כתב במועד לכל חי (סי' טו אות יז) יאזור חיל להתענות בעשרת ימי תשובה, ולשוב בתשובה שלמה מלב ומנפש חרטה גמורה שלא לעבור עוד, וסגולת ימים אלו מידע ידיע דמכפר יום לשנה במה שחטא בכל ימות השנה באותו

טו. טוב לומר ביום שקודם התענית בעת תפילת המנחה קודם אלהי נצור, נוסח קבלת תענית לימים אלו שתיקן וסידר הרי"ח זלה"ה בספרו "לשון חכמים" (סי' ז), וכן יה"ר ביום התענית עצמו כנז' שם (סי' ז).

טז. בעשי"ת אין עושין הפסקה של תענית, דאין נכון להתענות בלילה ג"כ, מפני שימים אלו עיקר התיקון נעשה ע"י אכילה ושתייה [יט].

עיונים והארות

בתשובה שלמה, אלה הדברים אשר דבר בקדשו הרב נגיד ומצוה.

יט. כ"ב הבא"ח (ש"א פר' נצבים אות כד) וכתב שם ולכן כתוב בספר תורה לשמה שצריך לאכול פת בכל לילה בעשי"ת כדי לברך ברהמ"ז.

והוא ע"פ דברי רבנו האריז"ל שכתב דיש תיקון גדול בברכות הנהנין על מאכליו שיאכל בימים אלו, על כן אף שאנו מחוייבים בימים אלו להתענות מפני עוונותינו, לא יעשו בהם תעניות הפסקה, כי בלילה אין נכון להתענות, דהתיקון נעשה ע"י אכילה ושתייה, וצריך לאכול פת בכל לילה בעשי"ת כדי לברך ברהמ"ז מן התורה.

כוונות האכילה בעשי"ת

כתב מו"ר הרש"ש זיע"א כי אין לכוין באלו הימים שום כוונה, אלא אך ורק כוונת זכרנו לחיים ותו לא. אמנם עדיין יש להסתפק האם הוא הדין גם לענין כוונות האכילה בעשי"ת וכן בעיה"כ, או שנאמר מכיון שהרב בשעה"כ סדר את כוונות האכילה דוקא בדרושי יוה"כ (דרוש ג') משמע דשפיר יש לכוין בהן. ועוד שהרי הרב בשעה"כ (דף ק ע"ד) כתב וז"ל: ונמצא כי המרובה באכילה ושתייה ביום ט' ע"י הכוונה שלו וע"י הברכות והמצוות שעושה באכילתו ושתייתו הגופני מתקן בחי' התשיעי והעשירי, וע"י כך יש בה תיקון לשתוכל לעלות ביוה"כ לאכול ולשתות בחי' הפנימיות וכו', עכ"ל. הרי לכאורה מפורש בדבריו שצריך לכוין.

אמנם עדיין היה אפשר לדחות, כי מו"ר הרש"ש זיע"א, טעם אחר עמו שאין לכוין כוונות האכילה בימים אלו. אך עי' בסידור היר"א (ח"ב דף 306) שם מבואר כי בעשי"ת מכוונים כוונות האכילה, ופירט שם על כל העשרה ימים מהיכן נמשך השפע והמזון. המשל בזה, יום א' דר"ה יום ב' דר"ה יום ג' דעשי"ת וכו' עי"ש, ועי' בספר "שפת הים" וכן בספר "עלי עיני" חלק כוונות הסעודה שכן סידר הרב וידאל קווינקא, והרב ניסים עיני ועוד. אמנם בסידור הקצר לא מסודרים כוונות אלו.

ובספר "מעיל קודש" (דף פ"ב ע"ב ד"ה עוד שם), שהוכיח שבודאי יש לכוין בערב יוה"כ כוונות האכילה וז"ל: נ"ב מכאן נראה שצריך לכוין כונת הברכות והאכילה של יום זה, כי זה הוא עיקר תיקון יום הנז' ע"י הברכות וכוונות האכילה. וזה נראה פשוט, הגם שכתב הרש"ש זיע"א שאין לכוין באלו הימים, מודה הרש"ש בזה כנ"ל פשוט. ואיני כמזהיר אלא כמזכיר לכוין כל כונות הברכות של אכילה ושתייה של יום זה את ברכות הנהנין וכונת האכילה בעצמה, כדי לעשות תיקון והכנה לכל השנה כולה. וכל טוב של תורה ומצוות שיעשה האדם בהם, הוא לו לעזר וסיוע לכל השנה כולה, כיון שעשי"ת האלו הם כוללים כל השנה כולה, ובזה נראה ונקדש, וכו'. כי אם לא כן שלא יהיה תרתי דסתרי ח"ו, היינו הפנימיות הנתקן ביוה"כ צריך כונה, והחיצוניות שלו אינו צריך כונה, וזה א"א כיון שהוא בחי' יסוד ומלכות, הנתקן בעיה"כ החיצוניות שלהם, כן

מש"כ בספר חרדים במצות התשובה ובברכ"י (סי' תקעא אות א) ובכה"ח (שם אות ח) ע"ש.

וגם העוסקים לפרנסתם יתענו תעניות אלו, ובלבד שהם בעלי עסקים עצמאיים, אבל שכירים לא יתענו, שכן התענית עלולה לפגוע באיכות העבודה. ומשום כך מורים ומלמדים ג"כ לא יתענו, וכמבואר בשו"ע חו"מ (סי' שלז סעי' יט), שאין הפועל רשאי להרעיב ולסגף עצמו מפני ביטול מלאכתו של בעל הבית, שהרי מחליש כוחו שלא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח, ע"ש. וראה גם בהגהות מיימוניות (פרק יג מהלכות שכירות אות ג) מדברי הירושלמי, ע"ש. וראה גם מה שכתב במטה אפרים (סי' תרג סעיף ו), ע"ש.

והמתענים, לא יתענו לילה ויום, שכן לדעת רבנו האריז"ל ראוי לאכול פת בכל לילה מעשרת ימי תשובה, שעני"ז נעשה תיקון גדול, וכמ"ש רבנו יוסף חיים בשו"ת תורה לשמה (סי' קמו). ועל כן ראוי להשתדל לאכול פת בכל לילה.

ויש לקבל את התענית מבעוד יום, כדי שיהיה לזה דין תענית גמור, ויהא אפשר לומר ענגו בתפילה לבני ספרד, וכמו שנתבאר (לעיל בפרק ב תשובה א). ושם נתבאר שאין אומרים בתענית יחיד ענגו אלא בתפילת מנחה בלבד. וכן נתבאר נוסח קבלת תענית, ע"ש. וגם נתבאר שם שיש להתענות עד צאת הכוכבים, ע"ש. ובספר אור לציון תשובות (ח"ג פרק לא בבאורים לתשובה ב) נתבאר, שאין צריך להתפלל ערבית בסוף יום התענית כדי שיהא אפשר לאכול, ע"ש. ומי שאינו יכול להתענות כל היום יכול להתענות חלק מהיום, ויקבל עליו כן מבעוד יום, אלא שאז לא יאמר ענגו בתפילה. וראה בזה בשו"ע (סי' תקסב סעי' י"א), ע"ש. עכ"ל.

כתב החמ"י (ימים נוראים דף מו ע"ג) בלילה שלאחר התענית יזהר בכל הימים וביותר בעשרת ימי תשובה שלא ימלא בטנו בשר ויין בענין שיתגאה לבו ויצא שכרו בהפסדו.

כתב במועד לכל חי (סי' טו אות ה) גדולה תשובה דכל המעשים הטובים שאדם עושה בעודו רשע או התורה שלומד, אין צריך לומר שאינו נותן כח בקדושה אלא אדרבא מוסיף כח לקליפה, ועליו נאמר ולרשע אמר אלקים וכו', שאתם מכניסים דברי קדושה בתוך הקליפה, ובזה מוסיף על חטאתו פשע וגדול עונו מנשוא, וכשחוזר בתשובה מוציא אותו הכוח שנתן בקליפה ומכניסו בקדושה, ועל זה נאמר חיל בלע ויקיאנו, ולזאת נקראת תשובה שתשוב דברי הקדושה למקומם, ושכרו כפול ומכופל שמכניע לקליפה בהוציאו הקדושה מתוכה, ונותן כח אל הקדושה בכניסתו לתוכה, ובזה יובן מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה דזונונת נעשות כזכויות. וראיתי בספר אחד של ערלים כי משומד אחד בא ביום ראשון בקהל, אמרו לו חכמים שידרוש ועלה בתיבה ושאל שיתנו לו ספר כדי לדרוש במקום שיפתח, ונפתח בפסוק ולרשע אמר אלקים, ואז אמר שפסוק זה מדבר עמי שאני רשע שעזבתי דברי אלקים חיים, ונתן קולו בבכי וירד מן התיבה וחזר

יז. כבר נודע הפעולה הנעשה בכל יום מעשרת ימי תשובה, ויכוין בכל יום הנסירה השייך לו כמ"ש רבנו האריז"ל. ובימים האלה יעשה תשובה גמורה, כי בכל יום מוחלין לו מה שחטא ביום ההוא לעולם. ויתנהג בטהרה בכל מה דאפשר בימים אלו, וילמוד קבלה בהם ללמוד ממנו תיקון הראוי לכל מה שפגם בעונותיו, וכבר נתבאר תיקוני עוונות במקומם לכל פגם ופגם [כו].

יח. בעשי"ת אין אומרים תיקון רחל [כא].

יט. גם מי שאינו נזהר במשך השנה לעשות עיסה ולהפריש חלה. מ"מ טוב ונכון שלפחות בעשי"ת יעשה לכה"פ פעם אחת עיסה ויפריש חלה ממנה [כב].

כ. מאד צריך ליזהר בשבת תשובה בכל פרטי חומרי שבת כי רבו, ובפרט ברוב דברים ומלאכת גוי אשר הן בעון מקילים בשאר שבתות [כג].

כא. נוהגין לדרוש בשבת תשובה וכן בשבת שלפני ר"ה כדי לעורר לב האדם בתשובה [כד].

כב. ברכת הלבנה בתשרי אומרים אותה קודם יום הכפורים [כה].

עיונים והארות

שמו אשר יקראו לו שבת תשובה, כי שמירתו כהלכתו הוא יסוד ועיקר לתשובה. לכן יזהר בו האדם מאוד ומאוד לשמור ולעשות אותו כהלכתו בכל פרטיו ודקדוקיו וגם מלדבר בו שיחת חולין חס ושלום, וגם לטהר רעיוניו ומחשבותיו שלא יחשוב בעניני עולם הזה כלל וכלל, רק ביראת השם כל היום, ואז מוחלין לו על כל מה שחטא בכל שבתות השנה מיום היוולדו ועד עתה.

כד. כה"ח (סי' תרב ס"ק י'). ומקורו בגמרא (מגילה ד.) משה תיקן להם לישראל שיהיה דורשין הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג. וכתב המגן אברהם (שם) שהעיקר הוא להורות לעם השם דרכי השם ללמד המעשה אשר יעשון. וכן כתב המשנה ברורה (סי' תכט ס"ק ב.).

וכתב במנהגי בית יעקב (אות עז) שבת תשובה קודם הוצאת ס"ת מוכרים המצוות של ליל כפור שלא יתעכבו בליל כפור במכירה.

כה. רב"ש (אות פ), מו"ב (אות רפג) מנהגי בית יעקב (אות עח).

מנהג חסידים ואנשי מעשה לקדש את הלבנה קודם יום הכיפורים, במלאת שבעה ימים מעת המולד, כדי שתבוא מצוה זו ותוסיף על זכויותינו ואולי תכריע את הכף לטובה.

וכתב הלבוש (אורח חיים תרב, ב) "ואני שמעתי בשם גדול אחד שאדברה טוב שיקדשו אותה בתוך עשרת ימי תשובה, כדי שתבא מצוה זו ותוסיף על זכויותינו הקודמות, ואולי תכריע היא את הכף לזכות ביום הדין, וסברא נכונה היא, כי זו היא משמחת הלבבות שתוסיף על זכויותינו ותכריענו לזכות, וכדי לקיים המנהג אפשר לומר כיון שממתניין לכבודה כדי לקבלה בשמחת הלב, הוי ההמתנה גם כן מצוה והיא היא המכרעת.

וראה במעשה רב (סי' קנט) על רבנו הגר"א מוויילנא ז"ל שכתב שאין מחמיצין מצות ברכת הלבנה ומקדשין אותה קודם יום הכיפורים וכן דעתו של מרן החיד"א ז"ל בספרו מורה באצבע (סי' ט סעי' רפג), ויותר נכון לברך ברכת הלבנה קודם יום הכיפורים מכמה טעמים. וכן הוא במנהגי קהל

ביוה"כ הפנימיות שלהם. וכמו ששם צריך כונה כן כאן, לא שנא, עכ"ל. ואנחנו לא נדע מה נעשה אם לכוין או לאו, וה' יאיר עינינו בתורתו שנזכה לעשות רצונו, והבוחר יבחר.

כ. פע"ח (שער השופר פ"ה, דף קמא ע"ב). יתנהג בטהרה בכל מה דאפשר בימים אלו וילמד קבלה בהם ללמוד ממנו תיקון הראוי לכל מה שפגם בעונותיו.

כא. בן כתב בנהר שלום (דף לח ע"ג) וכן נראה שאין לומר תיקון חצות בעשרת ימי תשובה. והנה טעם אמירת תיקון חצות הוא כיון שרחל היא עקרת הבית יורדת לעולמות ב"ע לעזור בבירורים וגם בעוונותינו ובחטאנו שולחה אמנו למטה במקום המיתה שהוא עולמות בריאה יצירה ועשיה ויורדת ללקט נצוצי הקדושה ולנקות צואת בנה הם עם ישראל. ומכיון שמשך עשרת ימי תשובה נעשית מלאכת הנסירה כשהנוק' שהיא רחל נמצא בעולם האצילות ולא יורד למטה בעולמות ב"ע. אם כן לא שייך לומר תיקון חצות בימים אלו כיון שמעיקרא נוקבא לא יורדת לבי"ע כלל. וכ"כ אמת ליעקב (קונט' שפת אמת אות ג). כה"ח (או"ח סי' א' ס"ק יא).

כב. כ"ב בא"ח (ש"א פר' נצבים אות כה) וז"ל: כלה שהיא ובעלה סמוכים על שולחן חמיה וחמותה, ולכן בכל השנה כולה חמותה תוציא חלה מן העיסה ותברך, הנה בעשי"ת תשתדל הכלה ליקח מעות מבעלה ותקנה בהם קמח שיעור חלה, כדי שתקיים היא בעצמה הפרשת חלה בברכה לפחות פעם אחת בשנה. וכ"כ כה"ח (סי' תרג ס"ק כו).

כג. כ"ב הגאון החיד"א ז"ל בברכי יוסף (או"ח סי' תרב אות ב), והביאו הכה"ח (שם ס"ק ח) וז"ל: ושבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים. מאד צריך ליזהר בשבת זה בכל פרטי חומרי שבת כי רבו, ובפרט ברוב דברים ומלאכת גוי אשר הן בעון מקילים בשאר שבתות.

וכתב הרב יסוד ושורש העבודה (שער יא שער האיתון, פרק ה), הוא יום גאולה מחטאיו ומפשעיו, יום שבת אם תשמרו בכל פרטיה ודקדוקיה כדיבור במעשה ובמחשבה, כי עיקר ושורש גדול ויסוד מוסד אל התשובה היא שמירת שבת כהלכתה גם בכל השנה, כמאמר רז"ל (שבת קיח): כל השומר שבת אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, ולכן זה

כג. כתב הרי"ח זלה"ה בכל יום ויום מעשי"ת יעשה סדר התשליך, ותלמוד לשון הספרא דצניעותא, ואח"כ יאמר שלשה פסוקים "מי אל כמוך", ואח"כ יאמר הבקשה המסודרת בלשון חכמים [כו].

כד. ביום שמונה או תשעה בתשרי יכתוב על נייר שימחקו עוונותיו וכו', וילך אצל הנהר ויקרא שם ככל הכתוב על הנייר וישליכהו לנהר, כסדר המסודר בלשון חכמים [כו].

מאמרי הזוה"ק

זוהר ראש השנה - יום הדין

**אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רְאִישֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם וְקַנְיֵיכֶם
 וְשִׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל:**

"היום" - דא ראש השנה

ח"ג רל"א ע"א

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לִימָא לֵן מַר, (ס"א מא"לין) **מְלִין מְעִלְיָתָא דְרֵאשׁ הַשָּׁנָה** אמר רבי יהודה לרבי שמעון יאמר ויגלה לנו הרב מאלו דברים היפים והסודות של עניני ראש השנה. **פְּתַח רַבִּי שְׁמַעוֹן וְאָמַר** מה שכתוב אצל איוב (איוב א י') **וַיְהִי הַיּוֹם** זה נאמר על יום ראש השנה כדמפרש ואזיל, הנה **כָּבֹל אֶתֶר דְּכִתִּיב וַיְהִי, אִיהוּ צַעַר** בכל מקום שכתוב ויהי סתם הוא מורה על צער מועט, **וַיְהִי בִימֵי** וכאשר כתוב ויהי בימי **צַעַר וַדָּאִי** הוא צער גדול ודאי, אם כן מש"כ, **וַיְהִי הַיּוֹם,**

עיונים והארות

קודש ישיבת בית אל בירושלים לברך קודם יום הכיפורים, וכנזכר בספר דברי שלום במנהגי בית אל (סימן פ).

וב"פ מו"ר הגאון הגדול הגרב"צ שאול בספרו אור לציון (ח"ד פ"ו תשובה י') וז"ל: יש אומרים שעדיף לברך לפני יום הכיפורים, כדי שמצוה זו תכריע לכף זכות, ויש אומרים שעדיף לברך במוצאי יום הכיפורים, כדי לברך מתוך שמחה. ולמעשה כדאי יותר לברך בעשרת ימי תשובה, ואפילו ביחיד. ומכל מקום ציבור הנוהגים לברך במוצאי כיפור ישארו במנהגם. ע"כ. וכתב שם בביאורים, וכן כתב החיד"א בספר מורה באצבע (סי' ט אות רפג), שיותר נכון לברך ברכת הלבנה קודם יוה"כ מכמה טעמים. וכן כתבו בחסד לאלפים (סי' תכו אות ג) והגאון רבי חיים פלאגי' בספר מועד לכל חי (סי' טו אות נ). וראה גם בכה"ח (סי' תרב ס"ק כז).

וכתב מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים הלכות מוצאי יום הכיפורים הלכה ט) וז"ל: נוהגים לברך ברכת הלבנה בליל מוצאי יום הכיפורים, כדי לקדש הלבנה בשמחה. ויש נוהגים להקדים ולברך ברכת הלבנה קודם יום הכיפורים, כדי שתבוא מצוה זו ותכריע הכף של זכיות. ונהרא נהרא ופשטיה.

נו. לשון חכמים (ח"ב סי' ה).
נו. שם (סי' ח).

יִזְמַא דְאִית בֵּיה צַעַר, וְדָא הוּא רֵאשׁ הַשָּׁנָה, יִזְמַא דְאִית בֵּיה דִּינָא קִשְׂיָא עַל עֲלָמָא הוא יום שיש בו צער גדול, והוא יום הדין שדנים בו את העולם, וזהו יום ראש השנה שיש בו דין קשה על העולם, כי בו נידון העולם. וכן מש"כ באלישע (מלכים ב ד ח) **וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל שׁוֹנִים, יִזְמַא דְרֵאשׁ הַשָּׁנָה הָזֶה** היה ביום ראש השנה. **וּבְכָל אֲתֵר וַיְהִי הַיּוֹם, דָּא רֵאשׁ הַשָּׁנָה** ובכל מקום שכתוב "ויהי היום" הוא יום ראש השנה, לפיכך מה שכתוב באיוב. **וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים, יוֹם רֵאשׁ הַשָּׁנָה הָזֶה** היה יום ראש השנה [א].

בְּכָל זְמַנָּא תְרִין יוֹמִין וְנִן אַנְוִן, מְאִי טַעְמָא. בְּגִין, דְלַחֲוֵי יַצְחָק בְּלִיל דִּינָא וְרַחֲמֵי ראש השנה הוא שני ימים בכל זמן ובכל מקום, גם בארץ ישראל, מה הטעם, כדי שיהיה יצחק שהוא בחינת ראש השנה כלול דין ורחמים, **תְרִין יוֹמִין וְלֹא חֵד. דְאֶלְמְלָא יִשְׁתַּבַּח יַחֲדָאִי, יַחְרִיב עֲלָמָא** וזהו הטעם של שני ימים ולא היה די ביום אחד, כי ביום ראשון הדין הוא קשה, וביום השני הדין הוא ברחמים, ואם היה ראש השנה רק יום אחד, דהיינו בחינת דין קשה, היה מחריב את העולם מחמת דין הקשה. **וְעַל דָּא כְּתִיב תְרִין זְמַנִּין, וַיְהִי הַיּוֹם וַיְהִי הַיּוֹם** ועל זה כתוב שתי פעמים ויהי היום, ויהי היום, פעם באלישע ופעם באיוב, לרמוז על שני ימים של ראש השנה.

וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים, אֵלֶיךָ בֵּית דִּין רְבִרְבָּא. בְּנֵי הָאֱלֹהִים וְדָאִי, בְּנֵי דְמִלְכָּא קְרִיבִין לְגַבְיָה אלו הם בית דין הגדול, הנקראים בני אלהים ודאי, דהיינו שהם בני המלך וקרובים אליו, דהיינו מלאכי המלכות. **וְאַנְוִן שְׁבַעִין מְמַנָּן, דְסַחְרִין תְּדִירָא לְמִלְכָּא** והם שבעים ממונים דהיינו שבעים סנהדרין של מעלה, המסבבים תמיד את המלך, כי הם יוצאים משבע ספירות התחתונות של המלכות. **וְאַנְוִן חֲתָכִין דִּינָא עַל עֲלָמָא** והם חותכים וגוזרים דין על העולם, כפי הראוי לבני העולם. **לְהַתִּיצֵב עַל יְהוָה וְשׂוֹאֵל, וְכִי עַל יְהוָה קְיָיְמִי** וכי על ה' הם עומדים, דהיינו לדון את ה' ח"ו. **אַלָּא, בְּשַׁעְתָּא דְאֵלֶיךָ קְיָיְמִי עַל דִּינָא, דִּינָא קְדַמָּא דְכֻלָּא בֵּיה** אלא בשעה שאלו הממונים עומדים על הדין, לדון את העולם, דין הראשון שדנים בו לפני כל הדינים הוא בשביל שם הוי"ה, דהיינו **מֵאן הוּא דְלֹא יוֹקִיר לְשִׁמָּא דְקוֹדְשָׁא בְרִיךְ הוּא, וְדְלֹא יוֹקִיר לְאוֹרֵייתָא וְלְעַבְדֵּי** מי הוא זה שאינו מכבד את שמו של הקב"ה, ואינו מכבד את התורה ועבדיו, דהיינו את לומדיה. **אוּף חֲכִי, מֵאן הוּא דְלֹא חֲיִישׁ עַל יְקָרָא דְשִׁמָּא קְדִישָׁא, דְלֹא יִתְחַלֵּל בְּאַרְעָא**

עיונים והארות

א. הוא דינא קשיא כי עדיין לא נתבסמו העולמות, אך ביום ב' מאחר שכבר ביום א' נתעלה הפנימיות, יכולים ביום ב' להעלות גם את החיצוניות, ולכן נקרא יום ב' דינא רפוא, עיי"ש, ועי' עוד לקמן. ובמק"מ: פשוטו הוא לומר כי יום ראשון סוד דינא דמלכותא, ויום ב' ה"ס ת"ת ישראל, ושניהם נרמזים בפסוק כי חק לישראל הוא. חק בסוד מש"ה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה. ומשפט הוא קו הרחמים. ואם היה ר"ה יום אחד היה כל העולם כולו בדון. ולכן צריך להיות שני ימים כדי לחבר עמה הרחמים שהוא המשפט, עכ"ל.

א. וז"ל הרמ"ק: והנה יש מין מלאכים בהיכל זכות ונקראים בני האלהים כלומר נאצלים משם. אלהים גבורה. כי הם ע' דיינין בהיכל זכות כנוצר בפ' פקודי. ואומר להתיצב על ה'. ר"ל מה הוא עיקר ישובם שם, הוא על ה' כלומר לראות על עסקי ה' הוא, המכבד את השם לתת לו שכר או להיפך. כי דין זה הוא הראשון שבכולם.

ב. כתב האריז"ל (שעה"כ דרוש ב' דר"ה), הטעם שעושים ב' ימים ר"ה גם בא"י, כי ביום ראשון אנו מעלים את הפנימיות שהם בחי' הנשמות דז"א, וביום ב' אנו מעלים אף בחי' החיצוניות, לכן ביום א'

כמו כן דנים את מי שאינו חושש על כבוד שמו הקדוש שלא יתחלל בארץ. **מאן הוא דלא חייש ליקריה דקודשא בריה הוא** מי הוא שאינו חושש לכבודו של הקב"ה זה המרבה כבודו וממעט כבוד שמים, כי בזה מחזיק כח החיצונים, **מאן הוא דלא שוי יקר לשמא דא** מי הוא שאינו נותן כבוד לזה השם זה שאינו מכוין בברכות או שמזכיר שם שמים לבטלה, כי בזה מלביש הבל דקדושה בהבל רע ורעות רוח. **ויבוא גם השטן בתוכם** הנה השטן הוא הס"מ, גם, לרבות התיא נוקבא דיליה תיבת גם בא לרבות את הנוקבא שלו בת זוגו שהיא לילית, ששניהם באים לקטרג. **אוף הכי להתיצב על יהוה, דאיהו חייש נמי ליקרא דשמא דא** כמו כן מש"כ להתיצב על יהוה היינו שהוא גם כן חושש לכבוד השם הזה, כמו שאמרו חז"ל (מגילה דף ג ע"א) שאפילו שדים לא מוציאים שם שמים לבטלה, ולכן הוא מקטרג על שנתחלל שם שמים בעולם, וזהו "להתיצב על ה'", שעומד לקטרג עבור כבוד שם הוי"ה, ומעין ענינים אלו קטרג על איוב באמרו החנם ירא איוב את ה', כלומר שהיה פונה להנאתו ולא לכבוד יוצרו.

במה דאתמר כמו שלמדנו, כי **בתי הוא יומא של ראש השנה, דקיימין שבועין קתדראין למידן דינא לעלמא** ביום ההוא של ראש השנה, שעומדים שבועים כסאות לשבעים סנהדרין לדון דיני העולם, **במה אנון מארי תריסין, קטיגורין, דקיימי לעילא** אז כמה בעלי מגינים ומקטרגים העומדים למעלה. **אלין מיימינין לזכו ואלין משמאלין לחובה** אלו בעלי הגנה מיימינים לזכות, ואלו המקטרגים משמאלים לחוב, **לאדברא חובין דעלמא**, להזכיר את העונות של העולם, ובתחילה דנים את כל העולם בכללות, ואח"כ מזכירים את העונות של כל אחד ואחד **חובין דכל חד וחד. ועל דא אצטריך לבר נש לפרשא חובוי, כל חד וחד במה דאיהו ועל כן צריך האדם לפרש חטאיו ולהתודות על כל אחד ואחד כמו שהוא [ג], פגין דימאן דמפרש חטאוי, לא אתמסר דיניה, אלא בידיא דמלבא, קדשא בריה הוא בלחודוי** לפי שכל מי שמפרש חטאיו לפני הקב"ה ומתודה עליהם, לא נמסר דינו אלא בידו של המלך הקב"ה לבדו. **ומאן דדאין ליה קדשא בריה הוא, איהו לטב** ומי שדן אותו הקב"ה הוא ודאי לטוב.

עיונים והארות

בהם בהיום ההוא כנודע אז הותר הוידוי. ולכן צרך לפרש דלאו ביום ר"ה איירי ומלתא אגב אורחא נקטיה אגב אומר שיש למעלה כמה קטגורים וסנגורים לאלפים ולרבבות המזכירים עונות ישראל. לז"א כי לטעם זה בא הציווי להודות על פשעיו כנזכר פי' בא דף מ"א ע"א כי אינם באים רק להזכיר עונות לא לעסק אחר. ולכן כאשר האדם מודה על פשעיו אז לא יצטרך המקטרג לישב שם והולך לו. וכפי זה לא איירי בר"ה רק אגב אורחא נקט. וז"א כמה אינון מארי תריסין וכו' לאדכרא חובין וכו' ודו"ק ותשכח. גם שמענו מזה כי אין הוידוי כאשר נזכר בפוסקים, כי עיקר הוידוי הוא חטאתי עויתי פשעתי. אמנם צריך לפרט בפרטות העבירות שהם בכל אבר ואבר שנאמר חטאתי אודיעך וכו' כלומר החטא עצמו שעשיתי אודיעך בפירוש ואז ואתה נשאת וכו' כי אז נשאר הדין בידך. וכל בעלי דינא בדילין כנזכר ואז אתה לבדך נושא עוני.

ג. **כמ"ש** האריז"ל (בשער הכוונות דף צ' ע"א) וז"ל: האמנם בענין הוידוי בר"ה נמצאו בספר הזהר מאמרים חלוקים, כי ממאמר אחד נראה שאסור להתודות בר"ה, ובמאמר אחר נראה להפך. ומורי ז"ל היה נוהג להתודות על חטאיו בלחש שלא ישמעו הדברים לאזניו, והיה אומר כי מש"כ שאין להתודות בר"ה, הכוונה בקול רם ולא בלחש. ואמנם, אפי' בלחש לא היה נוהג להתודות אלא בעת תקיעת שופר דמיושב כי אז השטן מעורבב ודברי הוידוי עולין למעלה ע"י קול השופר ואין על וידי זה שום קטרוג. לכן טוב שיתודה בין תשר"ת לתש"ת, ובין תש"ת לתר"ת. (מהמק"מ).

וז"ל הרח"ו: ואומר דאצטריך לבר נש לפרש חטאוי הנראה לכאורה הוא דביום ר"ה צריך למיעבד כן ולומר וידוי. ואמנם נראה זר, כי אדרבה צויה עזרא אכלו משמנים וכו' ואסור לערבב הקטגורים כי אז יתעוררו המקטרגים. אמנם ביום הכפורים כי אז אין השטן שולט

וְעַל דָּא בְּעָא דְדוּד מְלָכָא, (וְאָמַר) (תהלים מג) שְׁפִטְנֵי אֱלֹהִים, אֲנִתְּ, וְלֹא אֶחָרָא ועל כן בקש דוד המלך מהקב"ה, שפטני אלהים דהיינו אתה תשפוט אותי ולא אחר. וְכֵן שְׁלֵמָה אָמַר, (מלכים א ח) לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עֲבָדוֹ, הוּא, וְלֹא אֶחָרָא וכן אמר שלמה המלך לעשות משפט עבדו דהיינו הקב"ה לבדו ולא אחר, וְכָל בַּיִת דִּינָא בְּדִילִין מִפְּנֵי וכל הבית דין של מעלה נבדלים ממנו.

וְעַל דָּא אֶצְטְרִיךְ לִזְוֵן לְפָרְשָׁא חוּבִין דְּכָל שְׂיִיפָא וְשְׂיִיפָא ועל כן צריכים לפרש את העונות של כל אבר ואבר, וְכָל מַה דְּעָבִיד בְּפָרְט וכל מה שעשה בפרטות, וזהו שאנו אומרים על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון. הָרָא הוּא דְּכִתִּיב זהו שכתוב, (תהלים לב) תִּשְׁאֲתֵי אֹרִיעֶךָ וְגו' שאמר דוד המלך, חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי, אמרתי אודה עלי פשעי לה'. לְכַתֵּר אחר כך אמר וְאִתָּה נִשְׁאֲתָ עֵזוֹן תִּשְׁאֲתֵי סְלָה. מִנְלָן. מִפְּשָׁה מנין לנו דבר זה שצריך להתודות בפרטות, ואמר דְּכִתִּיב שכתוב אצל משה, שהתודה בשם כל ישראל, ואמר (שמות לב) אֲנִי חָטָא הָעַם הַזֶּה וְגו' חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב. וכן בְּיִשְׂרָאֵל כְּתִיב בישראל כתוב שהתודו לפני הקב"ה ואמרו, (שמואל א יב) חָטָאנוּ כִּי עֲזַבְנוּ אֶת יְהוָה, דְּאִי תִימָא הָאִי בִּיחִיד שאם תאמר מה שאמר דוד חטאתי אודיעך הוא רק ביחיד, אֲבָל בְּצַבּוּר לָא אבל בצבור אין צריך לפרט עונותם, כי אין זה כבוד של צבור לגלות ברבים את עונות הצבור. הָא כְּתִיב קָרָא דָא הרי כתוב מקרא זה, שכלל ישראל אמרו חטאנו כי עזבנו את ה'.

בְּיוֹמֵי דְרֵאשׁ הַשָּׁנָה, מִתְקַנֵּין בִּי דִינָא כּוּרְסֵיָא לְמַלְכָּא, לְמִידָן כָּל עֲלָמָא בימים של ראש השנה מכינים הבית דין, כסא בשביל מלך המשפט לדון את כל העולם ברחמים. וְיִשְׂרָאֵל עָאֲלִין בְּקַדְמֵיתָא בְּדִינָא קַמֵּיהּ, דְּלִיפּוּשׁ רַחֲמֵי. (ס"א קמ"ד דליפוש רוגזא) וישראל נכנסים תחילה לדין לפני האומות, לפני שיתרבה הרוגז וכעס על ידי מעשיהם הרעים של האומות [ד].

הַתְּנֵן תנן למדנו כי על מה שכתוב (מלכים א ח) "לעשות משפט עבדו" וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּכַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, יוֹם בְּיוֹמוֹ מַאי הוּא. אֵלָּא תֵּינִי תֵּרִי יוֹמִין דְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה יש לשאול, יום ביומו מהו הענין של אלו השני ימים, והשיב אלא אלו הם שני ימים של ראש השנה. אִמַּאי תֵּרִי יוֹמִין. בְּגִין דְּאֲנִין תֵּרִי בִּי דִינָא, דְּמִתְחַבְּרֵן בְּחָדָא ולמה הם שני ימים, ואמר לפי שהם שני בתי דין המתחברים יחד, והיינו לאה ורחל שמתחברות יחד, על ידי שעקבי לאה מתלבשים בכתר רחל, והם סוד שני ימים של ראש השנה, יום ראשון כנגד לאה דינא קשיא, יום ב' כנגד רחל דינא רפיא, ומפרש דִּינָא עֲלָאָה, דְּאִיהוּ קִשְׁיָא, בְּדִינָא תִתְאַה, דְּאִיהוּ רְפִיָא, וְתִרְוִייהוּ מִשְׁתַּפְּחִי דין העליון שהוא

עיונים והארות

ד. ועי' בהגהות מוהר"ו, ששתי הנוסחאות הן טובות, נוסח א' הכונה לפני הקב"ה להרבות הרחמים כשיראה את ישראל. ונוסח ב'. הוא בשביל ישראל עצמם שיכנסו קודם, לפני שיתרבה הרוגז על ידי מעשים הרעים של אומות העולם.

קשה, היינו הדין של לאה, מתחבר בדין התחתון שהוא רפה, היינו בדין של רחל, ושניהם נמצאים בראש השנה, וכנגדם הוא ראש השנה שני ימים.

וְעַל דָּא לָא יְדְעֵי תַנִּי בְּבִלְאִי, רָזָא דִּיבְבָא וְיִלְלוּתָא ולפי שבני בבל אינם יודעים שיש ב' מיני דינים, לכן אינם יודעים בני בבל הסוד של השברים והתרועה, **וְלָא יְדְעֵי דִּתְרוּיָהוּ אֲצַטְרִיכוּ** ואינם יודעים שלפי האמת שניהם צריכים, כי הם כנגד תיקון רחל ולאה, והיינו **יִלְלוּתָא דִּיאִיהוּ דִּינָא תְּקִיפָא** התרועה שהיא דין חזק וקשה היא כנגד לאה. **תְּלַת תְּבִירִין דִּיאִיהוּ דִּינָא רְפִיא** והשלשה שברים שהם דין רפה הם כנגד רחל, ודין הרפה נרמז בשברים, כי **גְּנוּחֵי גְּנַח רְפִיא** דומה כמי שגונח מלבו ברפיון, בני בבל אינם יודעים איזה משניהם צריכים, לכן הם עושים שניהם מספק. **אֲנֹן לָא יְדְעֵי, וְעַבְרִין תְּרוּיָהוּ. וְאֲנִן יְדְעִינֵן, וְעַבְרִינֵן תְּרוּיָהוּ.** (ס"א ועל דא רזא דיבבא ויללה ותרויהו אצטריכו, הני בבילאי, אנון לא ידעי, ועבדין תרויהו). **וְכִלְא נְפִקִין לְאַרְחָא קְשׁוּמָא** ואנו יודעים ששניהם צריכים לכן אנו עושים את שניהם, והכל יוצאים לדרך האמת, כי למעשה שניהם עושים כפי שצריך באמת.

פְּתַח וְאָמַר, פתח רבי שמעון לפרש מש"כ (תהלים פא) **תְּקַעוּ בַּחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגְנוֹ.** הנה מש"כ **תְּקַעוּ בַּחֲדָשׁ שׁוֹפָר, מֵאֵי בַּחֲדָשׁ** מהו בחודש. ואמר **דָּא בֵּי דִּינָא רְפִיא, דִּיאֲקָרִי חֲדָשׁ** זהו דין הרפה הנקרא חדש, והיינו סוד רחל שבה הוא ענין חידוש הירח. ומש"כ **בַּכֶּסֶה:** (כס דעלמא עלאה, כ"ס ה' דא פחד יצחק דאיהו כס למלכא עלאה, תו בכסה) **דָּא דִּינָא קְשׁוּמָא, פְּתַח יְצַחֵק** זהו דין קשה הנקרא פחד יצחק, היינו סוד לאה שהיא דין קשה כעין הגבורה דז"א הנקראת פחד יצחק.

יצחק.

אֲשֶׁרֵי הָעַם יְדְעֵי תְּרוּעָה וְגו', (תהלים פט) **לָא כְּתִיב לָא כְּתוּב שְׁמַעֵי, או תוֹקְעֵי תְּרוּעָה,** אלא ידעי תרועה הטעם הוא. **בְּגִין (ס"א גגון) חֲפִימִין דְּדִירִין בְּאִירָא דִּיאֲרַעָא קְדִישָׁא, אֲנֹן יְדְעֵי תְּרוּעָה** לפי שרק החכמים הדרים ויושבים באויר של ארץ הקדושה הם יודעי תרועה. **רָזָא דִּתְרוּעָה** סוד התרועה הוא, **כְּמַה דְּכְתִיב** כמו שכתוב, (תהלים ב) **תְּרַעַם בְּשִׁבְט בְּרוּל** שעל ידי התרועה שוברים את כתות המקטרגים האחוזים בברזל. **מֵאֵן עָמָא בְּיִשְׂרָאֵל, דִּידְעִין רוּזִין עֲלָאִין דְּמֵאֲרִיחוּן** ומסיק רבי שמעון את דבריו ואומר מי הוא עם כישראל שיודעים סודות העליונים של רבונם, **לְמִיעַל קְמִיָה, וְלֵאֲתַקְשָׁרָא בֵּיהּ** שעל ידי זה הם יכולים לבוא לפניו ולהתקשר בו. **וְכֵל אֲנֹן דִּידְעֵי רָזָא דִּתְרוּעָה** וכל אלו היודעים את סוד התרועה, **יְתַקְרְבוּן לְמִיתָהּ בְּאוֹר פְּנִי דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** יתקרבו ללכת באור פניו של הקב"ה. **וְדָא אוֹר קְדַמָּא דְּגַנְזֵי דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְצַדִּיקָא.** ועל דא אצטריף לְמַנְדַּע לָהּ שׁוּהוֹ אור הראשון שגנו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבא, ועל כן צריכים לדעת את סוד התרועה, וזה שכתוב "ה' באור פניו יהלכון".

יהלכון.

מאמרי הפרשה

"אתם נצבים היום בלכם לפני ה' אלהיכם" (כט, ט)

למרות צ"ח הקללות, כולכם חיים וקיימים, שהנה כל ישראל נצבים היום

רש"י בריש פרשתינו (כט, יב) מביא מדרש אגדה (תנחומא א') למה נסמכה פרשת "אתם נצבים" לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו, מי יוכל לעמוד באלו. התחיל משה לפייסם, אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום, ולא עשה אתכם כליה, והרי אתם קיימים לפניו. וראה זה פלא "אתם נצבים היום כלכם" שווה בגימט' 804. "כל איש ישראל" שווה 902. ההפרש הוא 98 כמנין הקללות. להורות בא, שלמרות צ"ח הקללות, כל ישראל נצבים היום, כולכם חיים וקיימים.

מטרת הקללות לעורר בלבד ומשל נפלא מהמגיד מדובנא

מכיון שכאשר עם ישראל שמעו את הקללות, "הוריקו פניהם", אמר להם משה, המטרה הושגה! הקב"ה לא רוצה, ש"תבלעו" אפילו קללה אחת! ומכיון שהשכלתם להתעורר, לפחד, מעתה אין צורך להביא עליכם את הקללות בפועל.

ומביא המגיד מדובנא את המשל הבא, בנו של מלך רם ונשא חלה במחלה קשה. בהיותו מפונק ביותר, סרב לבלוע את התרופות שהמליצו לו הרופאים. וכל נסיונות הריצוי עלו בתוהו. הילד מסרב לבלוע אפילו אקמול בטעם פטל...

שלחו לקרוא לאחד הרופאים, מהמומחים הגדולים בעולם. הלה הגיע, בדק את הילד ואמר למלך, מצבו של הילד אנוש, ואף שהילד אינו מוכן להכניס תרופה אל פיו יש בידי יכולת לרפאו, אך אני מוכן לטפל בו בשני תנאים. האחד, שאתה אדוני המלך, לא שואל אותי שאלות. והשני, שאתה ממלא את כל הוראותי. המלך ברוב אהבתו לבנו יקירו הסכים לשני התנאים.

והנה הרופא לקח בלאנק והחל רושם, מאה כדורים כאלה... מאתים כאלה... חומר לזריקות... חבילות שלמות של בשמים ועשבי מרפא...

פנה המלך לרופא ואמר לו, מה אתה עושה? הן אמרתי לך שאפילו כפית סירופ אקמול הוא לא מוכן לקחת, ואתה רושם כזו רשימה ארוכה של תרופות!?

השיבו הרופא, הן סיכמנו שאדוני המלך לא שואל שאלות.

נכון! אבל אתה רושם פה תרופות בחמישים אלף שקל, חבל על הכסף. הילד לא יכניס גרגיר אחד מכל מה שכתבת אל פיו!

סיכמנו שאדוני המלך ממלא את כל הוראותי...

המלך שלח שליח שהביא את כל הרשימה. הרופא נכנס לחדר וסגר אחריו את הדלת. בתוך החדר הוא החל לכתוש את כל התרופות לאבקה... שפך בשמים... פורר עשבים... טפטף חומר לזריקות... והדליק את מכשיר האדים... בחדר התפשט ריח חריף ביותר של כל התרופות הכתושות, והילד החל להשתעל ולהקיא, להשתעל ולהקיא עד שכל המעיים שלו "נשפכו" החוצה...

הרופא יצא מהחדר ובישר למלך, חלה הטבה ניכרת במצבו של בנך. בעוד שעה אגמור את הטיפול ותוכל להכנס לראותו.

כעבור שעה הרופא יוצא מהחדר ואומר, סיימתי, כל המחלה יצאה, אתה מוזמן להכנס! בעוד יומים לא יראו על הילד כלום!

המלך נכנס לחדר ובראותו את כל קופסאות הקפסולות הריקות מושלכות על הרצפה... את כל בקבוקי האנטיביוטיקה פתוחים וריקים... פנה לדוקטור ושאל, אמור לי בבקשה, את כל זה הצלחת להכניס לגוף שלו?

אמר לו הרופא אפילו גרגיר אחד לא!

ומה כן עשית?

האמן לי אדוני המלך! אם ילדך היה מוכן לבלוע אל גופו אפילו כדור אחד מכל הכדורים האלו, לא הייתי צריך את כל מאות הכדורים האלו... אך מכיון שלא הצלחתי להכניס גרגיר לפיו, הייתי צריך את כולן, ועוד לעבוד כל כך הרבה זמן על מנת לכתוש אותם, כדי שריחם יתפשט בחלל החדר, והוא יקיא את המחלה שהיתה במעי...
 מסיים המגיד מדובנא, זה בדיוק מה שהיה כאן בקללות, הקב"ה אינו מעוניין חלילה לנקום בנו. אבא לא מעוניין אף פעם לנקום בילדיו! הקב"ה לא רוצה ש"נבלע" בפועל את הקללות. מטרת הקללות היא לעורר אותנו, להפחיד אותנו, לגרום לנו לרעוד בלב, לגרום שנהפוך את לבבנו ללב בשר. אם אכן כך יהיה - הושגה המטרה!

הרי אם חלילה, היתה מתקיימת בנו אפילו קללה אחת, בודאי שהיינו חוזרים בתשובה. גם אם בנו של המלך היה בולע כדור אחד, היה מתרפא. אבל הקב"ה לא רוצה ש"נבלע תרופה", לכן הוא כתש מאה ארבעים ושבע "תרופות", הן צ"ח קללות שבמשנה תורה, ועוד מ"ט שבתורת כהנים, כדי שרק "נריח" אותם, ו"נקיא" מתוכנו את לב האבן... והרי בשעה שהוריקו פניהם של ישראל, והפחד נכנס אל לבם, התרפאה המחלה והושגה המטרה.

מעתה, אומר משה לישראל "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם", יכולים אתם לבוא ליום הדין לפני ה'. הורקת הפנים, החדרת האימה והיראה ללב, היא ההכנה הנאותה לקראת ההתייצבות לפני ה' ביום הדין.
 בפרט שעתה סיימנו את פרשת כי תבא, פרשת התוכחה, והרי זה בבחינת תכלה שנה וקללותיה, והוא כמו שאומרים ונשלמה פרים שפתינו, שאם חס ושלום נגזר אשר לא טוב, הנה יצאנו ידי חובה בקריאתנו דברים אלה, וממילא יתהפכו לנו כולם לטובה ולברכה.

יתירה מכך לדעת רבנו האר"י ז"ל (כ"כ בספר הגן יום י"א ד"ה ועתה אכתוב בשם כתבי האר"י), כל הקללות הן ברכות, כמו שכתוב (תהלים צז, ח-ט) שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך ה'. כי אתה ה' עליון על כל הארץ. כלומר ציון שמחה על הדינים והתוכחות הללו, היות ואתה ה' העליון, כי בחינת שם הוי"ה ב"ה שהיא בחינת רחמים וחסדים, הוא עליון עליהם והופך את כולן לברכות.

"אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלִכֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (כט, ט)

כשם שאתם נוהגים כך ינהג ה' עמכם

כתב המגלה עמוקות (נצבים) על הפסוק, אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם, היינו כשם שאתם נצבים [דהיינו מתנהגים במצוות או חס ושלום להיפך] כך ינהג עמכם ה' [בחסד או חס ושלום להיפך], וכנאמר (משלי כז, יט) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, "האדם" הוא האדם שלמטה, "לאדם" הוא כאדם על דמות הכסא (יחזקאל א, כו). וכן שנינו (אבות פ"ב מ"א) דע מה למעלה ממך, דהיינו "ממך" אתה תוכל לידע "מה למעלה". וכן הוא אומר (תהלים קכא, ה) ה' צלך, לאמור, כשם שאדם שעושה תנועות עם גופו הצל שלו עושה אותן תנועות, כך הוא גם למעלה על ידי מעשה האדם מצוותיו או חס ושלום להיפך כך גם למעלה ה' מנהל את העולמות ומנהיגם.

השבת האחרונה של השנה והכל הולך אחר החיתום, והיא מעלה לכל שבתות השנה

והנה עתה זוכים להגיע לשבת "נצבים", שהיא השבת האחרונה של השנה, והכל הולך אחר החיתום, והיא מעלה את כל השבתות של השנה, ולכן צריך לדקדק בה מאד, ולהזהר בה מכל איסור, ולהיות דבוק בהשם יתברך. ועוד, כי בה נמצא השורש של כל השבוע הבא, ואם כן יש בה את השורש של ראש השנה יום הדין הגדול והנורא, ולכן ישתדל בכל כוחו לשמור שבת זו ולדקדק בה בכל פרטיה ודקדוקיה, ויקרא כ"ד פרקי משניות של מסכת שבת, ויעסוק בה כמה שיותר בתורה, וכן יענג את השבת כראוי, כי שערי שמים פתוחים, ושנינו בשבת (דף קיא.) כל המכבד את השבת זוכה לנחלה בלי מצרים.

שבת זו היא שבת מברכים של חודש תשרי, החודש היחידי מבין חודשי השנה שאנחנו לא מקדשים ומברכים אותו וכמו שכתב המגן אברהם (סי' תי"ז ס"ק א'), וזה על פי מה שלמדו חז"ל (ביצה טז. וסנהדרין יא:) מהפסוק (תהלים פא, ד) בכסה ליום חגנו. אמנם כתוב בספרים הקדושים (אורות משה, קרטשניף עמ' ו'), שאף על פי שעם ישראל לא

מקדשים את חודש תשרי, מ"מ הקב"ה מקדש אותו, ונמצא שקידוש חודש זה של תחילת השנה משפיע לכל חודשי השנה.

ראש השנה איננו רק תחילת השנה, אלא הוא הראש במלוא מובן המילה, כי אין בשנה כולה אלא מה שנגזר בראשה ביום הדין, בו הבריות יפקדו להזכירם לחיים ולמות, לאושר או לצער, לרווחה או לצרה, לפרנסה או למחסור. ראש השנה, הוא היום הקובע, המכריע, שכל הימים האחרים נזונים ממנו, שואבים ממנו שפעם, ומי שיצליח לזכות במאור פני הבורא יתברך, בחסדו הרב ורוחב ידו, מאושר יהיה לשנה הבאה כולה, ולשנים רבות ומאושרות.

תשרי על סדר תשר"ק, ולכן הוא בחי' דין גבורה

והנה ראש חדש תשרי שהוא ראש השנה, הוא יום הדין הגדול והנורא, וכידוע שסדר האותיות כסדרם - אבג"ד, הוא אור ישר, בחינת החסד. ואילו סדר האותיות בסדר תשר"ק מהסוף להתחלה הוא אור חוזר, הוא בחינת הגבורה. והנה המילה "תשרי" היא בסדר יורד אותיות תשר"ר, ולכן הוא בחי' דין גבורה.

וראה כי חודש ניסן צירוף הוי"ה שבו, הוא שם הוי"ה ב"ה כסידורו, וריבועו (כזה - י"י יה"ו יהו"ה) שכולו עולה בגימט' ע"ב, שעולה "חסד". ואילו חודש תשרי צירופו והי"ה וריבועו כזה - ו, והי, והיה, העולה בגימט' "דין".

והכל מרומז, כי בחודש ניסן שהנהיג הקב"ה את העולם בחסד, נאמר בו (שיר השירים ב, טז) דודי לי ואני לו, כי בניסן ריחם עלינו הקב"ה וגאל אותנו בלי התעוררות מצדנו, אלא בהנהגה של חסד עליון, ולכן נאמר קודם "דודי לי" ורק אחר כך ו"אני לו", מה שאין כן בחודש תשרי שהקב"ה יושב על כסא דין ודן את העולם כולו, עליונים ותחתונים חיים ומתים, כולם עוברים לפניו אחד אחד, לכן "אלול" הוא ראשי תיבות הפסוק (שיר השירים ו, ג) אני לדודי ודודי לי, לפי שבו צריך קודם את ההתעוררות שלנו לחזור בתשובה בבחינת אני לדודי, ורק אחר כך נזכה ל-ודודי לי.

וזהו שנאמר (בראשית א, א) בראשית ברא אלהים, היינו "בראשית" הן אותיות "בא תשרי", "ברא אלהים" - מידת הדין. **וכידוע** שחודש זה נקרא גם כן "ירח האיתנים" (מלכים א, ח, ב), כי בו נולדו אבות העולם ובחדש תשרי נפטרו (ר"ה דף י:). והאבות הם בחסד גבורה תפארת, שהם בחינת דין ורחמים, כי בחודש זה עומדת זכותם לבניהם למתק את הדינים מעליהם.

המדבר עם המלך, יחיל וירעד מאימתו, כל שכן, אם הוא חוטא, והמלך יודע זאת

הגאון רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל בדרשתו בחשבון לאימת הדין לראש השנה (הובא במכתב מאליהו ח"ד עמ' 91) כתב: **המדבר עם המלך, יחיל וירעד מאימתו, כל שכן, אם צריך הוא לבקש ממנו בקשה.**

ומכל שכן, אם הוא חוטא, והמלך יודע זאת.

ומכל שכן, אם גנב מאוצרות המלך.

ומכל שכן, אם המלך מינהו על אוצרותיו, ומעל באמונו וגנב.

ובן בנו של קל וחומר, אם בגד ומסר האוצרות שגנב לשונאי המלך.

ומה עוד, אם על ידי כך הגביר את כח השונאים.

רק לחשוב על כך - הרי אין לנו פה להשיב, ולא מצא להרים ראש. רעדה תאחז אותנו - והיא שתעמוד לזכותנו, שכבר השריש הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל (באגרת ז') כי חרדת הדין היא העצה לזכות בו.

אם לא יעורר האדם את נפשו, מה יועילוהו המוסרים

הגמרא במסכת ברכות (ז). אומרת, טובה מרדות אחת בלבו של אדם, יותר ממאה מלקויות שמלקים אותו. עד כאן. פירוש כשהאדם מתעורר מעצמו, אף אם תהא זו התעוררות קלה, טובה היא יותר ממאה דרשות של רבנים ש"ילקו" לו על ראשו. לפי שאחרי מאה דרשות הוא יכול לצאת רגוע ולהגיד, "היתה דרשה יפה"... אך לבו נותר כבתחילה, לא חל בו כל שינוי. לעומת זאת מרדות אחת קטנה בלבו, יש בכוחה ליצור מהפך גדול.

על הפסוק (ישעיהו נב, ב) התנערי מעפר קומי, מביא המדרש (בראשית רבה ריש וישלח) משל לתרנגולת לבנה שהתפלשה בעפר, והתמלא כל גופה בכין שחור. הכפרי, שאהב את התרנגולת כשהיא לבנה, לקח צינור והחל להתזי עליה מים מכל הכיוונים. ושוב הניח אותה על הגדר כדי שתתייבש בשמש. והנה הוא מבחין שלא כל הלכלוך ירד ונשארו עליה עדיין פה ושם כתמים שחורים. על כן נטל מברשת והחל לנקות אותה, נוצה אחר נוצה, אחרי חצי שעה הוא סיים לנקות רק שתי נוצות מתוך נוצותיה המרובים... ממשיך המדרש ואומר, כל זה כאשר בעל הבית מנסה לנקות

את התרנגולות. אבל לו היתה התרנגולת עומדת על הגדר ובכוחות עצמה היתה מטלטלת את עצמה לכל הכיוונים, כל הלכוך היה יורד בזמן קצר.

והנמשל הוא, התנערי מעפר קומי, כאשר בן אדם מתעורר מעצמו, ומנער את עצמו מן הלכוך שעליו, הרי זה עוזר יותר ממאה רחיצות שאחרים ירחצוהו.

זכמו שכתב רבנו יונה בשערי תשובה (שער שני אות כ"ו) כי אם האדם לא יעורר נפשו, מה יועילוהו המוסרים.

מסיבה זו, כאשר משה רבנו ראה את פניהם של בני ישראל מוריקות מן הקללות, יכול היה לומר להם, אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם, לפי שראה את ההתעוררות שניצתה בלבם, אמר מעתה שוב אין כל צורך בקללות, לפי שדי בעצם הפחד והחרדה שבלבכם, כדי לבוא ולעמוד לפני ה' לדין.

שלא נשחרר את ה"שועל"

הבן איש חי זצ"ל בספרו בן איש חיל (ח"ג דרוש א' לשבת תשובה) הביא בשם החכם רבי מרדכי ששון זצ"ל (בספרו דבר בעתו, קע"ג) משל ונמשל (ומקורו ברש"י סנהדרין ט.).

שועל יצא לטייל עם לילה, וצמא למים היה. הגיע לפאתי העיר, וירא באר מים, אולם הבור עמוק הוא, ואינו יכול לירד לשותות מן הבאר. והנה היתה גלגלת על פי הבאר, מה עשה? קפץ לדלי העליון ומשקלו הכביד, אז הדלי התחתון עלה, מלא מים, והדלי העליון ירד והשקיע את השועל במים.

שתה והרוה צמאונו, אך כעת לכוד הוא בבאר... ישב והמתין.

יצא הארי לטייל, וצמא אף הוא. הגיע אל הבאר, והדלי העליון מלא מים. הרוה צמאונו והמשיך בדרכו. אך הציץ בסקרנות, והשועל המתין רק לכך. "שלום עליך, אדוני המלך", החניף לו השועל, "המתנתי רק לך, ראה, הכנתי לך כיכר גבינה מלוחה", כשהוא מצביע על השתקפות הלבנה במי הבאר, ונראית כגבינה המעוררת תאבון, "גם הכנתי מים צוננים להרוות את צמאונוך. ואני, עבדך, ממתין לשרתך!"

"ואיך ארד", חקר האריה.

"הכנתי לך דלי, שתרד בו", ענה השועל.

עלה הארי לדלי העליון ומשקלו הכביד. ירד למעמקי הבאר, והשועל עלה והשתחרר... עד כאן, המשל.

והנמשל, השועל הוא היצר הרע. האריה, הוא האדם. הקדוש ברוך הוא ברא את היצר הרע כדי שיהיה נתון במאסר, בבחינת (בראשית רבה פרשה ל"ד סי' י') צדיקים, לבם ברשותם, ועוד שנינו (סנהדרין נט): על הנחש שהוא "שמש גדול" ע"ש, ושם (סנהדרין קז): שהנהגה לגבי יצר הרע היא שמאל דוחה וימין מקרבת, ובמשל היא ההנהגה הנכונה בה, השועל למטה, ואילו האדם חופשי מעליו.

אבל היצר אורב, ומפתה. והאדם מתפתה ומוסר עצמו בידיו. יורד למטה, למאסרו, ומשחרר את השועל הכלוא.

אוי, אילו היה לפחות משביע את רעבונו בגבינה שבבור!

אבל פיתוהו בכיכר גבינה, והתברר שגם היא אינה אלא אחיזת עינים...

על ידי האחזה והאחדות - זוכים בדין

"אתם נצבים היום" פירוש, כיצד ניתן להתייצב ולזכות בדין? על ידי "כולכם" - על ידי אחווה ואחדות, כשאתם "כולכם" איש אחד בלב אחד, "ראשיכם, שבטיכם, זקניכם ושוטריכם, כל איש ישראל".

האדמו"ר הצדיק רבי דוד מלעלוב זצ"ל (ליקוטי דברי דוד עמ' נ"ד) אמר, אם יהיו כל ישראל עושים יד אחת - היא תגיע אל כסא הכבוד, ותוכל להוריד משם את כל ההשפעות הטובות!

כשכלל ישראל הם יחד יעזור ה' לכלל ישראל יחד

וכך מבאר ביאור נפלא על דרך הדרוש, בדרושי המהרא"ן בריסק (ניצבים כאן), והקדים לזה ביאור למסורה מבעל הספר קול אריה:

איתא במסורה שתי פעמים כתובה המילה "וְכָלֹ". א. אפס קצהו תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם (במדבר כג, יג). ב. וכלו מחמדים (שיר השירים ה, טז).

ופירש, הנה אם יביט האדם על כללות עם ישראל, ימצא כולו יפה ומום אין בו, ולא ימצא מקום אשר תחול בו קללה, כי כולו מחמדים. אבל על כל אחד ואחד בפרטות, אפשר למצוא חסרונות, כי האחד אינו בעל צדקה, והשני אינו תלמיד חכם, והשלישי אינו ירא שמים, והרביעי אינו עניו, והחמישי אינו עוסק בצרכי צבור. ובקיצור (קהלת ז, כ) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. על כן, על פרטיות ישראל יכולים למצוא מקום שתחול הקללה חס ושלום, אבל על כלל ישראל אי אפשר לבקר מומים, שהרי כולו נאה. וזו כוונת המסורה בעצת בלק, אפס קצהו תראה, שאם תראה רק אפס קצהו וחלקו של העם, אז תמצא בהם חסרונות, ועל ידי זה תוכל לקללם, אמנם, כולו, לא תראה, שאם תראה כולו, על כלל ישראל לא תמצא שמץ ודופי, משום שכולו מחמדים.

אומר המהרא"ץ בריסק, לפי זה יש להמתיק את דברי הזוהר הקדוש (ח"ב דף ל"ב ע"ב), אתם נצבים היום כולכם, היינו בראש השנה, והיאך תוכלו להתייצב לפני ה' ליום הדין בראש השנה? רק כאשר תהיו כולכם לפני ה' אלהיכם, כשכלל ישראל הם יחד לפני ה', אי אפשר למצוא בהם שום שמץ ודופי, ואז יעזור ה' לכלל ישראל יחד.

כל אחד ישתדל לקרב את חברו, כדי שלא יתפס בעבורו

בדרך זו שואל האור החיים הקדוש (כאן) כיון שאמר הכתוב, אתם נצבים היום כלכם, מדוע הוצרך לפרט "ראשיכם שבטיכם"? ומסביר, כי כוונת משה רבנו ע"ה הייתה להכניס את כולם לערבות ואחדות, וכל אחד ישתדל בעד חברו, שאם לא כן יתפס בעבורו, שכל אחד מתחייב לפי היכולת שבידו, כדאיתא בשבת (דף נד:). שמי שבידו למחות על כל העולם, נתפס בעד כל העולם, ומי שבידו למחות רק באנשי עירו, נתפס על אנשי עירו וכו'.

ולדרכו יוצא שכאשר האדם בפחד, עליו להתאחד עם כולם ולאזור כח מכולם, ובפרט כאשר נצבים לדין אז נמחקים ומתבטלים כל הבדלי הדרגות של "ראשיכם שבטיכם" וכו' וכולם שווים לטובה. וכיון שצריכים להתייצב כולם באחדות אחת, לכן אמר "כלכם" שלא יהיה כל אחד לבדו. ואז יקויים בנו (דברים ד, ל) ושבתי עד ה' אלהיך, שבבחי התשובה והאחדות מהפכים את מידת הדין לרחמים, ששם הוי"ה [שהוא רחמים] ממתק את שם "אלהיך" [שהוא דין].

למה ר"ה הוא החג היחידי שגם בני א"י נוהגים יומים

וידוע מה שאמר הרה"ק בעל ה"אמרי אמת" זי"ע מגור בשם אביו השפת אמת זי"ע (אמרי אמת ח"ה דף ק"ח ע"ב) הטהעם שראש השנה הוא החג היחידי בשנה שגם בני ארץ ישראל נוהגים אותו שני ימים. מפני שרצו חכמים שלפחות יום טוב אחד בשנה יהיו כל היהודים שבכל העולם כולו שוים. ובנו הרה"ק בעל ה"בית ישראל" זי"ע היה מוסיף ואומר, איתא בספר יערות דבש (ח"ב דרוש א') להגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע, שהטהעם שנקרא שני ימי ראש השנה כלשון חז"ל (ביצה ד:). יומא אריכתא (יום אחד ארוך), משום שמובא בחז"ל (ילקוט שמעוני ישעיה א, טז) שעשרת ימי תשובה הם כנגד עשרת הדברות, ונמצא ששני ימי ראש השנה שהם הראשונים מימי עשרת ימי תשובה, הם כנגד שתי הדברות הראשונות "אנכי" ו"לא יהיה לך", והרי כבר אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני ירמיה רמז רס"ו) כי אנכי ולא יהיה לך כדיבור אחד נאמרו, ומעתה מובן מדוע שני ימי ראש השנה חד הם, ולפיכך נחשבו כ"יומא אריכתא". עד כאן דבריו.

ולפי זה יתכן לומר, כי מטעם זה נוהג ראש השנה בכל תפוצות ישראל שני ימים, ולא רק בחוץ לארץ מטעם "ספיקא דימא", כי רצו חכמנו ז"ל ללמדנו שבעניין "אנכי" ו"לא יהיה לך" אין ספיקות ואין שינויים... וכל בני העולם שווים בעניינים אלו...

השם עצמו בכלל ישראל מוגן מן הדין

כשעם ישראל באחדות, אין המקטרג שולט בהם. והמליץ הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל (ראה עולם התורה, שטרן, בבעלי מוסר עמ' תס"ט) על כך את הכתוב (שיר השירים ד, ז) כולך יפה רעייתי, ומום אין בך, וכמאמרו של הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל, כלל ישראל כולו צדיק, כלל ישראל כולו גאון, כלל ישראל כולו קדוש, ולכן אם האדם נכלל בו ואינו מוציא את עצמו מן הכלל, הרי הוא מוגן. על כן אמר האלשיך הקדוש זצ"ל (דברים כט, ט ד"ה וזה יאמר פה), הקפידו רבותינו ז"ל על תפילת הימים הנוראים שתהיה באהבת שלום בין איש ובין רעהו, לשתקובל תפילתם, שאז השטן אומר, מי כעמך ישראל שהם כמלאכי השרת, שאין בהם קנאה ושנאה.

ומעתה מובנת כח הסגולה שאפשר לזכות על ידה בדין, כשיהיו ישראל באחדות, כולם יחד, ולא יהיה חס ושלום פילוג בעם.

כדי לזכות בדין צריך תנאי של "כולכם" שתהיה אחדות ואהבה אחד לשני. אמנם צריך להיזהר שמחמת כך לא יבדילו בין גדול לקטן, לכן אמר הפסוק עוד תנאי "ראשיכם" לבד, ו"שוטריכם" לבד וכו'. ועל ידי זה יוכלו לזכות בדין. כי הנה במילה "כולכם", יש מעלה, ויש חסרון, המעלה היא שיש אחדות בישראל כאיש אחד בלב אחד. אבל החסרון הוא, כמו שכתב רש"י (דברים א, כב) בפרשת המרגלים על הפסוק "ותקרבון אלי כולכם" וגו'. פירש"י, בערבוביאה, ילדים דוחפים זקנים, וזקנים לראשים וכו'. לכן צריך לדעת שגם כשישנה אחדות, צריך שכל אחד יהיה במקומו, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו.

מעלתו הגבוהה של תשובת רבים

וכידוע שאינו דומה יחיד העושה תשובה לבדו, לציבור שעושה תשובה (רמב"ם תשובה פ"ב ה"ו). משל ליושבי עיר אחת, שהשר הלווה להם ממון רב, אך מן השמים ירדו מנכסיהם מחמת דליקה שפרצה בעירם וכלתה את ממונם, ועל כן כולם היו חרדים על דבר ההלוואה שלקחו מן השר, מהיכן יחזירו אותה? באסיפה דחופה החליטו שכל אחד יביא מתנה לשר, ובבואו יפייסו בדברים. אולם היה ביניהם פיקח אחד ואמר להם, עדיף שכולנו יחד נתאגד ונביא לפניו מתנה יפה וגדולה, כי רק במתנה של כולנו יחד יש כמה להתכבד, ואז יתרצה השר, אבל אם כל אחד יבא לבדו אל השר ויתן מתנה בפני עצמו, לא תהיה לה ערך. והנמשל, כל אחד מעם ישראל יש לו עבירות שבימים אלו שב עליהם בתשובה, שהיא דורון לבורא העולם, ועל כן אינו דומה השב בתשובה לבדו, לשב בתשובה יחד עם רבים, שזה כאיש אחד הנותן לבדו מתנה קטנה למלך, וזה כאנשים רבים המביאים יחד דורון עצום למלך.

ועל כן, אין להמתין עד לערב יום הכיפורים כדי להתפייס למחול ולסלוח, אלא רצוי להתפייס להשלים ולהתאחד עוד לפני ראש השנה הבא עלינו לטובה.

אף השב עם הרבים יש לו לעשות מצוות לבדו

מאיך גיסא, אף שתשובת הרבים חשובה, אל יסמוך האדם על זה ויאמר חברי יזכוני, וימנע בגלל זה מתשובה כדבעי. ואמרו על כך משל נפלא לחבורת סוחרים שנסעו לקנות ולמכור סחורה יחד ביריד, וסיכמו ביניהם שיתחלקו בהוצאת הדרכים. ביניהם היה סוחר שכל ימי היריד לא סחר בדבר, רק היה הולך עמהם לבית המלון ולבתי קפה ומשתאות כשאר הסוחרים ועל כן היה שמח. אמרו לו חבריו, טיפש מה אתה שמח כל כך, הרי אחר היריד כל סוחר ילך וישוב אל ביתו, והם הרי עשו עסקים יפים ורווחים טובים, וישבו אל ביתם עם ממון רב, ואילו אתה לא עשית שום עסק, ואף על פי שעתה יש לך כמה לשמוח בדרך, אבל אחר כך כשכל אחד יקח את שלו, אתה תשאר רק עם חסרון הוצאות הדרכים.

והנמשל הוא בענייננו, כי הרחמים שזוכים להם מכח הצבור, יכולים לעזור רק בעולם הזה, אבל מה יהיה עמנו בעולם הבא? שם כל אחד יטול את שלו בלבד, ומי שלא הכין צידה לדרך שוב לא יהיה לו מה לאכול שם בעולם הבא.

הדרכים כיצד לחזור בתשובה

ע"י עסק התורה, יש תקנה לחזור בתשובה

על ידי עסק התורה והמצוות יתכפרו עונותיו, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (פסיקתא דרב כהנא פ"א פ"א אות ו') שאלו לחכמה נפש החוטאת מה תהא עליה? והשיבה, על ידי יסורין יתכפר לה. שאלו לנבואה, אמרה נפש החוטאת תמות. שאלו לתורה, אמרה יביא קרבן ויתכפר לו. שאלו להשם יתברך, אמר יעסוק בתורה ויתכפר לו. ובה יבואר מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים צג, ה) עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קודש ה' לאורך ימים, רצונו לומר, "עדותיך" היא התורה [כדאיתא בתנחומא (פקודי סי' ד') עדות היא התורה] שהשיבה שעל ידי הקרבן יתכפר, זה אפשר לקיים רק בזמן ש"ביתך נאוה קודש", דהיינו בזמן שבית המקדש קיים. אבל ממשך הפסוק "השם" היינו תשובת השם יתברך, שעל ידי התורה יתכפר, היא תשובה "לאורך ימים", שגם בזמן שאין בית המקדש קיים, יעסוק בתורה ויתכפר לו.

וכן תשובת השם נרמזת במאמר רבותינו ז"ל (מנחות ק"ג). על הפסוק (ויקרא ז, לו) זאת התורה לעולה, כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה. הנה שהעוסק בתורה, כפי שהשיב ה' יתברך תתקיים בו גם תשובת התורה, שיביא קרבן ויתכפר לו, שכאמור העיסוק בתורה עולה כהבאת קורבנות.

וזהו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט, צב) לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. רצונו לומר, "לולי תורתך" – אילולי מאמר חז"ל שהעוסק בתורה כאילו הקריב את כל הקרבנות, "אז אבדתי בעניי" בעת שאנו עניים, בלא בית המקדש. אבל עכשיו שאמרת שיתכפר על ידי עסק התורה, יש לנו תקנה ללמוד תורה ובה יתכפרו העוונות.

תענית הראב"ד

כמו כן אם יש בכוחו של האדם, יתענה בעשרת ימי תשובה, ואם לאו, יעשה לפחות כמו שכתב הראב"ד ז"ל בספרו שערי הנפש (שער הקדושה), שאם באמצע סעודתו מפסיק ומושך ידו מהאוכל, נחשב לו כאילו התענה. ורמזו זאת המפרשים בפסוק (בראשית מד, כה) "ויאמר אבינו שובו שברו לנו מעט אוכל", "אבינו" היינו אבינו שבשמים, "ויאמר" לנו, "שובו" בתשובה. ואם אין אתם יכולים להתענות, "שברו לנו מעט אוכל", דהיינו תפסיקו בתוך הסעודה בזמן התגברות התאוה ובזה נחשב לתענית.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם" (כט, ט)

תשובה ותפילה וצדקה מעבירין רוע הגזירה

ידועים דברי חז"ל (בתפילת 'ונתנה תוקף' הנאמרת בר"ה ויו"פ) ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, ויש לרמוז זה בפסוק שלנו.

"אתם" ראשי תיבות אלול תשובה מקובלת - זה התשובה.

"נצבים" ראשי תיבות נותן צדקה בסתר ינצל ממות, רמז שבימים אלו יש ליתן צדקות ובזה ינצל מן המוות - זה הצדקה. (מהרח"ו בעץ הדעת טוב ריש נצבים)

"אתם נצבים היום", בגימט' "לעמוד לסליחות" - זה תפילה.

עוד, "אתם" הם אותיות אמת, שאין משוא פנים בבית דין של מעלה, ולכן נתן השם יתברך את חודש אלול ועשרת ימי תשובה, כדי שהאדם יחזור בתשובה ויתחרט. ורק האדם שהוא אמיתי עם עצמו, יכול ביום הדין לעמוד ניצב לפני השם יתברך.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם" (כט, ט)

מנין פסוקי הפרשיות מרמז על ג' סוגי אנשים

בספר להתעדרן באהבתך (כאן) הביא מספר אמונת עיתך (וולפסון, ח"ג ריש נצבים) שכתב דבר נפלא, פרשיות נצבים וילך והאינו, נקראים בזמן שבין ראש השנה יו"כ וסוכות. ואמרו חז"ל (ראש השנה טז:), צדיקים נחתמים לאלתר לחיים, בינוניים תלויים ועומדים עד יוה"כ, רשעים נחתמים לאלתר למיתה.

והנה בפרשת וילך יש 30 פסוקים, והם כנגד 30 יום של חודש אלול, שבו הצדיקים ממהרים לשוב בתשובה גמורה עוד קודם עשרת ימי תשובה. ואילו בפרשת נצבים יש 40 פסוקים, כנגד הבינוניים, שעדיין תלויים ועומדים עד יום הכיפורים שהוא יום הארבעים מחודש אלול ורק אז משלימים את תשובתם ביום הכיפורים. ובפרשת האינו יש 52 פסוקים, כנגד הרשעים שנזכרים לשוב בתשובה רק בהושענא רבא שהוא יום ה-52 יום מסירת הפתקים. ואם זוכה האדם לשוב בתשובה זוכה ל"זאת הברכה".

"אתם" כנגד שלשה מדרגות בני אדם

עוד יש לרמוז את שלשת מדרגות אלו שבבני האדם בפסוק. דהנה התיבה "אתם" זה בחילוף אותיות "אמת", שהם בעצם ראש אמצע וסוף האותיות שכן, א' - היא ראש האותיות, מ' - אמצע, ת' - היא האות האחרונה. וידוע דהאותיות הם נשמות עם ישראל, וכמו שכתב הרב חיד"א בספרו דברים אחדים (דרוש כ"ו) דהמילה "ישראל", ראשי תיבות יש ששים רבוא אותיות לתורה, לפי שכל נשמה יונקת מאות אחת בתורה, אלא שתלוי באיזו אות זכתה אותה הנשמה.

וא"כ הצדיקים שהם ראש בני ישראל רמוזים באות א' שהיא ראש האותיות, הבינוניים רמוזים באות מ' והרשעים רמוזים באות ת', וזה שאומר הפסוק "אתם" דהיינו הצדיקים הבינוניים והרשעים, כולכם נצבים היום שזה ראש השנה לפני ה' אלהיכם.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם" (כט, ט)

מדוע דין האומות קודם לדין עם ישראל

אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פ' נ' ס"ה) ישראל דינם ביום ראש השנה, ואומות העולם דינם בליל ראש השנה. וצריך להבין מדוע מקדימים את דין האומות לדין ישראל, והלא על פי ההלכה מקדימים דין תלמיד חכם לדין

עם הארץ, וכיון שלישראל יש תורה, ולאומות העולם אין תורה, הרי הם כתלמידי חכמים הקודמים לדין עמי הארצות, וכיצד מקדימים את דין האומות?

והביא לכך הרב יוסף חיים זללה"ה בספרו אדרת אליהו (ריש נצבים) משל למלך ששלח אחרי אנשי עיר אחת שתחת ממשלתו לבוא אצלו, שרצונו להתראות עמהם ולבא עמהם בדברים אודות הנהגתם, האם הם משלמים את המיסים, ומקיימו את חוקיו וכיוצא בזה. עניי העיר ללא שום הכנה, תקף הלכו אל המלך בלבושיהם הבלויים, בלא דורון של כסף או זהב, רק לקחו כל אחד ואחד מהם חמשה או ששה ככרות לחם כדי צורכי אכילת הדרך וכך עמדו לפני המלך. אך העשירים נתעכבו כדי ליקח דורון למלך, כדי שלא יראו את פני המלך ריקם, ובאו לפניו בלבוש מפואר ובשיירה, מפני שהם מכובדים, ואי אפשר להם ללכת ברגל ומבלי להכין צידה לדרך.

המלך קצף מאד על העניים שבאו לפניו כך בדרך ביזיון בכגדים צואים, ועל שראו את פניו ריקם, וכדי ביזיון וקצף, וחמתו בערה בהם. אך כשבאו העשירים כשראם שבאו בדרך כבוד, שמח המלך, והחזיר להם כבוד, קיבל את הדורון שלהם, ונתן להם מלבושי מלכות, כמו שנאמר (שמואל א, ב, ל) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו.

והנמשל, המלך הוא מלך מלכי המלכים הקב"ה השולח לכל אנשי עולמו שיהיו מזומנים לפניו לדין ביום ראש השנה, כמו שאמרו חז"ל (משנה ר"ה פ"א מ"ב) שכל העולם עוברין לפניו כבני מרון. והנה אומות העולם העניים מן התורה והמצוות, מקדימין לבוא תקף ומיד בלא דורון. אולם כתיב (שמות כג, טו) ולא יראו פני ריקם, ואלו הם ריקנים מן המצוות, עניים הם, כי אין עני אלא מתורה ומצוות (זוהר ח"ב דף צ"ג ע"א). ולכן כבר בלילה הן הקב"ה את דינם של האומות שהוא דינא קשיא, ויחר אף המלך מאד וכל ההתחלות קשות.

אבל ישראל העשירים בתורה ובמצוות בתפלה ובקריאת ספר תורה ובפיוטים, ומזכירים עקידתו של יצחק ותוקעים בשופרות, ובליל ראש השנה וביום ראש השנה קוראים שתי פעמים תהלים כמנין "כפר" מזמורים, ומבטלים בכל פעם ופעם את "כעס" המלך על ידי "קן" מזמורים, כיון ש"כעס" עולה בגימט' "קן", ורק אחר כך מקיימים (בראשית לב, כא) "אכפרה" פניו "במנחה", שעושים תשליך אחר המנחה, אפילו אם יום ראשון חל בשבת כמו שנאמר (מכה ז, יט) ותשליך במצולות ים כל חטאתם. ומזכירים "ג מדות הרחמים, שלא יראו את פני ה' ריקם, והם מכובדים ממשפחת מלכים, כמו שאמר התנא (משנה שבת קיא). כל ישראל בני מלכים הם, כמו שנאמר (שמות יט, ו) "ואתם" תהיו לי ממלכת כהנים, "ואתם" דייקא, היינו בזמן שקוראים את פרשת "אתם" נצבים "היום", וכך נאמר (דברים ד, ד) "ואתם" הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם, "היום" דהיינו ראש השנה.

וכמו כן אשריהם ישראל שאינם ישנים ביום ראש השנה עד חצות (ש"ע או"ח תקפ"ג ס"ב), וכמו שאמר האר"י ז"ל (שער הכוונות הקדמת דרושי ר"ה), מפני ששינה חד מדרגא דמותא, אלא מאריכים בתפלה ובשופר עד קרוב לחצות היום, ואחר כך מקיימים סעודת יום טוב והסימנים. וביום הראשון קוראים אדרא רבא, וביום השני אדרא זוטא. ומתקבצים כל עדה במקום אחד, ואומרים תהלים ביום ראש השנה עד זמן מנחה, וכתוב (איוב לו, ה) הן אל כביר ולא ימאס תפילת רבים. ואינם מפסיקים לדבר אפילו בלשון הקודש, וכל שכן שאינם מדברים דברים בטלים.

על כן מלך מלכי המלכים הקב"ה, שמח לקראת ישראל שנתעכבו ובאו במצוות ובדורון, דהיינו בקול תקיעת שופר, שממליכים אותו במלכויות זכרונות ושופרות, ושהחליפו שמלותם בכגדים נאים ולבנים כמו מלכים, ואפילו שהוא יום דין, בטוחים ושמחים שיצא דינם לחסד ולרחמים. ועל כן הקב"ה נותן להם שפע ישועה ופרנסה טובה וחיים טובים, כמו שאומרים בקדיש בראש השנה "ויפתח לנו ה' אלהינו שערי אורה" וכו'.

וזה שנאמר, אתם נצבים "היום" דייקא ולא בלילה, שעם ישראל מגיע לדין לפני הבורא "היום" ולא בלילה, ומפני זה מקדימים דין אומות לדין ישראל.

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריתכם כל איש ישראל. טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב מימיך" (כט, ט-י)

אצלו יתברך כל בני האדם נסקרין בסקירה אחת כל אחד לבדו שנא' "היוצר יחד לבם"

משל למלך שציוה לעבדיו, מלאו לי בריכה זו בחלב, בלילה זה. אמר כל אחד מעבדיו בלבו, מה לי לטרוח ולהביא כד של חלב שדמיו יקרים, מוטב לי להביא כד של מים, הרי בלילה אין אדם רואה האם הוא מים או חלב, ויתבטלו המים האלו שאביא בבריכה הגדולה של החלב אשר ימלאו חברי. והי בבוקר בא המלך וירא כי כל הבריכה מלאה מים, כי כפי שחשב זה חשבו כולם...

הנה על דרך זו אפשר שיאמר איזה אדם בלבבו, הנה כל ישראל צדיקים הם, שנאמר (ישעיה ס, כא) "ועמך כולם צדיקים", ועמהם אכרות הברית, ואז גם אם אחטא, אתבטל בין כולם, כענין החלבנה בין סמני הקטורת. לכך אמר כאן הכתוב, דעו כי "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם", שעל אף היותכם רבים ונצבים בכללות, הנה הוא יתברך איננו כשאר מלכי בשר ודם שאינם יכולים להשגיח בפרטות, כי אצלו יתברך כל בני האדם נסקרין בסקירה אחת כל אחד לבדו, שנאמר (תהלים לג, טו) "היוצר יחד לבם", וזהו שאומר כאן הכתוב "לפני ה' אלהיכם", שהוא צופה ומשגיח במדריגת כל אחד ואחד וכפי מעשיו דן אותו, שהנה הוא דן לבדו את "ראשיכם" - הם המלכים. "שבטיכם" - לכל שבט ושבט כפי מדרגתו, "זקניכם" - הם הסנהדרין כפי מדרגתם, וכן בפרטות הוא דן את "כל איש ישראל". ולא רק הגדולים, אלא גם "טפכם ונשיכם" וגו', כל אחד כפי מדרגתו.

"ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל. טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב מימיך (כט, ט-י)"

עשר דרגין כנגד עשר ספירות דקדושה

נאמרו כאן בפסוק עשר דרגות בעם ישראל שהם, ראשיכם, שבטיכם, זקניכם, ושטריכם, כל איש ישראל, טפכם, נשיכם, גרך אשר בקרב מחניך, חוטב עציך, שואב מימיך. וזה מרמז על עשר דרגין שבישראל, כנגד עשר ספירות דקדושה, מהאדם המרומם ביותר עד השפל ביותר, שכולם נצבים בראש השנה למשפט, וזה מתחיל "מחוטב עציך", רמז לט"ו באב, שאז הפסיקו לחטוב עצים למערכה (משנה תענית פ"ד מ"ח), "עד שואב מימיך" שזה ניסוך המים ביום הושענא רבא, וסך הכל הם ס"ח ימים, כמנין "חיים" שבהם גוזרים חיים לאדם. (המגיד מקו"נין זצ"ל).

"אתם נצבים היום כלכם ... את אשר ישנו פה עמנו עמד ... ואת אשר איננו פה עמנו היום" (כט, ט, יד)

פירוש הפסוקים דרך דרוש

"היום" יש להתבונן מה הפירוש בתיבת היום? ועוד מכיון שאמר "כלכם", למה חזר ופרט "ראשיכם שבטיכם"? ונקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל (מס' ר"ה טז). כי ביום ראש השנה כל העולם עוברים לפניו כבני מרון. "בני מרון" היינו, כאשר רוצים לעשר מהצאן, מכניסים אותם לדיר, ועושים פתח קטן שרק אחד יכול לעבור בו, והיוצא עשירי הוא קודש לה', כך השם יתברך דן כל יחיד ויחיד לפי מעשיו. וכן אמרו רבותינו ז"ל (זוהר ח"ב דף ל"ב ע"ב) כל מקום שכתוב "היום", זה יום ראש השנה. לכך כתוב "אתם נצבים היום כלכם", כלומר, שיתקן מעשיו לפחות לפני ראש השנה, בעבור שביום ראש השנה "כולם" נצבים ועומדים לפני השם יתברך ליתן דין וחשבון על כל מה שעשו כל השנה, וזהו שפרט "ראשיכם שבטיכם" דהיינו בין גדולים ובין קטנים. והמשך הכתוב "את אשר ישנו פה עמנו עומד היום", היינו כלל ישראל שעומדים בבכיה ותחינה לפני השם יתברך, "ואת אשר איננו", הם האומות שנידונים בלילה שנכתבים למיתה וכאילו אינם בעולם.

פירוש נוסף, "את אשר איננו" הם המתים, שגם הם נידונים, וכן אמרו רבותינו ז"ל (ערכין י): ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו יתברך, ולכן נקרא יום זה "יום הכיפורים", בלשון רבים, לפי שהוא יום כיפורים גם לחיים וגם למתים.

"לעברך בבְּרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וּבְאֱלֹתוֹ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ פָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם" (כט, יא)

לעברך גימט' "כבש", לזכור זכות אבות שכבשו רחמיהם

כתב בספר כסא רחמים (מלמד, נצבים כאן עמ' קמ"ו, נדפס תרע"א) פסוק זה מרמז גם על כך שהקב"ה זוכר לנו את הברית שכרת עם אבותינו אברהם יצחק ויעקב. שתוקעים תקיעה ראשונה כנגד אברהם, שברים כנגד יצחק ותקיעה כנגד יעקב, שיעמדו להמליץ טוב בעדנו. לכך נאמר (כאן) "לעברך" בברית ה' אלהיך, "לעברך" גימט' "כבש", לרמז גם על התפילה (בקרבת שחרית) כמו ש"כבש" אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, כן "יכבשו" רחמך את כעסך וכו'.

"אשר לבבו פנה היום" (כט, יז)

א'שר ל'בבו פ'ונה ר"ת "אלף"

אשר לבבו פונה ראשי תיבות "אלף" רצונו לומר איש זה אשר לבבו פונה, נחשב כאילו עבר על כל התורה שניתנה ל"אלף" דור. (רבנו אפרים זיע"א).

"פֶּן יֵשׁ בְּכֶם שָׂרֵשׁ פְּרָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה" (כט, יז)

ש'ורש פ'ורה ר'אש ו'לענה, ר"ת "שופר"

כתב בספר מעיינה של תורה (נצבים עמ' קכ"ד) בשם ספרים הקדושים, שורש פורה ראש ולענה ראשי תיבות "שופר", והיינו שבתקיעות שופר שמעוררות לתשובה, יש כח לעקור מן האדם את כל השורשים הרעים שהם שורש פורה ראש ולענה, דהיינו המידות הרעות שהם מרים כלענה.

"וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבְבוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יְהִי לִי וְגו' לֹא יֵאבֶה ה' סְלַח לִּי" (כט, יח-יט)

האומר "העיקר הלב" - לא יאבה ה' סלח לו

הנה צריך להבין כיצד יתברך בלבו לאמר שלום יהיה לי, יותר מכל ישראל? הרי הפסוקים עסוקים כאן בעובד עבודה זרה, ואיך יחשוב "שלום יהיה לי", ומה ראה לשטות זו?

נראה לעניות דעתי לומר, כי הרשע הזה, הוא כדוגמת הרשעים בדורנו שחושבים "העיקר הלב", ובראותם שיש להם לפי דעתם קצת לב טוב, כגון שהם גומלי חסדים, מתנחמים בכך ואומרים העיקר הלב, ו"על חשבון הלב" עושים עבירות לרוב.

ברם באמת טועים הם טעות גדולה, הרי אדם שילך לרופא ויתאונן על מחלת עיניים, האם יתנחם בכך שהרופא יאמר לו, אל דאגה הלב בריא ומה אכפת לך מהעיניים...?! "העיקר הלב"! כן הדבר הזה... לכך הרשע של הפסוק הוא רשע כמותם, "והתברך בלבבו" היינו כשרואה שיש לו קצת "לב" טוב, לפי דעתו, מתנחם בזה ולכן אומר "שלום יהיה לי", ועל כך משיבה התורה "לא יאבה ה' סלח לו...".

"אֲשֶׁר יִקְוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם" (כט, כא)

רמז למלכי יהודה שהרשיעו הרבה

רבנו יעקב בעל הטורים ז"ל (כאן) מבאר שהפסוקים כאן עסוקים בחוטה בעבודה זרה, ונאמר אשר יקומו מאחריכם, בראשי תיבות נרמז אחאב ירבעם מנשה, שהם הרשיעו בעבודה זרה יותר מן הכל (כדאיתא בסנהדרין ז).

"וַיִּשְׁלַח אֶל אֶרֶץ אַחֲרֵת" (כט, כז)

כשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו

הרב חיד"א בספרו חומת אנך (כאן אות ג', ובספרו פני דוד האריך) שבתיבת "וישלכם" האות למד נכתבת באות גדולה, והיא רומזת על לימוד התורה [לימוד נרמז באות "למד"], והנה אם נסיר את האות למד מתיבת "וישלכם", האותיות הנשארות, עולות בגימט' "עשו", לרמז שכשנסתלק חס ושלום לימוד התורה, יבא עשו, כמו שאמרו חכמנו ז"ל (בראשית רבה פרשה ס"ה ס" כ') כשאין הקול קול יעקב, הידים ידי עשו.

"הַנְּסֻתָּרֹת לָהֶּ אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגַלֹּת לָנוּ וּלְבַנֵּינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (כט, כח)

כל המצוות שוות, וצריך לקיים כולם

בספר מעיינה של תורה (כאן), פירש פסוק זה מפני השמועה בדרך זו, הקב"ה לא גילה מתן שחרן של מצוות, וזאת כדי שלא יניח אדם מצוה ששכרה מועט, ויעסוק רק במצוה ששכרה מרובה. ולכן כתבה התורה במצוות כיבוד אב ושלוח הקן ששכרן אריכות ימים, ללמדנו, שהן מצוות כיבוד אב ואם שמצוה קשה היא, והן מצוות שלוח הקן שהיא מצוה קלה, לשתיהן שכר אחד, שכר אריכות ימים. ומכאן ישכיל המשכיל שכל המצוות שוות, וצריך לקיים כולם.

וזו כוונת הפסוק כאן "הנסתרות לה' אלהינו" - "הנסתרות" הן שחרן של מצוות שאינן ידועות לנו רק "לה' אלהינו", אבל כיון שראינו ש"הנגלות לנו ולבנינו" - "הנגלות" הן המצוות שנגלה לנו מתן שחרן, שהן "לנו" - היינו שכולם חייבים במצוות שילוח הקן, גם ההורים וגם הבנים. "ולבנינו" - זו מצוות כיבוד אב ואם שרק הבנים חייבים בה. ושנראה שהמצוות הקלות והקשות שחרן אחד הוא, שכר אריכות ימים, הרי זה מחייבנו "לעשות את כל דברי התורה הזאת", ולא להניח שום מצוה קלה, לפי שאין אתה יודע שחרן של מצוות.

"הנסתרות" - זמן בעתה שאינו ידוע, "לה' אלהינו" - רק הוא יודעה. ו"לנו ולבנינו" היא אחישנה, תלויה במעשינו פירוש נוסף מצאנו בדברי מרן הכתב סופר בספרו תורת משה השלם (נצבים עמ' קלט עה"פ דידן) דהנה בגמרא (סנהדרין זח.) מבואר שישנם שני זמנים לגאולה, יש את הגאולה בזמנה, היינו שהקב"ה הקציב שבזמן פלוני תבוא הגאולה,

ויש זמן שתלוי בחזרה בתשובה של עם ישראל, אז יקרב ה' את הגאולה יותר. וכמו שנאמר (ישעיה ס, כב) אני ה' בעתה אחישנה. היינו שישנו זמן "בעתה" וישנו "אחישנה", אם לא יחזרו בתשובה "בעתה", ואם יחזרו "אחישנה". הדרך הראשונה שבזמנה, אותה הקב"ה לא גילה, אבל העת שתלוי במצוות ובמעשים טובים שלנו, את זה גילה לנו שיכול להגיע בכל יום רק שנחזור בתשובה.

וכמו שהגמרא (סנהדרין צח.) מספרת שרבי יהושע בן לוי שאל את אליהו הנביא מתי יבוא המשיח? אמר לו, לך תשאל אותו. הלך ושאל אותו, מתי תבוא? אמר לו, "היום". עבר היום, אולם המשיח לא בא. הלך רבי יהושע בן לוי ושאל את אליהו, וכי המשיח שיקר לי, השיבני שיבוא היום ולא בא? אמר לו אליהו הוא לא שיקר לך, וכוונתו לכתוב (תהלים צה, ד) "היום" אם בקולו תשמעו, היינו שאם נשמע בקול ה', "היום" תבוא הגאולה.

וזה הנאמר כאן, "הנסתרות" היינו העת שאינה ידועה, זמן "בעתה", היא "לה" אלהינו, היינו שרק הוא יודע מתי תהיה הגאולה. אבל "והנגלות" - היא הדרך השניה הגלויה וידועה "לנו ולבנינו" שהיא תלויה במעשינו. ובאמת המשיח יכול לבוא בכל עידן ובכל זמן אבל זה תלוי בנו, וזהו "לעשות את כל דברי התורה הזאת", שאם נתגבר ונתאמץ ונעבוד עבודת ה', אזי הקב"ה יקרב לנו את הגאולה.

על האדם לעשות את מעשיו הטובים בסתר ולא להתגאות ואז ה' יזכור לו אותם

עוד י"ל "הנסתרות לה' אלהינו", היינו שעל האדם "להסתיר" את מעשיו הטובים, ולא להתגאות בהם ברבים, ואז הם יהיו "לה' אלהינו", כלומר שה' יזכור לו אותם, וכמו שאומרים בתפילה, "כי זוכר כל הנשכחות אתה". אבל "והנגלות" היינו שאם האדם מתגאה במצוות שעשה, אזי יהיו "לנו ולבנינו", לפי שה' לא יחשיב ולא יזכור לו אותם, אלא יקבל שכרן רק כאן בעולם הזה, (וראה בהגהת השו"ע יו"ד סי' רמ"ט סי"ג).

הזהיר בעבירות ה"נגלות", שכל אחד יודע באיסורו, ה' יזהירו מן ה"נסתרות"

ועוד י"ל "הנסתרות" "והנגלות" פירושה בייחס לעבירות, שישנן עבירות שהן בבחינת "נגלות", דהיינו שכל אחד יודע שהן אסורות ושצריך להתרחק מהן. אבל ישנן עבירות שהן בבחינת "נסתרות", שאיסורן אינו גלוי לכולם, שיש כאלה שנסתרו מעיניהם ואינם יודעים שזה אסור, או אפילו אם יודעים שזה אסור, אבל אינם יודעים את חומר האיסור, ומי יציל את האדם שלא יכשל בעבירות האלו? לכן נאמר "והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" - כלומר אם יזהר האדם שלא להכשל בעבירות שהם נגלות לו, אז יקויים בו גם "הנסתרות לה'" היינו הקב"ה יעזרו ויסייע בעדו שלא יכשל גם בעבירות הנסתרות.

"הנסתרות" השכר בעוה"ב "והנגלות לנו" - השכר הנגלה בעוה"ז

עוד אפשר לפרש, דהנה ידוע שישנו שכר רוחני וישנו שכר גשמי, יש שכר שנותן הקב"ה לצדיקים בעולם הבא, ויש שכר שנותן להם בעולם הזה (ועי' ברמב"ם הלכות תשובה פ"ח ה"ט), וזה שנאמר "הנסתרות לה' אלהינו", כלומר השכר בעולם הבא שהוא "נסתר" וצפון לפני ה' יתברך [וכמו שאמרו חז"ל (ברכות לד: וסנהדרין צט.) כל הנביאים כולן לא נתבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא "עין לא ראתה אלהים זולתך" (ישעיה סד, ג)], אבל "והנגלות" הוא השכר הנגלה בעולם הזה, כמטר שבע ושלו, ושאר דברים העוזרים לאדם להתקיים בעולם הזה, הן "לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התורה הזאת" הן עזר לנו ולבנינו להתקיים בעולם הזה כדי לעבוד את ה' יתברך.

"וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (ל, ב)

בעלי תשובה מדרגתם למעלה מהצדיקים והמלאכים

"ושבת" - עד ה' אלהיך", מלמד שבעלי תשובה מדרגתם למעלה מהצדיקים והמלאכים, וכן אמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין צט.) מקום שבעלי תשובה עומדים שם, צדיקים אינם עומדים שם. דהיינו צדיקים גמורים לא זוכים לאותה המעלה. ואמר רבנו יעקב בעל המשלים בספרו כוכב מיעקב (הפטרות ואתחנן ד"ה כי מלאה), ולא יקשה בעיניך מדוע יהיה גדול ויקר הבעל תשובה מהצדיק מעיקרו, וכי כך הוא החשבון? הסכת ושמע מאמר הנביא (יחזקאל טז, סג) "למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך". גם נאמר (ישעיה מ, א) "נחמו נחמו עמי" וגו'.

דע כי זה מוסכם מהנביאים הקדושים, כי כל ביטחוננו על התשועה בעתיד, תלוי בתשובה. ועיקר התשובה היא החרטה והבושה, כי נבוש ונכלם על המעשים שעשינו. והבטיחו חז"ל (ברכות יב:) כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה, מוחלין לו על כל עונותיו, שנאמר (יחזקאל טז, סג) "למען תזכרי ובושת בכפרי לך לכל אשר עשית". אבל עם כל זה, דווה לבנו על צער הבושה שנהיה מבעלי תשובה ולא מהצדיקים אשר לא טעמו טעם חטא, יותר טוב היה לנו אם

היינו צדיקים, לא מבעלי תשובה. לזאת בא הנביא לפייס אותנו, אל תיראו כי זאת לכם הצלחה היותר גדולה מאשר אם הייתם צדיקים מעיקרא, כי הצדיק ממלא אמתחתו חפצים יקרים, ומלביש עצמו מלבושי יקר הן המצוות והמעשים טובים שעשה במשך ימי חייו, ובמלאת שנותיו עולה למעלה עם אמתחתו על שכמו, וכאשר יפתחו להביט על מה שבתוכו, כל אחד מבית דין של מעלה אומר חסרון אחד שיש באמתחתו, זה אומר - זו תורה?! וזה אומר זו מצוה?! זו תפלה?! כי דקדוקי המצות אין להם שיעור כנאמר (קהלת ז, כ) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, היינו אין מי שלא יהיה חסרון ודופי במעשיו, וכבר נאמר (תהלים נ, ג) וסביביו נשערה מאד. וכאשר הרחיב לבאר זאת המסילת ישרים (פרק ד).

אמנם הבעל תשובה, הוא הלוח ובכה ילך, יתאבל ויתמרמר על הגניבה והאבידה, איך נאבד ממנו כל זמן חיותו והוייתו בזה העולם, ואיך כלו ימיו בהבל וריק, והקב"ה מתנדב ועושה לו מלבושים, כמאמר חז"ל (יומא פו:): גדולה תשובה שזדונות נעשות לו זכויות. הלא המלבושים אשר הקב"ה ילבישהו, ודאי הוא יתברך עוז והדר לבושו, ולא יהיה פתחון פה לקטרג עליהם, ולבקש חסרון כל מאומה, ואם כן יפה אמרו במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. וזהו (יחזקאל טו, סג) למען תזכרי ובושת, ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך, כלומר שלא יהיה עוד למקטרגים פתחון פה לקטרג, מפני כלימת מעשייך הראשונים, וזהו (ישעיה מ, א) נחמו נחמו עמי וגו' כי נרצה עונה, מהעוונות נעשו זכויות, ואם כן היא הצלחה שאין למעלה ממנה.

"וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (ל, ב)

ע"י שמירת השבת תיכון התשובה

"ושבת" אותיות וְשִׁבְתָּ, רמז, כי התשובה לא תיכון רק בשמירת השבת. וכמו שכתב הרב החסיד בדעת חכמה (שער השבת כ"ד) כי על ידי החטא, ממשיך הטומאה גם בפנימיותו וגם בחיצוניותו. והתיקון לפנימיותו נעשה על ידי החרטה והבכיה, שאז ממשיך בתוכו קדושה, אבל לא די בכך, אלא צריך גם להמשיך לפנימיותו ניצוץ שכניה, ואותו ניצוץ מגרש את כח הטומאה מפנימיותו. ובשביל תקנת הטומאה החיצונית, צריך לעשות מצוות רבות באיברים שחטא בהם, ועל ידי זה יתהוו מלאכים אשר יגרשו את מלאכי החבלה אשר בחיצוניותו.

והשגת שני תיקונים אלו אי אפשר כי אם בשמירת שבת, שכאמור צריך זמן רב לקיים מצוות באיברים שחטא ומי זוכה לכך? אבל שמירת שבת שקולה ככל התורה (ירושלמי נדרים סוף פ"ג), ולכן בקיומה נחשב כאילו קיים את כל המצוות. גם על ידי שמירת השבת זוכה לניצוץ שכניה על ידי נשמה דאצילות, ונמצא שבשמירת השבת מתמלאים שני התיקונים. זהו תורף אמרי קודש.

אתה הראת לדעת, שאי אפשר לשוב בתשובה ראויה, אלא אם כן יזדרז מאד בשמירת שבת, והוא רווח גדול שבנקל תעלה תשובתו לפני ה' לריח ניחוח, וזה נרמז כאן בפסוק וְשִׁבְתָּ קְרִי בֵּיהּ וְשִׁבְתָּ, כי התשובה והשבת צריכין זה לזה, שבזה תשובתו תיכון לעד.

"וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (ל, ב)

"ושבת עד ה' אלהיך" - "עד ה' אלהיך"

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (נצבים כאן סוף אות ד') כותב רמז בפסוקנו "ושבת עד ה' אלהיך", קרי ביה "עד ה' אלהיך" כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (תשובה פ"ב ה"ב), שהתשובה היא שיעיד בעל תעלומות עליו שלא יחטא עוד, וזה רמז "עד ה' אלהיך" עד שיעיד עליו.

"וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (ל, ב)

ג' מדרגות בתשובה

מפרשתנו לומדים את פרשת התשובה, ובפשטי המקראות דייק הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל (מונב בספר מלך ביופיו עמ' 852) ומצא את דרגות השבים בתשובה, שהם מחולקים לשלש קבוצות, לפי המניע אותם לחזור בתשובה. איש איש ואופי תשובתו...

בפסוק, "והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה, הברכה והקללה... ושבבת עד ה' אלהיך", מרומזת הדרגה הנמוכה של התשובה, השייכת למי שפקדוהו יסורים וצרות, ומתוך כך מרגיש צורך להתקרב לבורא העולם, ולכן מתחיל לפשפש במעשיו וכאשר מוצא במה חטא מתחרט וחוזר בתשובה.

דרגה גבוהה יותר של תשובה, מבוארת בהמשך הפסוקים, כשרואה האדם צרות הבאות על זולתו, וחושש על עצמו. הוא מקיש מכך ומבין, שיש דין ויש דיין, ואם ימשיך במעשיו הרעים, גם הוא יסבול כרעהו, וגורלו יהיה כגורל חברו. ככתוב (דברים ל, ז-ח) "ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך". ואתה תשוב... והיינו כיון שה' נתן אלות על אויביך לכן "ואתה תשוב" בתשובה.

והדרגה הגבוהה ביותר היא תשובה מאהבה, שהיא התשובה המרוממת ביותר, עליה נאמר בהמשך (דברים ל, י) "כי תשמע בקול ה' לשמר מצותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה, כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך". היינו שכאשר תשוקת האדם להשלים את רצון קונו, להדבק בדרכיו ולשמור מצוותיו, הוא שב אל ה' יתברך מרוב אהבתו אותו, על כן מתחרט על עוונותיו וחוזר בתשובה כדי שיזכה להתקרב לבוראו באופן המושלם ביותר.

"וְיָשֵׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶיךָ וְשָׁב וגו'" (ל, ג)

ישיב ה' את ניצוצות הקדושה אשר נתפזרו למקום הקליפה והס"א

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (כאן אות ה') כתב שאפשר שהכוונה בפסוק ושב ה' אלהיך, היא שישב ה' את ניצוצות הקדושה אשר נתפזרו אל מקום הקליפה והסטרא אחרא, בגלל העבירות, ומן הדין כביכול היה לו לבורא להמנע מלהשיב את הניצוצות, שהן מעין אבידה, והלכה היא (מציעא ל). שזקן ואינה לפי כבודו פטור מלהשיב אבידה. ועל כל זאת נאמר כאן "ורחמך", שמצד הרחמנות הוא משיבם מהסטרא אחרא.

אי נמי "ורחמך ושב" דכביכול נמשלו ישראל לאשה, שהדין הוא שאשה שנשבית חייב בעלה לפדותה רק פעם אחת, אבל פעם שניה פטור בעלה מלפדותה (שו"ע אה"ע סי' ע"ח ס"ג). אולם מצד רחמיו יתעלה, אף בפעם השניה פודה אותנו, לכך נאמר "ושב ה' אלהיך" על גלות בבל, "ורחמך ושב" פעם אחרת בגלות זה, מצד הרחמים, ואינו מן הדין שאינו חייב לפדותה אלא פעם אחת.

"וּמָלַךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבַבְךָ וְאֶת לְבַב זָרְעֶךָ" (ל, ו)

ישים האדם אל לבו, שלא יגנבו ממנו את בגדי הנשמה

מעשה באדם שהיה רוכב על חמור כשפניו אל הכפר, כדי לקנות עז חולבת שתדור בחצרו. קנה עז, ותלה בצווארה פעמון. קשר חבל לזנב החמור וחיברו לסרט הפעמון, ושב לעירו שמח וטוב לב, כשהעז מתנהלת בעקבות חמורו. כל זמן שהיה שומע את קול הפעמון מצלצל, ידע בוודאי שהעז מאחוריו.

ראוהו שלושה פרחחים וחמדו לצון, אמר האחד, "יש לי רעיון כיצד לגנוב את העז".

התפאר השני ואמר, "אני מסוגל אף לגנוב את החמור שהוא רוכב עליו!"

בשמוע זאת השלישי אמר בקול לועג, "אין זה כלום, בידי לגנוב אפילו את בגדיו שהוא לבוש בהם!"

אמרו ועשו.

התגנב הראשון, התיר את הפעמון מצוואר העז ותלהו בזנב החמור. התיר את החבל, ומשך את העז אחריו, האיש המשיך לשמוע את צלצול הפעמון, ולא חשד בדבר. בטוח היה שהעז מהלכת בעקבות החמור.

הפרחח השני המתין לו כברת דרך משם, שם פגשו וכה אמר בנימוס, אמור לי, אדוני, האם אופנה חדשה היא לתלות פעמונים בזנב החמור?

הביט האיש לאחוריו ונחרד. אבוי, העז נעלמה, וספק את כפיו.

אמר הפרחח "מן הסתם לא הרחיק הגנב לכת". הנה אשמור על חמורך, ואתה רויץ אחר הגנב.

רץ האיש בכל כוחותיו, ואין עז ואין גנב. בלב כבד שב על עקבותיו, ואין גם חמור, אף השומר נעלם...

שרץ דרכו רגלית, החום היה כבד והשמש קפחה. הגיע לבאר, והנה אדם עומד על שפתה, מביט לתוכה ודמעותיו נמהלות במימיה.

מה לך בוכה? שאל בעניין. הלה סיפר כי התכופף לבאר להרוות צימאונו במימיה, וצרור כספו נשר מחיקו ונפל למעמקה.

יום של פגעים הוא, השיבו האיש, גם לי נגנבו היום עז וחמור.

הבלים, הפטיר הלה, מה שוויים, אם תעלה את ארנקי מהבור, אתן לך בשכרך את דמי החמור והעז גם יחד. פשט הלה את בגדיו, צלל למעמקי הבור והעלה חרס בידו אין ארנק ולא כסף, וכשהרגיש שהאוויר נגמר לו בריאות עלה בחזרה, אז גילה שגם בגדים אין לו...

והנמשל הוא, הנה מר"ח אלול אומרים סליחות בכל יום, והאשכנזים תוקעים בשופר בכל יום, כדי שנתעורר בתשובה, אולם אנו ממשיכים לרכב על החו"מ - היינו, ממשיכים לרדוף אחר התאוות והנאות העולם הזה, וסומכים על הפעמון הוא קול הסליחות והשופר שמעוררים את מידת הרחמים. ובה מגיע היצר הרע וגונב לנו את ימי הרחמים של חודש אלול, בזה שהוא קושר את קול הסליחות והשופר לאוזנו, לכל יכנסו אל ליבנו.

ואנו אומרים שבראש השנה נגזר על האדם כמה פרנסה תהיה לו ואז נחזור בתשובה. ואז מגיע היצר הרע וגם את זה גונב. ואם אין קמח אין תורה, שכאשר אין פרנסה קשה גם ללמוד.

הבגדים אלו הבגדים של הנשמה שהיא מתעטפת בהם, היינו התורה והמצוות וגם את זה לוקח היצר הרע, ונשאר האדם ערום מן החומר והרוח. (להתעדן באהבתך).

"על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך" (ל, ז)

"איביך" אלו ישמעאל, "שנאיך" אלו עשו

כתב רבנו בחיי (כאן) ש"איביך" אלו ישמעאל, ואילו "שנאיך" אלו עשו. ע"ש. והנה הטעם שקרא הקב"ה לישמעאל "אויב" ולעשו "שונא", מפני שהאויב גדול מהשונא. כי השונא, אף על פי שירע לו, יעשה זאת על דרך רחמנות, אך האויב אשר בלבו איבה, לא ירחמנו כלל. לכן ישמעאל, בן הגר השפחה, אין בלבו רחמים כלל והוא "אויב", ואילו עשו, עם כל שנאתו, הרי הוא בן רבקה, ומידותיה הטובות השפיעו מעט עליו. והסיבה שהחל הכתוב ב"א יביך" ולאחר מכן ב"שונאיך", כדי לסמוך את "אשר רדפוך" אל השונאים שהם בני עשו, כי עיקר גלותנו בכל מקום שהוא, לבני אדם הוא.

"כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך" (ל, ז)

התשובה יכולה לבוא על ידי השופר שזוכר בתורה

נמצאים אנו בסמוך ונראה ליום הדין הגדול והנורא יום ראש השנה וביום הזה ציוה ה' יתברך לשמוע קול שופר ועל ידי זה נעורר עצמנו לחזור בתשובה ולתת אל לבנו בפשפוש ומשמוש במעשים הטובים הם או שמא ח"ו להיפך, וזה שנאמר "לשמור מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלהיך" כי התשובה באה באותה שעה שתוקעים בשופר.

למה דוקא שופר

והנה הטעם שאנו לוקחים דוקא שופר של איל ולא קרן של פרה, הוא לפי שהשופר הוא העשוי מקרני איל, ואילו הקרן היא קרן פרה, ולכך לוקחים לתקיעת שופר דוקא שופר, כדי שעל ידו יבוא זכרון עקידתו של יצחק אבינו, לפני הקב"ה וימליץ טוב, שהרי בשעת העקידה נטל אברהם איל תחת בנו לעולה. אבל קרן שהיא של פרה, לא ניטלת לתקיעה, לפי שהיא יכולה לשמש כקטיגור, שעל ידה יזכר עון העגל וכמו שאמרו בגמ' (ראש השנה כו.).

ולמה נקרא "שופר"? רצונו לומר "שפרו" מעשיכם ועורו משינתכם וכמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה פרשה כ"ט סימן ו'), דהיינו שיחרד האיש מעבירות שבידו ויתחרט ויחזור בתשובה, וכמו שנאמר (עמוס ג, ו) "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". ולכן על האדם לבכות על עונותיו בשעת הברכה, כמו שנאמר (תהלים נא, יט) לב "נשבר" ונדכה אלהים לא תבוה. גם "נשבר" רומז לתקיעת "שברים", גם "נשבר" הם אותיות "בר נש" שכל בר נש ודאי שיחרד בקול תקיעת שופר.

ובבכיה יקרע האדם את לבבו ולא את מלבושו, כמו שנאמר (יואל ב, יג) קרעו לבבכם ואל בגדיכם ראשי תיבות "בקול", [הוי אומר שהקול בא מהלב ואילו קריעת הבגד זה מעשה שאינו קשור ללב], ולפיכך רק על ידי כן יועיל לאדם שישמע קולו לשוב בתשובה, וכמו שנאמר (שמות יט, יט) והאלהים יענו "בקול".

עניין ברכת השופר

בברכת השופר יש י"ג תיבות, והם כנגד י"ג מדות של רחמים כידוע.
גם לשון הברכה על השופר היא לשמוע קול שופר שהראשי תיבות יחד עם הסופי תיבות עולים בגימט' קר"ע שט"ן
 (עם הכולל), שיקרע את השטן והמקטרגים מעליו כדי שיקבל שכר לנפשו.

גם נוסח הברכה לשמוע קול שופר הוא ראשי תיבות "שקל", העולה בגימט' "נפש", רצונו לומר שיהיה ב"שקל" הקדש,
 שיקדש עצמו מלמטה כדי שיקדשו אותו מלמעלה, ויכבוש את יצרו הרע. כמו שאמר התנא (אבות פ"ד מ"א) איזהו
 "גבור" הכובש את יצרו, "גבור" דייקא, שישבר לבו בזמן שתוקעים שברים שהם כנגד יצחק שהוא כנגד מידת ה"גבורה".

המלאכים הממונים על קולות השופר

עוד בכסא רחמים (ומקורו טהור מכת"י הנדפס במחזורים אשכנזים רבים קודם התקיעות כגון אשכז רדלהים נדפס תרל"ב)
 שהמלאך הממונה על התקיעה נקרא (פסת"ם), ושמו עם האותיות והכולל עולה בגימט' "תקיעה". והמלאך הממונה
 על "שברים" נקרא (ש"ר יהוא"ל) ובגימט' עולה "שברים". והמלאך הממונה על ה"תרועה" נקרא (שמישי"ל) העולה
 בגימט' "תרועה". והמלאך הממונה על כולם ששומע ומקבל את קול השופרות, נקרא (אנקת"ם) ועולה בגימט' "השופר",
 והוא שר ועומד לפני כסא הכבוד, ולכן "שופר" עולה בגימט' "שר הכסא", והמלאך הממונה על תפילתם וקול שופרם
 נקרא (סנדלפו"ן והדריניא"ל).

הטעם שתוקעים מאה קולות, כדי להזכיר מאה הצעקות שצעקה שרה בעקידה

ואמרו רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"א) מה הטעם שתוקעים מאה קולות, כדי להזכיר מאה הצעקות שצעקה
 שרה בעקידה. ועדיין צריך להבין למה לא תוקעים את כל הקולות יחד. גם מה מרמז העניין שיש תשר"ת ולא
 די בתקיעה או בשברים או בתרועה? אלא רמז יש בדבר כמו שהביא הרב מעשה רוקח (במדרש משניות מסכת ראש
 השנה), הנשמה מחצבה מתחת כסא הכבוד, ובתחילה נותנים אותה לאדם בלא פגם. אך על ידי היצר הרע חוטא האדם
 ופוגם את נשמתו, כמו שנאמר (קהלת ז, כ) אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. והקב"ה הצופה עתידות שברא
 את יצר הרע, ברא לו תבלין, הם התורה והתשובה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין ל:) בראתי יצר הרע בראתי לו
 תורה תבלין. ובעל התשובה הרי הוא כקטן שנולד ביום הראשון, שלא היה פגום, ובוהו ישוב להיות טהור כבתחילה.

וזה רמזו בסדר התקיעות תשר"ת, שבתחלה תוקע "תקיעה" קול פשוט בלי פגם, כמו שהיתה הנשמה בלי פגם, ואחר
 כך מרמזים לו שבעוונותיו נעשתה נשמתו "שברים", רצונו לומר שבורה ופגומה. ומהו תיקונו? "תרועה", היינו
 שיצעק צעקה גדולה ומרה וילולי יילל, ויתחרט על עונותיו ויחרד וירעד כמו "תרועה". גם תשובתו תהיה בזכות התורה
 שיש לה שבעים פנים, וגם זה מרמז במילה "תרועה" שהיא אותיות "תורה-ע", כלומר שישג בסודות התורה שהתורה
 נקראת "יין", כמו שנאמר (ישעיה נה, א) בלוא כסף ובלוא מחיר "יין" וחלב.

גם ע' עולה בגימט' "סוד" גימט' יין, ותוסיף את זה לתיבה שנשארה מבלי אות ע' שזה תורה, מכאן רמז למה שאמרו
 חז"ל (במדבר רבה יג, טו, וכן בזה"ק בראשית מ"ז ע"ב ועוד) שיש שבעים פנים לתורה.

ועל כן אם חזר בתשובה ונתחרט על עונותיו בשעת תקיעה, יהפך האדם לטהור כביום היולדו, שהרי הוא כקטן שנולד
 דמי. גם תוקעים סימן "תשר"ת" משום שהוא מלשון "תשורה" שמביאים למלך, וזה שנאמר (תהלים פט, טז) "אשרי
 העם יודעי תרועה", רצונו לומר, אשרי המכוין כוונות אלו במאה קולות.

בתקיעת השופר כל הציבור יהיו באהבה

העיקר בעת תקיעת השופר שכל הציבור יהיה באהבה ואחוה ושלום, כמו שנאמר (עובדיה א, יח) והיה בית יעקב "אש"
 ובית יוסף "להבה" ובית עשו "לקש" ודלקו בהם ואכלום. היינו שאם "בית יעקב" יהיו "אש", הוא נוטריקון
 אהבת שלום. ובית יוסף "להבה", אותיות "ההבל" היוצא מפי התוקע בשופר, ובית עשו "לקש", נוטריקון לשמוע קול
 שופר, "ודלקו בהם ואכלום", היינו שאם יש ביניהם אהבה ושלום, והם הגונים ודלקו ישראל באומות ואכלום.

אין לנו דבר יותר גדול מזכות תקיעת שופר, וכפי שראינו שביום מתן תורה היה השטן מקטרג, אמר הקב"ה למשה
 קח מיד את השופר ותקע, ויברח השטן וינוס מתוכם. וכן בכל מקום שישנה איזו צרה, אנחנו תוקעים בשופרות
 (רמב"ם תעניות רפ"א), כמו שנאמר (תהלים קיח, ה) מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה, "מן המצר" רצונו לומר, שהחזן
 אומר, אנכי תוקע מצדו הצד של השופר, "ענני במרחב יה" ואתה ה' ענני מהצד הרחב של שופר.

משל נפלא כיצד הבנים השובבים שגלו מעל שלחן אביהם, ע"י השופר מפילים את חומת הברזל ושבים אל אביהם ונאמר על כך משל נפלא: משל למלך שהיה לו בן יחיד שהיה אוהבו עד מאד, והיה מלמדו טכסיסי מלכות ודרכי מלכים והליכותיהם, ובאהבתו אותו לא היה עוזב המלך את בנו מעימו, והיה מצווה עליו לבל יתרחק מאיתו, שמא יקחוהו האויבים ויוליכוהו בשביה ויעשו בו כרצונם. והבן היה עושה כדברי אביו. לימים התעלם בן המלך מאשר ציוה עליו אביו, והלך לבדו בדרך לטייל, וירחק מאת אביו. והנה תפשו אותו האויבים, והוליכו אותו בשבי בדרך רחוקה, ועינו אותו ביסורין קשין. אבל לשלוח יד בנפשו לא העיזו מפני פחד המלך. וכעבור מספר חודשים, הרשוהו לילך בעירם אך מנעוהו מלשוב אל אביו. והמלך בראותו שבנו רחוק ממנו, ונעלמו עקבותיו, היה כועס עליו, על שלא שמע בקולו. ובן המלך היה שולח בכל יום אגרת לאביו, כדי שיזכרהו יפדהו ויצילהו מפני שחייו אינם חיים, אולם האויבים היו תופשים את האגרות ומשמידים אותם לבל יגיעו אל המלך. הנה עברו שנים וישמע הבן שיש מנהג למלך לעבור פעם בשנה בסמוך לעיר בה הוא נמצא, לכן כשהגיע אותו היום, ישב בן המלך בפרשת הדרכים שאמור לעבור בה המלך, כדי לפוגשו ולהתחנן על נפשו. אולם בשמוע האויבים זאת, עשו כישוף והעלו מחיצת ברזל בין המלך לבין בנו. בראות הבן שאבדה ממנו כל תקווה ושוב לא יוכל לפגוש את אביו, היה בוכה וצועק, ומרוב בכיה נפלה עליו תרדמה, ויחלום והנה זקן אחד עומד כנגדו ואומר לו, קום קח את האבן הטובה שיש בחיקך, שהיא סגולת מלכים, והכה בחומת הברזל שיש בינך לבין אביך, והחומה תפול תכף ומיד. וייקץ בן המלך משנתו, ויחרד חרדה גדולה, מה זה ועל מה זה, ויבא ידו בחיקו וימצא את האבן הטובה שאמר לו הזקן. וישא קולו ויבך בלב נשבר, ויכה באבן על חומת הברזל ותיפול. אז ראה המלך את בנו, והנה הוא לבוש בלויים, ובשרו דל, ודמעתו על לחיו, ויקרא בקול בכיה, אבי אבי למה עזבתני? ויכמרו רחמיו על בנו יחידו אשר אוהבו כנפשו, וימהר ויחבקהו וינשקהו ויבכו בכי רב. וישבו אל הארמון, אז סיפר הבן לאביו את כל אשר קרהו, ואשר עשו לו האויבים, והמלך נקם את נקמתו מהם.

הנמשל הוא, המלך - הוא מלך מלכי המלכים הקב"ה, הבן היחיד הם ישראל, הדא הוא דכתיב (דברים יד, א) בנים אתם לה', ונתן להם את התורה, הם טכסיסי המלך שילמדו אותם. והוראת המלך שבנו לא יפרוש ממנו, כנאמר (דברים ו, יג) את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק, וכתיב (דברים יג, ה) אחרי ה' אלהיכם תלכו וגו' ובו תדבקון. והאויבים הם אומות העולם, כמו שנאמר (בהגדה) בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם. וכשהיו עם ישראל הולכים אחרי מצוות ה', שונאיהם אינם יכולים לשלוט בהם. אולם כשפרשו ממנו, באו האויבים והחריבו את בית המקדש, והגלו אותם לחוצה לארץ. והאגרות הנשלחות בכל יום מהבן אל המלך הם התפילות, שאף בגלות בכל יום ויום מתפללים עם ישראל שמע קולנו וכו', רפאנו ה' וכו', תשכון בתוך ירושלים וכו', אולם הסטרא אחרא והקליפות והמשטינים אינם מניחים שהאגרות והתפילות יגיעו לשמי מרומים, כמו שכתוב בווהר הקדוש (ראה זוהר חדש ח"ב דף פ"ה ע"א) כל צלותא דלאו איהו בדחילו, חס ושלום לכלבא אתמסר. [תרגום, כל תפלה שאינה ביראה, חס ושלום לכלב נמסרת]. ואנו מצפים שהקב"ה בעצמו ובכבודו יבוא לקבל תפילתנו ברצון בימים הנוראים, כמו שנאמר (ישעיה נה, ו) דרשו ה' בהמצאו, דהיינו מיום ראש השנה ועד יום הכיפורים, ועל כן מתקבצים בבתי כנסיות ומתפללים, כי שם נמצא המלך כדי שישמע תפלתנו, אך השונאים [כאמור הם הסטרא אחרא] מעמידים חומת ברזל בינינו לבין אבינו שבשמים, חומה של כל המעשים הרעים. ובאה התורה הנקראת שיבה, כמו שנאמר (ויקרא יט, לב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, שהתורה היתה תתקע"ד דורות קודם הבריאה (חולין קטז.), ונתנת לנו עצה טובה, ואומרת (תהלים פא, ד) תקעו בחדש "שופר", היינו שפרו מעשיכם, ועל ידי השופר תפילו את המחיצות שביניכם לבין אביכם שבשמים, ואז נשוב אל אבינו בוראנו, אל הדביקות, "לגור" יחד עמו בארמון המלך (הובא גם בכסא רחמים, מלמד, נצבים עמ' קמ"ז).

"כִּי הַמְצֹוֹה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֹוֹךְ הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רָחֵק הוּא. לֹא בַשָּׁמַיִם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקְחֶהָ לָנוּ וְיִשְׁמַעֵנוּ אֶתְּהָ וְנִשְׁעָנָה" (ל, יא-יב)

מהי תקנת החוטא? שהאדם עצמו יעשה "רגע חושבים", ובוה יגיע לתשובה וחרטה

"כי המצוה הזאת", היא מצות התשובה שנאמרה קודם (בפסוק קודם) ושבת עד ה' אלהיך. ופירושו, מצות התשובה אינה נבצרת מהשגת האדם, וכל הזמנים ראויים לתשובה, כי לא בשמים היא וגו', וכל הפותח פתח כחודו של מחט הקב"ה פותח לו פתח כפתחו של אולם.

משל למה הדבר דומה, לתרנגול שהתפלש בעפר ונתלכלך. אם יקחהו בעל הבית וינסה לנקותו בכל מיני סוגי הנקיון, לא יצליח לעשות זאת אלא בזמן ארוך מאוד, ואילו אם רק לרגע אחד ינער התרנגול את עצמו מן העפר - הריהו

נקי מיד מהלכלוך. כך האדם, אם יבואו עליו כל האנשים המוכיחים שבעולם, וינסו לנקותו ולהסיר חטאיו מנשמתו, לא יצליחו. ומהי תקנתו, שהאדם עצמו יעשה "רגע חושבים", ובזה יגיע למסקנה של תשובה וחרטה, וכך ינקה עצמו מלכלוכי העבירות שבהן חטא. וכמו שאומרת הגמרא בברכות (דף ז). אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות... וריש לקיש אמר יותר ממאה מלקיות.

כיצד אנחנו משקרים את עצמנו, ומה נענה ביום שתדובר בנו פרשת לא בשמים היא

ושנינו בתנא דבי אליהו זוטא (ריש פרשה י"ד) שאומר אליהו הנביא, פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום, ומצאני אדם אחד שלא היה בו לא מקרא ולא משנה, והיה מתלוצץ ומלעיג בדברים, ובא כנגדי, ואמרתי לו, בני, מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום הדין, אמר לי, רבי יש לי דברים שאני משיבו, בינה ודעת לא נתנו לי מן השמים שאקרא ואשנה. ואמרתי לו בני, מה מלאכתך? ואמר לי ציד אני. ואמרתי לו בני, מי למדך ואמר לך שתביא פשתן ותארגהו מצודות ותשליכהו לים ותעלה הדגים מן הים? ואמר לי רבי, לזה נתנו לי בינה ודעת מן השמים. ואמרתי לו ומה להביא פשתן ולארוג מצודות ולהשליך לים ולהעלות דגים מן הים נתנו לך בינה ודעת מן השמים, לדברי תורה שכתוב בה (דברים ל, יד) כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיו ובלבבך לעשותו, לא נתנו לך בינה ודעה מן השמים?! מיד הרים קולו ובכה, אמרתי לו בני, אל ירע ללבך, שכל שאר באי עולם משיבין תשובה זו על אותו ענין שהם עוסקין בו, אבל מעשיהן מוכיחין עליהן. ועליהן וכל כיוצא בהן ועל העושים כמעשיהן מה אומר הכתוב עליהן (ישעיה יט, ט) ובושו עובדי פשתים וגו'.

"לא בשמים הוא" (ל, יב)

נוחם של חכמי ישראל בפסיקת ההלכה

מפסוק זה למדו חז"ל (מציעא נט): כלל יסודי בדרכי הפסיקה, שאין מקבלים הכרעה הלכתית מן השמים, בין על ידי נבואה, בין על ידי רוח הקודש או בת קול, שכן "לא בשמים היא", אלא הכרעת הדין נמסרה לחכמי ישראל בעולם הזה.

וכמו שראינו במעשה הידוע בתנורו של עכנאי (כבא מציעא נט): שזהו תנור של חרס שנטמא וחתכוהו לרצועות והניחו חול בין חוליה לחוליה וזה דומה לנחש, שנחלקו לגביו רבי אליעזר וחכמים האם לאחר שעשו את התקנה הזו יצא התנור מטומאתו או לא, רבי אליעזר אמר טהור, וחכמים אמרו טמא. באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם, ולא קיבלו הימנו, והואיל וחכמים היו הרוב, היה רבי אליעזר צריך לשמוע להם ולקבל את דעתם, אבל הוא דבק בדעתו. אמר רבי אליעזר, אם הלכה כמותי, החרוב יוכיח, נעקר החרוב ממקומו מאה אמה. חזר ואמר, אם הלכה כמותי, אמת המים תוכיח. ואמת המים חזרה לאחוריה. אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו, והחלו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע שיחזרו למקומם. לא חזרו למקומם משום כבודו של רבי אליעזר, ולא המשיכו ליפול משום כבודו של רבי יהושע. ולבסוף אמר להם אם הלכה כמותי, מן השמים יוכיחו. יצאה בת קול ואמרה, מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר, לא בשמים היא, שכבר ניתנה תורה מהר סיני, ואין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות". שאלו את אליהו הנביא, מה אמר הקב"ה באותו זמן? אמר להם חייך ואמר נצחוני בני, נצחוני בני.

אומר הגאון מוילנא (דברי אליהו ב"מ נט): "נצחוני" מלשון נצח. אם היו נכנעים מפני מופתים שעשה, שהחרוב נעקר, אמת המים חזרה לאחוריה וכותלי בית המדרש זעו, היה זה סוף התורה כולה, ומדוע? בדור ההוא היה רבי אליעזר שעשה מופתים ומולו עמדו חכמים וכולם היו גדולים בתורה, שביכולתם לעשות מופתים, אולם כיצד היו פוסקים הלכה בדור שלנו כשאין מי שיכול לעשות מופתים כאלה!?

אך הם לא נכנעו ואמרו שפסיקת הלכה אינה על ידי מופתים אלא רק בידי עמלי התורה. בזה קיבלה התורה נצח, שגם בדורותנו יש בידי מי לפסוק הלכה. הן עמלי התורה יש גם היום, ולכן רק בידם ניתן לפסוק הלכה, ורק כך פוסקים הלכה (מספר אש דת).

וכן מצינו במסכת תמורה (טז). אמר רב יהודה אמר שמואל, שלושת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה. אמרו לו ליהושע שאל, אמר להם, לא בשמים היא.

כיצד הראב"ד פסק ע"פ רוח הקודש

מתוך כך, הקשו רבים על דברי הראב"ד, שלכאורה סותרים לכלל זה, שהנה פסק הרמב"ם (פרק ח' מהלכות לולב הלכה ה'), הדס שנקטם ראשו, כשר. והראב"ד משיג על כך וכותב, אמר אברהם, כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול וכו' ומקום הניחו לי מן השמים. עד כאן לשונו.

וקשה, הן כאמור הלכה היא "לא בשמים היא", וכיצד יתכן שהראב"ד הכריע כאן את ההלכה על פי רוח הקודש?

במחלוקת שאין מכריע הלכה כבת קול

הגאון רבי חיים יוסף דוד אזולאי - החיד"א, כותב בספר "דבש לפי" (מערכת נ', אות י"ב), שאף ש"לא בשמים היא" והרמב"ן חולק על הראב"ד במה שכתב בשם רוח הקודש שהופיעה בבית מדרשו, היינו רק כמו הרמב"ן, שהוא בדעתו הרחבה הכריע מן התלמוד להיפך, אז הרשות בידו לעשות על פי התורה לפי דעתו, אבל אם אין בידינו להכריע, ועיינו רואות שנחלקו הפוסקים מערכה לקראת מערכה, אז נראה לדעתי הקצרה שיש לסמוך על הסברא של הפוסקים שהסכימו מן השמים עליה.

גם בספרו "עין זוכר" (יעיר אוון, מערכת א', אות סו), מסיק החיד"א שאפילו לדעת הרמב"ם, הפוסק כי נביא אשר יאמר שגילו לו כי סברת פלוני אמיתית, יחנק כנביא שקר. זהו רק אם חכמי הדור יכולים להכריע הלכה זו, אבל אם נפלה מחלוקת בין חכמי הדור ואין מכריע, מותר לשאול מן השמים כמי מהקדושים ההלכה, ויכול לעשות על פי מה שהראו לו מן השמים.

וראיה לדבר מכך שהלכה כבית הלל נגד בית שמאי, אף שבית שמאי היו "מחדדי טפי", ולא משום שהיו הרוב, אלא משום שיצאה בת קול (עירובין יג:) ואמרה שהלכה כבית הלל, וכיצד נפסק כבת קול אחר שנאמר לא בשמים היא? אין זאת אלא משום שהבת קול מכריעה את המחלוקת ובאופן כזה כן מקבלים הלכה מן השמים.

"מי יעלה לנו השמימה" (ל, יב)

תפילה שמזכירים בה זכות אבות ודוד, מתקבלת ברצון

כתב הרב חיד"א ז"ל בספר דבש לפי (מערכת ת' ערך תפילה) הפסוק מי יעלה לנו השמימה, עולה בגימטריא "אברהם יצחק יעקב דוד", לרמזו שכל תפילה שמזכירים בה את זכות ג' אבות, וזכות דוד המלך ע"ה, שהוא רגל ד' במרכבה, אותה תפילה עולה לשמים להתקבל ברצון.

"לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. ולא מעבר לים" (ל, יב-יג)

אף שבחטאים פגמת בשמים וגרמת צרות מעבר לים א"צ לתקן כל זאת ודי שתשוב בתשובה כאן

אומר הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל (בדרשת מהר"ח סוף ח"ב), הרמב"ן (כאן ל, יא) מפרש את הפסוקים שהם מדברים בענין מצות התשובה. ועל זה אמר הכתוב לא בשמים היא.

וביאור הפסוק כך הוא, האדם בחטאו פוגם למעלה בשמים, הורס ומחריב עולמות!! ואם כן מן הדין שלא תועיל לו התשובה, אלא אם כן יעלה לתקן שם מה שפגם. על זה אמר הכתוב "לא בשמים היא", אינך צריך לעלות לשמים כדי לתקן, אלא די כאן בעולם הזה לעשות תשובה.

ואמר עוד הכתוב, ולא מעבר לים היא, כי האדם בחטאו יכול חס ושלום להכריע את כל העולם לכף חובה, כמו שאמר חז"ל (קידושין מ:): לעולם יראה אדם עצמו ואת כל העולם כולו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה, ואם כן יכול להיות שבחטאו גרם שיהיו מעבר לים פורענויות וצרות רבות. ואם כן מן הדין שישוּב בתשובה על הצרות שגרם מעבר לים. על כך מורה כאן התורה "לא מעבר לים", אינך צריך לעשות תשובה במקום ההוא, רק די שבמקומך כאן תוכל לתקן הפגם, בחרטה ועזיבת החטא, וקבלה לעתיד.

על כן, חסד גדול התחסד הבורא עמנו, שלא דרש מאתנו תשובה על פגמי החטא הנוראים בעולמות העליונים. ולא זו בלבד, אלא גם את העונש על העוונות אינו נותן כפי הפגם שנגרם בכל העולמות, אלא כפי מעשיו וכמידת הנאתו.

ובזה פירש מהר"ם אלשיך זצ"ל בפירושו לתהלים (סב, יג) את הכתוב (שם) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. היינו שהחסד הגדול הוא שהקב"ה דן את האדם כפי המעשה! כפי השגתו הוא, ולא כפי שהפגם באמת נמשך ממעשהו למעלה.

משל נפלא ממו"ר ראש הישיבה

מורנו ורבנו ראש הישיבה רבי עזרא עטיה זצ"ל הסביר זאת במשל ליהודי עובר אורח שטעה בדרך והלך כמה ימים ביער ללא אוכל ושתיה. לבסוף הגיע לוילה גדולה, בית של אחד המיליונרים הגדולים שאפילו המלך לווה ממנו כסף, והיה מתייעץ עמו. דפק בדלתו של העשיר ואמר לו שלא אכל ולא ישן 4 ימים והוא עייף, אמר לו בעל הבית בבקשה תכנס, מצות הכנסת אורחים אין כמותה בעולם, לך תישן בחדר למעלה, אבל הזהיר אותנו, תדע היום באים לכאן המלך ושריו להתייעץ איתי, ולכן תעלה למעלה ותישן ותזהר שלא להפריע. הלך ועלה למעלה, ובאמת בלילה הגיעו המלך ושריו וישבו ודברו, והנה באותם ימים לא היו מנורות, אלא היתה לעשיר עששית גדולה מלאה קריסטלים יפים שממלאים אותם בשמן, והעששית הייתה תלויה בתקרה על ידי חבל שהיה נמצא בקומה השניה, ועשו חור בתקרה וכך הייתה תלויה. והנה לאחר שהאורח ישן שמונה שעות, קם ורצה ללבוש את מכנסיו, ראה שאין לו חגורה, וכיון שאינו יכול ללכת ללא חגורה תר כה וכה, וירא והנה חבל מונח לרגליו, והיה זה החבל מחזיק את העששית הגדולה. לקח חתיכת זכוכית וחתך את החבל, ופתאום שמע - בום! כל הנרות והשמן נפלו על המלך ושריו, והיתה לעשיר בושה גדולה. כשהלך המלך אמר הבעל הבית לאורח, מה זה עשית ומה עלה בדעתך? השיב האורח, אני מצטער, לא ידעתי שחבל זה מחזיק את העששית. אמר לו בסדר את זה אני מבין, אבל למה לקחת דבר שלא שלך? על זה תקבל עונש.

אותו הדבר הקב"ה אומר לנו, כיון שאתם לא יודעים כמה דברים אתם גורמים על ידי העוונות שלכם, בוראים משחיתים מחריבים עולמות וכו', לכן על כך לא תקבלו עונש, אבל על שידעתם שאסור לעשות עבירות ובכל זאת עשיתם, על כך תענשו. וזה שנאמר בתהלים (סב, יג), ואתה תשלם לאיש כמעשהו, ולא על התוצאה הנגרמת מזה.

"כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר" (ל, יד)

ר' יעקב אייזיק מקראקא, שחלם מספר פעמים שמתחת הגשר שבפראג ישנו אוצר גדול

מעשה בעני אחד ושמו ר' יעקב אייזיק מקראקא, שחלם מספר פעמים שמתחת הגשר שבפראג ישנו אוצר גדול. החל מקבץ ואוסף פרוטה לפרוטה למען נסיעתו לפראג, עד שעלה בידו כדי צרכי הנסיעה, וקם ונסע לשם. בהגיעו למקום מה רבתה אכזבתו בראותו שמתחת לגשר חונה מחנה צבאי גדול, והוא חשש מאוד להכנס לשם. אבל כיון שהוא רצה בכל מאודו את הממון שבאוצר, יום יום היה עובר ליד המקום, לראות מתי דרך השומרים להיות במקום, ומתי יחליפו המשמרות, אולי יעלה בידו להכנס לשם. הקצין שהיה שם, שם לב ליהודי הזקן, העטור בזקן ופאות. ומראהו החריג משך את תשומת ליבו, ולכן היה שם עליו עין. והנה בשעת הזדמנות, נגש ר' אייזיק בלאט אל מקום האוצר, אך מיד הבחין בו הקצין, תפסו וצעק עליו מה אתה עושה כאן? בלית ברירה סיפר ר' אייזיק לקצין את דבר החלום שחלם, ועל הטורח הרב שטרח לבא הלום. צחק הקצין עליו ואמר לו שוטה שבעולם כיצד אתה מאמין בחלומות, הלא גם אני חלמתי מספר פעמים כי בעיר קראקא גר ר' אייזיק יעקל'יש שמתחת לתנורו יש מטמון גדול, וכי רגלי הוליכוני מרחק גדול לקראקא?! מיד הבין היהודי כי המטמון נמצא בביתו שלו. נפטר ר' אייזיק מהקצין בשלום, ונסע לביתו חזרה, ואכן מצא מטמון גדול מתחת לתנורו בביתו והתעשר, ומאוצר זה תרם לבניית בית כנסת גדול בעירו.

"כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבְלִבְבְּךָ לַעֲשׂוֹתוֹ (ל, יא-יד)

סגולה גדולה לקיים את כל המצוות, להיות עניו באמת שאז אין היצר שולט בו, ונעשה כביכול מרכבה לשכינה כתב הקדוש הרב חיד"א זיע"א בספרו חומת אנך (סוף פרשת נצבים אות ז) אפשר לומר, כי הנה יקשה על האדם ענייני התורה והמצוות כי רבים הם, ויצר לב האדם מתגרה בו מאד, וכמה כוחו גדול. אך יש תקון גדול מאד וסגולה גדולה לקיים הכל, והוא להיות עניו באמת, ובוה אין היצר שולט בו, שאז נעשה כביכול מרכבה לשכינה, ומעלה עליו כאילו הקריב את כל הקורבנות, ואז נקל לו לעסוק בתורה ולקיים את המצוות. וכך מציינו גדולי עולם שהיו מוכתרים בכל הכתרים, והיו ענוים הרבה אברהם אבינו ע"ה, משה רבנו ע"ה, דוד המלך ע"ה, ראשי תיבות "מאד". גם "מאד" ראשי תיבות מרה אפר דם.

וזה שנאמר (כאן) "כי המצוה הזאת" היא מצות התשובה, "לא נפלאות היא ממך... כי קרוב אליך הדבר מאד" וכו', "מאד" רמז לאדם שעליו לקנות את מדת הענוה ולהזכיר לאדם שהוא בסך הכל אפר דם מרה ר"ת "מאד". גם רמז לגדולי עולם משה אברהם דוד שהם ר"ת "מאד", שעל האדם להיות עניו באמת כמותם.

ולכך ממשיך הפסוק "בפיך ובלבבך" - פיו ולבו שווין, "לעשותו" לקבל לעשות כל מצוה שתבא בידו, וזוה תכון עבודת ה' כדת מה לעשות, ואם כן "קרוב הדבר מאד" לקיים התורה ולעבוד את ה' בנקל. וממילא שצריך לקיים המצוות במחשבה, דיבור ומעשה, והוא רמז "אדם" ר"ת אמירה דעת מעשה, וזהו "בפיך" - דיבור, "ובלבבך" - מחשבה ודעת, כי החכמה הוא בלב, כמו שאמר שלמה המלך ע"ה (משלי כג, טו) בני אם חכם לבך, "לעשותו" - מעשה.

"כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (ל, יד)

פלא ראשי תיבות: פ'ה ל'ב א'יברים

הרמב"ן (ל, יא) אומר שפסוק זה קאי על מצות התשובה.

החתם סופר על התורה (פרשת נצבים כאן) הביא את מה שכתב השל"ה הק' שלושה דברים נצרכים לעשיית התשובה, א. פה - להתוודות. ב. לב - חרטה על העבר וקבלה על העתיד. ג. איברי העשיה - לעשות את המצוות ולהיזהר שלא לעשות עבירות. וזהו הכתוב בתורתנו הקדושה "בפיך ובלבבך לעשותו", "בפיך" היינו שעשיית התשובה תהיה בפה, דהיינו באמירת הווידוי, וגם "ובלבבך" היינו על ידי החרטה והקבלה לעתיד שבלב. וגם "לעשותו" היינו לעשות את מעשי המצוות כדבעי.

על פי האמור פירש החת"ס את הפיוט (הנאמר אצל האשכנזים, ביום השני של ראש השנה, בזכרונות) "עשה פלא לחיים לבל יהיו כמתים" תיבת "פלא" היא ראשי תיבות, פה לב איברים, דהיינו הבקשה כאן היא שנוכה להשתמש בשלושת כלי התשובה הנרמזים בתיבת "פלא", ואז לא נהיה "כמתים" דהיינו כהרשעים שאף בחייהם קרואים מתים. אלא נהיה כהצדיקים אשר אף במיתתם קרואים חיים. (להתעדן באהבתך).

מאמר
הכנה לראש השנה

"ויאמר ה' סלחתי כדברך" לפי ההכנה שלך כך הסליחה

צריך עכשיו הכנה לקראת יום הדין, לחזור בתשובה שלימה, לעשות הכנה גדולה בימים האלה, כי הכל לפי מה שאדם מכין את עצמו, כמו שאומר הפסוק: "ויאמר השם - סלחתי" - אבל "כדברך".

הכל תלוי בהכנה - משל נפלא

הנה כבר אנחנו מתקדמים ליום הדין הגדול אשר מלך במשפט יעמיד ארץ, אנחנו לפני ערב ראש השנה הזמן המיועד כבר מבריאת העולם לדון בו כל יצורי עולם אם כבנים אם כעבדים כולם עוברים לפניו אחד אחד אין מי שיכול להפטור מלעבור לפני הקב"ה אשר בוחן לבות וכליות, ואצלו הכל גלוי וידוע.

לכן צריך כל אדם להכין את עצמו מבעוד מועד, הקב"ה עשה אתנו חסד גדול שנתן לנו את חודש אלול שאדם יחזור בו בתשובה. נשאר לנו שבוע ימים, והשבוע הזה קובע את גורלנו לקראת השנה הבאה עלינו לטובה. אם אנחנו באים לראש השנה מוכנים זכינו זכות גדולה, לכן מעכשיו נדרז להכין את עצמנו בתשובה ומעשים טובים, כדי שיראו בשמים שאנחנו משתדלים - כל יום עושים חשבון נפש, לומדים מוסר, ומשתדלים בתורה ובמצוות ובמעשים טובים, ואז כשיגיע ראש השנה נהיה מוכנים, אבל אם לא כן, אלא האדם בא לראש השנה ומתעורר באותו יום לעשות תשובה כבר מאוחר, רבי חיים מצאנו אומר למה הדבר דומה, לשתי משרתות, האחת הייתה פקחית והשניה הייתה חסרת שכל, הפקחית כל היום הייתה עובדת משרתת את בעלת הבית, מסדרת את הבית מנקה אופה ומבשלת, כלילה כבר

הייתה עיפה, אין לה כח ורוצה לישון, אבל יודעת שמחר בבוקר מוקדם צריכה להכין ארוחת בוקר מה עושה כבר בערב מכינה את העצים, שמה אותם בתנור עושה מהם גחלים שלא יהיו לחים, כדי שבבוקר הכל יהיה מוכן מיד. אבל המשרתת השניה אמנם עבדה יפה ביום אבל כלילה הייתה עיפה לא יכולה להמשיך, העצלות גברה עליה והלכה לישון. אמרה, בבוקר נעשה עצים נעשה הכל, קמה בבוקר קצת מאוחר וממהרת להזדרז להכין, אבל העצים היו לחים הבית התמלא עשן ולא יכלה לאפות הפת, סוף דבר שפיטרו אותה מעבודתה.

כמו כן האדם צריך להיות מוכן לראש השנה. להכין את עצמו הן בתפילה הן בלימוד הן במעשים טובים, להקפיד בכל הברכות וכו', ויכין את עצמו בכל המובנים שצריך, יבקש מחילה מחברו ולא יחכה לרגע האחרון, וכן צריך לעשות פדיון נפש, כמו שאמר מהרח"ו כי מי שעושה פדיון נפש בערב ראש השנה, וחוזר לעשות שוב אח"כ בערב כיפור מובטח לו שלא ינזק כל אותה שנה. וכן לשמור שבת כי השבת הקרובה היא שבת אחרונה של השנה לכן צריך שמירת שבת בשלימות, וכן צריך להכין את פירוש התפילות של הימים הנוראים וכל יום לקרוא קצת תהלים וכל אחד יקבל עליו איזו קבלה חדשה, למשל יסדר את עצמו שלא יכעס, כמו שבראש השנה עושים סימנים טובים שיתמו אויביו ושונאיו, שירבו זכויותיו, שנהיה מלאים מצוות כרימון, והסגולה הגדולה ביותר שצריך למצוא היא, שהאדם לא יכעס, אוי ואבוי זה המזיק הכי גדול כל השנה ובפרט בראש השנה, ויצר הרע מנסה בכל כוחו להפיל את האדם בכעס. אז אם אדם מכין את עצמו לפני כן ומכין גם את אנשי ביתו, לקראת יום הדין הגדול והנורא, הבית שלו נראה אחרת.

הקב"ה סולח לאדם המתחנן לפני הקב"ה, סלח לי, כפר לי, תן לי מחילה, סליחה, וכפרה! והקב"ה עונה לפי ההכנה של האדם, "כדברך" - "ויאמר ה' סלחתי" - אבל "כדברך". לפי השיעור של הדברים שלך, כפי שהכנת את עצמך.

מיום כ"ה באלול עד ר"ה הם ימי חסד

ליל כ"ה באלול הוא יום בריאת העולם. אבל - זה היום תחילת מעשיך, הוא יום ר"ה שבו נברא אדה"ר שהוא עיקר העולם והוא שלימות הבריאה. וכתב הגר"א שהימים הראשונים מכ"ה באלול עד ר"ה הם ימי חסד, ימים שנתנם לנו השי"ת בחסד כי אע"פ שעדיין - אדם אין לעבוד את האדמה, בכל זאת העולם התקיים, וכן גם עתה בכל שנה מתעורר אותו אור גדול של החסד הגדול מאתו יתברך, ולכן ימים אלו הם ימי חסד מאת ה' יתברך.

ו**כותב** הרב יערות דבש על קדושת יום כ"ה באלול (דרוש יי לכ"ה אלול) וז"ל: היום כ"ה אלול, היום יום ראשון לבריאת העולם, ובכ"ה אלול נברא חושך, הוא יצר הרע, ואור שהוא יצר טוב, ורשעים מתרעמים על בריאת יצר הרע, כי היה להם לאבן מכשול, אבל צדיקים שמחים בו, שעל כן מקבלים שכר. וזהו (תהלים קמה, י) וחסידיך יברכו"כה הינו כ"ה אלול, תחלת הבריאה, וכל מעשה חמשה ימים עד יום הששי כלול ביום ראשון כנודע, ה' פעמים ה' הוא כ"ה והבן.

היום נאמר וחשך על פני תהום, ואמרו ברבה (בראשית רבה ג, י) ולחשך, דא מעשיהו של רשעים, ויהי אור, דא מעשיהו של צדיקים (שם ב, ז), ואיני יודע באיזה חפץ יותר, הוא דאמרו במדרש (שם ג, ב) "ויהי אור" אור שהיה כבר, הרצון, כי החשך, היינו רשעים, יהיה [אור], היינו בעל תשובה, וה' חותר חתירה ומשוה חשך לאור, ויהי אור, היינו צדיקים גמורים שלא חטאו מעולם, כאשר האריך בזה בכתבי האר"י ז"ל.

וזו השאלה איני יודע באיזה חפץ יותר, אם בבעלי תשובה או בצדיקים, כשהוא אומר ויהי אור, הרי עקרו צדיקים גמורים, והיינו כי זה שהקדוש־ברוך־הוא מסיע לרשעים לחזור בתשובה הוא ממש בריאת עולם חדש ותחית המתים, כי כאשר יחטא הוא ממש מת, ועל ידי מה [הוא מחייהם], על ידי טל תחיה, ולכך אמר בזהר לאחר סיום ברכת מחיה המתים נפק כרוזא מאן הוא גבר דאשתדל להדר רשעים בתיובתא, והיינו כי זהו ענין תחיה, וזה נעשה על ידי שהקב"ה מסתכל בצדיקים גמורים, ועל ידי שעשוע זכרם פועל זה שהחזיר בתשובה, ועל ידי צדיקים הקדוש־ברוך־הוא מרחם להשיב ולחתר חתירה לרשעים, כמו בבריאת העולם נסתכל במעשה צדיקים ובראם, כי זה גם כן כמו בריאת עולם.

ומזה תבין מה שכתב איש אלהים קדוש - מורנו הרמ"ע כי נאמר (בראשית ג, טו) ואיב"ה [אשית], רמז לו ימים המסוגלים לתשובה, א' - דראש השנה, י' - עשרת ימי תשובה, ב' - דראש השנה, ו"ה" דחק עצמו מורנו הרמ"ע בעל כרחו לפרשו, אבל הוא הדבר שכתבנו, שכוון לחמשה ימים שאין לשטן בהם שליטה, ולעמת זה ה' ימים קודם ראש השנה, מן כ"ה אלול, ימים שיש להתגבר בתשובה, כי אדם אין לעבד את האדמה.

ימי ביקור

הימים האלו הם ימים של ביקור (לשון בקורת) שהם כמה ימים לפני ר"ה. והנה בכל הקרבנות של החגים כתוב "והקרבתם עולה" ואילו בר"ה כתוב "ועשיתם עולה", ללמדך שצריך האדם להקריב את עצמו לפני השי"ת לעשות חשבון נפש ולחפש במומים שלו ולחזור בתשובה.

אימת הדין

בכ"ד אלול יום פטירת ה"חפץ חיים" ע"ה זיע"א. הוא היה אומר, האדם צריך להכין את עצמו ליום הדין ולהרגיש כמו אותו בחור שתפסו אותו במלחמת עולם הראשונה ודנו אותו להריגה, והעמידו אותו מול מכונת ירייה אבל המכונה לא פעלה משך רבע שעה, וכשראו כן פטרוהו לשלום אלא שמרוב פחדו שחשש כל רגע שמא ימות, הלבניו כל שערותיו. וכך צריך כל אחד להרגיש ביום הדין.

ובחרת בחיים

הקב"ה מבקש מעם ישראל שיעשו תשובה שנאמר "שובה ישראל עד ה' אלוקיך", ועם ישראל אומרים לו רבונו של עולם אתה תתחיל בתשובה שנאמר "שובה ה' רבבות אלפי ישראל" ולכאורה לא מובן מה הבקשה הזאת, אלא קיימא לן שליח ששלחו אותו ומת בדרך, המשלח צריך לעשות תשובה, ולכן הקב"ה שלח אותנו לעוה"ו ואנחנו תעינו בדרך וכביכול נקראים מתים, אבל ידוע שאם המשלח הזהיר את השליח ואמר לו תלך רק בדרך זו ולא בדרך אחרת המסוכנת המשלח פטור, ולכן הקב"ה אומר לעם ישראל שהם יעשו תשובה, ובוה יובן הפסוק בפר' נצבים "ובחרת בחיים", בודאי שאדם יבחר בדרך טובה דרך החיים ולא המוות, ולכן הטענה של הקב"ה שלא יתחייב כביכול תשובה כיון שהוא הודיע לנו "ובחרת בחיים" דרך של חיים דרך של תורה ויר"ש.

הרופא והסבל

בימים אלו חל פטירת החפץ חיים, והוא כתב ההבדל שיש בין בן תורה אמיתי לאחד שמבלה את ימיו בשה"י פה"י, אם נקח לעצמנו סבל - ופלוני שלומד רפואה, הסבל עובד כל יום ומקבל כסף במקום ושמת, ואילו הלומד רפואה מתייגע ימים ולילות בלי כסף משך שנים מספר וסובל חרפת רעב, אמנם לאחר כמה שנים הרופא ישב בנחת וירויח הון עתק בשנה אחת מה שהסבל הרויח כל ימיו, וזה ההבדל בין בן תורה אמיתי שמשקיע כל זמנו לתורה בעולם הזה מתייגע על התורה אבל אח"כ בעולם הבא עין לא ראתה, ואילו הסבל מסכן.

לכן צריך בימים אלו להכין את עצמו בלימודים במידות בהנהגות ובמצוות, כדי שיבא ליום הדין ויש לו חיילים ופרקטילים, ולא יגיע לר"ה ועדיין לא הכין עצמו. כמו שידוע כאשר המלך הולך למלחמה שולח חיילים להכין הדרך והולכים לפניו כדי לנצח, שאם ילך הוא קודם בלא הכנה יכול להרג, כן בר"ה אנחנו צריכים לילך מוכנים, וכמו שאמרו רבותינו מודה בקנס פטור אבל כל זה קודם שבאו עדים לדעת שמואל, אבל לאחר שבאו עדים לא שוה ההודאה, וכן בר"ה צריך להודות ולהתודות קודם יום הדין ואח"כ יבא לר"ה. ובדרך רמו דעת רב שפטור לאחר שבאו עדים, ולכן אומר וסלחת לעוונתי כי רב הוא הלכה כמותו.

השלך את שרשראות התאוה מעל נפשך, ואז תראה איך אתה יכול להגיע לתשובה שלימה ולהגביה עוף עד לשמים

עיקר בקשתנו ותחינתנו בימים הללו היא, לשוב בתשובה שלמה. ולא יאמר אדם אי אפשר, אלא אפשרי ואפשרי. כמובא במדרש עה"פ "הוציאה ממסגר נפשי": משל לאחד שנכנסה ציפור לתוך ידו וסגר עליה בכפו אמר, הרי אומרים בני האדם, שהציפור הזאת יש בכוחה לעוף למעלה, ואילו אני רואה שאיננה יכולה לזוז... אמרו לו שוטה שבעולם, פתח ירך ותראה איך היא עפה. כן האדם, כשטוען כי אינו יכול לעשות תשובה, אומרים לו שוטה שבעולם טמטמת את עצמך, סגרת את נפשך בתאוה לבך עד כי אינך יכול להתגבר... פתח את המסגר, השלך את שרשראות התאוה מעל נפשך, ואז תראה איך אתה יכול להגיע לתשובה שלימה ולהגביה עוף עד לשמים.

וע"פ זה יתבאר מה שאמרו המפרשים "כי זוכר כל הנשכחות אתה ואין שכחה לפני כסא כבודך", דלכאורה קשה אם זוכר כל הנשכחות משמע שיש שכחה, וא"כ מה פירוש מ"ש אח"כ - ואין שכחה לפני כסא כבודך. אלא כנ"ל אם האדם שוכח שהוא חטא, הקב"ה זוכר לו שחטא, ואם האדם מקיים בעצמו - וחטאתי נגדי תמיד, אז הקב"ה "שוכח" שחטא. וכן בתורה ובמצוות אם אדם זוכר ומתגאה שעשה מצוות, הקב"ה "שוכח" את המצוות שעשה, אבל אם אדם שוכח המצוות והוא עניו, אז הקב"ה זוכר לו מצוותיו.

אסור לו לאדם לסמוך על החזן או על התוקע, אלא צריך הוא בעצמו לעשות תשובה - האם בקשר לכסף שלו הוא גם סומך על החזן

"קחו עמכם דברים ושובו אל ה'", רק באופן זה הקב"ה סולח לאדם, עכשיו זה הזמן שאדם יעשה תשובה ולא יסמוך על אף אחד.

יש האומרים אני הולך להתפלל אצל הצדיק הזה - זה טוב, או אצל בית הכנסת הזאת, צריך להתפלל במקום שיש חזן טוב, תוקע טוב וכו'... אבל אסור לו לאדם לסמוך על החזן או על התוקע, אלא צריך לעשות הוא בעצמו.

האם בקשר לכסף שלו הוא גם סומך על החזן? כמו כן אין לסמוך על החזן ועל התוקע, בענין התשובה והתפילה צריך האדם שיתפלל על עצמו.

מז"ר הבן איש חי הביא את המשל הזה. פעם אחת ראה השועל את החיות שהן בצער גדול, ובוכים. אמר להם מה קרה, אמרו לו, היום הכעסנו מאד מאד את המלך האריה, ולא יודעים מה לעשות, מפחדים ממנו, מי יודע איזה עונש יתן עלינו.

אנחנו רוצים לפייס אותו, אבל לא יודעים מה לעשות, כי מפחדים אפילו לגשת אליו, אמר להם השועל - מה הבעיה בואו כולם אתי, ואני אפייס אותו, יש לי שלוש מאות משלים, משלי שועלים. אגיד לו שלש מאות משלים והוא יהיה שמח, אחר כך הכל יהיה בסדר. אמרו - זו עצה טובה והלכו אתו כולם. לפתע, באמצע הדרך - עמד. מה קרה שאלו, מה אגיד לכם שכחתי מאה, נשארו לי רק מאתיים. אמרו - טוב, גם מאתיים טוב. המשיך הלאה, ועוד פעם עמד. שאלו - מה קרה, אמר שכחתי עוד מאה, טוב. גם מאה טוב. גם בהם נפייס את המלך.

המשיך הלאה, הגיע לפתח... המלך כבר רואה את כולם, עם העורך דין השועל, והנה אומר להם העורך דין, תשמעו אני לא נכנס... למה אתה לא נכנס? תדבר! אמר... - שכחתי הכל! גם את המאה אחרונים שכחתי. אבל לקחנו אותך שליח ציבור...? סמכנו עליך אתה תגן עלינו ותפייס, ועכשיו שכחת...?

לכן, האדם אל יסמוך על אף אחד, אלא כל אחד תלוי במעשים שלו, בפיוסים שלו, כעת - בכל לילה סליחות ותחנונים לפני השם יתברך, באמת לחזור בתשובה. כמה זה תענוג שאדם באמת עבד של הקב"ה, זה דבר גדול.

דרוש לראש השנה

עיקר ר"ה להצטער על כבוד ה' - שכינה. והצורך באימת הדין.

עיקר הכל לדאוג לצער השכינה

צריך בעיקר בתפילות של ראש השנה לדאוג ולהתחנן לפני השי"ת על צער השכינה, כי השכינה נמצאת בבית האסורים, עוונותינו גרמו שהיא לא בביתה, היא בגלות נודדת ממקום למקום, וכן צריך להתחנן על החיים הרוחניים שלו שיזכה ללמוד תורה, יזכה ליר"ש למדות טובות, כמו שמביא הרש"ש במוסר לראש השנה את דברי הזוהר כי בני האדם בר"ה ויוהכ"פ "צווחין ככלבים הב הב, הב לן מזוני, הב לן בני, הב לן חיי, ולית מאן דאשגח לה לאפקא מבית אסורים דילה", השכינה צועקת ואין מי שמשגיח עליה להוציאה מבית האסורים. צריך לצעוק על גלות השכינה, וכשהשכינה תצא מהגלות יהיה טוב לכולם, כל הבעיות הפרטיות והכלליות יסתדרו, כי השכינה מקבלת שפע ומחלקת אותו לכל העולמות ולעם ישראל.

עיקר העבודה בר"ה - להמליך את הקב"ה שתשרה בנו השכינה

עיקר העבודה בר"ה, היא להמליך את הקב"ה עלינו. כי זה תיקון השכינה - המלכות, שעתה אנחנו בונים אותה מחדש ולכן עיקר התפילות צריכות להיות למען השכינה. וכמו שאומר הזוה"ק בתיקון ו', "לית מאן דאשגח לה לתבר בית אסורין דילה להקים יתה מגלותא אלא כלהו צוחין ככלבים הב הב וכו'" (אין מי שישגיח עליה, לשבר בית האסורים שלה ולהקים אותה מהגלות, אלא כולם צווחים ככלבים - תן, תן). וכמו שרמזו רבותינו בפסוק "אך אם יום או יומיים יעמוד

לא יוקם כי כספו הוא". כלומר אם אדם בא להתפלל רק יום או יומיים, דהיינו ביום כפור, ובשני ימים של ראש השנה, "לא יוקם" לא יעמוד בדין לצאת זכאי, ולמה, "כי כספו הוא" שבא להתפלל רק על זה שיהיה לו כסף. וכן נרמז בפסוק "מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם". כלומר מפני מה לא בא המשיח, כי אנשים מבקשים רק על לחמם, ולא מבקשים שהקב"ה יוציא את השכינה מהגלות.

ולכן אנחנו מבקשים שיתגלו השמים וכל הז' רקיעים - וידע כל פעול כי אתה פעלתו כי זה תפקידנו ביום הזה. וכל עיקר בקשת זכרנו לחיים היא, עבור התורה להמשיך חיים נצחיים לנשמה, ולא חלילה כסף וזהב. ואמרנו רבותינו מלך וציבור באים לדין מלך קודם, כלומר לבקש על "המלכות" - על "השכינה", ואז ממילא יבוא השפע לעם ישראל.

ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך. הכתוב מורה לנו לבחור בחיים, על דרך שאנחנו מתפללים זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים. דהיינו שאין כונתנו בבקשת החיים למענו למלא בטננו ולקבל יותר ויותר מהעוה"ז, אלא כל כונתנו היא להשאר בחיים כדי לעבוד אותך כמאמר (ישעיה כו) "לשמך ולזכרך תאות נפש", וזהו וכתבנו בספר חיים - למענך, ולא למעננו, כי לא המתים יהללו יה, וזהו ובחרת בחיים, רק תבחר בחיים לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו כי הוא חייד (אהל יעקב):

ראש השנה נקבע ליום הדין הגדול והנורא והקב"ה מביא למשפט על כל נעלם

היום הר"ת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם, כלומר ביום ר"ה הוא לידת העולם "הרת" פי' לידת כמש"כ "והלילה אמר הורה גבר" שביום זה נברא אדם הראשון והאדם נקרא עולם קטן. וכן ביום זה נתקן הפרצוף העליון הנקרא ז"א, כי ביום כ"ה באלול נברא העולם והוא יום אחד לבריאת העולם - יום ראשון בימי השבוע, עד שביום ששי נברא אדם הראשון, והוא ג"כ נקרא עולם קטן, ואדה"ר בו ביום עשה מצות ומעשים טובים ותיקן הרבה בעולמות העליונים, בו ביום חטא, בו ביום עמד בדין, ופסק דינו היה ביום הכיפורים חותם ראשון, וחותם שני ביום הושענא רבא. ואמר לו הקב"ה אתה סימן לבניך כשם שעמדת בדין ביום זה וסוף דבר קבלתי אותך בתשובה, כך אני דן את בניך מידי שנה ביום זה על מעשיהם של כל השנה כולה. אם הם חוזרים בתשובה אני מקבל את תשובתם, ואז הקריב אדה"ר קרבן לפני הקב"ה, להודות על שקבל אותו בתשובה, זה שכתוב בפסוק (תהלים סט, לב) "משור פר מקרן מפרים", כמבואר בזה"ק.

לפיכך נקבע יום ר"ה - ר"ח תשרי ליום הדין הגדול והנורא.

ולפי הסוד פי' "הרת עולם" הוא ענין התקבצות כל הדינים והגבורות הקשות ביום זה לדון את העולם, כי המלך הקדוש יושב על כסא דין, וכל הספרים נפתחים לפניו, וכל צבא השמים נצבים עליו מימינו ומשמאלו, ומביאים לפני הקב"ה מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, הללו מלמדים זכות, והללו מלמדים חובה.

וגם כל העולם כולו עליונים למעלה ותחתונים למטה זעים וחלים ומתפחדים וכל השרפים והחיות רצוא ושוב אלה מפה ואלה מפה, לשמוע בקול דברו כי ידין ה' את עמו. ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב איזו לחיים איזו לרעב איזו לשבע.

ואם כן מה יעשה אדם שהיצר הרע שולט עליו, ומכף רגל ועד ראש אין בו מתום בלי עון פצע וחכורה, וסוככים אותו מלאכי חבלה הס"מ וגונדא דיליה שעומדים להשטין עליו ולהעמידו בדין על כל זה, "למי ינוס לעזרה ומה יעשה כי יפקוד אל" כי כאשר מתעוררים עתה הקליפות והס"א שהם מקטרגים על כל בני האדם, השכינה בצער גדול כי הם באים בגבול הקדושה ומכסים בענן את האור הגדול של השכינה הקדושה, כמש"כ "בכסה ליום חגנו", שלא תאיר לעולם התחתון, וכל מה שיושפע לה רוצים ליקח, והשכינה כביכול טועמת ממרירות הדין, ה' יצילנו, וכל העולמות תלויים אז, כי על כן צריך תקון גדול להסיר הקליפות שהם העננים שעליהם רמז הנביא ירמיה (איכה ג) "סכות בענן לך מעבור תפלה" והדין מתגבר והולך עד שהכרוז הולך בכל הרקיעים לתקן כסא דין לדון את העולם.

המדבר עם המלך, יחיל וירעד מאימתו, כל שכן, אם הוא חוטא, והמלך יודע זאת

וכתב הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל המדבר עם המלך, יחיל וירעד מאימתו, כל שכן, אם צריך הוא לבקש ממנו בקשה. ומכל שכן, אם הוא חוטא, והמלך יודע זאת.

ומכל שכן, אם גנב מאוצרות המלך.

ומכל שכן, אם המלך מינהו על אוצרותיו, ומעל באמונו וגנב.

ובן בנו של קל וחומר, אם בגד ומסר האוצרות שגנב לשונאי המלך.

ומה עוד, אם על ידי כך הגביר את כח השונאים.

רק לחשוב על כך - הרי אין לנו פה להשיב, ולא מצח להרים ראש. רעדה תאחזו אותנו - והיא שתעמוד לזכותנו, שכבר השריש הגאון רבי ישראל מסלאנט זצ"ל כי חרדת הדין היא העצה לזכות בו.

יום הדין - מי יחיה ומי...

בימיו של המשגיח דשיבת מיר הגאון רבי ירוחם הלוי ליבוביץ זצ"ל אירעה תאונה קשה ברכבת, ועשרות נוסעים שהיו בתוך הקרונות נספו ונהרגו רח"ל, ואמר אז רבי ירוחם, שמלך בשר ודם הדין את אלו שחטאו לפניו, הרי הוא נותן אותם בבית האסורים כדי שלא יברחו מפניו, ואז יוכלו לשפוט אותם ולקיים בהם את גזר הדין, אבל הקב"ה אינו כן, אלא בראש השנה הרי הוא כותב את הרשעים בדין בספרי המתים, וכל אחד ממשיך להסתובב בביתו חופשי, וביום המיועד לפורענות מזדמנים כולם לפונדק אחד ולנסוע ברכבת, וכך מגיעים כולם אל מותם על ידי תאונה מחרידה.

חכמי המוסר המחישו ענין זה במשל אחר, לצייד דגים שהניח בלילה רשת גדולה עם מזון שיתפתו הדגים להיכנס לתוך המצודה שממנה לא יוכלו לצאת, והיה בבוקר משך הדייג את הרשת עם כל הדגים אשר היו בתוכו, באותה שעה בכו הדגים שניצודו ואמרו "אוי לנו שלא השכלנו לברוח מיד אחר האכילה..." אולם האמת שאין בדבריהם ממש, כי כבר בתחילת הלילה היו ניצודים ועומדים, רק הם לא הבחינו בכך, וכבר בשעה שנהנו מן הסעודה לא היו יכולים לברוח, ורק עכשיו הבחינו מה נעשה להם בתחילת הלילה כאשר התפתו לאכול מן המטעמים השונים. ולכך ממש דומים כל יצורי עולמים בראש השנה, שהרי פסק הדין נכתב ונקבע כבר בתחילת השנה, ובעיני בשר אינו רואה את התוצאה כי אם באמצע השנה, ואז הוא מתאונן שכדי להינצל מצרה פלונית היה עליו לעשות כך וכך, אך האמת שדברי הבל הם, כי היה עליו להתפלל בתחילת השנה לבטל את הגזירה, ואלמלי היה מפציר ומרבה בתפילות ותחנונים היה משנה את הפסק לטובה, על כן יתעשת כל איש לנצל את הזמן במלואו, ואז יזכה לשנה טובה ומתוקה?

אימת הדין בימי ראש השנה אצל החפץ חיים

בספר "דרכיו, נימוקיו ושיחותיו של החפץ חיים" מובא בשם רבי מרדכי דוב שראה פעם את החפץ חיים נכנס בימים הנוראים לעליית בית כנסת כדי להתבודד. עמד רבי מרדכי דוב מאחורי הדלת ושמע כיצד החפץ חיים מצויר לעצמו שנכנס לדין בפני בית דין של מעלה, ועומד לפניו והכרוז מכריז שיבואו כל זכויותיו לפניו.

וצייר כיצד הגיעו מחנות של מלאכי קודש שנבראו מהתורה שלמד עד כה, ומן המצוות ששמר בכל ימי חייו, וכן מהזכויות שזכה בהתפשט חיבוריו בתוך כלל ישראל ועל ידי כך זיכה את הרבים. כה רבות היו הזכויות עד שבעצמו התפלא על רוב מספרם.

אחר כך צייר שמכריזים וקוראים לכל חובותיו שיבואו להעיד עליו. גם מהם באו מחנות רבים, מהם כאלה שהעידו על חסרון בעשיית המצוה, האהבה והדביקות ועוד כהנה רבים. עד שהכריע הבית דין שהוא בכלל בינוני. ואז חשב לעצמו שנכנס תחת הגדר של רב חסד מטה כלפי חסד. אך מיד שמע שהשכינה שואלת מה הוא כעת, חי או נפטר, וענו לה חי הוא. ותיכף נשמע קול: "עשה תשובה על עוונותיך מאחר שאתה עדיין בחיים!" והתחיל החפץ חיים להתייפח בככי גדול.

סופו של האדם לעפר

לאחר שאכל אדם מעץ הדעת, אמר לו הקב"ה: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב" (בראשית ג, יט).

כידוע, נקצבו לאדם הראשון אלף שנות חיים בעולם הזה. מתוכם נתן שבעים שנה לדוד המלך, ניתרו לו תשע מאות ושלישים.

חטא האכילה מעץ הדעת היה בשעותיו הראשונות של האדם, וכמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה כט, א): "בשביעית נפח בו נשמה, בשמינית הכניסו לגן. בתשיעית נצטוה, בעשירית עבר. באחת עשר נדון".

אם כן, אמר ה'חפץ חיים', אדם הראשון עומד בפתח חייו הארוכים, וכבר מעכשיו הוא חי בידיעה הזו כי שעון חייו הולך ואוזל.

וכך כל אדם, הרי מהרגע שנולד ידוע כי סופו למות. אם יחיה אדם עם ידיעה זו, יפנים וירגיש את משמעותה, יש לו סכוי שיצליח במסעו בעולם המעשה. אבל, אם בדמיונו רשומות בחשבונו בבנק החיים שלא ימות לעולם, קרוב לודאי כי יכשל בתפקידו.

בחזון לארץ, היו בבתי הכנסיות 'חבורות'. חברת משניות, חברת תהלים, חברת עין יעקב, וכדומה, וכל יהודי אשר בא לעירה מצא את מקומו בחבורה שמתאימה לו ולמעמדו.

רק ל'חבורה' אחת לא מצטרפים האנשים, הלא היא 'חברת בני תמותה'.

כל אדם במשך חייו חושב כי אינו שיך לאותה חבורה. נדמה לו כי המתים בלבד הם חברי הקבוצה הזו...

אכן, סוף אדם למיתה. וככל שיחיה האדם בזכרון יום המות, יהיו ימי חייו מנוצלים ואיכותיים יותר.

לפי זה נבין פסוק מהנביא: "ויקרבו ימי דוד למות, ויצו את שלמה בנו לאמר: אנכי הלך בדרך כל הארץ, וחזקת והיית לאיש. ושמרת את משמרת ה' אלקיך ללכת בדרכיו לשמר חקתי מצותיו ומשפטיו ומצתיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם (מלכים א ב, א'ג).

ולכאורה היה לו לומר: "ויאמר לשלמה בנו: אנכי הלך בדרך כל הארץ. ויצו אתו לאמר וחזקת וכו'".

אמנם לדברינו, אין זו פתיחה בלבד, יש לה משמעות גם לעצם הצואה. ויצו את שלמה בנו - ללמדו ארחות חיים, **לאמר** - דבר זה יהא שגור על פיך, **אנכי הלך בדרך כל הארץ** - כל רגע ורגע אתה מתקדם אל סוף חיי המעשה. כשתחיה בדרך זו - 'חזקת והיית לאיש'.

ראש השנה, הוא היום הקובע, המכריע, שכל הימים האחרים ניזונים ממנו ושואבים ממנו שפעם

ראש השנה איננו רק תחילת השנה, אלא הוא הראש במלוא מובן המילה, כי אין בשנה כולה אלא מה שנגזר בראשה ביום הדין, בו הבריות יפקדו להזכירם לחיים ולמות, לאושר או לאסון, לרווחה או לצרה, לפרנסה או למחסור. ראש השנה, הוא היום הקובע, המכריע, שכל הימים האחרים ניזונים ממנו, שואבים ממנו שפעם, ומי שיצליח לזכות במאור פני הבורא יתברך, בחסדו הרב ורוחב ידו, מאושר יהיה לשנה הבאה כולה, ולשנים רבות ומאושרות.

תשר"י אותיות תשר"ק, ולכן הוא בחי' דין גבורה

והנה ר"ח תשרי שהוא ראש השנה הוא יום הדין הגדול והנורא וכידוע שסדר האותיות ב-אבג"ד שהוא אור ישר - בחי' חסד. וב-תשר"ק - אור חוזר מהסוף להתחלה, הוא בחי' גבורה, ותשר"י אותיות תשר"ק, ולכן הוא בחי' דין גבורה.

וראה כי חודש ניסן צירוף הוי"ה שבו הוא יהו"ה ב"ה, וריבועו כזה - י"ה יה"ו יהו"ה גי' ע"ב, מס' חסד. ואילו חודש תשרי צירופו והי"ה וריבועו כזה: ו, וה, והי, והיה, גי' די"ן. והכל מרומז. כי בחודש ניסן שהנהיג הקב"ה את העולם בחסד, נאמר בו - "דודי לי ואני לו", כי בניסן ריחם עלינו הקב"ה וגאל אותנו בלי התעוררות מצדנו, אלא בהנהגה של חסד עליון, ולכן נאמר קודם "דודי לי" ורק אח"כ ו"אני לו", מה שאין כן בחודש תשרי שהקב"ה יושב על כסא דין ודן את העולם כולו, עליונים ותחתונים חיים ומתים, כולם עוברים לפניו אחד אחד, לכן צריך קודם את ההתעוררות שלנו לחזור בתשובה בבחי' אני לדודי, ורק אח"כ נזכה ל-דודי לי. וז"ש "בראשי"ת ברא אלהים" בראשי"ת בא תשר"י ברא אלהים-מידת הדין.

וכידוע שחודש זה נקרא ג"כ "ירח האיתנים" כי בו נולדו אבות העולם ובתשרי נפטרו (ר"ה י' ע"ב) והאבות הם בחסד גבורה תפארת, שהם בחינת דין ורחמים, כי בחודש זה עומדת זכותם לבניהם למתק את הדינים מעליהם.

היום הרת עולם, היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם, יום הדין הגדול והנורא

והנה נודע כי צרוף ההויה של חודש תשרי-והי"ה, יוצא מס"ת ויראו אותה שרי פרעה, והוא צרוף המראה על דין, כי אם נרבע אותו [כזה: ו' והי' והי"ה] יהיה גי' 64 כמספר די"ן, המורה על יום הדין הגדול והנורא. ואילו הצירוף של חודש ניסן שהוא בחסד, צירופו-יהו"ה, ואם נרבע אותו יעלה גי' ע"ב-ב חסד, כיון שבו מתגלה החסד הגדול בעולם שהקב"ה הוציא אותנו ממצרים. והשם של חודש תשרי"י עצמו מורה על דין כי אותיותיו הן למפרע על סדר תשר"ק. וז"ש בראשית ברא אלהים, בראשית-אותיות בא' תשרי, ברא אלהים מדת הדין. ולכן דורשים מאתנו בחודש זה-אני לדודי-אתערותא דלתתא, ואח"כ רק נזכה לדודי לי, משא"כ בניסן ההנאה היא-דודי לי ואני לו הרועה בשושנים. כי גם בלא אתערותא דלתתא יש אתערותא דלעילא.

כח הדמעות

והנה הדמעות שנוריד היום ע"י תקיעת שופר והתשובה, הן הפותחות את שערי רחמים. והביאו משל על זה-בחזית המלחמה מקובל, כאשר חייל נופל מסמנים עליו סימן, אם שחור פירושו שח"ו מת, ואם "אדום" פצוע, נתאר לעצמנו שאירע מקרה וסימנו חייל בשחור והוא רק היה פצוע, באו הממונים והשליכוהו בין כל הגוויות, החייל רצה להסיר מעליו את הסימן השחור, אבל הצבע לא ירד, החליט להוריד דמעות ובדמעות ימחוק את הסימן ואז ינצל, וכך עשה וניצל, וגם אנחנו צריכים להוריד דמעה הרבה כדי שנמחוק את "הסימן השחור" של עוונותינו.

מה לא עושים להיות בריא

מו"ר ראש הישיבה הרה"ג יהודה צדקה זצוק"ל היה אומר כי בעת הצורך, אדם נוסע בשביל בריאותו גם לאמריקה, והכל בכדי להיות בריא, ואפי' אם הוא יודע שיועיל רק לזמן קצר, בכל זאת עושה מאמצים להיות בריא.

ק"ו באותה מידה צריך האדם לעשות למען בריאות נשמתו. ולכן מה התועלת בסליחות שאנחנו אומרים בימים אלו, אם איננו בודקים את עצמנו האם חל שיפור במעשינו וכדומה, הלא אם אדם הולך לרופא ורואה שאין שינוי, הרי הוא חוזר ליקח תרופה אחרת וכו' גם אנחנו צריכים לבדוק את עצמנו אם חל בנו שינוי ואם לאו צריך עוד להתחזק.

הנשמה לא עובדת - נקרא מת

שלשה ספרים נפתחים, של צדיקים - נכתבים ונחתמים מיד לחיים טובים, רשעים נכתבים ונחתמים למיתה, ובנוניים תלויים ועומדים עד יוה"כ.

רשעים נחתמים למיתה! והרי אנחנו רואים אותם חיים וקיימים? אלא ידוע שע"י החטאים פוגמים בנפש, וע"י העוונות פוגמים ברוח, וע"י הפשעים בנשמה. והרשע אפי' שיעשה תשובה וכו' יתקן רק הנפש שלו, ולכן רק הנפש חיה אבל הרוח והנשמה שהם העיקר אינם פועלים אצלו, ולכן נחשב כמת בבחי' רשעים בחייהם קרואים מתים.

עקידת יצחק היום ברחמים תזכור

הסביר הרה"ק רבי יששכר דב מבעלזא זי"ע על מה שאנו אומרים מידי יום בתפילתנו לאחר פרשת העקידה: "רבנו של עולם, כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, כן יכבשו רחמיו את כעסך מעלינו ויגולו רחמיו על מדותיך וכו'". ודקדק, מה שייך לבקש "כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם, כן יכבשו רחמיו את כעסך מעלינו", וכי אפשר לדמות מדת רחמנותו של הבורא כל עולמים למדותיו של בשר ודם? אלא ההסבר הוא: דהנה מצינו בגמרא (סנהדרין פט) ובמדרש (בראשית רבה נו. ד, תנחומא וירא כב) שבשעה שהלך אברהם אבינו אל העקידה עמד השטן לנגדו בכל מני נסיונות ותחבולות, בכדי למנועו מלקיים רצת בוראו לעקוד את יצחק בנו, כיון שראה שאינו שומע לו, אמר לו: אני רוצה לגלות לך שגונב לי הדבר וכך שמעתי מאחורי הפרגוד: "השה לעולה ואין יצחק לעולה"! כלומר, כי מה שהקב"ה אמר לך "והעלהו שם לעולה" לא היתה הכוונה לשחטו אלא רק להעלותו על המזבח, ולבסוף ישחטו את השה. ועל כך השיב אברהם אבינו, שגם אם האמת כדברך, איני מקבלה ממך, שכך עונשו של בדאי (רמאי) שאפילו כשאומר אמת אין שומעין לו.

וזוהי א"כ הכוונה בתפילתנו: 'רבנו של עולם, כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם', והיינו שלא רצה לשמוע בקול השטן, אף שאמר דברים הנראים אמת, מאחר שבאו מפי השטן, "כן יכבשו רחמיו את כעסך מעלינו", וכאשר יקטר השטן על בני ישראל בטענות שיש בהם ממש, אל תשמע דבריו כלל, שכך עונשו של בדאי, שאפילו אומר אמת אין שומעין לו.

אל תשלח ידך אל הנער

תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק (ראש השנה ט"ז ע"א). שאל הרה"ק רבי הירש מווידיסלאב זי"ע אביו של הרה"ק מפשיסחא זי"ע - לכאורה, בשביל להזכיר את העקידה, הרי היה יותר מתאים לקחת סכין, הרי זה זכר הרבה יותר חזק מן השופר?... אבל באמת יותר מטה שאנו מתכוונים להזכיר את מעשה העקידה עצמו, שאברהם הסכים להקריב את בנו ויצחק היה מוכן להיות לקרבן, אנו מכוונים בעיקר להזכיר, שהקב"ה אינו רוצה בקרבנות אדם ואת קרבנו של יצחק החליף לקרבן של איל... ולפיכך, בשעה שאנו נעמדים בראש השנה להתפלל אל השם יתברך, שלא יעניש אותנו חלילה, על חטאינו, אנו מרמזים על השופר של איל, שגם בנו ינהג כפי שנהג ביצחק אבינו - "כי לא יחפוץ במות המת".

בתיבת איפה רמוז ד' ימי הדין

נודע כי מזל תשרי "מאזניים", ששוקלים את המעשים של האדם, אם לטובה אם לרעה ח"ו, עשה מצוה אחת הכריע את המאזניים לכף זכות, וע"כ אדם צריך להיות בחדש הזה בתשובה תמידית להשתדל להוסיף כמה שיותר מצות כדי שיכריעו לו את הכף לטובה.

הקב"ה אמר לאדם הראשון בתחילת דינו "איכה", תראה באיזו מעלה היית קודם החטא שהארת את כל העולם כולו מאורך, והמלאכים היו משמשים אותך, ואחר החטא להיכן ירדת, "איכה" פי' איך וכמה הפסדת את עצמך ואת כל העולם כולו.

ורבותינו דרשו "איכה" א' של איכה הוא רמז שיום אחד בתשרי הוא תחילת דינו של אדם, זה א' דאיכה, ואחריו בעשור לחודש הוא גמר דינו והיינו י', ואח"כ כ' לחודש הוא חותם השני של יום הדין הוא הושענא רבא, וזה נעשה בשעה החמישית דיום זה והיינו ה' "דאיכה".

הכנעה וביטול להי"ת

והנה העיקר ביום ר"ה הוא הכנעה וביטול בתוך כלל ישראל, כמו השונמית שאמרה לאלישע "בתוך עמי אנכי יושבת". וזה הוא כבני מרון כבני אמרייא, כי הצאן הם ענווין, משא"כ השור. וכ"כ הגר"א על הגמ' בחגיגה י"ג, גאה שבבהמות שור, שמתגאה בקרן ונוגח בו וממית וכו', אבל מי שיש לו קרן והוא עניו כמו האיל, זו תפארתו.

עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה

חז"ל דרשו מרשית אותיות מתשרי, שכבר בר"ה דנים מה יהיה בסוף השנה, הן ברוחניות והן בגשמיות, ואפשר שלזה יש ב' ימים, וז"ש בראשית ברא אלהים אותיות - בא' תשרי, ברא אלהים שזו מידת הדין וצריך להתכונן להיות מוכן לדין. ולכן תשרי מזל מאזנים, שבחודש זה ישקלו במאזנים את מעשיו.

יום ר"ה הוא יום פקידת עקרות

ידוע שיום ר"ה הוא יום פקידת עקרות, שבו נפקדו שרה רחל וחנה וזה ר"ת שופר פקידת שרה רחל וחנה ואותיות שקודם השופר הם אותיות עקרה.

התפילות של ר"ה מעלים כל התפילות של כל השנה

בזוהר הקדוש קורא את יום ראש השנה "יומא דצלותא", ראש השנה הוא יום של תפילה, כי הקב"ה שומע לכל התפילות, ואפילו של הפחותים שבפחותים.

וזה הרמז - ספרי חיים וספרי מתים לפניך נפתחים, דהיינו אפילו התפילות המתות יכולות לחיות בראש השנה, כי כל התפילות מתעלות.

גם תפילות של אנשים שהם כמו מתים, גם תפילות של אנשים שבקושי מוציאים מלה מהפה, ראש השנה מעלה את הכל. רק שהאדם ירצה באמת לעבוד את השם.

יום ראש השנה הוא יום דין, "והאלהים עשה שייראו מלפניו" זה המלאך המוות, הוא יצר הרע, הוא השוטר... הוא התובע, ויש לו חמשה כוחות

אומר הזוהר על הפסוק "והאלהים עשה שייראו מלפניו" זה מלאך המוות "למיהוי סייפא שננא על כל עלמא" - שיש חרב חדה על כל העולם, "וכל דא בגין דידחלון מקמי קב"ה כלא" יפחדו פחד - כולם - מלפני השם יתברך.

"ודא איהו סנטירא דתבע חובי בני נשא" וזה המלאך המוות, הוא יצר הרע, הוא השוטר... הוא תובע, יש לו חמשה כוחות, ומה הם, אומר הזוהר:

א. "דתבע חובי בני נשא" - תובע עוונות, לאחר שקודם הלך ופיתה את האדם, עכשיו בא תובע אותו על העוונות שלו - עשית ככה, עשית ככה, למה שמעת לקול היצר הרע, באותו יום לא קמת מוקדם, אותו יום עשית ככה, פה שיקרת פה דברת לשון הרע.

ב. "ותבע דינא" - לא מספיק שביקש עונש, אלא תופס את הבן אדם להעניש, בכח! לא עוזב אותו, דואג שהוא יקבל את העונש שלו. תראה איזה שטן זה!

ג. "וקטיל לון" כל מי שהוא אומר להרוג אותו - הורג אותו לא עוזב אותו.

ד. "ואלקי לון" ווי! ווי! כל מיני מלקויות, עונשים וצרות.

ה. "כלא כמאן דנפיק מן דינא" הכל כמו שפסקו בדין אומר - אני המבצע. יש לו רשות לבצע את הדין. לכן יתעורר האדם ולא יישן! כי עכשיו הוא הזמן לתקן ולהנצל ממנו.

חייב להכין עורך דין חזק, ולא יישן, ולא יחכה, כי אחר כך מה נעשה

ממשיך הזוה"ק "כגוונא דהוא ממונה בית דין דלתתא דאתייהיב ליה רשו לאדכרא קמי בי דינא - פלוני עבד כך, ופלוני עבר על כך, ולמתבע עליהו דינא, ותנן רשו אתייהיב לההוא ממונה בית דין לאנעלא על בי דינא פתחא". ניתנה לו רשות לסגור את הדלת!

"עד דיגורון דינא על כל מה דאיהו תבע ולית רשו לבית דין לדחייא ליה, בגין (ישעיה סא) כי אני ה' אוהב משפט, ואיהו בעי דעלמא יתקיים בדינא" הקב"ה רוצה שהעולם יתקיים בדין!

צריך האדם לחזור בתשובה, יקח לו פינה לחשוב, יעשה חשבון נפש, יעזוב את דרכיו הרעים, יחזור בתשובה שלימה לפני אבינו שבשמים ואז יראה עולם גדול ומלאו. עכשיו זה הזמן, בזה הרגע, "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו" ויכין את עצמו באמת ובלב שלם ליום הדין הגדול והנורא. חבל שאדם יאבד את הזמן החשוב הזה, ויגיע לא מוכן ליום הדין.

כדאי שיקח אדם דף ויעשה חשבון נפש, מתי קם, מתי התפלל, מתי הגיע לבית המדרש, ואיך למד, כמה פעמים שיקר, כמה פעמים דיבר לשון הרע.

הקב"ה שיתף את מידת הרחמים בחודש תשרי בכדי לרחם ולרכך את הדין

כתב ה"אור החיים" הקדוש זי"ע: דע כי אמרו ז"ל (סוף הקדמת תיקוני זוהר), כי האותיות כשהם בדרך ישר על זה הדרך: אל"ף, ביי"ת, גימ"ל וכו' הם רומזים למדת רחמים, וכשהם למפרע על זה הדרך: תי"ו, שי"ן, רי"ש וכו' הם מורים על מידת הדין. וזה לך האות והראיה: כי חודש "תשרי" שהאותיות בו הם למפרע, תי"ו שי"ן רי"ש, הוא זמן הדין הגדול, אלא שהקב"ה מצד רחמיו שיתף אות אחת משם הרחמים, והיא "יו"ד", לרחם ולרכך את הדין.

יראת יום הדין

הגה"ק בעל החפץ חיים זי"ע תיאר את עיצומו של יום במשל: למה הדבר דומה, לילד שנתייתם מאביו. שלחה אותו אמו ללמוד בשיבה. האם עצמה נשאה בתוכה את יגונה ומרוב צער נתפלץ לבה והיא נפטרה... עתה היה הילד יחיד בעולמו, בודד, ללא קרוב וללא גואל. אולם הוא לא יודע זאת. נועצו בנייהם ראשי הישיבה: כיצד מודיעים בשורה נוראה זו, כיצד ניתן יהיה לעמוד בצער, התלבטו והתחבטו ומצאו עצה. הם תפרו לו בגד חדש, חליפה חדשה ונאה, ובכיס החליפה טמנו פתק ובו הידיעה הנוראה. כשילבש את הבגד, ישים ידו בכיס ויתודע...

באו והביאו לילד את החליפה. שמח בה הילד עד מאד, לבשה והתהדר בה. לו אך ידע מה טומן בחובו הפתק שבכיס החליפה...

אף אנו, המשיך החפץ חיים זי"ע, שמחים ועולזים בראש השנה. בתפוח בדבש, בראש הדג וברימון. חליפה נפלאה היא זו, אבל בכיסה טמון לכל אחד פתק משלו... מי יודע איזה פתק נושאים אנו בכיסנו.

ברוך מחיה המתים

פסק ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' רכה סעי' א) הרואה את חבריו לאחר י"ב חודש מברך מחיה המתים. וכתב ה"משנה ברורה" (ס"ק ג) דבר נורא: "וטעם ברכה זו, לפי שבכל שנה האדם נידון בראש השנה ויום הכיפורים אם למות אם לחיים, ואם רואהו אחר ראש השנה ויום הכיפורים זה, ואחר כך אין רואה אותו עד אחר ראש השנה ויום כיפור הבא, הרי עבר עליו דין אם למות ואם לאו. ועל כן אומר "ברוך מחיה המתים", שניצול מדין מיתה בראש השנה ויום הכיפורים".

ראש השנה קובע לכל השנה

חכמי המוסר ממשילים משל לצייד שרצה לצוד דגים, ושם רשת עם אוכל בים והדגים נכנסו ואכלו. למחרת בבוקר הוציא הדייג את הרשת והדגים נלכדו מיד. אמרו הדגים, מה עשינו? איזה שטות עשינו שנשארנו, היינו מיד אחרי האוכל צריכים לצאת!

אבל הם לא ידעו שברגע שנכנסו לאכול הם כבר נלכדו...

כן הוא הדבר, האדם בוכה באמצע השנה על דא ועל הא, אבל הוא לא יודע שכבר בראש השנה זה נקבע, מה לך לבכות ולצעוק עכשיו, היית אז צריך לצעוק ולזעוק!

מסופר על ה"חזון איש" זי"ע שישב פעם בעת לימודו, והיה זבוב מסתובב ומטרידו. אחד מתלמידיו שישב שם, ניסה לסלקו, אבל ללא הצלחה, אמר לו ה"חזון איש": מדוע אתה מנסה האם אינך מבין שזה זבוב של ראש השנה! כבר בראש עבר נפסק שיבוא הזבוב לכאן, אז מה לך לסלקו?

ראש השנה - הגלופה של כל השנה

בספר "אמרי פנחס" להוה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע (אות תפא), הובא בזה הלשון: "ראש השנה הוא הגלופה (חותמת וצורה) של כל השנה. וכמו שאדם נוהג בראש השנה - כך יתנהג עמו כל השנה, ואמר, שלכך אין אוכלין דברים כמוצים בראש השנה, בכדי שלא יצטרך לעקם פיו - ונעשה מזה גלופה על כל השנה..."

והסביר ענין ראש השנה, כמו שאדם רוצה לבנות בית - אזי הוא מצייר תחילה על הטבלא צורת הבית עם חדריו וכו', ועל דרך זה הוא הבנין. כך הוא רישומו של ראש השנה על כל השנה.

כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון

על מה שאמרו כל באי עולם עוברים לפני כבני מרון שואלת הגמרא (ר"ה י"א ע"א) "מאי כבני מרון" - הכא תרגימו כבני אמרנא (כבשים) ריש לקיש אמר כמעלות בית מרון, רב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד. וצריך להבין מה הטעם לפירושים השונים.

במהרש"א כתב כי בר"ה נפתחים שלשה ספרים כנגד ג' סוגי בני אדם, רשעים, בינוניים וצדיקים. **הרשעים** - כנגד הכבשים שהם כצאן לטבח יובל.

הבינוניים - כנגד מעלות בית מרון שסכנה גדולה יש בעליה זו, שאם האדם יטה מעט ימינה או שמאלה יפול לעמק. **והצדיקים** - כחיילות של בית דוד, שצריכים כח של צדקות למלחמה. **ובדרשות** מהר"ח מוולוז'ין זצוק"ל פירש שיש ג' חלוקות ליום הדין:

בחינה א. דין פרטי על כל מעללי איש - אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו, שנאמר "מגיד לאדם מה שיחו". וקשה, שהיה לו לכתוב מגיד לאדם שיחו, ומדוע הוסיף את המילה "מה". והענין הוא כי האדם אינו מרגיש על דיבורו שיוציא מפיו וחושב מה מעלה ומוריד דיבור קל של ליצנות או נבלות פה, ולא יודע כי בנפשו היא כי "העולמות תלויים בו", כמ"ש "ויהי האדם לנפש חיה", פי' שהוא הנפש חיה של כל העולמות, והתרגום מתרגם לרוח ממללא, ר"ל כי הוא המדבר בכל העולמות. וז"ש "מגיד לאדם מה שיחו" מהות שיחתו, ר"ל שמגלין לו את סוד הדיבור עד היכן מגיע כחו לבנות או ח"ו לקלקל בעולמות, וכמה עולמות שבר והחריב.

בחינה ב. ידוע שהעונש הוא לפי הפגם, והפגם לפי ערך רוממות נשמתו, וכל שנשמתו גבוהה יותר, מגיע הפגם יותר ויותר גבוה, כי אינו דומה מי שטינף חצר המלך למי שטינף ביתו, וכ"ש כסא המלך, וכ"ש בגדיו של מלך. נמצא, אף ששני בני אדם עושים אותו חטא אין ענשם שוה, כי זה נידון לפי ערך נשמתו, וזה לפי ערכו, זה פגם בחצר המלך, וזה פגם בבית המלך וכו'.

בחינה ג. הנה איש מאנשי המלך אשר יתעצל במלחמה ולא יעשנה בשלימות, לא יפשע אלא רק בעצמו, כי לא ימשך מזה שום נזק וקלקול לשאר אנשי החיילות. אמנם אם יפשע שר החמשים בעצלותו, או שר האלף, הרי בזה נמשך קלקול גם לחמשים וגם לאלף שנפלו במלחמה מחמתו, אבל עכ"ז לא נמשך בזה קלקול לכללות המלחמה שהיא עדיין בתקפה. אבל אם יתעצל במלחמה השר המנהיג את כל המלחמה, הרי מקלקל הוא את כל המלחמה.

וא"כ לפי הפירוש "ככבשים", הכוונה היא על הדין הפרטי שדנים את האדם, בבחי' מגיד לאדם מה שיחו. **ולמי** שאמר כמעלות בית מרון, פי' שאינו דומה מי שבתחלת העליה בבחי' חצר המלך או ביתו של המלך, למי שבראשה בבחינת כסא המלך ובגדי המלך, שנפילתו קשה מאד.

ולרב יהודה אמר שמואל שאמר חיילות של בית דוד, הם בבחי' שרי המלחמה הנ"ל.

ג' ספרים נפתחים בראש השנה, וגם יסביר סוד הכתיבה שעל ידה מחדש הקב"ה את העולם

אמר רבי יוחנן: שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים.

וצריך להבין עניין הכתיבה הזאת וכי אצל הקב"ה יש שכחה הרי כתוב, כי אין שכחה לפני כסא כבודך, אין דבר נעלם ממך וכו' וא"כ מדוע צריך לכתוב הרי גם בלא כתיבה הדברים יכולים להתבצע.

כדי להבין נקדים הקדמה שאומר מדרש רבה שהקב"ה הסתכל בתורה והיה בורא את העולם, והיא כלי אומנותו של הקב"ה וכמש"כ "בראשית" ברא אלהים, ואין "ראשית" אלא תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו.

ומבואר בזה"ק פי' יתרו שבעשרה מאמרות שבהם ברא הקב"ה את העולם בתוכם יש להם בתור נשמה את "עשרת הדברות" שהם כוללים כל התורה כולה ובהם הסתכל הקב"ה וברא את העולם, ומכיון שהקב"ה ברא את העולם ע"י אותיות התורה, בודאי שגם המשך קיום העולם הוא ע"י אותיות התורה, והם השורש והחיות של העולם, וכמו שכתב "בעל התניא" בשער היחוד והאמונה בשם הבעש"ט על הפסוק "לעולם ה' דברך נצב בשמים" שפירש שמה שאמר הקב"ה "יהי רקיע בתוך המים וכו'" כלומר האותיות הללו הן עומדות לעולם בתוך הרקיע להחיותם לעולם, כמש"כ ודבריו חיים וקיימים לעד.

ואם היו האותיות מסתלקות היה העולם חוזר לאין ממש והיו כלא היו. לפי זה יוצא שכל קיום העולם כולו שנברא בעשרה מאמרות עומד וקיים על אותן תיבות ואותיות למשל "יהי אור" "תדשא הארץ" "יקוו המים" הם המחיים והמעמידים את הבריאה כל רגע ורגע. וכל זמן שהקב"ה רוצה בכך מחייה את העולמות על ידם.

והנה כל הכח הזה לאותם תיבות ואותיות הוא רק ע"י שעם ישראל עוסקים בתורה. כמו שכתוב יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה שמים וארץ, ואמר אם מקבלים עליהם ישראל את התורה אתם קיימים ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, ולכן אי אפשר שכל אלו יעמדו אלא אך ורק בזכות ישראל שעוסקים בתורה.

והנה בזה"ק אמר שיש ששים רבוא אותיות לתורה. וכל אות היא כנגד נשמה אחת מישראל. שגם עם ישראל יש לו ששים רבוא נשמות, וכמו שדרשו רבותינו, ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה. וכל אחד יש לו אות אחת שממנה הוא יונק את כוחו ומקבל את השפע והחיות שלו.

ואם האדם חוטא ח"ו פוגם באותה אות שכנגדו ועל כן צריך לתקן הדבר ע"י חרטה שהיא אותיות "חרט". שחוזר וחורט את אותה האות בתורה וזה ענין התשובה, להחזיר את אותה האות למקומה. כי אם לא כן הס"ת לא כשר וחסרה אות אחת מן התורה. וכתוב בספרים שבשעת מתן תורה נפתחו השמים וראו ישראל את התורה כתובה באש שחורה ע"ג אש לבנה, וכל אחד הכיר שורש נשמתו ושורש נשמת חבירו באיזו אות הוא מכוון ומרומז, וכל ישראל היו למטה מכוונים ממש כנגד האותיות שנצטרפו למעלה, ומי שמכיר שהוא מאות ב' וחבירו מאות ר' וכו' התחברו ביחד.

וז"ש וכל העם רואים את הקולות שראו את אותיות התורה ואז "וירא העם וינועו ויעמדו" וידוע שכל ר"ה הקב"ה מחדש את הבריאה ע"י שמצרף את כל הששים רבוא נשמות המכוונים כנגד ששים רבוא אותיות, וכדי שהאדם יזכה להיות בין הששים רבוא הללו צריך ללמוד תורה ולקיים כל המצוות.

אבל אם ח"ו לא זכה, אז הוא פוגם באותה אות שכנגדו ואי אפשר לחדש את הבריאה, וז"ש שכל ישראל עוברין לפניו כבני מרון, כדי לבדוק כל אות ואות וכל אחד ואחד בנפרד האם הוא דבוק באותה אות שכנגדו ואם ראויה האות כדי לחדש את הבריאה.

ועתה נבין את ענין הכתיבה, צדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים טובים, כי האות שלהם שיונקים ממנה - שלימה וטובה, והקב"ה מצרף את האותיות האלו של הצדיקים כדי לחדש על ידן את הבריאה, ולכן מידה כנגד מידה גם הם נכתבים לאלתר לחיים.

והרשעים להיפך שאצלם האותיות פגומות, ולכן הם נכתבים לאלתר למיתה. **והבינוניים** תלויים ועומדים, אם יעשו תשובה יתקנו את הענין ויזכו לחזור ולהאיר בס"ת.

מספר הפסוקים שבפרשיות נצבים וילך האזינו רומזים לזמן חזרה בתשובה של צדיקים לבינוניים ולרשעים מובא בספר "אמונת עיתך" פרשיות נצבים וילך האזינו נקראים בזמן שבין ראש השנה יוה"כ וסוכות. ואמרו חז"ל (ר"ה טז:), צדיקים נחתמים לאלתר לחיים, בינוניים תלויים ועומדים עד יוה"כ, רשעים נחתמים לאלתר למיתה.

והנה מצאנו דבר פלא, פרשת "וילך" יש בה 30 פסוקים, ובפרשת נצבים 40 פסוקים, ובפרשת האזינו 52 פסוקים.

פרשת וילך 30 פסוקים כנגד 30 יום של חודש אלול שבו הצדיקים ממהרים לשוב בתשובה.
פרשת נצבים 40 פסוקים כנגד הבינוניים שעדיין תלויים ועומדים עד יוה"כ שהוא יום הארבעים מחודש אלול.
ופרשת האזינו 52 פסוקים כנגד הרשעים שזוכרים לשוב רק בהושענא רבא יום ה-52 שהוא יום מסירת הפתקים.
ואם זוכה האדם לשוב בתשובה זוכה ל"זואת הברכה". (להתעדן באהבתך).

בענין ליל ויום ראש השנה

יום ראש השנה בדברי הימים

ביום ר"ה נבראו אדם וחווה. מובא בספר כלבו (סימן סד) "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (בראשית ב, ד) ובבריאת אדם (שם א, כז) "ויברא ה' אלהים" אלהים מדת הדין.

נולדו האבות הקדושים [אברהם אבינו גם נפטר בר"ה] ולכן נקרא חודש זה בשם ירח האתנים משום שבו נולדו איתני העולם.

נפטרה שרה כיון ששמעה שלא נשחט יצחק פרחתה נשמתה.

הגמ' בר"ה (דף יא:) אומרת בר"ה נפקדו אימותינו הקדושות שרה, רחל, וכן חנה לאחר 19 שנות עקרות נפקדה בכך וקראה לו שמואל.

בר"ה הוציאו את יוסף הצדיק מבית האסורים כפי שנאמר "ויריצוהו מן הבור"

בר"ה בטלה העבודה מאבותינו במצרים, (גמ' ר"ה יא:).

לאחר 70 שנה שעם ישראל היו בגלות בבל, עלו בני 42,300 עם עזרא הסופר לא"י והגיעו לכותל המערבי בר"ה, והיה עזרא קורא בתורה ולא הבינו מה היה מתפלל וקורא והיו בוכים על שלא הבינו שפת הקודש שהיו יודעים לדבר רק ארמית, אמר להם "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם" (נחמיה ח, י) לפי שאסור לבכות ולהיות עצוב בחג. (עיין "אזור אליהו" לבעל השבט מוסר סימן כסג.) וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה.

"שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" - מהו מתוקה

נוהגים לאכול בליל ראש השנה תפוח מתוק בדבש ולומר: יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה. ולכאורה כשאומרים "שנה טובה" כבר נכלל בזה כל הטובות שבעולם, ולמה אם כן מוסיפים "ומתוקה"? אלא מבארים, ידוע שכל מה שהקדוש ברוך הוא עושה עמנו הוא טוב, כפי שאמר רבי עקיבא "כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד". אולם, מבקשים אנו מהקדוש ברוך הוא שיעשה עמנו טוב, שגם אנו נרגיש ונחוש שהוא טוב. כמבואר בספרים על הפסוק (תהילים קיח) "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו" שאמנם צריך אדם תמיד לברך לה', אפילו על הרעה, שכן גם הרעה אינה אלא חסד. אולם מבקשים אנו מהקדוש ברוך הוא "יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו" - עשה עמנו חסד כזה, שגם ישראל יאמרו שהוא חסד, חסד של ממש שהכל רואים ומשיגים אותו... וכן "הראינו ה' חסדך" שנראה את החסד. וזה מה שאנו מבקשים בליל ראש השנה: שתחדש עלינו "שנה טובה" - שהשנה תהיה טובה, אולם לא די בזה "ומתוקה" - שגם אנחנו נראה ונרגיש את המתקנות. הוסיף על זה הגרשז"א: כשרופא עושה ניתוח זה דבר טוב אבל לא מתוק, תפילתנו שיהיה שנה טובה ונרגיש את המתוקה.

כתב בעל "פניני תורה" שמנהג ישראל לאכול בראש השנה תפוח בדבש לסימן טוב, ואז לבקש מאת ה' יתברך "יהי רצון שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה". הבקשה שהשנה תהיה "טובה" אינה מספקת, שכן גם על דבר רע חייבים אנו לומר "גם זו לטובה", על כן אנו מבקשים שהשנה תהיה גם "מתוקה" שנחוש ונראה את הטובה.

גם בזמן אמירת היה"ר צריך לזכור שהוא ביום הדין

אמנם, צריך לדעת שמתקנות התפוח בדבש שבפה אינה מכרעת לאדם שתהיה לו שנה מתוקה, שנת הצלחה, ושיהיה לראש ולא לזנב. אלא יחד עם זאת יש לומר את הנוסח ה"יהי רצון" בתפילה עמוקה בחיל וברעדה, לחשוב מי יודע מה נגזר עלינו, ולא נסתפק בכל זאת אלא נשוב בתשובה יחד עם תפילות בכוונה מכל הלב. ישנו משל מהגאון

"חפץ חיים" זצ"ל הנוקב חדרי בטן. מעשה בילד אחד אשר התייתם לא עלינו מאביו. שלחה אותו אמו ללמוד בישיבה, כאשר היא עצמה נותרה לבדה עם דמעותיה ויגונה. חלף זמן, ומרוב צער נתפלץ ליבה והיא נפטרה. עתה נותר הילד יחיד בעולמו, בודד, ללא קרוב וללא גואל, אלא שהוא עצמו לא ידע כלל שאמו נפטרה, ולמד כאילו לא אירע דבר. נועצו ביניהם ראשי הישיבה כיצד מודיעים בשורה נוראה שכזו ליתום האומלל, ואיך ניתן יהיה לעמוד מול צערו הגדול? עד שמצאו עצה. הם תפרו לו בגד חדש, חליפה חדשה ונאה, ובכיס החליפה הניח פתק ובו הידיעה הנוראה. כאשר ילבש את הבגד, ישים את ידו בכיס ואז ידע הכל...

הביאו לילד את החליפה, חליפה מהודרת ונאה, והוא שמח והתהדר בה עד מאוד. אילו ידע הילד מה הוטמן בכיס חליפתו לא היה מסוגל לשמוח לרגע...

ואף אנו סיים ה"חפץ חיים" שמחים אנו ועוזים בראש השנה, בתפוח בדבש, בראש הדג וברימון. חליפה נפלאה היא זו, אבל בכיסה טמון פתק, כל אחד והפתק שלו, מי יודע איזה פתק נושאים אנו בכיסנו? בכל שנה ושנה כאשר מביטים אנו לאחור אנו כבר יודעים על הפתקים שניתנו בראש השנה הקודם. מי לשמחה לאושר ולעושר, לנחת וכל טוב, ומי לא עלינו לפתקים מן הסוג השני.

אין זה סוד שרבים מאיתנו סבלו השנה מצרות וייסורים, כמה אלמנות נוספו בשנה החולפת, כמה יתומים רכים, כמה בריאים שמחלות חדרו לגופם, כמה תאוונות דרכים ופיגועים, כמה סבל ודמעות, יגון ואנחה, הלא תדמע כל עין בזכרנו זאת.

ועתה, כאשר הגיע שוב ערב ראש השנה, ערבו של היום הקדוש שבו נשמח כולנו ולבנו ירעד בזכרנו את הפתק שיונח בכיסו של כל אחד ואחד מאיתנו. עומדים אנו ומתחננים לפני בורא עולם, אבינו שבשמים, אב אהוב, רחום וחנון זכרנו לחיים! אבינו מלכנו הן אתה אבינו ובודאי שאבא רוצה לתת, אבל אתה גם מלכנו ובודאי שרק אתה יכול גם לתת. יודעים אנו כי הכל תלוי בנו, ואנו מבטיחים להשתפר במעשינו, ולהרבות בתורה, במצוות ובמעשים טובים.

יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב

זוהי שאנחנו מבקשים שנהיה לראש ולא לזנב. ביאורו, שידוע כי בריאת האדם - מחומר וצורה, וצריך שהצורה שהיא בחי' הזכר תמשול על החומר שהיא בחי' הנקבה, ודו פרצופים נבראו, ומסתברא דזכר סגי ברישא, היינו שרצונו יתברך שהזכר שהוא הצורה ילך לפניו וינהיג את החומר להעלותו לצורה, וזו תפילתנו שנהיה לראש - שהיא הצורה ולא לזנב.

וצריך שנהיה לראש, כלומר שהרוח תוליך אותנו ולא החומר, שלא תרכב הבהמה עלינו, אלא אנחנו נרכב עליה! לא ניתן לה לשלוט עלינו.

יש שפירשו מה שאומרים בליל ר"ה שנהיה לראש ולא לזנב, שהנה מדרך בעל חי כשרוצה להביט על זנבו צריך לסבב ראשו לאחור, ועל כך אנו מבקשים שנהיה לראש - שנצל את ראש השנה כדבעי, וממילא לא נצטרך בכל השנה להביט לאחור בכאב ובצער למה לא נצלנו את ראש השנה שעבר.

לכן לא יחכה האדם עד יום ראש השנה, אלא מיד יכין את עצמו ולא יוותר על שום דבר. מעכשיו, יקום יום יום לסליחות, יבקש רחמים מאת השם, יבכה על עוונותיו, יראה למי הוא חייב כסף, עם מי הוא לא בסדר, איך הוא לא התנהג טוב, עם מי הוא לא התנהג בסדר, איך יתקן הכל, ויעשה כל מה שצריך לעשות.

מדוע טובילים את התפוח דווקא בדבש

כתב בספר "קרן לדוד" רמז נפלא, טבע הדבש שמהפך מה שנמצא בתוכו לדבש, כמו שנפסק ב"שולחן ערוך" (יו"ד סי' פד) שנבילה השרויה בדבש ונהפכה לדבש מותר לאוכלה אף על פי שהיתה תחילה נבילה. כן הוא כח התשובה. כשאדם חוזר בתשובה מאהבה נהפכים זדונותיו לזכויות, כטבע הדבש שמהפך נבילה לדבר טהור ומתוק. וכך על ידי זה יהיה בכוחנו להמתיק את הדינים ולהפכם לרחמים ונוכח לשנה טובה ומתוקה.

ראשי התיבות של תפוח

בספר "אדרת יוסף" להגה"צ רבי יוסף טויסיג מבעלעד זי"ע פירש מדוע דווקא בחרו את התפוח לטבול בדבש ולא פרי אחר? ואולי יש לומר, דהנה ידוע שהרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע היה נוהג לאכול תפוח לפני שאמר דברי תורה, והסביר זאת בדרך מליצה, שתפוח נוטריקון" תגלון פתגמין ותמרין חידושים.

אהבת השי"ת לישראל וטעם שמקדימים דין האומות לדין ישראל

ארז"ל ישראל דינם ביום ר"ה, אומות העולם בליל ר"ה. וצריך להבין מדוע מקדימים את דין האומות לדין ישראל, והלא ע"פ ההלכה מקדימים דין ת"ח לדין עם הארץ, וכיון שלישראל יש תורה, ולאומות העולם אין להם תורה, הרי הם כת"ח הקודם לע"ה וכיצד מקדימים את דין האומות. והביא הרב יוסף חיים זללה"ה בספרו "אדרת אליהו" משל למלך ששלח אחרי אנשי עיר אחת שתחת ממשלתו לבוא אצלו, שרצו להתראות עמהם ולדבר אליהם בסדר הנהגתם וכיוצא. העניים של העיר תכף לקחו כל אחד ואחד מהם חמשה או ששה ככרות לחם כדי אכילתם והלכו בלא שיירה ובלא בהמות לרכב, בלא דורון ובלא כסף וזהב וכך עמדו לפני המלך. אך העשירים נתעכבו כדי ליקח דורון למלך, כדי שלא יראו את פני המלך ריקם, וכן רצו להראות לפניו בלבוש מפואר וללכת בשיירה מפני שהם מכובדים ואי אפשר להם ללכת ברגל ומבלי להכין צידה לדרך. המלך קצף מאד על העניים שבאו לפניו כך בדרך בזיון בבגדים צואים וראו פניו ריקם, וכדי בזיון וקצף וחמתו בערה בהם, אך כשבאו העשירים ראה אותם שבאו בדרך כבוד, שמח המלך והחזיר להם כבוד, וקיבל הדורון שלהם ונתן להם מלבושי מלכות, כמ"ש "כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו".

והנמשל המלך היינו ממ"ה הקב"ה שולח לכל אנשי עולמו שיהיו מזומנים ביום דין ר"ה, כמ"ש "כל העולם עוברין לפניו כבני מרון". ואומות העולם העניים מן התורה והמצוות, מקדימין לבוא תכף ומיד בלא דורון, וכתוב "ולא יראו פני ריקם", והם ריקנים מן המצוות ועניים, כי אין עני אלא מתורה ומצוות. ולכן כבר בלילה דן הקב"ה דינם של האומות שהוא דינא קשיא, ויחר אף המלך מאד וכל ההתחלות קשות. אבל ישראל העשירים בתורה ובמצוות בתפלה ובקריאת ס"ת ופיוטים, ומזכירים עקידתו של יצחק ותוקעים בשופרות, ובליל ר"ה וביום ר"ה קוראים שתי פעמים תהלים כפ"ר מזמורים, ומבטלים בכל פעם ופעם כעס המלך ע"י ק"ן מזמורים, כע"ס גימט' ק"ן, ואח"כ - "אכפר"ה פניו במנח"ה", שעושים תשליך אחר המנחה, אפי' אם יום ראשון חל בשבת כמ"ש "ותשליך במצולות ים כל חטאתם". ומזכירים י"ג מדות הרחמים שלא יראו את פני ה' ריקם, והם מכובדים ממשפחת מלכים, כמ"ש התנא כל ישראל בני מלכים הם, כמ"ש "ואת"ם תהיו לי ממלכת כהנים", ואת"ם דייקא, בזמן שקוראים פרשת את"ם נצבים, כמ"ש "ואת"ם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם, היו"ם" דהיינו ראש השנה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה שמח לקראת ישראל שנתעכבו ובאו במצוות ובדורון דהיינו קול תקיעת שופר שממליכים אותו במלכויות זכרונות ושופרות, והחליפו שמלותם בבגדים נאים ולבנים כמו מלכים, ואפילו שהוא יום דין בטוחים ושמחים שיצא דינם לחסד ולרחמים. והקב"ה נותן להם שפע ישועה ופרנסה טובה וחיים טובים כמו שאומרים בקדיש "ויפתח לנו ה' אלהינו שערי אורה" וכו'. וכמו כן אינם ישנים ביום ר"ה עד חצות כמ"ש האר"י ז"ל, מפני ששינה חד מדרגא דמותא, אלא מאריכים בתפלה ובשופר עד קרוב לחצות היום ואח"כ סעודת יום טוב והסימנים, וביום הראשון אדרא רבא וביום השני תהלים ואדרא זוטא. אשריהם ישראל שמתקבצים כל עדה במקום אחד, ואומרים תהלים ביום ר"ה עד זמן מנחה, וכתוב "הן אל כביר ולא ימאס". ואינם מפסיקים לדבר אפילו בלשון הקודש, וכל שכן שאינם מדברים דברים בטלים, ועל זה ישמח המלך לקראת ישראל, שהם נקראים עשירים בתורה ובמצוות, וז"ש "אתם נצבים היו"ם" דייקא ולא בלילה, ומפני זה מקדימים דין אומות לדין ישראל, וז"ש "אתם נצבים היום".

אדם יכין את עצמו עכשיו, ויתרגל לא לכעוס, ובפרט בראש השנה כי ח"ו זה סימן רע לכל השנה

הכעס, קשה מאד מאד. לכן אדם יכין את עצמו, ויתרגל לא לכעוס, ובפרט בראש השנה אוי ואבוי למי שכועס בראש השנה, זה סימן רע לכל השנה. השם יצילנו, לא יכעס בשום אופן, ישתדל מאד מאד, יכין את בני ביתו כבר מעכשיו, ויבקש מהם לא להכעיס ולא לכעוס, ואפילו אם יכעיסו אותו יקבל על עצמו לא לכעוס, ואפילו בלבו לא יכעס - כלום, אלא יהיה שמח וידע כי כל דבר שקורה זה מלמעלה, ואע"פ שכל השנה צריך אדם להתנהג כך, אבל היצר הרע גדול, ולכל הפחות יקפיד בזה ביום הדין.

גם אשתו תהיה שותפה שלו, תכין הכל, תסדר הכל מראש, כי אם יבוא הבעל לביתו ויראה שלא הכינו הוא יצעק, מה זה ראש השנה! לא הכנתם, אמנם הבעל מצדו צריך לדעת, מה שעשו עשו, ומה שלא עשו לא עשו, ויהיה שמח ולא ישים לב על שום דבר.

מעשה פלא עם מו"ר חכם יהודה פתניא שלא כעס בר"ה

חכם יהודה פתניא, בעל "בית לחם יהודה" ע"ה, שהיה מקובל גדול מאד, מספר על עצמו, שפעם אחת בראש השנה הוא קיבל על עצמו שלא לכעוס, אבל ה"בעל דבר" התגרה בו ולא עזב אותו כלל. מה עשה חכם יהודה היה

לובש גלימה לבנה, לבן - יפה יפה, משי עם תרבוש כנהוג בכגוד, חזר מבית הכנסת, והיה חם מאד ולכן היו עושים את ראש השנה על הגג.

היה חוט אחד משוך על הגג, ותלויות בו מנורות, למפות עם שמן ופתילות, להאיר. באה חתולה אחת וקפצה, וכל השמן עם הנרות הכל נשפך על הגלימה הלבנה שלו. אמר, נביא גלימה אחרת של שבת, הלך החליף אותה, ועשה קידוש בשמחה גדולה.

עלתה אשתו אל הגג עם סיר האוכל ולפתע, התגלגלה מכל המדרגות, וכל הסיר עם האוכל הכל נשפך עליה, הכל הלך. כל הבית נהיה מהפיכה, כפרה....

אמר לה חכם יהודה גם זו כפרת עוונות, נהיה שמחים, לא תתרגזי, לא תתרגזי, אין דבר, לא תקפיד, עזבי, השנה מנסים אותנו מאד, מי יודע מה צריך לקרות.

הביאו את האוכל של הבורק אך שוב - באה חתולה שיחקה להם בסיר, שברה הכל, על הבגדים של הרב, על הרצפה... ואני לא כעסתי ואמר חכם יהודה, מה עשו מן השמים, כיון שהוא לא הקפיד, אותה שנה - נשרף לו כל הבית, אבל לא היתה פגיעה בשום נפש, כולם בריאים שמחים ושלמים, אם הייתי כועס אפילו רגע אחד אמר הרב, כמה נפשות היו הולכות ח"ו, מהשמים הצילו אותנו הצלה גדולה.

מעשה שהיה עם מו"ר הבא"ח בערב ר"ה ולא הקפיד

כידוע כי לבן איש חי, בכל חג היתה לו גלימה מיוחדת של אותו חג, פעם אחת בערב ר"ה כשרצה לצאת מהבית ללכת לבית הכנסת, ואחת מהנערות שעובדות, שפכה למעלה מן הגג איזה מים מלוכלכים מי שופכין, היישר על הגלימה של הרב. אמר הרב, אל תגידו לי מי זו, לא רוצה לשמוע, אני לא מקפיד ולא מעניין אותי. הלך והחליף הגלימה לאחרת, והלך.

ומזה ילמד האדם שלא להקפיד, כי היצר משחק בכל התחבולות, דברים שהאדם לא חושב - הכל יכול לבוא עליו חס ושלום, ואם אדם יכין את עצמו - ינצח בס"ד.

אם אדם זוכר את העוונות ומתוודה עליהם הקב"ה שוכח לו אותם, ואם אדם שוכח את העוונות שלו הקב"ה זוכר

מי שעכשיו זוכר את המעשים הרעים שלו, ומתחרט עליהם, הקב"ה שוכח לו אותם, אבל מי שלא איכפת לו, ואינו מתחרט, אז הקב"ה זוכר לו אותם, "כי זוכר כל הנשכחות אתה... ואין שכחה לפני כסא כבודך", וכי הקב"ה זוכר רק את הנשכחות, ואת הנגלות הוא לא זוכר. ועוד מדוע כפל הדברים והרי אם זוכר בודאי שאין שכחה.

אלא הקב"ה זוכר את מה שהאדם שוכח שעשה עוונות ולא מתוודה עליהם, כל הנשכחות של האדם ה' זוכר, אבל אם אדם זוכר ומתודה עליהם הקב"ה שוכח לו אותם, אם יש דין למטה - אין דין למעלה, אם אין דין למטה - יש דין למעלה. לכן טוב יותר שהאדם יעשה לעצמו דין למטה, יחשב את העוונות שלו, יעשה עליהם תשובה, יעשה להם תיקון ויחזור בתשובה שלימה לפני השם יתברך.

לעשרת ימי תשובה

כפי תפילתינו ותשובתינו בימים נוראים עד שמיני עצרת, כך הקב"ה בונה מחדש כל העולם

כתוב ברבינו האריז"ל (שעה"כ דרושי ר"ה) דבר"ה חוזר כל העולם לכמות שהיה בתחילת בריאת העולם, וכפי תפילתינו ותשובתינו בר"ה, עשי"ת, ויוה"כ ועד שמיני עצרת, הקב"ה בונה מחדש כל העולם, ונותן לכל אחד כלים וכוחות חדשים שעל ידם נזכה לעבוד אותו ולהתקרב אליו יותר ויותר, ולכל עבודת ה' ברוחניות וגשמיות.

כתוב בהאריז"ל (שם) דע"י התשובה שעושים בז' הימים שבין ר"ה ליו"כ, אפשר לתקן ולקבל כפרה על כל העונות שחטא כל ימיו ביום שכיוצא בו, דביום א' אפשר לתקן כל ימי א' שבחיי, וביום ב' כל ימי ב' וכו'. וכן מביא רבנו המ"ב (ס' תר"ב, א') מהיערות דבש וז"ל ז' ימים שבין ר"ה ליוה"כ הם נגד ז' ימי שבוע ובכל יום יעשה תשובה על אותו יום.. עכ"ל. ואיתא בגמ' ר"ה (ב:) "יום אחד בשנה חשוב שנה" ולכן גם אם לא זכינו לשוב עד עכשיו אין להתייאש, דעדיין הנר דולק, ואם יתחזק עכשיו כמה שאפשר יזכה לתשובה וכפרה שלימה בעושי"ת.

הנה ידוע טענת היצר ד"מה יש לנו מכל העבודה והתשובה בימים אלו, והא למעשה לא נשארים אנו עם כל זה אח"כ, ואיך זה תשובה. אמנם צריך לדעת דמבואר בהאר"ז"ל דעשי"ת (וגם הימים שבין יו"כ לשמ"ע) הם השורש לכל השנה ועל ידי תפילתנו ועבודתנו בימים אלו, אנו זוכים לבנות לעצמינו כלים וכוחות חדשים לעבוד את הקב"ה כל השנה - והרי נמצא דכפי כמה שאנו מעלים עצמינו ועובדים את הקב"ה במדרגה גבוהה יותר בימים אלו, כן יתוסף לנו כוח וחיות לעבוד את הקב"ה כל השנה - דכפי השורש ובנין הנפש בלידת השנה, כן ילך כל השנה, וא"כ בודאי שע"ז גם כל השנה יעבוד את הקב"ה ויתעלה הרבה יותר, ונמצא דבאמת התחזקותנו ועבודתנו עתה, כך נשאר לכל השנה, וממילא נחשבת עבודתנו ותשובתנו תשובה אמיתית.

ואפי' שלמעשה אין מדרגתנו ועבודתנו במשך השנה ממש כעכשיו, אין זה, אלא משום דבימים אלו הקב"ה נותן לנו מתנה מיוחדת של תוספת כח ורצון כדי להגיע אפי' למדרגות שבאמת לא שייכות לנו, כדי שנוכח לבנות שורש חזק ועליון לעבוד את הקב"ה כל השנה, ולזכות בדין. אמנם אח"כ הקב"ה לוקח מאתנו תוספת כח זו, ואז אינו דורש מאתנו אלא לעבוד אותו כל יום כפי כוחינו ומצבינו באותו יום, וכפי סגולת הזמן ההוא. והרי ברור שכל תשובתנו עכשיו היא אמיתית, דאם מתחזק עכשיו, ודאי דגם במשך השנה יעבוד להקב"ה הרבה יותר ובמדרגה יותר עליונה.

מעלת עשרת ימי תשובה

כבר נודע שימים אלו ימים חשובים מאד, עליהם נאמר (ישעיהו נה, ו) "דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב", בימים הללו השכינה יורדת לתוך עם ישראל ועם ישראל יכול לשוב אל ה' אפי' מעבירות חמורות, כמ"ש (הושע יד, ב) "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך" אפי' כשלת בעוון שזה מזיד - שובה ישראל עד ה' אלהיך.

עשרת ימי תשובה הם שורש של כל השנה כולה, ולכן צריך להתרחק מכל נדנוד עבירה, והטעם הוא כדי שלא יוכלו למצוא אצלו שום חסרון, וצריך האדם לנצל אותם במילואם לא להתבטל אפי' רגע, למה, כדי שלא יאבד את המתנות היקרות אשר נתנו לו מן השמים.

ימים אלו ימים חשובים מאד עד כדי כך שאפי' אדם פשוט ביותר יכול לפעול פעולות כמו פעולות של צדיק גדול בכל השנה כולה, ויש ראייה לזה מהרמב"ם שכותב בפ"ב מהלכות תשובה הלכה ו', תשובת יחיד מתקבלת בעשרת ימי תשובה כמו תשובה של ציבור, כל כך עשרת ימי תשובה הכח שלהם חזק, שיחיד שמתפלל זה כמו תפלת ציבור של שאר ימות השנה, וידוע תפילת ציבור זה כמו תפילה של צדיק גדול, צדיק גדול מתפלל - ציבור מתפללים, זה אותו דבר, כי צדיק גדול הוא פועל כמו שציבור מתפללים בכל השנה, עכשיו יחיד שמתפלל זה כמו תפלת ציבור, יוצא שתפלה של יחיד זה כמו תפלה של צדיק גדול.

הרב ראשית חכמה כותב, אצלי עשרת ימי תשובה הם כמו ימי חול המועד שאסורים בעשיית מלאכה, רק מלאכת דבר האבד וחיי נפש, וטעמו של הראשית חכמה הוא כדי שהאדם יהיה פנוי לעשות חשבון נפש בעבודת ה' כי בלי זה האדם לא יתבונן במעשיו, לכן צריך למעט במלאכה בימים אלה ויתבונן איך התנהג כל השנה, ויעשה חשבון נפש ותשובה ויתפלל לקב"ה ויבכה לפניו שיכפר לו על כל עוונותיו.

בימים האלו, יורד אור של תשובה גדול מן השמים ואז נטהר ונכתב לחיים טובים, כמו שכותב הרב פלא יועץ שימי עשרת ימי תשובה יש להם אור גדול, וקדושה מיוחדת, וההבדל בין ימים רגלים לעשרת ימי תשובה כהבדל האור מהחושך, והוסיף ששעה אחת בהם שווה כמה חדשים, וזה כיום חול של עשרת ימי תשובה, אבל כיום שבת תשובה עוד יותר, ויום הכיפורים זה שיא המעלה שאין כמותו בעולם, [עי"ש בפלא יועץ ערך יום כיפור שמאריך כמה מעלה של יום הכיפורים היא מעלה חשובה מאד].

איך אפשר להתנמנם

איתא במשנה יומא (פ"א מנה ו-ז), כשביקש (הכה"ג) להתנמנם, פרחי כהונה מכין באצבע צרדה, ומבואר שם שמתחילה קורין לפניו באיוב ובדברי הימים, ופירש בספר 'פני אפרים' שרמזו יש בדבר, שאומרים לו אישי כהן גדול, כיצד אפשר לישן ולהתנמנם ב'זמן בוער' כזה, וכי בדקת ב'דברי הימים' - קורות כל השנה שעברה, הידעת כמה אנשים נכנסו בשנה זו לסבול יסורים כשל איוב... אין לנו אלא להרעיש עולמות שתהא השנה הבאה שנה טובה ומנוקה לחיים טובים ולשלום.

וכמו שדרש הגאון גאב"ד פוניבו' זצ"ל כי מצינו ב'ברית בין הבתרים' (בראשית טו, יב-יג) ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם

ארבע מאות שנה'. והרואה יתמה כיצד ייתכן לראות מראות כאלו - גזירת כל הגלויות על בני ישראל 'דם ואש ותמרות עשן' ולהמשיך לישון שינה עמוקה ומתוקה [וכדאיתא בתרגום ירושלמי שישן שינה עמוקה]... אלא, בע"כ תאמר, כי כל זה חלק מהגזירה, שבתוך כל החושך והערפל ימשיכו לישון כלא היה... ולא ירעישו עולם ומלואו בתפילה ותחנונים לקרוע את רוע הגזירה.

אין זמן להתעסק במילי דעלמא כל רגע שוה עולם ומלואו

כתב בקונטרס באר הפרשה משל לאביון מהודר אשר ביתו ריק מכל, ולא היה לו בבית כי אם שקע של חשמל אחד לחבר לתוכו מכונות וכלים אשר פעולתם נעשית ע"י זרם חשמל, ולפי הצורך היה משתמש בו, אם את התנור לאפות בו לחם לימות החול וחלות ליום השבת, אם את הפרידז' (מקרר) או למכונת כביסה וכיו"ב. ביום מן הימים ערכו בבית המלכות הגרלה בין עניי העיר, ומי שיזכה בגורל יקבל לביתו למשך כמה שעות את המכונה שבה מדפיסים את שטרות הכסף. משעלה עני פלוני בגורל שלחו מיד את המכונה לביתו, הלה שידע כי כל רגע ורגע שווה לו כל הון דעלמא ניגש למלאכתו בכל מרצו וחשקו, חיבר את המכונה לזרם החשמל, ועיניו החלו נוצצות מרוב אושר ותענוג בראותו את הישטרות' מתגוללים מהמכונה חוצה לחלל ביתו, וממש לא ידע את נפשו לרוב 'שכרותו' מראיית כל כך הרבה שטרות מה שלא ראו ואבותיו במשך כל ימי חייהם גם יחד... לאחר זמן מה החלו בניו הקטנים בוכים כי רעבים הם ללחם (הדל) - כי בביתו היום עדיין לא אפו לחם בבית (מחוסר 'שקע' לחבר את התנור)... על כן הם מבקשים שיואיל נא אביהם לחבר את התנור עכ"פ לזמן קצר ביותר ויתן לחם לפי הטף... נענה האב ואמר, לכו נא ושאלו משכננו מעט לחם, כי כל רגע באלו השעות שווה אלפי אלפים, וכאשר יהיו ברשותנו אלו ה'אלפים' נבנה בית חדש עם עשרות 'שקעים', גם נוכל לקנות תחת רשותנו את כל הלחם אשר בעיר. שוב בקשו ממנו לכבס מלבושיהם המטולאים שנתלכלכו, אמר להם אביהם, חוסו נא, כי טוב לנו להמשיך לסבול מעט לילך בבגדינו אלו, העיקר שלא תשבות מכונה זו אף לא לרגע כמימריה. אף לדידן יאמר, עשי"ת 'כל רגע ורגע בימים אלו אין ערוך לחשיבותו, אין הזמן עתה להתעסק בו במילי דעלמא, וימלא כל רגע לתורה, תפילה, בקשת רחמים, צדקה וחסד.

ימים אלו גבוהים עד מאד כי הקב"ה ממציא עצמו אלינו - דרשו ה' בהמצאו... כל נחיה כאותו שוטה שלא הרגיש כי המלך נמצא בסמוך אליו... ועל ידי בקשה מעומק הלב בידנו להמשיך על עצמנו שפע גדול עד מאד ידוע שהצאר ניקולאי היה מפעם לפעם מחליף שמלותיו ולובש עצמו כאחד הכפריים, והיה מהלך בין הבריות לשמוע מה הבריות סחים ומה דעתם על הנעשה במדינה. באחד הלילות פגש בכמה אנשים היושבים בבית המזיגה, פתח שיחתו עמהם, בתוך הדברים שאלם - לו שמעתם שהמלך יושב בחברתכם, מה הייתם מבקשים מאתו, ויענו כל אחד לפי דרכו, זה אמר הייתי מבקש לקבל אחוזה גדולה, השני ביקש שדה גדולה, והשלישי ביקש סכום מעות אדיר... רק אחד מהם אמר בזלזול 'מה לכם כי תדברו גבוהה, מה לכם עוסקים בשטויות והבלים - והרי אין המלך נמצא כאן, שתקו והניחו אותי לנפשי', והם לא ידעו שהמלך מדבר עמהם. והי ממחרת, קיבל כל אחד מהם ע"י שליח מבית המלכות ככל אשר שאלה נפשו ביום האתמול, זה קיבל אחוזה, זה שדה, והשלישי קיבל את מלוא הסכום שדיבר עליו אתמול.... והרביעי קיבל מכתב חתום בידי המלך, אכן, נניח לנפשך מנוחה שלימה שאתה רוצה בה, ומאומה לא יגיע אליך מבית המלך... וכי אפשר לתאר עלי גליון את צערו הגדול שהפסיד אלפי אלפים בדבריו אלו...

בימי הרחמים אפילו ילד קטן יכול לפעול למעלה מדרך הטבע

בימי הרחמים מספר הגאון הגדול רבי יצחק טוביה ווייס שליט"א הגאב"ד ירושלים מה שהיה עימו בילדותו שהיה דר בעיירה הסמוכה לפרעשבורג (במרחק 4 ק"מ) בימי ה'מלחמה' כשנכנסו הרשעים (הגרמנים) ימ"ש לעיירתם לא ידע 'ראש הקהל' דשם מה עליו לעשות, מתוך חסרון ידיעה האם הרשעים פניהם לשלום או להיפך - כי באותם הימים לא הייתה כלל 'תקשורת' בין עיר לעיר, ולא ידעו בני עיר הקטנה מה נעשה בעיר הגדולה. מיהר ראש הקהל לשלוח את הנער 'טוביה' שיחיש פעמיו לעבר העיר הגדולה לפרעשבורג וישאל את פי ראש הקהל דשם מה עליו לעשות בזו השעה, משהגיע אמר לו ראש הקהל שישב למשלחיו כי המצב בכי רע ולרחמים מרובים הם זקוקים, והוסיף לומר לו הנה מלך אנגליה עתיד לשלוח הנה רכבת בת 1000 מקומות להציל על ידה את ילדי בני ישראל, ואף שלא אדע את מי להעדיף על פני מי, מ"מ משבאת הנה ומצאת חן בעיני אעניק לך כרטיס לנסיעה באותה רכבת, הנער מיהר לעירו מסר את השליחות לראש הקהל, משם מיהר לבית אביו ואמו שארזו במהרה את מטלטליו ונפרדו ממנו בלב כבד ובוכה, ואכן, בעזהשי"ת מצא את עצמו כעבור זמן קצר באנגליה יחד עם אלף ילדים ניצולי מלחמה...

כעבור כמה שבועות נכנס רצון בלב המלך לחזות כמו עיניו את מעשה ההצלה שנעשה על ידו - לראות 1000 ילדים הניצולים בזכותו, ושלא לומר כי הוא עתיד לבקרם ביום פלוני.

בהגיע היום המיועד העמידו את כל הילדים ברחבת העיר בשני שורות, המלך הופיע ברוב הדרו ובהתרגשות גדולה עבר במרכבתו בין שני השורות, לפתע קפץ אחד הילדים - שהיה בעל רוח ונפש, לתוככי המרכבה ברצותו לדבר עם המלך, מיד עטו עליו שומרי המלך ומשרתיו ורצו לסלקו ולהשליכו מעל המרכבה, אך המלך שראה כל זאת רצה לשמוע מה יש בפי הנער, וציווה על משרתיו להניח לו. פתח הילד בדברי שיר ושבחה על טובו של המלך שהשכיל לפעול פעולת טוב כזאת להציל נפשות רבות כל כך, אבל, הוסיף הילד - כאב לבי על שאין חסדו של המלך יכול להיות חסד וטוב בשלימות, שהרי לא מצאה נפשי מנוח כל עוד שהנני דואג וחרד יומם ולילה לגורל הורי ובני משפחתי... כאשר אינני יודע מה נעשה עמם בזה הרגע... שאל המלך את הילד למקום מגורי אביו ואמו ופטרו לשלום, ואכן, תוך שבועיים באו הנה אביו ואמו וכל משפחתו, ע"כ המעשה.

ועתה הנלמד מזה אומר הגאב"ד היא דבר נפלא ונורא. הבה נחשב, כיצד היה נראה 'מעשה' זה כשהמלך שוהה בארמונו הגדול, וכי היה ביד הנער להתקרב אל המלך מה גם לדבר עמו, והרי ממרחק מרחקים כבר עומדים שומרי המלך להרחיק כל מי שאינו 'קרוי' אל המלך... כיצד אכן היה בידי הנער לבוא אל המלך ולהתחנן לפניו - כי אז היה בהמצאו... מלך בשדה... בהמצאו, ואז יש אפילו בידי הקטן לגשת אליו ולפעול דברים למעלה מדרך טבעו של עולם.

עוד יש ללמוד מכאן, עוז ותעצומות של הנער, שהרי 999 מהנערים שהיו שם לא עשו כמותו ולא העיזו לבקש על בני משפחתם, ואילו נער זה לא איבד את שעת הכושר, ראו נא מה השיג בזכות זה... אף אנו אם נשכיל עשות כמוהו, וכאשר אנו עומדים עתה קרובים אל המלך בהיות קרוב לא נפסיד שעת הכושר הלז ונפעל גדולות ונצורות לטוב לנו.

בני תן ליבך לי

מובא בבאר הפרשה: ילדה קטנה כבת שבע נכנסה לחנות תכשיטים, ושאלה על תכשיט מסוים האם הוא אמיתי. המוכר הנהן בראשו ואישר. הילדה ביקשה לקנות אותו. והמוכר תמה: זה עולה המון כסף. יש לך לשלם? הילדה השיבה בחיוב. והוציאה את ארנקיה, מתוכו ערמה על השולחן עשרות אגורות וחצאי שקלים...

המוכר הסביר לה שמדובר בתכשיט יקר שעולה למעלה מאלף שקל ושאל עבור מי היא קונה אותו ולמה חשוב לה שהוא יהיה אמיתי. "אמא שלי נפטרה לפני חצי שנה", הסבירה לו הילדה. ואחותי הגדולה נטלה על עצמה את עול הבית. והיא מתמסרת אלי בצורה שקשה לתאר. היום מלאו לה 18 שנה ואני רוצה לקנות לה תכשיט ולשמח אותה... הילדה סיימה בתמימות את סיפורה ופנתה חסרת אונים לצאת מהחנות בהבינה שאין לה כסף לאף תכשיט אמיתי בחנות הזו, ובעצם בשום חנות אחרת...

המוכר קרא לה שתיכנס בחזרה וארו לה את התכשיט. מתנה ממנו. הוא לא עמד בתמימות הטהורה הזו. לאחר שעתיים מגיעה בחזרה בת 18 עם התכשיט ושואלת האם הוא נקנה מכאן.

המוכר השיב לחיוב. "היא שילמה?" שאלה הנערה. והמוכר הניד בראשו להן. "מאיפה היה לה כסף?" הזדעקה האחות בחשש.

"**תביני**", הסביר המוכר, "יש מי שמשלם לי בכסף. ויש מי שמשלם בסחורה שוות ערך. אחותך שילמה לי בלב שלה... **מטעים** הרב: "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך", הלוואי והיו ברשותנו עשרות אגורות וחצאי שקלים... אבל את הלב ביכולתנו לתת לבורא עולם. לרצות מכל הלב לקנות עבורו "תכשיט" אמיתי, עם הרעיון הזה נוכל לבקוע המחיצות בימים קדושים אלו.

אם אין אני לי מי לי

הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע נתן משל לאלו הימים. לעיר שפרצה בה מגיפה רעה ל"ע שרבים נחלו במחלה אשר הביאתם עד שערי מוות ל"ע, ויהי אחד מבני העיר שלקה באותה מחלה ל"ע נחפז מאד לצאת למסע אל חוצות העיר לתור אחרי רופא מומחה שירפאו מן החולי ויצילו מידי מיתה. וישאלוהו אחד מידידיו בתמיהה, מדוע תברח מן העיר. ויענהו, פונה אנכי לדרוש ברופאים אחרי שגברה סכנה לחיי. השיבו הידיד, הבט נא וראה, רבים מבני העיר חולים ומוטלים במיטותיהם ועולם כמנהגו נוהג ולמה לך להיחפז יותר מהם ולתור אחרי הרופאים. ויענהו החולה בתמהון לבב - שמא נשתבשה דעתך - מה לי להביט על שאר בני העיר השוככים על ערש דוויו. הלא חיי מונחים לפני על כף המאזניים - אם אין אני לי מי לי - רק אני את נפשי אציל.

על ידי התנהגותו של אדם באלו הימים הריהו מטה את דינו לטוב ולמוטב

אומר ה'חפץ חיים', בימים הללו הכל מתעוררים לתשובה, וגדולי ומנהיגי ישראל והמוכחים בעם מלמדים את בני ישראל שאלו ימים נוראים בהם על כל אחד ואחד לנצל כל רגע בתשובה והתקרבות לפני הבורא. והנה אם יבוא אחד ויאמר, מה לי לרדוף אחר התשובה, ראה כמה אנשים מהלכים ברחובה של עיר שאננים... אף אתה אמור לו, מה לך כי תביט על אחרים בשעה שחיים ומוות מונחים על כף מאזני המשפט, ועל ידי התנהגותו של אדם באלו הימים הריהו מטה את דינו לטוב ולמוטב.

בשם "הגה"ק ה'חפץ חיים' אמרו, מעשה בעני מסכן שהיה מהלך ומשך רגליו בצידי דרכים כשתרמילו הכבד על כתפו, עבר שם עשיר אחד במרכבתו ההדורה, נכמרו רחמיו על העני המהלך רגלי, וקרא לו לעלות על מרכבתו, וכך יוכל ליתן מנוחה לרגליו היחפות והעייפות, במשך דרכם ישב העני בפנינתו בהשקט ולא דיבר אפילו מילה אחת עם מיטיבו העשיר. ברדת העני ראוהו ידידיו וקידמוהו לשלום, אחר שאלוהו - האם דיברת איזה שיחה עם העשיר הלזה, אמר להם, לא ולא, אמרו לו - הרי זהו הקיסר יר"ה בכבודו ובעצמו, ואילו היית מתחבר ומתקשר עמו באיזה דרך ואופן הרי היו לך 'קשרים' ב'חלונות הגבוהים' והיה לך בזה טובה לכל ימי חיך... נענה ה'חפץ חיים' ואמר, מסכן זה לא ידע כי היושב לצידו הוא הקיסר המקרבו בקירבה מופלגת ומעלהו לעגלתו, אבל אנו הרי יודעים אנו את ה'סוד' שבימים אלה נמצא כביכול הקב"ה עמנו - אני לדודי ודודי לי - אל נהיה כאותו עני מסכן, הבה נתחבר בקשר אמיץ לכל יכול ויהיה 'קשר' זה לטובה לנו לכל השנה הבעל"ט.

וב'משלי הח"ח' (נא) הביא באופן אחר. במי שהיה מחויב ראשו למלך, והיו לכך הוכחות וראיות ברורות ללא כל עוררין, עד שלא היה בידי איש מבית המלוכה לעזרו זולת המלך בכבודו ובעצמו שבידו לחון כל איש כרצונו, המלך היה נוהג אחת בשנה ללבוש בגדי 'איש פשוט' ולסובב במדינה, באותה השנה כשהגיע זמן המלך לעשות כן התאכסן באכסניית ה'מחוייב' הנ"ל והמארח לא ידע מאומה מגדולת 'אורחו' הגדול, רק משיצא המלך ועזב את ביתו נודע לו על כך, מיד החל האיש למרוט שערות ראשו וכה גער בעצמו מתוך בכי ויללה - הרי רק בידי המלך לעזרני, והוא היה תחת ידי - כיצד הנחתי להזדמנות פז כזאת להשמש מתחת ידי...

אבינו אתה - רחם עלינו והושיענו

מסופר על הגאון רבי חיים שמואלביץ שהיה נוהג להתפלל במערת אבשלום. ותמוה הדבר מאוד - אנו בדרך כלל מתפללים על קברם של צדיקים שזכותם תגן עלינו, אבל איזו תועלת יש מתפילה על 'מערתו' של רשע?! הרי ידוע שאבשלום היה רשע גדול, הוא היה בנו של דוד המלך ומרד במלכות דוד. הוא ניסה לגנוב את לב העם, שיבואו להישפט אצלו ולא אצל דוד המלך ואחר יכתירוהו למלך עליהם במקום דוד. אם לא די בכך הרי שאבשלום רדף אחרי דוד להרגו! ובעצת אחיתופל גם לקח אבשלום לעצמו את פילגשי אביו לאור יום ולעיני ישראל, כחלק מהמרד שמרד בדוד המלך.

אומר רבי חיים שמואלביץ: "אני הולך להתפלל בכותל ובקבר רחל וגם במערת אבשלום. במערת אבשלום אני לא מדבר עם אבשלום, אני מדבר עם הקב"ה ומתחנן לפניו". הבן המורד הרשע, שלקח לעצמו את פילגשי אביו, שרדף אחר אביו להרגו - מת! המלחמה הסתיימה. שוב אין דוד המלך צריך להימלט על נפשו. כאשר באו לבשר את הבשורה הטובה הזאת לדוד זו הייתה תגובתו: "וירגז המלך ויעל על עליית השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום, בני בני אבשלום, מי ייתן מותי אני תחתיך, אבשלום בני בני... ותהי התשועה ביום ההוא לאבל לכל העם, כי שמע העם ביום ההוא לאמור נעצב המלך על בנו... והמלך לאט את פניו ויזעק המלך קול גדול בני אבשלום, אבשלום בני בני".

שמונה פעמים זעק דוד המלך "בני" ובכל פעם שזעק העלה את אבשלום למדור גבוה יותר, עד שהוציאהו משבעת מדורי גיהנום והביאהו לגן עדן. רבי חיים שמואלביץ התפלל אל ה' במערת אבשלום במילים הללו: "ריבוננו של עולם, כמה חטא אבשלום לדוד אביו וכמה רדפו? ומה עשה דוד המלך? - התאבל עליו, התפלל עליו וזעק: "בני אבשלום בני..." להוציאו משבעת מדורי גיהנום הנורא ולהביאו לגן עדן.

כלום אנחנו גרועים מאבשלום?! הן אנו בניך אהוביך, אף אם חטאנו ופשענו - הצל אותנו, אבא... יום הדין מתקרב, בסכנה גדולה אנחנו, אנא הצל אותנו, אבינו מלכנו...

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

הפטרות זו היא השביעית משבע הפטרות של נחמה, שמפטירין בשבע שבתות של נחמה החל משבת הראשונה שאחרי תשעה באב.

תוכן ההפטרות

עם ישראל מתנחמים ושמחים בה', כי עשה אתם חסדים גדולים. וכשם שהארץ מוציאה צמחים, אחרי שהזרעים נרקבו באדמה, כך ישראל לאחר שהושפלו בגלות יעלו לגדולה.

ה' לא ישתוק ולא תהא מנוחה לפניו, עד שיפרע בגוים שהצרו לישראל, והישועה תהא גלויה לעיני כולם. ה' יקרא לציון בשם חדש שהוא "חפציבה", וכאשר ישובו ישראל לארצם ויתישבו בה, הרי יהיה דבר זה הגון ונאה, כי הארץ מתאימה רק להם ולא לאומות העולם, כפי שבתולה מתאימה לבחור ולא לזקן, וכמו שחתן שמח על כלתו כך ישמח הי"ת בך.

הנביא פונה למתאבלים על ירושלים, שלא ינוחו ולא ישקטו וימשיכו בבכיה, עד שה' יכונן ויבנה את ירושלים, ואכן ה' נשבע בימינו שלא יעזוב את עמו, ובני נכר לא יאכלו את תבואתו כפי שעשו בעבר, אלא בני ישראל יהנו מפרי עמלם.

הנביא פונה לאומות העולם שיסללו כבישים, ויכינו דרכים בטוחות, להביא בהם את בני ישראל לארצם. כמו כן הנביא מתנבא על חורבנה של אדום שמדמה את ה' לגבור היוצא להרוג באויביו, שבגדיו מתלכלכים מדם ההרוגים, כן ה' יפרע מאדום על מה שעוללו לישראל, אך לא בגלל זכויותיהם של ישראל, אלא יעשה את זה למען שמו יתברך, שבכל צרה של ישראל הוא משתתף אתם, והוא מציל אותם בגלל אהבתו וחמלתו אליהם, ולכן עלינו להודות לו על כל הטובות שגמלנו כרוב רחמיו וכרוב חסדיו.

ישעיה פרק ס"א פסוק י' - פרק ס"ג פסוק ט'.

¹ כאשר ישראל יחזרו מהגלות יאמרו (רד"ק) [וי"א שירושלים תאמר (ת"י)] **שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בִּיהוָה** אשמח בתשועת ה' [בשמחה

גלויה] [א] ב-ה' במדת הרחמים (רד"ק) **תִּגְלַל נַפְשִׁי** כי גילה היא בלב **בְּאֱלֹהֵי** מצד שיתגלה לי שהוא אלהי המיוחד אלי

עיונים והארות

כלה קשוריה. (ילק"ש).
שׁוֹשׁ אשיש בה' - חכמינו אמרו (ברכות נד): "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה", אך במה דברים אמורים, אם הרעה נגעה רק אליו, אבל אם נגעה אל הזולת, אסור עליו לשמוח בה, אלא אדרבא - עליו להשתתף בצער. זוהי איפוא הכוונה בפסוק זה: "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בַּה'" - בזמן של "הוי"ה", היינו מידת הרחמים, כאשר ניתן לי שפע טובה אזי רשאי אני לשמוח וגם לשמוח אחרים - "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ", אבל "תגל נפשי באֱלֹהֵי", בזמן של "אֱלֹהֵי", היינו מידת הדין, כאשר נגעה אלי הרעה, אזי רשאי רק אני לשמוח, שכן "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה", אולם איני רשאי עוד לשמוח אחרים, שכן על הזולת אסור לשמוח באסוני... (מעיינה של תורה).

א. **שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בַּה'** - כתיב זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו, אין אנו יודעים במה לשמוח, אם בהיום אם בהקב"ה, בא שלמה ופירש נגילה ושמחה בך, וכן הוא אומר שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בַּה'. משל למטרונא שהלך בעלה ובנה וחתנה למדינת הים, אמרו לה באו בניך, אמרה להם ישמחו כלותי, הרי חתניך, ישמחו בנותי, כיון שאמרו לה הרי בעליך, אמר להם הא חדו שלמה. כך הנביאים אומרים לה לירושלים בניך מרחוק יבואו, והיא אומרת ישמח הר ציון, ובנותיך על צד תאמנה, היא אומרת תגלנה בנות יהודה, וכיון שאמרו לה מלכך יבא לך היא אומרת הא חדו שלמה, שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בַּה'.

בְּעֶשְׂרָה מקומות נקראו ישראל כלה, ששה על ידי שלמה, שנאמר אתי מלבנון כלה... ושלשה על ידי ישעיה, ותקשרים ככלה... והאחת על ידי ירמיה התשכח בתולה עדיה

בהשגחתו (מלבי"ם) [וי"מ באלהי - מידת הדין [ב] שריחם עלי אף בזמן שהתנהג עימי במידת הדין, ולכן כפל שוש אשיש] (רד"ק) **כִּי**
הִלְבִּישְׁנִי בְּגָדֵי-יֵשׁוּעַ [ג] התפורים כמידתי, שהישועה היתה פרטית מיוחדת לי (מלבי"ם) וב **מְעִיל צְדָקָה**
יַעֲטֵנִי עטף אותי בצדקתי **פָּחַתָּן יִכְהֵן פְּאֵר** [ד] שלובש בגדי פאר ככהן גדול (רש"י) **וְכַפְלָה תַעֲרֶה** אשר
 תתקטט (ת"י) עם **כְּלִיָּהּ** [ה] תכשיטיה (רש"י): **יֵא כִּי** ישועת ה' לישראל היא **כְּאַרְצֵן תּוֹצִיא** [ו] **צְמִחָהּ** כמו
 שלאחר שהגרגיר נרקב ונשחת יתחדש ויהיה יותר יפה מן הישן, ועוד מגרגיר אחד יצאו כמה גרגירים, כן ישראל אחר שהושפלו יעלו
 לגדולה, ויפרו וירבו ויוסיפו על מה שהיו במספר בכבוד ובגדולה, ועוד המשיל את ישראל **וְכִנְנָה** כמו הגינה **שִׁירוּעֶיהָ**
תִּצְמִיחַ בזו אחר זו, שאין הירקות צומחין כאחד אלא לפי עיטי השנה **כִּי | אֲדַנִּי יְהוָה יִצְמִיחַ** לישראל טובה אחר
 טובה **וְצְדָקָהּ** וחסד [בכח הצדקה העליונה (מלבי"ם) שהיא השכינה] **וְתִהְיֶה** והיולל [נתהלל במעשינו הטובים (מלבי"ם)] **נִגְדָר**
 לעיני (מ"ד) **כָּל-הַגּוֹיִם**:

א דבר ה' בהיות ישראל בגלות: (רד"ק) **לְמַעַן צִיּוֹן** שהחריבו אותה עד היסוד **לֹא אֶחְשָׁה** לא אשתוק מלהפרע בגוים (מ"ד)

עיונים והארות

ב. שוש אשיש בה' תגל נפשי באֵלהי - "אֵלהים" זו מדת הדין, רמז שהצדיקים מקבלים בשמחה גם היסורים. משל לאחד שהזמין במסעדה בשר ונתנו לו ירק, בודאי אינו נהנה ממאכלו, שהרי ביקש בשר ולא ירק. לא כן מי שהזמין בד משי כדי למוכרו ולהרויח ממנו פרנסתו, אולם המוכר נתן לו צמר גפן, וכאשר מכר אותו הרויח, הרי הרויח בא לו מכל מקום, ואין הבדל בעיניו, אם זה משי או צמר גפן. והנמשל, כיון שהצדיק מבקש הטובה רק בשביל להגיע אל השלימות בזה, הרי גם אם מקבל יסורים ועל ידי זה זוכה לשלימות - הרי הוא שמח. וזהו שאומרת כנסת ישראל, "שוש אשיש בה' (במדת הרחמים) ותגל נפשי (גם) באֵלהי" - במדת הדין, כמו שאמר דוד המלך (תהלים קא): "חסד ומשפט אשירה לך ה' אֵזמרה" (מעם לועז).

ג. כִּי הִלְבִּישְׁנִי בְּגָדֵי יֵשׁוּעַ - משל ליתומה שגדלה בפלטין, אומרים לה אית לך כלום, היא אומרת להם אית לי מאבא, אית לי מסבא, כך ישראל יש להם זכות מאברהם, דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה, ויש להם זכות מאבינו יצחק, כי הלבישני בגדי ישע זה יצחק אבינו, מעיל צדקה יעטני זה אבינו יעקב. כחתן יכהן פאר וגו' אתה מוצא כיון שעמדו ישראל על הר סיני היו מצמצמין עצמן ככלה, פותחין אחת וקומצין אחת (פסיקתא).

ד. כַּחַתָּן יִכְהֵן פְּאֵר - אמר רבי חנא בר חנינא מכאן לחתן שמסב בראש, שנאמר כחתן יכהן פאר מה כהן בראש אף חתן בראש (מ"ק כ"ח).

ה. וְכַפְלָה תַעֲרֶה כליה - איתא בילקוט שמעוני (ישעיה תקו): בעשרה מקומות נקראו ישראל "כלה": ששה על ידי שלמה (שיר השירים פרקים ד-ה): "אתי מלבנון כלה"; "לבבתני אחותי כלה"; "מה יפו דודיך אחותי כלה"; "נופת תטופנה שפתותיך

כלה"; "גן נעול אחותי כלה"; "באתי לגני אחותי כלה", ושלושה על ידי ישעיה (מט, יח): "ותקשרים ככלה" (סא, י); "וככלה תעדה כליה" (סה, ח); "ומשוש חתן על כלה", ואחת על ידי ירמיה (ב, לב): "התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה", וכנגדם לבש הקדוש ברוך הוא עשרה לבושים. הלבוש הראשון - לבש ביום בריאתו את העולם לבוש של הוד והדר שנאמר (תהלים קד, א): "הוד והדר לבשת". הלבוש השני היה של גאות כאשר נפרע מאנשי המבול, שנאמר (תהלים צג, א): "ה' מלך גאות לבש". הלבוש השלישי היה של עוז בעת שנתן תורה לישראל שנאמר (שם, שם): "לבש ה' עוז התאזר". הלבוש הרביעי היה של שלג - להיפרע ממלכות בבל שנאמר (דניאל ז, ט): "לבושיה כתלג חור" (לבשו כשלג לבן). הלבוש החמישי היה של נקמה - להיפרע ממלכות מדי שנאמר (ישעיה נט, יז): "וילבש מדי נקם תלבושת ויעש כמעיל קנאה" (הרי אלו שניים נקם וקנאה), הלבוש השביעי, היה של צדקה להיפרע ממלכות יוון, שנאמר (שם, שם): "וילבש צדקה כשרין וכובע ישועה בראשו" (גם כאן יש שניים - צדקה וישועה), הלבוש התשיעי - להיפרע ממלכות אדום ככתוב (ישעיה סג, ב): "מדוע אדום ללבושך". הלבוש העשירי להיפרע מגוג ומגוג הוא הדור שנאמר (שם, א): "זה הדור בלבושו".

ו. כִּי כֹאֲרָץ תּוֹצִיא צְמִיחָה וכו' - הכוונה, שאין התעוררות מלמעלה אלא אם כן יש תחילה התעוררות מלמטה, ככתוב (מלאכי ג, ז): "שובו אלי ואשובה אליכם", ונאמר (שיר השירים רבה ה, ג): "פתחו לי פתח כחודה של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של היכל". וזה כדוגמת הארץ אשר תוציא צמחה - בתחילה צריך להיות מעשה ידי אדם בחרישה ובנטיעה, ואז הקדוש ברוך הוא יוציא הצמח על ידי טל ומטר, וזהו שכתוב: "כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח, כן ה' אֵלהים יצמיח צדקה ותהלה" (אדרת אליהו).

פס

וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁקוּט לֹא תהיה מנוחה ושלום לפני (רש"י) עַד אשר יֵצֵא כְּנָנְיָהּ בגלוי כדבר המזהיר לעיני כל צְדִיקָהּ וכפל ואמר וַיִּשׁוּעַתָּהּ שֶׁאֵבִיא עֲלֶיהָ כְּלַפֵּיד אֵשׁ יִבְעַר שִׁיחֶיהָ נִרְאָה לְכֹל (מ"ד), ואף לגויים הרחוקים (רד"ק): ב וְרָאוּ כָל הַגּוֹיִם צְדִיקָךָ הַצְדָקָה וְהַחֲסֵד שֶׁאֲעֲשֶׂה לָךְ וְכָל-מַלְכִים יִכִּירוּ אֶת כְּבוֹדְךָ וְקָרָא לָךְ וַיִּקְרְאוּ לְךָ בַשֵּׁם חַדָּשׁ "חפצי בה" (רד"ק) אֲשֶׁר פִּי יִהְיֶה יִקְבְּנוּ יִגְלֶה טַעְמוֹ שֶׁל שֵׁם זֶה וַיִּפְרְשֵׁהוּ (מלבי"ם):

ג וְהִיטֵת שְׁמוּרָה בִּידוֹ כְּעֶטְרַת תְּפִאֲרֹת כַּעֲטֵרָה וְכֵתֵר מְפוֹאֵר אֲשֶׁר בְּיַד-יְהוָה (מ"ד), ואף תהיי תפארת בעיני הגוים שיתפארו בך וכפל ואמר (וצנופה) וַצְנִיפָהּ וְהִיטֵת כְּמַצְנֶפֶת מְלוּכָה בְּכַף בִּיד אֱלֹהֶיךָ שֶׁהוּא יִתְמוּךְ בְּךָ שֶׁלֹא יִפְלוּ לְעוֹלָם הָעֶטְרַת תְּפִאֲרֹת וּמַצְנֶפֶת הַמְלוּכָה מִמֶּךָ (רד"ק): ד לֹא-יֵאמָר לָךְ [עליך] יְרוּשָׁלַם עוֹד שָׂאת עֲזוּבָה מִה' וְלֹא אֶרְצֶךָ [על ארצך] שאר ארץ ישראל לֹא-יֵאמָר עוֹד שְׂמֹמָה מִיּוֹשְׁבֶיהָ כִּי לָךְ יְרוּשָׁלַם יִקְרָא חֲפְצֵי-גְבָה דְהֵינּוּ רְצוֹנֵי בַהּ, וְלֹא אֶרְצֶךָ בְּעוֹלָה מִיּוֹשְׁבֵת, וּמִפֶּרֶשׁ הַטַּעַם שִׁיקְרָא לָךְ "חפציבה" כִּי-חֲפִיץ יְהוָה בָּךְ וַיִּשׁוּב לִשְׁכּוֹן בְּךָ וְאֶרְצֶךָ תִּבְעַל תִּתַּיִשֵּׁב (רד"ק ומ"ד): ה כִּי-יִבְעַל כִּשְׁתַּחֲתֵן בְּחֹרֶר עִם בְּתוּלָה וְהָיָה בְּחִיבּוֹר אֶחָד בְּלִי פִירוֹד, כֵּן יִבְעַלְוֶךָ יִתַּיִשְׁבוּ בְךָ בְּנֵיךָ וְלֹא יִתְפַּדּוּ וּמִשׁוֹשׁ וְכִמוֹ שֶׁשֵׂמַח מֵאֹד חָתָן עַל-פְּלָה [ו] יִשֵּׁשׁ עָלֶיךָ יִשְׂמַח בְךָ (מ"ד) אֱלֹהֶיךָ: ו עַל-חֹמֹתֶיךָ [ח] יְרוּשָׁלַם עַל חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם הַהֲרוּסוֹת הַפְּקֻדָּתִי מִנִּיתִי שְׂמֵרִים מֵלֹאכִים הַמְזִכְרִים אֶת ה' עַל חוֹרְבַנָּהּ לְבִנּוּתָהּ (רש"י) וַיִּמַּעַם שֶׁהֵם אֲבֵלֵי צִיּוֹן הַמֵּתֵאֱבָלִים וּמִצְפִּים לְבִנְיָהּ כָּל-הַיּוֹם וְכָל-הַלַּיְלָה תִּמְדֵּךָ לֹא יִחָשׂוּ לֹא יִשְׁתַּקּוּ מִלְּבַכּוֹת וּמִלְּהִתְאָבֵל שֶׁתְּבַנֶּה (רד"ק) הַנְּבִיא מְבַקֵּשׁ הַמְּזִכְרִים אֶת-יְהוָה הַמְזִכְרִים לְה' אֶת זְכוֹת הָאֲבוֹת שֶׁעִיָּזוּ יִגְאֵל אֶת בְּנֵיהֶם אֶל-דָּמֵי לָכֶם

עיונים והארות

ז. ומשׁוש חתן על כלה - תאני אבימי בריה דר' אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה, שנאמר ומשׁוש חתן על כלה ישיש עליך אלקיך (ב"ר).
 והנמשל, מבואר בספרים הקדושים שהקדוש ברוך הוא נקרא בבחינת "חתן", וכנסת ישראל בבחינת "כלה", וכן כתוב מפורש בפסוק: "ומשׁוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך", וזמן הגאולה הולך וקרב, וביד ה' להביאה בכל יום, וגם אנו מחכים לזה. ואם כן אנו צריכים להכין את עצמנו בתורה ובמצוות ובמעשים טובים שהם הלבושים הרוחניים, שבהם נוכל לקבל את פני מלכנו כשיבוא אלינו הוא וכל קדושו עמו. ואם לא נהיה מוכנים, הלא בושא וכלימה תכסה את פנינו כשנבוא ערומים מתורה ומצוות. ולכן עלינו לעורר את המון אחינו בני ישראל לכך (מכתבי החפץ חיים מכתב י"ח).

ח. על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים וגו' - מאי אמרי, אמר רבא אתה תקום תרחם ציון וגו', רב נחמן אמר בונה ירושלים ה', ומעיקרא מאי הוּו אמרי, כי בחר ה' בציון איוה למושב לו (מנחות פ"ז)

ומשׁוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך - הנה ישנם ששואלים, הרי רואים אנו שכל הסימנים שאמרו חכמינו שעתידים להיות לפני הגאולה, כמעט שנתקיימו כולם. ועם כל זה עקבות משיח צדקנו עדיין לא נראה והישועה עוד רחוקה מאתנו?
 התשובה היא, שבודאי לא יפלא מה' כל דבר ותשועת ה' כהרף עין, וכמו שכתוב: "היום אם בקולו תשמעו" שביד ה' להביא לנו הגאולה בכל יום ויום. אך הדבר ברור שהקדוש ברוך הוא מעכב עוד קצת את זמן הגאולה, כדי שנכין את עצמנו לביאת משיח צדקנו, ולא נבוא לקבל פניו ערומים מתורה ומצוות.
 והענין יבואר על פי משל: עשיר מופלג אחד זימן את קרוביו ומיודעיו לחתונת בנו. וכיון שידע שבחתונה ישתתפו עשירים מופלגים, ואם יבואו לשם אנשים פשוטים במלבושים

בבקשה אל תפסקו מלזעוק ומלהזכיר זכותם (רש"י): ז **וְאֵל-תִּתְּנוּ** ואל תניחו את ה' **דָּמִי לֹא** לשתוק מלבנותה, אלא תפצירו בו **עַד-יְכוּזִין** ויתקן את ירושלים על כנה ובסיסה **וְעַד-יֵשִׁים אֶת-יְרוּשָׁלַם תְּהִלָּהּ** ותשם (מ"ד) **בְּאָרְצָא:** ח ואומר להם הנביא בנחמה: הן (מ"ד) **נִשְׁבַּע יְהוָה [ט] בְּיָמֵינוּ** [שהוא (רד"ק)] **וּבְזָרוּעַ עֵזוֹ** [החזק (מ"ד)] **אִם-אַתֶּן אֶת-דְּגַנְךָ** [המשת מיני דגן] **עוֹד מֵאֲכָל לְאִיבֵיךָ** הקרובים **וְאִם-יִשְׁתָּו בְּנֵי-נֶכֶד** הרחוקים (מלבי"ם) **הִירוּשָׁךְ** יינד (מ"ז) **אֲשֶׁר יִנְעַתְּ בּוֹ: ט בִּי** את דגנך (רש"י) **מֵאֲסָפִיו** המאספים אותם לביתם הם **יֹאכְלֵהוּ [י] וְהִלְלוּ אֶת-יְהוָה** על השפע והטובה **וּמִקְבָּצָיו יִשְׁתָּהוּ** את התירוש **בְּחֲצֵרוֹת קְדָשֶׁי** בבתיהם הנמצאים בחצרות עיר הקודש ירושלים (מ"ד): י **אַתֶּם הַגּוֹיִם עֲבְרוּ עֲבְרוּ בְּשַׁעְרֵים** משער לשער בשערי העיר **פָּנּוּ מִמַּכְשׁוֹל אֶת דְּרֹךְ הָעַם** שיוכלו כל ישראל לשוב לארצם בבטחה **סָלוּ סָלוּ** סללו והרימו והגביהו את **הַמִּסְלָה [יא]** והדרך להשוות הגומות שיהיה נח לבני שילכו בה **סִקְלֵי הַסִּידוֹ** ונקו את הדרכים **מֵאֲבָן וּמִכְשׁוֹל הַרְיָמוֹ נִם** דגל לטימן **עַל-הָעַמִּים** שיביאו את ישראל לארץ ישראל (רד"ק ומ"ד): יא **הִנֵּה יְהוָה הַשָּׁמַיִם** שבא זמן הגאולה **אֶל-קֶצֶה בַקְּצוֹת הָאָרֶץ אָמְרוּ לְבַת-צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֶךָ** גואלך **בָּא** לגאול אותך **הִנֵּה שְׁכָרוֹ** תשלום שכר וגמול נמצא **אֹתוֹ** לשלם לישראל על הגלות שסבלו למען שמו, וכפל ואמר **וּפַעֲלָתוֹ** ושכר הפעולה והמעשים טובים שעשו בגלות אף שהיו עם צרות גדולות, מוכן **לְפָנָיו** לתתו לצדיקים (רד"ק ומ"ד): יב **וְקִרְאוּ לָהֶם** לבני ציון **עַם-הַקֹּדֶשׁ** [כי הם קדושים במעשיהם וצדקתם (מלבי"ם)] **נְאוּלֵי** הגאולים של **יְהוָה וְלֵךְ צִיּוֹן יִקְרָא אֶרֶץ דְּרוּשָׁה** כי ה' דורש אותה תמיד לטובה **עֵיר לֹא נַעֲזֹבָה** ואז יכירו שה' לא עזב אותך לעולם (מ"ד):

א מתנבא הנביא על חורבן אדום לעתיד: וכאילו שואל **מִי-זֶה | בָּא מֵאֲדוֹם [יג]** [ממלכת רומי (מלבי"ם)] **חָמוּץ** [אָדוֹם

עיונים והארות

ט. **נִשְׁבַּע** ה' בימינו - אמר רבין בר אדא א"ר יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין, שנאמר נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, ואין ימינו אלא תורה, שנאמר מימינו אש דת למו, עוזו זה תפילין, שנאמר ה' עוז לעמו יתן, ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ותניא ר"א הגדול אמר אלו תפילין שבראש. א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין תפילין דמרי עלמא מאי כתיב בהו, מי כעמך ישראל, ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישאל, אמר ליה אין, דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמריך היום, אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, דכתיב שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (ברכות ז')

יב. **מִי** זה בא מאדום - אמר ריש לקיש בשלשה טעיות עתיד שר של אדום לטעות, שנאמר מי זה בא מאדום, טועה ומנין לאומר ימין שהיא שבועה, שנאמר נשבע ה' בימינו,

ומנין לאומר שמאל שהיא שבועה, שנאמר ובזרוע עוזו, וכן הוא אומר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם (נדרים ט').

י. והרד"ק פירש בענין אחר עי"ש.

יא. **סוּלוּ** סולו המסילה - אומרים ישראל לפני הקב"ה אתה יודע בכחו של יצר הרע שהוא קשה, אומר להם הקב"ה היו מסקלין אותו בעולם הזה קמעה קמעה, שנאמר סולו סולו המסילה סקלו מאבן, ולעולם הבא אני עוקרו, שנאמר והסירותי את לב האבן (תנחומא). וכע"ז פירש תרגום יונתן את הפס' עברו ושובו משער לשער ותפנו לב העם לדרך טובה, תבשרו בשורות טובות לצדיקים שהסירו את יצה"ר שהוא כאבן וכו' עי"ש.

בְּנֵדִים [רד"ק] שבגדיו אדומים כי נצבעו בדם **מִבְּצֵרָה** [עיר גדולה לאדום], הרי **נָה** היה **הַדָּוָר בְּלְבוּשׁוֹ** וא"כ מה זה הדם על לבושו הלא הוא **צִעָה** מניע ומטלטל גויים ממקום למקום ואין מי שיעמוד נגדו **בְּרַב פֶּחֹוּ** כאילו המקום משיב ואומר **אֲנִי** הוא ה**מְדַבֵּר בְּצִדְקָה** [יג] לעשות צדקה וחסד ומבטיח לעשות צדקה לישראל **רַב לְהוֹשִׁיעַ** לישראל כפי שהבטחתי (מ"ד) כי בחורבן אדום תהיה ישועת ישראל (רד"ק): ב וכפל דבריו, כאילו שאלו אותו: **מִדּוּעַ אָדָם** מדוע יש כתמים אדומים **לְלְבוּשׁוֹ** [יד] ו**בְּנֵדִיד** נראים **כְּדֶרֶךְ בְּגַת** שבגדיו מלוכלכים בכתמים אדומים מהתזת היין (מ"ד): ג וכאילו משיב: **פּוֹרָה** | את הגת **דְּרַכְתִּי** אני **לְבָבִי** פ"י לא בזכותם אלא בצדקתי לבד **וּמַעֲמִים אֵין-אִישׁ אֶתִּי** לעזרתי להנקם באויבי ישראל, כי כולם אויביהם, ובכולם אעשה נקמה, לפיכך **וְאֶדְרָכֶם** דרכתי אותם **בְּאִפִּי** בכעסי **וְאֶרְמָסֶם בְּחִמָּתִי** כי הרעו לישראל כשגלו אצלם **וַיֵּזוּ נַצְחָם** ודמם [טו] טפסף **עַל-בְּנֵדִי** **וְכָל-מְלַבְּוֹשֵׁי אֲנָאֲלָתִי** לכלכתי מדמם (רד"ק): ד **כִּי יוֹם נִקְם בְּלִבִּי** כי זמן רב אני מחכה לעשות נקמה בגויים **וְשָׁנַת גְּאוּלֵי בָאָה** [טז] הגיעה השנה לגאול את עמי ולעשות הנקם (מ"ד): ה **וְאֶפִּיט** והסתכלתי אם אמצא מי יעזור, אבל **וְאֵין עֹזָר** כי אין הדור זכאי **וְאֶשְׁתוּמָם** עמדתי בתמהון והתבוננתי אם אמצא להם זכות להיות סומך עליי לגאולה **וְאֵין סוּמְךָ וְתוֹשָׁע** הושיע **לִי זִרְעִי** (מ"ד) **וְחִמָּתִי** שיש לי על האומות **הִיא סְמִכָתִנִּי** תסמוך

עיונים והארות

ולילה (שוח"ט).
יד. מדוע אדום ללבושך - כתיב ויצא הראשון אדמוני, הוא אדום, ותבשילו אדום, ארצו אדומה, גבוריו אדומים, לבושו אדום, ופורע ממנו אדום בלבושים אדומים (ב"ר פ"ג).
מדוע אדום ללבושך, מי זה בא מאדום, כשהקב"ה בא מאדום באים מלאכי השרת כנגדו ומוצאים את בגדיו שהם אדומים כתולעת שני, אומר להם גת קטנה היתה לי ודרכתיה, שנאמר פורה דרכתי לבדי, באותה שעה נוטל הקב"ה כל עונותם של ישראל ונותנם על עשו הרשע, שנאמר ונשא השעיר עליו את כל עונות, ואין שעיר אלא עשו הרשע, שנאמר הן עשו אחי איש שעיר. אומר עשו לפני הקב"ה, כמה כח יש לי שאתה נותן עלי כל עונות יעקב אחי, באותה שעה נוטל הקב"ה כל עונותם ונותנם על בגדיו ונעשים אדומים כתולעת שני, ושוב מכבסן עד שנעשים לבנים כשלג, שנאמר לבושה כתלג חיור (ילק"ש).
טו. ונקרא הדם נצח לפי שהוא חיי האדם וחזקו (רש"י).
טז. כִּי יוֹם נִקְם בְּלִבִּי, ושנת גאולי באה - רבי אומר ימות המשיח לישראל שס"ה שנה כמנין ימות החמה, שנאמר כי יום נקם בלבי. א"ר יוחנן ללבי גליתי לאברי לא גליתי. רבי שמעון בן לקיש אומר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי (סנהדרין צ"ט). רבי שמואל מתני בשם רבי ירמיה, אם יאמר לך אדם מתי קץ הגאולה בא אל תאמן, שנאמר כי יום נקם בלבי, לבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי (שוח"ט).

שאינה קולטת אלא בצר, והוא גולה לבצרה, טועה שאינה קולטת אלא אדם, והוא מלאך, טועה שאינה קולטת אלא שוגג, והוא מזיד (מכות י"ב).
היה ר' ישמעאל אומר שלש מלחמות של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים, שנאמר כי מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה, אחת בים ומפני קשת דרוכה, ואחת ביבשה מפני חרב נטושה, ואחת בכרך גדול שהוא כבד משניהם, שנאמר ומפני כובד מלחמה, ומשם בן דוד יצמח ויראנו באבדן של אלו ושל אלו, ומשם יבא לארץ ישראל, שנאמר מי זה בא מאדום וגו'.
יג. אני מדבר בצדקה - זה שאמר הכתוב, בעת ההיא יעמוד מיכאל, לעתיד לבא באים שרים ומקטרגים על ישראל ואומרים לפני הקב"ה, רבונו של עולם וכי יש לפניך משוא פנים, אם אלו עובדי עו"א אף אלו עובדי עו"א... באותה שעה מיכאל סניגורן של ישראל משתתק, שנאמר בעת ההיא יעמוד מיכאל העומד על בני עמך, ואין יעמוד אלא שתיקה, שנאמר עמדו ולא ענו עוד, וכיון שהוא משתתק אומר הקב"ה מיכאל נשתתקת ואין אתה מלמד סניגוריא על בני, חייך שאני מלמד ומדבר עליהם בצדקה ומושיען, שנאמר אני מדבר בצדקה רב להושיע. ובאי זו צדקה, רבי פנחס ור"י ור"א, חד אמר בצדקה שעשיתם עמי שקבלתם את התורה, שאלמלא כן היכן היתה מלכותי, וחרינא אמר בצדקה שעשיתם עם עצמכם, שאלמלא כן הייתי מכלה אתכם מן העולם, שנאמר אם לא בריתי יומם

ותחזק אותי לגאול את ישראל (רד"ק): **וְאֶבֹּס** ארמוס ואדרוך **עַמִּים בְּאִפִּי** בכעסי **וְאֲשַׁכְּרֵם** ואעשה אותם שיכורים **בַּחֲמָתִי** בכוס חמתי **וְאוֹרִיד** ואשפוך **לְאָרְצָן נִצְחָם** את דמם (רד"ק): ז הנביא אומר: **חֲסִדֵי יְהוָה | אֲזַכִּיר** לישראל, כדי שיוודו ויזכירו **תְּהִלַּת יְהוָה** כמו שראוי להללו ולשבחו **כְּעֵל** על **כָּל** הטובות **אֲשֶׁר-נִמְלְנוּ יְהוָה** וכפל דבריו, שהזכיר את **וְרַב-טוֹב** שעשה ה' **לְבַיִת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-נִמְלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרַב חֲסָדָיו** ולא לפי מעשיהם (רד"ק): ח **וַיֹּאמֶר** אע"פ שגלוי לפני שיחטאו לי ויבגדו בי מ"מ אני מרחם עליהם ואומר להם **אֲךָ-עַמִּי הִמָּה** והרי הם לפני **כְּבָנִים לֹא יִשְׁקְרוּ** שלא בגדו בי (רש"י) **וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ** [יז] ומציל: ט **בְּכָל-צָרָתָם** כשהיו צרות לישראל | **(לֹא)** הֲצַר לָהֶם כפי מעליהם (רש"י) ואדרבה **לֹא לָקַבְ"ה** היה **צָר** (רד"ק) כי ישתתף [יח] בצרתם (ע"פ מלבי"ם) **וּמִלֵּאךְ** מיכאל המשמש לְפָנָיו **הוֹשִׁיעֵם** [יט] בשליחות המקום (רש"י) **בְּאַהֲבָתוֹ** בעבור אהבתו **וּבַחֲמֻלָתוֹ** עליהם **הוּא גֹאֲלָם** מן הצרה הבאה **וַיִּנְטָלֵם** סבל משאם **וַיִּנְשְׂאֵם** לתת ידי מחסורם **כָּל-יָמֵי דוֹרוֹת עוֹלָם** (מ"ד):

עיונים והארות

הצבור גם לו צר, מרגיש ממש בכאב נפשם, ועל כן "ומלאך פניו הושיעם", כלומר הוא נהפך לשליח - מלאך - כדי להושיעם מצרתם (ילקוט חמישאי).

בכל צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם - כתוב "לא" וקוראים "לו", מכיון ש"לו צר", שהקדוש ברוך הוא משתתף בצערנו ושכינתו שרויה עמנו בגלות, הרי ממילא "לא צר" - הצרה שוב אינה צרה לגבינו. אם האב שרוי יחד עם בנו, אין הבן מתיירא (מעש"ת)

ואותיות "לא" "לו" זה "אלול". כי הכל תלוי באלול שלנו, כמה אנחנו משתנים ומראים נכונות לעבוד את ה"ת באמת.

יז. **וַיֹּאמֶר** אך עמי המה וגו' - דרש רבי אלעזר ברבי יוסי וכי לא היה גלוי לפניו שהם עתידים לשקר, תלמוד לומר אך, היה גלוי לפניו שהם עתידים לשקר, ומה תלמוד לומר ויהי להם למושיע, לא הושיען בבני אדם שהם עתידים לשקר, אלא בבני אדם שאין עתידין לבגוד בו עולמים (ילק"ש)

יח. **וּלְרַד"ק** היה לקב"ה צר על דרך "ותקצר נפשו בעמל ישראל".

יט. **בכל** צרתם לו צר ומלאך פניו הושיעם - פירש האדמו"ר רבי ישראל אבוחצירא זצ"ל, (בבא סאלי), כי מי ראוי להתפלל על הציבור, רק מי שמרגיש בצערם.

וזהו שאומר הכתוב: "בכל צרתם לו צר", היינו בכל צרת

הפטרה - יום א' דר"ה

ויהי איש אחד

הקשר לפרשה

בהפטרה מסופר על חנה שהיתה עקרה, וה'פקד אותה ונתן לה בן, וזה מעין הקריאה שמסופר בה גם כן על שרה שהיתה עקרה, וה'פקד אותה ונתן לה בן. גם אמרו חז"ל ששרה וחנה נפקדו בראש השנה ולכן קוראים הפטרה זו בראש השנה.

התוכן

לאלקנה היו שתי נשים חנה ופנינה, לפנינה היו ילדים, אך חנה היתה עקרה, ואלקנה אהב את חנה יותר מפנינה, וכשהיה עולה לבית ה' בשילה לזבוח זבח, היה נותן מנה יפה לחנה לפייסה, אך פנינה היתה מקניטה אותה בדברים ומכעיסה אותה, עד שלא היה לה חשק לאכול ולשתות. לאחר הפצרות מרובות של בעלה, אכלה מעט ומיד קמה להתפלל אל ה'.

בגלל שהיתה מרת נפש, האריכה בתפילתה ונדרה נדר שאם ה' יתן לה בן זכר, הרי תקדיש אותו לה' שיתבודד בעבודת ה' ויהא נזיר כל ימי חייו, עלי הכהן בראותו את חנה מאריכה בתפילה ומדברת בלחש, חשב שהיא שיכורה, ולכן גער בה על שנכנסה לבית ה' כשהיא שיכורה, היא הסבירה לו את מצבה הקשה, ואז עלי ברך אותה שתיפקד בזרע של קיימא, חנה שמחה מאד על כך, כי בטחה בברכתו של הצדיק עלי הכהן. ברכתו התקיימה ונולד לה בן וקראה את שמו "שמואל" כי "מה' שאלתי".

כאשר אלקנה עם בני ביתו עלו לרגל, חנה לא עלתה איתם, כי אמרה לבעלה שהיא מעדיפה לחכות עד שהילד יפסיק לינוק, ואז תעלה אותו לבית ה' לקיים את נדרה.

לאחר שגמלה אותו העלתה אותו לשילה, העמידה אותו לפני עלי ובקשה ממנו שישים עין טובה עליו, אחרי כן חנה התפללה לה' והודתה לו על הטובה שעשה עמה שנתן לה בן.

ואמרה שמעתה תוכל לפתוח את פיה, ולהשיב אמרים לאויביה. יעצה להם שלא לדבר בגאווה, כי מעשי אדם מנויים וספורים אצל הקב"ה. הגבורים כאין נגדו ואילו החלשים אורו כח וגבורה. אנשים שהיו עשירים ושבעים, נהיו עניים והיו צריכים להשכיר את עצמם עבור פת לחם, ואילו העניים נהיו שבעים ויושבים על מי מנוחות, כי הדבר תלוי בהשגחתו יתברך. וגדולה השגחתו עד שהעקרה ילדה שבעה בנים, ואילו רבת בנים נהיית אומללה מבניה שמתו.

כמו כן התנבאה על תחיית המתים, שה' ממית ומחיה, ובהשגחתו יתברך, מקים את האביון מעפר, ומעלה אותו לגדולה ומנחיל לו עושר וכבוד, כי העולם שלו ובידו לעשות בעולמו כרצונו.

ולכן התפללה על בנה שהאויבים שלו יחתו וישברו, וה' יתן לו חכמה לשפוט את בני ישראל בעריהם, יתן כוח למלך "שאול" שבנה ימליך אותו, וכן ירים קרנו של "דוד" שהוא משיח ה' שנמשח למלך ע"י בנה.

שמואל א', פרק א' - פרק ב' פסוק י'.

אִי־יְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הַרְמָתִים [שם מקום (מ"צ)] שהיו בו שתי רמות-שתי גבעות שצופות

ומקבילות זו את זו צופים ממשפחת צופים ונביאים (רד"ק ע"פ ת"י) מִהַר אֶפְרַיִם הָגַר בְּהַר אֶפְרַיִם וְאִינוּ מִשְׁבַּט אֶפְרַיִם אֵלָּא לֹוֹי

וְשִׁמוּ אֶלְקִנָּה בֶן-יִרְחָם בֶּן-אֵלִיהוּא בֶן-תַּחוּ בֶן-צֹוֹף ^{שהיה אֶפְרָתִי [א]} מֵהַר אֶפְרַיִם ^{(מ"ד):} בְּלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים [ב] שֵׁם אַחַת ^{האשה הראשונה שנשא אלקנה היא תַּחְּנָה וְשֵׁם הַשְּׁנִיַת פְּנִינָה וַיְהִי לְפִנְנָה יְלָדִים וְלַתַּחְנָה אֵין יְלָדִים [ג]} גַּם לְאַחַר נִישׁוּאֵי פְּנִינָה ^{(מלבי"ם):} וְעֵלָה הָאִישׁ הַהוּא מְנַהֵגוּ הִיָּה לְעֹלוֹת בְּכָל שָׁנָה לְשִׁילָה וְכָל שָׁנָה עוֹלָה מִדְּרָךְ אַחֲרַת כִּדִּי לְהַשְׁמִיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כְמוֹתוֹ ^(רש"י) מִעִירוֹ ^[ד] שֶׁהִיָּה מִזְרוֹ גַּם אֶת בְּנֵי עִירוֹ לְעֹלוֹת, וְהוּא הִיָּה עוֹלָה מִיָּמִים | יְמִימָה ^{משנה לשנה} לְהִשְׁתַּחֲוֹת ^{ולזהתפלל לפני ה' (רד"ק)} וְלִזְבוֹחַ ^{שלמי שמחה ושלמי חגיגה (רלב"ג)} לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁילָה וְשֵׁם שְׁנֵי בְנָיִ-עֲלֵי חֲפְנֵי וּפְנִיחָם [ה]

עיונים והארות

ומשם היתה יוצאת תורה ומצוות לכל ישראל. והיה אומר אלקנה לשואלים אותו, ומדוע אתם לא תבואו אתנו ונעלה יחד? ומיד היו עיניהם זולגות דמעות. ובכל שנה גדל מספר העולים לרגל, ובזה זיכה את הרבים. אמר הקב"ה לאלקנה, אתה הכרעת את ישראל לכף זכות, חניכת הרבה למצוות וזכו רבים על ידך, לכן אני אוציא ממך בן שיכריע את ישראל לכף זכות ויחזק אותם במצוות (מעם לועז).

ועלה האיש ההוא - נתעלה בביתו, נתעלה בחצרו, נתעלה בעירו, נתעלה בכל ישראל, וכל עלויו לא היה אלא משל עצמו. להשתחות ולזבוח, ר' אבא בר יוסף בש"ר יצחק התפלה גדולה מן הקרבנות, דכתיב להשתחות ואחר כך לזבוח, ורבנן אמרי תפלה שקולה כנגד כל הקרבנות, דכתיב להשתחות ולזבוח. אלקנה ואשתו בניו ואחיותיו וכל קרוביו היה מעלה עמו לרגל, ובאים ולנים ברחובה של עיר, והיתה המדינה מרגשת והיו שואלין אותן להיכן תלכו, ואומרים לבית ה' שבשילה שמשם תצא תורה ומצוות, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך יחד. מיד עיניהם משגרות דמעות ואומרים להם נלך עמכם, ואומרים להם הן עד לשנה הבאה חמשה בתים, לשנה אחרת עשרה בתים, עד שהיו כולם עולים. ובדרך שהיה עולה שנה זו לא היה עולה שנה אחרת, עד שהיו כולם עולים, אמר לו הקב"ה, אלקנה, אתה הכרעת את ישראל לכף זכות וחנכתם במצוות וזכו רבים על ידך, אני אוציא בן ממך שיכריע את ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצוות, הא למדת שבשכר אלקנה שמואל (ילק"ש).

ה. ושם שני בני עלי חפני ופנחס - א"ר שמואל בן נחמני א"ר יונתן, כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה, סבר לה כרב דאמר פנחס לא חטא, מקיש חפני לפנחס, מה פנחס לא חטא אף חפני לא חטא, אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים, מתוך ששיהו את קניהם ולא הלכו אצל בעליהם, מעלה עליהם הכתוב כאילו שכבון. אמר רב, פנחס לא חטא, שנאמר ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן לה' בשילה, אפשר חטא בא לידו והכתוב מיחסו, והכתיב יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה, אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים, ואם כהן הוא לא יהיה לו מגיש מנחה לה' צבאות, אלא שמע מינה פנחס לא חטא, ואלא הא כתיב ישכבון, א"ר נחמן בר יצחק ישכבן כתיב, והא כתיב אל בני כי לא טובה השמועה, א"ר נחמן א"ר יצחק בני כתיב, והא כתיב מעבירים עם ה', א"ר הונא בריה דרב יהושע מעבירים כתיב, והא כתיב ובני עלי בני בליעל, מתוך שהיה לו לפנחס

א. ויהי איש אחד מן הרמתים - שנו רבותינו ארבעים ושמונה נביאים וז' נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פיתחו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחד חוץ ממקרא מגילה, ותו ליכא, והוא כתיב ויהי איש אחד מן הרמתים, וא"ר אבהו אחד ממאתים צופים שנתנבאו להם לישראל. מיהו הו טובא, כדתניא הרבה נביאים נתנבאו לישראל כיוצאי מצרים, ואמרי לה כפלים כיוצאי מצרים, נבואה שנצרכה לדורות נכתבה... ר' שמואל בר נחמני אומר, אדם הבא משתי רמות שצופות ורואות זו את זו, ר' חנן אמר אדם הבא מבני אדם שעומדים ברומו של עולם, ומאן נינהו בני קרח, שנאמר ובני קרח לא מתו, ותאנא משום רבינו אמרו מקום נתבצר להם בגיהנם ועמדו עליו ואמרו שירה (מגילה י"ד).

ושמו אלקנה, הרשעים קודמין לשמם, נבל שמו... אבל הצדיקים שמם קודמים להם, ושמו אלקנה... דומין לבוראם, ושמי ה' (ילק"ש).

בן ירוחם בן אליהו בן תהו - א"ר יוחנן לשון גימטריקון הוא תהו הוא אסף, א"ת ה"ס ו"ף, אפרתי, ר' יהושע אמר פלטיאני, ר' יהודה בר' פנחס אמר מוכתר בנימוס, ר' פנחס אמר עטרה נתעטר אפרים מאבינו יעקב בשעת פטירתו מן העולם, אמר לו בני אפרים ראש ישיבה, ראש שבט, מעולה ומשובח שבבני יהיו נקראים על שמך, בן תהו בן צוף אפרתי (שוח"ט).

ב. ולו שתי נשים - ר' אמי בש"ר יצחק הכתוב פותח בשבחו וחותם בשבחו, ר' לוי בש"ר חמא בר חנינא הכתוב פותח בשבחו ומזכיר גנותו. א"ר יונה בש"ר חמא כיון שראתה חנה שלא ילדה אמרה, אומר לו שיכניס צרתי בתוך ביתי, ומתוך כך יראה הקב"ה ויפקוד אותי. אמר לה הקב"ה, חנה הפקדת אצלי נפשתי, חייך אני משלם לך, כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות. (ילק"ש).

ג. ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים - א"ר לוי בכל מקום שנאמר אין לה הוה לה, ותהי שרי עקרה אין לה ולד, והוה לה, וה' פקד את שרה (ב"ר ל"ח).

ד. ועלה האיש ההוא מעירו - חז"ל מתארים את גדולת המעשה של אלקנה, שלא היה מסתפק בעלייתו הוא לבד, אלא היה מעורר את כל הצבור לעלות, וכך אמרו: שהיה מעלה את אשתו ואת בניו ואת אחיותיו וכל קרוביו, והיו לנים באמצע העיר, וכאשר היו שואלים אותו להיכן אתם הולכים? היה אומר, לבית ה' אשר בשילה, ששם עמד המשכן מימי יהושע,

פְּהַנִּים סגני הכהונה כי עלי אביהם שימש בכהונה גדולה (מ"ד) **לִיהוָה** לפני ה' (ת"י): **וַיְהִי הַיּוֹם** הגיע יום המועד (ת"י)
וַיִּזְבַּח אֱלֹקָנָה קרבנותיו **וְנָתַן לְפָנָיָה אֲשֶׁתּוֹ וְלִכְל־בְּנֵיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מִנּוֹת** מן השלמים
 שהיה זובח (דר"ק): **וְלַחֲנָה יָתֵן מִנְּהָ אֶחָת** מיוחדת ביופי ופי שנים משל פנינה [א] הראויה להתקבל בסבר
 פנים יפות (רש"י) **כִּי אֶת-חֲנָה אֶהָב וַיְהוָה סָגַר רַחֲמָהּ** והיתה בצער לכך הראה לה חיבה יתירה להפיג צערה
 (מ"ד): **וְכַעֲסָתָה צָרְתָּהּ** פנינה צרתה היתה מכעיסה אותה **גַּם-פְּעַם** פעם אחר פעם פעמים רבות **בַּעֲבוּר** בשביל
 שחנה תהיה **הִרְעִמָה** שתתאונן, [וי"מ שתזעף (דר"ק) א"נ תקנא (ת"י)] **כִּי-סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחֲמָהּ** [כנגד] **רַחֲמָהּ** [א]
 (רש"י): **וְכֵן יַעֲשֶׂה אֱלֹקָנָה שָׁנָה בְּשָׁנָה** נותן לחנה חלק מובחר להראות שמחבבה **מִיָּי** [מתי - בכל זמן (מ"צ)]
עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה, ולפי חיבה שבעלה מראה לה **כֵּן** פנינה **תִּכְעַסְנָה** (רש"י) **וְתִבְכֶּה** חנה, ומחמת צערה גם
 (מ"ד) **וְלֹא תֹאכַל: ה' וַיֹּאמֶר לָהּ אֱלֹקָנָה אִישָׁהּ** [ח] בעלה **חֲנָה לָמָּה תִּבְכִּי וְלָמָּה לֹא**
תֹּאכְלִי וְלָמָּה יָרַע לְבַבְךָ הַלּוֹא אֲנֹכִי רצוני ואהבתי אליך **טוֹב לָךְ** לעזר ולמגן **מִעֲשָׂרָה**
בָּנִים מאילו היית יולדת עשרה בנים (מ"ד ע"פ ת"י): **ט וַתִּקֶּם חֲנָה אַחֲרַי אֲכָלָה** מעט **בְּשֻׁלָה** [ט] להחיות הנפש

עיונים והארות

למחות בחפני ולא מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא (שבת נ"ה).
 1. **וְלַחֲנָה יָתֵן מִנְּהָ אֶחָת אַפִּים - בכפלים, אפים, בסבר פנים יפות, כנגד פנינה וילדיה, כנגד כל הבנים, דבר אחר היפה שבהם (ילק"ש).**
 2. **וְכַעֲסָתָה צָרְתָהּ גַּם כַּעַס -** מכעסת וחוזרת ומכעסת, מה הוות, אמרה לה זבנת לברך רבא סודר וכתונת וחלוק. א"ר נחמן בר אבא היתה פנינה משכמת ואומרת לחנה אין את עומדת ומרחצת פניהם של בניך כדי שילכו לבית הספר, ובשש שעות היתה אומרת לה, חנה אין את עומדת ומקבלת בניך שבאו מבית הספר. ר' תנחום בר אבא אמר היו יושבים לאכול והיה אלקנה נותן לכל אחד ואחד מבניו חלקו, היתה פנינה מתכוונת להכעיס את חנה, והיתה אומרת לאלקנה תן לזה בני חלקו, ולזה בני חלקו, ולזה לא נתת חלקו, למה בעבור הרעימה על אלקים. אמר לה הקב"ה את מרעמת אותה עלי, חייך אין רעמים שאין אחריהם מטר, ומיד אני פוקדה, שנאמר כי פקד ה' את חנה (פסיקתא).
מובא בספר מעם לועז: בעבור הרעימה, שהיתה אומרת לה, אילו היית צדקת לא היה הקב"ה מונע ממך פרי בטן (בנים), כי כך אמרה הגר לשרה. ואמרו חז"ל (בבא בתרא טז): שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו שטן כי היכי דלא ליהוי איניש עדיף כאברהם, פנינה דכתיב וכעסתי צרתה גם כעס בעבור הרעימה. דרשה רב אחא בפפוניא, קם שטן נשקיה לרועיה (ב"ב ט"ז) (שטן התכוון - שלא יהיה שום אדם גדול מאברהם, לכן קטרג על איוב - עיין שם בגמרא). פנינה ביקשה לעורר את מוריות לבה של חנה, כדי שתתפלל לפני הקב"ה, היות ובעלה אהבה - היתה מתייאשת מלבקש רחמים, וזהו "כי סגר

ה' בעד רחמה".
לפי זה מדוע נענשה פנינה, כמו שכתוב (בפרק ב, ה), שמתו ילדיה? אלא חנה היתה עקרה כמו כל הצדיקים, שהקב"ה מתאווה לתפילתם של הצדיקים, כמו שהיה עם שרה רבקה לאה כאשר הפסיקה ללדת, וגם רחל, ולא מפני חטא חלילה. אולם פנינה חשדה בה שאין תוכה כברה (אין הפנימיות כמו החיצוניות, כלומר הכל היה ברמאות) ולכן על חטאה נענשה, וביקשה להרעימה כדי שתשוב בתשובה ותיפקד. ועל שחשדה בה - נענשה, ככתוב (שבת צז): "החושד בכשרים לוקה בגופו". ועוד שאף על פי שפנינה נתכוונה להרעימה בסופו של דבר יצאה מזה טובה גדולה, שחנה התפללה וילדה בן, וזהו "פנינה לשם שמים נתכוונה", אם כן סופה הוכיח על תחילתה שכוונתה היתה לשם שמים.
ח. ויאמר לה אלקנה אישה - אמר לה שרה שהיתה עקרה כך היתה יושבת ובוכה, אלא רבקה שהיתה עקרה כך היתה עושה, ולמה ירע לבבך, אלא רחל שהיתה עקרה כך היתה יושבת בינה לבין עצמה, הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים, אלו בניה של פנינה, דבר אחר אלו עשרה דורות, אלה תולדות פרץ וגו'. הלא אני טוב לך אין כתיב כאן אלא אנכי, אמר לה ברייך יהא בחלקך, כמו דאמר אנכי ה' אלקיך (פסיקתא רבתי). כתיב היתה לי דמעתי לחם יומם, מכאן אתה למד שהצרה משבעת לאדם ואינו מבקש לאכול, וכן אלקנה אומר חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי, מכאן שהבכיה מאכילה (שוח"ט).
ט. אחרי אכלה בשילה - דרש ר' יהודה איש כפר גבורייא מנין שאין פוסקין יינות לאשה, שנאמר ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה, שתה ולא שתת (כתובות ס"ה).

וְאֶחָדֵי שְׁתֵּיהֶם [כי אכלה מעט לאחר שבעלה הפציר בה (רד"ק)] **וְעָלִי הַכֶּהֵן יוֹשֵׁב** [על-הַפֶּסֶא] כי
 אותו היום מינוהו כה"ג על ישראל (רש"י), והוא יושב בעזרה על סמוך לַמְזוֹזוֹת הַיְבֵל יְהוָה (רד"ק): **וְהִיא מֵרַת**
נֶפֶשׁ יֵא [בבואה להתפלל היתה נפשה מרה לה מאוד (מ"ד) והקב"ה שומע לנשברי לב וְהַתְּפִלָּל עַל] [לפני (ת"י)] **יְהוָה**
יֵב [שהתפללה בכוונה לה' לבדו (מלבי"ם) וּבְכֹחַ תְּבַפָּה] ששערי דמעה לא ננעלו (רלב"ג): **יֵא וְהַדָּר נָדָר וְהַתְּאֵמָר**
יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת [יג] [עליונים ותתאין (רש"י)] **אִם-רָאָה תְּרָאָה | בָּעֵינַי אֲמַתְךָ** [יד] בעיניי והצער

עיונים והארות

לפניו, רבונו של עולם כל הצבאות הללו יש לך ואין לי אחד בהם. אמר ר' יהושע בן לוי אמר לה הקב"ה, חנה את הרבית בחיילותי, אף אני ארבה חיילותיך, דכתיב כל אלה בנים להימן חוזה המלך בדבר אלקים להרים קרן, וכתיב ויתן האלקים להימן ארבעה עשר בנים ושלש בנות (פסיקתא רבת').

יד. אם ראה תראה בעני אמתך - אמר ר' אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה, אם ראה מוטב, ואם לאו תראה, אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי ומשקה לי מי סוטה, חס ושלוש שאתה עושה תורתך פלסתר, שנאמר ונקתה ונזרעה זרע... דבר אחר אם ראה בצערי תראה בעיבורי תראה בלידת.

ה' צבאות אם ראה תראה - אמר רבי אלעזר מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקרא להקב"ה צבאות, עד שבאת חנה ואמרה לפניו רבונו של עולם, מכל חיילות שבראת בעולמן קשה לפניך שתתן לי בן אחד. משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שעשה משתה לעבדיו, בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם תנו לי פרוסה אחת ולא השגיחו עליו, דחק ונכנס לפני המלך, אמר, מכל סעודה שעשית קשה לך ליתן לי פרוסה אחת (ברכות ל"א).

אם ראה תראה בעני אמתך, ולא תשכח את אמתך, ונתת לאמתך - א"ר יוסי בר חנינא שלש אמתות הללו למה, אמרה חנה לפני הקב"ה, רבונו של עולם שלשה דבקי מיתה בראת באשה, ואמרי לה שלשה בדקי מיתה בראת באשה, ואלו הם חלה נדה והדלקת הנר, כלום עברתי על אחת מהן.

ונתת לאמתך זרע אנשים, מאי זרע אנשים, אמר רב גבר בגוברין, ושמואל אמר זרע שמשח שני אנשים, מאן אמון שאול ודוד, ר' יוחנן אמר זרע ששקול כשני אנשים, ומאן אינון, משה ואהרן, שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו, ורבנן אמרין זרע שהוא מובלע בין אנשים, לא ארון ולא גוף, לא אלם ולא חגר, לא אוכם ולא גיחור, לא חכים ולא טפש (ברכות ל"א).

זרע אנשים - אנשים חכמים, כמא דאמר אנשים חכמים ונבונים, אנשים נביאים, וישארו שני אנשים במחנה, אנשים גדולים, והאיש בימי שאול זקן בא באנשים, אמרו לחנה למה את שואלת אנשים חכמים ונבונים גדולים וצדיקים, אמרה להם שהם לשמו של הקב"ה.

ונתתיו לה' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו - תניע נזיר היה שמואל כדברי ר' נהוראי, שנאמר ומורה לא יעלה על ראשו, נאמר בשמשון מורה, ונאמר בשמואל מורה.

י. ועלי הכהן יושב - אמר רבי אמי אף למלכי בית דוד אין ישיבה בעזרה, ולמי היתה ישיבה לכהן גדול, שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא, אם כן מהו ויבא המלך דוד וישב לפני ה', שישב עצמו בתפלה.

ועלי הכהן יושב - מלמד שבאותו יום מינוהו כהן גדול (שוח"ט).

יא. והיא מרת נפש - שנו רבותינו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, מנא הני מילי, אמר ר' אלעזר דאמר קרא והיא מרת נפש ותתפלל. וממאי דילמא שאני חנה דהוה לבה מרירא טובא, אלא אמר רבי יוסי בר חנינא מהכא, ואני ברוב חסדן אבוא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך (ברכות ל"א).

ואמרו חז"ל (עיין בספר "מעם לועז"): "והיא מרת נפש" - צערה היה לעצמה (כי צערה של אשה עקרה, אין אדם יכול לשער), ועליה נאמר (משלי יד, י'): "לב יודע מרת נפשו". מובא בגמרא ברכות (לא): "אין עומדים להתפלל - לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים - אלא מתוך שמחה של מצוה". לפי זה איך חנה התפללה והיא מרת נפש, הרי זו עצבות? אלא הכתוב הדגיש "והיא מרת נפש" - לכן לא נענשה, כי היתה מרת נפש, ואין אדם נתפס על צערו, כמו שמצאנו באיוב (איוב מב, ז): "כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב" (ועם שגם איוב לא דבר נכונה, בכל זאת קראו ה' עבדי, ואמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא טז): "מכאן שאין אדם נתפס על צערו", כי כל מה שדבר היה בעבור קושי היסורין).

יב. ותתפלל על ה' - השליכה את כל יהבה (תקוותה) על ה', שלא היה לה כוח לשאת נטל מצוקתה. והאלשי"ך הקדוש פירש - שתפילתה היתה על כבוד שמים, שיהיה לה בן שיחנך את העם למצוות ולמעשים טובים, ואלקנה יוליד בן כזה ממנה ולא מאשה אחרת (מעם לועז).

יג. אמר רבי יהודה ברבי סימון, אמרה חנה לפני הקב"ה רבונו של עולם, יש צבא למעלה יש צבא למטה, הצבא של מעלה לא אוכלים ולא שותים ולא פרים ורבים ולא מתים אלא חיים לעולם הבא. והצבא של מטה אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים ואינם חיים, ואיני יודעת מאי זו צבא אני, אם מצבא של מעלה אני לא אהא לא אוכלת ולא שותה ולא מולידה ולא מתה, אלא חיה לעולם, ואם מצבא של מטה אנכי אהא מולידה ואוכלת ושותה.

דבר אחר חנה היתה עולה לרגל וראתה כל ישראל, אמרה

של שפחתך (מצודות) וזכרתני ולא-תשבח את-אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים זרע צדיק וחשוב (רש"י) לשרת לפני ה' (מלבי"ם) ונתתני ליהוה כל-ימי חיי שיתבודד ויעבוד את ה' (מ"ד) ומורה ותער לא-יעלה יעביר על-ראשו אלא יהיה נזיר כל ימי חייו (רד"ק): יב והיה כי הרבתה להתפלל לפני יהוה [טו] לפני קודש הקדשים (הלב"ג) ועלי שמר את-פיה ממתין ומצפה לשמוע מדבריה (מ"ד) והמתין לה עד שגמרה את תפילתה (ת"י): יג אמנם והנה היא מדברת על-לבה [טז] שהיתה מכוונת את לבה בתפילתה (רד"ק) וגם רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה [חשב אותה (ת"י)] עלי לשפחה לפי שלא היו מתפללים בלחש (רש"י): יד ויאמר אליה עלי עד-מתי תשתכרין [יז] תתפללי כשאת שיכורה הרי שיכור אסור להתפלל ולשהות בבית המקדש, לכן הסירי את-יינך מעליך: ע"י שינה או עיסוק אחר (מ"ד) ואח"כ תבואי למקדש (מלבי"ם): טו ותען חנה ותאמר לא אדני אינני שיכורה רק אשה קשת-רוח אנכי [יה] רוחי קשה עלי מרוב צרתי (רד"ק) ויין ושכר לא שתיתי אלא מדעת באתי להתפלל כאן (מ"ד) ואשפך את-נפשי אמרתי את רצוני בתפילתי (הלב"ג) לפני יהוה ומה לי להרים קול ולהשמיע לזולת (מ"ד): טז אל-תתן אל תחשוב את-אמתך [שפחתך] לפני ה', כמו בת-בליעל [רשע - בלי עול של ה'] לבא שיכורה לבית ה' (רד"ק) כי-מרב שיחי וכעסי שצרתי מכעיסה אותי (רש"י) דברתי עד-הנה עד עכשיו (מ"ד): יז ויען עלי ויאמר לבי לשלום [יט] ואלהי ישראל יתן את-שלתך ימלא ה' את בקשתך (ת"י) אשר

עיונים והארות

אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה, וחנה היא מדברת על לבה, מכאן שהתפלה צריכה כוונה. רק שפתיה נעות, מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו, וקולה לא ישמע, מכאן למתפלל שאסור להגביה קולו בתפלתו. ויחשבה עלי לשכורה, מכאן שאסור לשכור להתפלל (ברכות ל"א).

יז. עד מתי תשתכרין - אמר רבי אלעזר מכאן לרואה בחברו דבר שאינו הגון לו שצריך להוכיחו (ילק"ש).

יה. לא אדוני - אמר עולא ואיתימא ר' יוסי בר חנינא, אמרה לו לא אתה אדון בדבר זה ולא רוח הקודש שורה עליך שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות, מי לא ידעת דאשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי. א"ר אלעזר מכאן לחושדים אותו בדבר ואין בו צריך להודיעו (ילק"ש).

אשה קשת רוח אנכי - כי צרתי מתקשה בי. רבי חגי בש"ר יצחק מאותם שקשים לקבל מתנותיהם אני, כגון שרה וחברותיה.

יט. ויען עלי ויאמר לבי לשלום - א"ר מכאן לחושד דבר בחברו ואין בו צריך לפייסו, ולא עוד אלא שצריך לברכו, שנאמר ואלקי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו... לבי לשלום, שלמא מן דידי, שלמא מן ברייך. ואלקי ישראל יתן

אמר לו ר' יוסי והלא אין מורה אלא של בשר ודם, דמתרגמינן ומרוות אינשא לא תהא עלוהי, אמר לו רבי נהוראי, והלא כבר נאמר אין אלך ושמע שאול והרגני, כבר היה עליו מורה של בשר ודם (ילק"ש).

טו. והיה כי הרבתה להתפלל - ר' חייא בשם ר' יוחנן ור' שמעון בן חלפתא בשם ר' מאיר, מכאן שכל המרבה בתפלה נענה, מיחלפא שיטתיה דר' לוי, דכתיב בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור, ר' אבא בריה דרב פפי ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, חנה על ידי שרבתה בתפלה קיצרה ימיו של שמואל, שנאמר וישב שם עד עולם, עד עולמו של לוי, דכתיב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה, והא אינון חמשה ותרתי, א"ר יוסי בר אבין שתיים שגמלתו (מדרש שמואל).

טז. והנה היא מדברת על לבה - למה נשתתפו הנשים עם הקטנים והעבדים לענין המצות, לפי שאין להם אלא לב אחד, שנאמר וחנה היא מדברת על לבה (ילמדנו)... אמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא וחנה היא מדברת על לבה, על עסקי לבה, אמרה לפני הקב"ה, ריבוננו של עולם. כלום בראת דבר אחד לבטלה, בראת עינים לראות... דדים הללו שבראת על לבי לא להניק בהם, תן לי בן להניק בהם. אמר רבי אלעזר חנה הטיחה דברים כלפי מעלה, שנאמר ותתפלל על ה'.

שְׁאַלְתָּ מֵעַמּוֹ: יְיָ וְתֹאמַר תִּמְצֵא שְׂפָחַתְךָ חֵן בְּעֵינַיִךְ אני מודה לך שמצאתי חן בעיניך לבקש רחמים עלי (מ"ד) **וְתִלְךָ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ** הלכה לה לביתה וקבלה אורח כנשים (רד"ק) **וְהִיא אֹכֵל וּפְנֵיהָ** העצובות לא-היו-לה עוד [כ] כי בטחה בברכה (ע"פ רלב"ג): **יְיָ וַיִּשְׁכְּמוּ בַּבֶּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנָיו יְהוָה** שהלך בירושלים צריך להיפטר שנית א"נ באו להשתחוות על שנשמע תפילתם (מלבי"ם) **וַיָּשָׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-בֵּיתָם הַרְמָתָה וַיַּדַּע אֱלֹהֵי חֲנָה אֶת-חֲנָה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרָהּ יְהוָה** עלה זכרונה לטובה לפניו (מ"ד): **כֹּ וַיְהִי לְתַקְפּוֹת הַיָּמִים [כא]** כשהושלמו ימי ההריון (רד"ק, ועיין רש"י) מעת אשר הרתה חנה (מ"ד) **וַתַּהַר חֲנָה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי** אמרה **מִיְהוָה שְׂאֵלְתִיו** [שמואל אותיות שאול-מאל] (רד"ק): **כא וַיַּעַל הָאִישׁ אֱלֹהֵי חֲנָה וְכָל-בֵּיתוֹ לְזִבְחַת לַיהוָה אֶת-זִבְחַת הַיָּמִים** המועדים (ת"י) וי"מ הזבחים שרגיל לזבוח כל שנה (רד"ק) **וְאֶת-נְדָרוֹ** גם הביא את הנדרים שנדר משך השנה (מ"ד): **כב וַחֲנָה לֹא עָלְתָה בְּשָׁנָה הַהִיא כִּי-אָמְרָה לְאִשְׁתּוֹ** לא אצא מביתי (מ"ד) **עַד וַיִּגְמַל הַנְּעָר** שיושלמו ימי ההנקה דהם כ"ד חודשים (רד"ק), ואח"כ **וַהֲבֵאתִיו** אני לבית ה' **וְנִרְאָה וּרְאָה אֶת-פָּנָיו יְהוָה** להשתחוות לפניו ולהודות לו על הנער היולד (מ"ד) **וַיֵּשֶׁב שָׁם עַד-עוֹלָם:** כג **וַיֹּאמֶר לָהּ אֱלֹהֵי חֲנָה אִשְׁתּוֹ עֲשֵׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ** כפי רצונך וחפצך (מ"ד) **שְׁבִי עַד-נְגְמֶלְךָ אֲתוֹ** שנתיים ימים שאו את גומרת להניק אָךְ מתפלל אני שִׁיָּקָם יְהוָה **אֶת-דְּבָרוֹ [כג]** שיחיה הבן באופן שיתקיים מה שנדרה חנה (רלב"ג) וגם שה' יתן בלב הנער שיתבודד כל ימיו בעבודת ה' **וַתָּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתִּינַק אֶת-בְּנָהּ עַד-נְגְמֶלְהָ אֲתוֹ** [שגמרה להניקו] בתום כ"ד חודש: **כד וַתֵּעֲלֶהּ עִמָּה פֶּאֶשֶׁר נְגְמֶלְתּוֹ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה** עם שלושה פרים לזבוח לה' **וַאִיָּפָה [ג' סאין]** אֶתֶת קָמַח לַמִּנְחוֹת וַנִּבֵּל נָאד מֵלֶא וַיֵּן לַנֶּסֶךְ ע"ג המזבח **וַתִּבְאֶהּ** את הנער אל **בֵּית-יְהוָה** אשר ב **שְׁלוֹ [נג]** וַהֲנְעָר

עֵינַיִם וְהָאֲרוֹת

גמורה ושמוח בהם ומצרפן כדי שירבו רחמים לפניו, צא ולמד מאברהם ושרה שהיו עקרים מיצחק חמשה ושבעים שנה, והרבו רחמים עד שבא יצחק ושמוחו בו (תנא דבי אליהו).

כב. אך יקם ה' את דברו - ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק, בכל יום ויום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בכל העולם כולו ואומרת, עתיד צדיק אחד לעמוד ושמו שמואל, וכל אשה שהיתה יולדת בן היתה מוציאה שמו שמואל, וכיון שהיו רואים את מעשיו היו אומרים אין זה שמואל, וכיון שנולד זה ורואים את מעשיו, אמרו כמדומין אנו שזה הוא (אגדת שמואל).

כג. ותביאהו בית ה' שילה - שנו רבותינו, עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות... באו לשילה נאסרו הבמות ולא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה, והיא היתה מנוחה... א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן

את שלתך כתיב, אמר לה הבן הזה שאת עתידה להעמיד הרבה שלל עתיד הוא לשלול בתורה (ילק"ש).

כ. ותלך האשה לדרכה - מהו לדרכה, שפרסה נדה. ופניה לא היו לה עוד, מלמד שהיו פניה דומות לקוף ונתרפאה (ילק"ש).

כא. ויהי לתקופת הימים - אמר מר זוטרא אפילו למאן דאמר יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים, יולדת לשבעה יולדת למקוטעים, שנאמר ויהי לתקופת הימים, מיעוט תקופות שנים, מיעוט ימים שנים. בראש השנה נפקדה שרה, רחל וחנה, מנלן, א"ר אלעזר אתיא וכירה זכירה פקידה פקידה (ר"ה י"א).

פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום מצאני זקן אחד, אמר לי רבי, מפני מה בעלי בתים שבישראל נעצרים על הבנים מהיות להם, אמרתי לו בני, מפני שהקב"ה אוהבן אהבה

נָעַר קָטָן וְרַךְ וּבִכְיָו לֹא נִמְנָעָה מִלְּהִבְיָאוּ (מ"ד): כֹּה וַיִּשְׁחָטוּ אֶת-הַפָּר הַרְאִשׁוֹן (מ"ד) וַיִּבְיָאוּ אֶת-הַנָּעַר

אֶל-עֲלִי לְהִרְאוֹת לוֹ שְׁנַת־קְבֻלָּה תְּפִילָתוֹ, וּרְבֻתֵינוּ דְרָשׁוּ שְׁהוֹרָה הִלְכָה לִפְנֵינוּ (רש"י): כֹּה וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי מִלֵּא אֵת

שְׂאֵלְתִי וְקָח אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְשִׂים עֵינֶיךָ עָלָיו [שִׁיחִיָּה תְּלִמִידֶךָ וְלִמְדָרְשׁ רְבֻתֵינוּ שְׂלֵא יַעֲנִישֶׁהוּ מִיָּתֶה (רש"י)] הִי נִפְשָׁךְ אֲדֹנָי

הַשְּׁבַעְתָּו בְּחַיֵּי נִפְשׁוֹ לְשׁוֹם עֵינָיו עַל הַנָּעַר, שֶׁהָרִי אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצְעֶבֶת אֲשֶׁר עֲמַדְתִּי פֶּה עִמָּכָה בְּיָהּ בְּהִיוֹתְךָ גַּם אֵתֶה

יּוֹשֵׁב פֶּה לְהִתְפַּלֵּל אֶל-יְהוָה (מ"ד): כֹּה אֶל [בַּעֲבוּר (רד"ק)] הַנָּעַר הַזֶּה הִתְפַּלַּלְתִּי [כִּד] וַיִּתֶּן

יְהוָה לִי אֶת-שְׂאֵלְתִי אֲשֶׁר שְׂאֵלְתִי מֵעַמּוֹ: כֹּה וְגַם אֲנֹכִי הִשְׂאֵלְתֶהוּ לְיְהוָה

בַּעַת הַתְּפִלָּה נִדְרַתִּי שִׁיחִיָּה נִתּוֹן לָהּ, וְלַעֲבֹדוֹ כָּל-הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה כָּל זְמַן אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּזֵה הָעוֹלָם הוּא שְׂאוֹל

לְיְהוָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה שָׁם שְׂמוּאֵל לְהוֹדוֹת לְיְהוָה [כֵּה] שְׁשֵׁם חִלְקוֹ מֵעוּבְדֵי ה' (מ"ד): (פ)

א וַתִּתְפַּלֵּל חֲנָה [כֹּן] עַל בְּנֵה שִׁיחִיָּה וַיְהִי לָהּ, וְגַם נִתְּנָה לוֹ שֶׁבַח וְהוֹדָא [וַתֹּאמֶר עֲלֶיךָ] [שְׂמַח] לְבִי בְּיְהוָה

עֵינִים וְהָאֲזָרָה

(עיני בתורה תמימה, ויקרא א, ה). אמר לו עלי, יפה אמרת, אבל מורה הלכה בפני רבך אתה, וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. באה חנה וצעקה לפניו: "אני האשה הנצבת עמכה בזה". אמר לה: הניחי לי ואעניש אותך, ואתפלל לה' שיתן לך בן גדול ממנו. אמרה לו: "אל הנער הזה התפללתי". אף על פי שהמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה - זו בידי שמים, אלא מובא בספר "מעם לועז" אמר לה עלי: למה לך בן שהוא צפוי למיתה בידי שמים, אתפלל עליו שימות עכשיו ויהיה לך בן שיאריך ימים. (עיין מעם לועז).

כֵּה. וישתחוו שם לה' - הגליות אינם מתכנסות אלא בזכות ההשתחוואה, שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו', לא חזר אברהם אבינו מהר המוריה אלא בזכות ההשתחוואה, שנאמר ונשתחוה ונשובה אליכם, ישראל לא נגאלו אלא בזכות ההשתחוואה, שנאמר והשתחיתם מרחוק, חנה לא נפקדה אלא בזכות ההשתחוואה, שנאמר וישתחוו שם לה' (בר נ"ו).

נו. ותתפלל חנה - מובא במדרש שמעוני (שמואל-א ב, פ): מכאן אנו למדים שהנשים חייבות בתפלה, שכן חנה היתה מתפללת שמונה עשרה ברכות: "רמה קרני בה' - מגן אברהם, ה' ממיית ומחיה" - מחיה המתים. "אין קדוש כה' - האל הקדוש, "כי אל דעות ה' - אתה חונן, "ונכשלים אזרו חיל" - הרוצה בתשובה, "מוריד שאול ויעל" - המרבה לסלות, "שמחתי בישועתך" - גואל ישראל, "מקים מעפר דל" - רופא חולים, "שבעים בלחם" - מברך השנים, "רגלי חסידיו ישמור" - מקבץ נדחי ישראל, "ה' ידין אפסי ארץ" - אוהב צדקה ומשפט, "ורשעים בחושך ידמו" - מכניע זדים, "ויתן עוז למלכו" - בונה ירושלים, "וירם קרן משיחו" - את צמח דוד, "ואין צור כא-להינו" - שומע תפילה, "אל תדברו גבוהה" - שאותך לבד ביראה (נעבוד), "יצא עתק מפיכם" - הטוב שמך ולך נאה להודות, "ויתן עוז למלכו" - עושה השלום, הרי שמונה עשרה ברכות שהתפללה.

כתוב אחד אמר ותביאהו בית ה' שילה, אלמא בית הוא, וכתוב אחד אמר ויטוש משכן שילה אהל שכן באדם, אלמא אהל הוא, הא כיצד, מלמד שלא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטה ויריעות מלמעלה (זבחים קי"ב).

כד. אל הנער הזה התפללתי - א"ר אלעזר מכאן ששמואל היה מורה הלכה בפני רבו, שנאמר וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, משום דזישחטו את הפר הביאו את הנער אל עלי, אלא אייתו תורא לקורבנא, אמר להו עלי קרו כהן דליתי ולשחוט, חזינהו שמואל דהוה מהדרי בתר כהנא למשחט, אמר להו מה לכו למהדר בתר כהנא, שחיטה כשרה בזר, אתייה לקמיה דעלי אמר ליה מנא לך הא, אמר ליה מי כתיב ושחט הכהן, ושחט את בן הבקר כתיב, והדר והקריבו בני אהרן הכהנים, מקבלה ואילך מצות כהונה, מכאן על השחיטה שכשרה בזר, אמר ליה מימר שפיר קאמרת, אלא מי שהוא מורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, אתייה חנה וקא צווחת קמיה, אני האשה הנצבת עמכה בזה, אמר לה שבוק לי דאענישיה ובעינא רחמי ויהי לך ברא טבא מניה, אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי, וגם אנכי השאלתי לה'. באותה שעה נצנצה בה רוח הקודש, כל הימים ששמואל קיים שאול קיים. רבי שמואל בר רבי יצחק אמר בת ק"ל שנים היתה ונפקדה כשם שנפקדה יוכבד (ברכות ל"א).

אל הנער הזה התפללתי - אמרה חנה: התפילה שהתפללתי אז, היתה שאכן אזכה ללדת בן, וברוך ה' זכיתי ללדת בן. מובא במסכת ברכות לא: אמר רבי אלעזר: שמואל מורה הלכה בפני רבו היה כי עלי ביקש להביא כהן כדי לשחוט את הפר. אמר להם שמואל, הרי השחיטה כשירה בזר (גם במי שאינו כהן) אם כן למה אתם מחפשים אחר הכהן? הביאו את שמואל בפני עלי. שאל אותו עלי, מנין לך שהשחיטה כשירה בזר? אמר לו: האם כתוב בתורה, "ושחט הכהן, נאמר רק והקריבו הכהנים (ויקרא א, ד), ובשחיטה כתוב: "ושחט את בן הבקר לפני ה'", מכאן אומרת הגמרא (יומא כז): מקבלה ואילך מצות כהונה (קבלת הדם) לימד על השחיטה שכשירה בזר

נו. לבי שהיה עצב, עכשיו שמח (רד"ק) **רְמָה** גבהה **קַרְנֵי** לנגח בו אויבי ע"י ה' וז"ש **בִּיהוָה** [מה] **רָחַב פִּי** על-אויבי עד עתה הייתי שותקת ולא משיבה לאויבי, אך עתה הפה שלי נפתח, ואוכל להשיב אמרים (מ"ד) **פִּי שָׁמַחְתִּי בִישׁוּעַתְךָ** שהושעתני מצרתי ונתת לי בן (רד"ק): **אֵין-קְדוֹשׁ בִּיהוָה פִּי אֵין** בורא **בְּלִתְךָ** זולתך שראוי להתפלל לו **אֵין צוֹר חֲזַק פְּאַלְהֵינוּ** [נט] שהופך הטבעים כרצונו כי הייתי עקרה ולא היה בטבעי ללדת (רד"ק) [ומי מהנבראים אשר ידמה קדושתו לקדושת הבורא (מ"ד)]: **אֶל-תִּרְבּוּ תְּדַבְּרוּ גְבוּהָהּ גְבוּהָהּ** דברי גסות וגאווה, אל יצא עֲתָק דברים קשים וחזקים **מִפִּיכֶם** [ל] (מ"ד) **פִּי אֶל דְּעוֹת יְהוָה** [לא] יודע מה שבלבבכם (ולא) **וְלוֹ** ולפני

עיונים והארות

(מגילה ד.)
נט. **אֵין** קדוש כה' כי אין בלתיך - א"ר יהודה בר מנסיא אל תקרי בלתיך, אלא בלותך, שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מעשיו מבלין אותו, אבל הקב"ה מבלה את מעשיו, ואין צור כאלקינו, א"ר יהודה בן מנסיא אין צייר כאלקינו, שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים, אבל הקב"ה צר צורה בתוך צורה, ומטיל לתוכה רוח ונשמה קרבים ובני מעים. מדת בשר ודם אינו יכול לצור צורה במים, אבל מי שאמרו והיה העולם צר צורה במים, שנאמר ישרצו המים... בשר ודם צר צורה אבל צורתו אינה עושה צורה, אבל הקב"ה צר צורה וצורתו עושה צורה, וצר את האשה והיא יולדת (מגילה י"ד ומכילתא).
ל. **אֶל** תרבו תדברו גבוהה גבוהה - אמרה חנה, אל תדברו נגדי גבוהה גבוהה שהייתי עקרה, ואל יצא עתק מפיכם על כך, כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות, והוא הנותן בנים לעקריות וממית בני היולדות. ועוד, ואל יצא עתק מפיכם - היינו דברים מיותרים, כמו (איוב כא, ז): "מדוע רשעים יחיו, עתקו גם גברו חיל", אל תצערו איש את אחיו בדברים מיותרים, שאם תראו אדם עני - לא תהיו מונים לו עוניו, אם תראו אדם חלש אל תהיו מבזים אותו. וכן אם תראו אשה בלא בנים, אל תכנו אותה עקרה, וכן אם תראו אדם שאין שעתו עומדת לו (אין לו הצלחה) אל תבזו אותו, וכל שהוא שרוי בצרה, אל יתייאש מתוך הצרה, כי אל דעות ה', והוא יודע מי הוא הראוי להשפילו (מעם לוועז).

אֶל תרבו תדברו גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם - ר' יהושע אומר הפה שאמרו וגם את ישראל לא אשלח, הוא הפה שאמרו אנכי אשלח אתכם, הפה שאמרו מי ה' אשר אשמע בקולו, הוא הפה שאמרו ה' הצדיק.
כי אל דעות ה' - האדם אינו יכול לבוא בעלילה (אשמתי שקר, כמו (דברים כב, יד): "ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע") על חבירו, כי כמו שזה מתחכם להתעולל - כן גם זה מתחכם להינצל, אבל ה' יתברך הוא "אל דעות ומשיב חכמים אחרו", ולזה "ולו נתכנו עלילות" - ולא לזולתו, ולזה אמר (בפסוק ד'): "קשת גבורים חתים".
לא. **כי** אל דעות ה' - אמרו רבי: תמה אני היאך בטלו ברכת "חונן הדעת" בשבת, שאם אין באדם דעת, היאך הוא מתפלל? אמרו רבי פינחס: גדולה היא הדעת שהיא ממוצעת

נו. עלץ לבי בה' - לבי שהיה עצב, עתה עלץ ושמח, וקרני שהייתה שפלה שלא היה לי במה להרים ראש לפני צרתי - עתה רמה (גבהה) קרני בה'. התוקף יקרא קרן, לפי שהוא המקום הגבוה שבבהמה, גם הקרניים תוקף החייה (הבהמה) ככתוב (דברים לג, יז): "וקרני ראם קרניו, בהם עמים ינגח", והוא באדם דרך משל, וכאלו אמרה רם ראשי, ככתוב (תהלים כז, ו): "ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי", וכל זה בה' שהיה בעזרי (רד"ק).

עלץ לבי בה' - אמרה חנה: לאברהם נתת בן למאה שנה ושרה בת תשעים, לכן עלץ לבי שגם לי נתת בן לאחר שהייתי עקרה כמו שרה. ויש רמז בזה שאמרה חנה "עלץ לבי" - כי בשעה שאדם מתפלל או לומד תורה צריך שיהיה בשמחה, כמו שנאמר (תהלים ק, ב): "עבדו את ה' בשמחה", וכן אמרו חז"ל: כאשר תעמוד להתפלל - יהיה לבך עליך שמח, שאתה עובד א-להים, שאין כיוצא בו, וזהו שנאמר: "ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה'. אמר רבי ירמיה בן אלעזר, גדול כוחם של צדיקים, שאין כל העולם ומלואו מקלסין להקדוש ברוך הוא, אלא בחצי שם, שנאמר (תהלים קג, ו): "כל הנשמה תהלל יה הללויה", אבל הצדיקים מקלסים להקב"ה בשם שלם, שנאמר (תהילים לג, א): "רננו צדיקים בה' (י-ה-ו-ה), וגם כאן "עלץ לבי בה'" (ילקוט שמעוני).

עלץ לבי בה' - ע' שבעים, ל' שלשים, צ' תשעים, הרי ק"צ, אמרה לאברהם נתת בן למאה שנה, ולשרה לתשעים, לכך עלץ לבי. א"ר ירמיה בן אלעזר גדול כוחן של צדיקים שאין כל העולם ומלואו מקלסין להקב"ה אלא בחצי שם, שנאמר כל הנשמה תהלל יה הללויה, אבל הצדיקים מקלסים להקב"ה בשם שלם, שנאמר רננו צדיקים בה', עלץ לבי בה' (אגדת שמואל).

כה. **רמה** קרני בה' - עשר קרנות הם, קרנו של אברהם, כרם היה לידידי בקרן בן שמון... וקרנו של משיח, וירם קרן משיחו, וכולם היו נתונות בראשן של ישראל, וכיון שחטאו ניטלו מהם ונתנו לעובדי אלילים, דכתיב ועל קרניא עשר די ברישיה, הדא הוא דכתיב גדע בחרי אף כל קרן ישראל, למחר כשעושיין ישראל תשובה קרנו של חי העולמים גודע את כולם, הדא הוא דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק.
רמה קרני - ולא רמה פכי, דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותם, שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותם

נְתַפְנֹנוּ עֲלֵלוֹת כל מעשה הבריות (רש"י): ד כך אמננו של הקב"ה מתיש את הגבורים ומחזק את החלשים משביע את הרעבים ומרעיב את השבעים (רש"י) וז"ש **קִשֶׁת** של **גְּבֻרִים חַתָּיִם** [נשברים] על ידי ה', כי הגבורים כאין נגדו **וְנִכְשָׁלִים** והחלשים **אָזְרוּ חֵיל** חגרו כח וגבורה (ע"פ מ"ז): ה אלה שהיו **שְׂבָעִים** ירדו מנכסיהם ונהיו עניים, עד כדי **בְּלָחֶם** שבעבור פת לחם **נִשְׁפְּרוּ** [לב] השכירו את עצמם **וְרַעֲבִים** שהיו משכירים עצמם בעבור רעבון **חָרְלוּ** מנעו עצמם מלהשכיר עצמם, **עַד** ובעוד ש **עֵקְרָה** [חנה] **יֵלְדָה שְׂבָעָה בָנִים וְרַבַּת בָּנִים** [פנינה] נעשית **אִמְלָלָה** היתה קוברת בניה (רש"י): ו **יְהוֹה מִמִּית** בני רבת הבנים **וּמְחִיָּה** בני העקרה, ובזה **מוֹרִיד** את בת רבת הבנים ל **שְׂאוֹל** לעומק הצרה, **וַיַּעַל** [לג] העקרה שתביא בנים (מ"ד): ז **יְהוֹה מוֹרִישׁ** את העשירים ו**מַעֲשִׂיר** את העניים **מִשְׁפִּיל** את הגבורים המושלים בגבורתם **אֶף-מְרוֹמָם** [לד] את העניים החלשים (מלבי"ם): ח **מִקְּוֵי מַעֲפָר דָּל** [לה] מי שהיה דל ונבזה ומושפל עד עפר הקים ורומם אותו, וכפל דבריו ואמר **מֵאֲשַׁפֵּת** שגם אדם שהיה נחשב כאשפה **יִרְיֵם**

עיונים והארות

עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (במדבר טז, כג): "ותכס הארץ עליהם" - בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל" - לעולם הבא, דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר: עליהם אומר הכתוב: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל", שהיתה עדתו של קורח שוקעת ויורדת, עד שהתפללה עליהם חנה ואמרה: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל", שקרח חלק על משה מפני שראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו, היינו שמואל שהוא שקול כנגד משה ואהרן. ואמר: בזכותו אני נמלט. ולא ראה יפה, כי בניו עשו תשובה ומהם יצא שמואל, ולכן אחר אשר ילדה חנה את שמואל - התפללה עליהם, שהיה קשה בעיניה שיהיה שמואל הגורם שלא יהיה להם חלק בעולם הבא. ועוד - שמואל תיקן מה שהם קלקלו, הם החטיאו את הרבים ושמואל תיקן הרבים (עיין באורך מעם לועז).

ה' ממית ומחיה - שנו רבותינו עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר ותכס עליהם הארץ בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא. ר' אליעזר אומר עליהם הכתוב אומר ה' ממית ומחיה. ריב"ל בש"ר אומר כך היתה עדתו של קרח משוקעת ויורדת עד שעמדה חנה והתפללה עליהם, שנאמר ה' ממית ומחיה (סנהדרין ק"ט).

לד. ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם - באף שהוא מביא על זה, הוא מרומם את זה. תדע לך כשבקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד הפיל את המדינים בידם, מה כתיב, וישבו בני ישראל את נשי מדין, ואחר כך ומקנה רב היה לבני ראובן, וכן הוא אומר כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, לא ממה שאדם עמל ויוצא לסחורה והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים נעשה עשיר, כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים (תנחומא).

לה. **מִקְּוֵי מַעֲפָר דָּל** - זה יוסף, מאשפות ירים אביו, וישלח פרעה ויקרא את יוסף, להושיב עם נדיבים ויוסף הוא השליט. דבר אחר מקים מעפר דל זה דניאל, מאשפות ירים אביו והוסק דניאל מן גווא, להושיב עם נדיבים ואכריזו עלוהי

בין שתי אזכרות ככתוב (משלי ב, ה): "אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא", ואומר: "כי אל דעות ה'". אמר רבי אלעזר: גדולה דעה שהיא שקולה כנגד בית המקדש, ככתוב (שמות טז, יז): "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך". ואמרו (ברכות לג): "כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו", והטעם נאמר (ישעיה כז, יא): "כי לא עם בינות הוא, על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחננו" (מדרש שמואל).

כי א-ל דעות ה' - א"ר אמי גדולה דעה שנתנה בין שתי שמות, שנאמר כי א-ל דעות ה', א"ר גדול מקדש שנתן בין שתי שמות, שנאמר פעלת ה' מקדש ה', מתקיף לה רב אדא קרטיגנאה אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי שמות, שנאמר א-ל נקמות ה', אמר ליה אין למילתיה מיהת גדולה היא... וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו, שזה נתן בין שתי שמות וזה נתן בין שתי שמות, ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר, שנאמר ובדעת חזרים ימלאו (ברכות ל"ג, סנהדרין צ"ב).

לב. שבעים בלחם נשכרו - זו לאה שהיתה שבעה בבנים נשתכרה, ורעבים חדלו זו רחל שהיתה רעבה בבנים. עד עקרה ילדה שבעה זו לאה, ורבת בנים אומללה, זו רחל שהיתה ראויה להעמיד ממנה רובן של בנים אומללה, ומי עשה כן, ה' ממית ומחיה. דבר אחר פנינה שהיתה שבעה בבנים נשתכרה, ורעבים חדלו, חנה שהיתה רעבה בבנים חדלה (ב"ר מ"ב).

לג. ה' ממית ומחיה - אם רבת בנים אומללה, הרי זה מאת ה' שהוא הממית וגם מחיה את השבעה שילדה העקרה (אומר הרד"ק שמספר שבעה אינו דוקא שבעה במספר, אלא כך דרך הכתוב, כאשר ירצה לומר רבים - אומר שבעה, כמו "אומללה יולדת השבעה", וכן (ויקרא כו, כא): "ויספתי עליכם מכה, שבע כחטאתיכם". וכן (משלי כד, יז): "שבע יפול צדיק וקם") - מכאן רמזה להשאר הנפש, שאחרי שהקב"ה ממית - הוא מחיה.

ואמרו חז"ל (מעם לועז משם הירושלמי סנהדרין פרק י, א):

אֲבִיזוֹן מגביהו עד **לְהוֹשִׁיב** אותו **עַם-נְדִיבִים** שרים חשובים **וְכַסָּא כְבוֹד יִנְחֵלֵם** מנחיל אותם מלכות ושררה **כִּי לִיהְוֶה מְצַקִּי** יסודות שעליו הושתת ה**אָרֶץ** [לז] **וַיִּשֶׁת** וישתת **עֲלֵיהֶם תַּבַּל** מקום הישוב ובידו לעשות בעולמו כרצונו (מ"ד): ט אולם הכל במשפט כי **רַגְלֵי** (חסידו) **חֲסִידָיו יִשְׁמֹר** מלכד [שלא ינגפו (דר"ק)] **וְרִשְׁעִים בְּחֻשְׁךָ יִדְמוּ** יכרתו בחשיכת הצרות בעת שנתמלא סאתם (מ"ד) **כִּי-לֹא בָכַח יִגְבֵר-אִישׁ** [לז] גבורת כל אדם לא בכוחו שלו אלא הכל בכוחו יתברך (דר"ק): י מוסיפה חנה ומבקשת: **יְהוָה יַחַתּוּ** יהיו נשברים **(מַרְיָבוּ) מְרִיבֵיו** אנשי מלחמתו של בני שמואל **(עלו) עָלָיו** בעבור בני **בְּשָׁמַיִם יִרְעֵם** על הפלישתים תעשה רעם גדול להבהיל אותם **יְהוָה** בבקשה תן חכמה בלב בני ש**יָרִין** שידון וישפוט את כל הנמצאים ב**אֶפְסֵי-אָרֶץ** [קצוות הארץ] **וַיִּתֵּן זֶה עֹז** ותעצומות **לְמַלְכּוֹ** למלך שימליך בני והוא שאול שינצח את אויבי ישראל **וַיָּרֶם קַרְן מְשִׁיחוֹ** [לח] ומבקשת גם שד' ירים ויגדיל את קרנו של דוד שנמשח בשמן המשחה ע"י בנה שמואל אף שלא הומלך על ידו, והתפללה חנה שירום קרן ממשלתו לו ולזרעו אחריו (רלב"ג ומ"ד):

עיונים והארות

שנאמר ויחלק עליהם לילה. דבר אחר רגלי חסידיו ישמור זה יעקב, שנאמר הנה אנכי עמך ושמרתיך, ורשעים בחשך ידמו זה עשו ואלופיו שרדפו אחר יעקב בעשר שעות, והשקיע הקב"ה היום והיה עשו עומד בחושך.

דבר אחר רגלי חסידיו ישמור זה יוסף, ורשעים בחשך ידמו זו אשתו של פוטיפר. כי לא בכח יגבר איש, דתנינן איזהו גבור הכובש את יצרו (ילק"ש).

לח. ה' יחתו מריביו - מריבוו כתיב, אמר רבי אבא בר כהנא אם חד הוא יפול, ואם תרין אינון יפלון. עליו בשמים ירעם, עלו כתיב, אמר רבי אבא בר כהנא אם עולים הם לשמים משם אני מרעים בקולי ומורידם. ה' ידין אפסי ארץ, אמר רבי אבא בר כהנא אלין עובדי אלילים דסובריהון פסיק מן ברייהון...

וירם קרן - אותם עשר קרנות שגדען צדיקו של עולם, שנאמר וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק, אימתי הקב"ה מחזירן, כשירומם קרנו של משיח, שנאמר וירם קרן משיחו (ילק"ש).

דליהוי שליט תלתא במלכותא. שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם רואה אדם עומד יפה ועשיר הוא מעמידו ומסייעו, ושהוא רואה לאדם שהוא נופל שוב הוא מפילו, אבל הקב"ה אינו כן, אם הוא רואה אדם שמתגאה הוא מפילו, שנאמר כי יום לה' צב-אות על כל גאה ורם, ואם רואה אדם שנפל עד שאל תחתית הוא מעמידו, שנאמר מקים מעפר דל (ילמדנו).

לז. כי לה' מצוקי ארץ - אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן ראה הקב"ה שהצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור, שנאמר כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אפילו בשביל צדיק אחד מתקיים העולם, שנאמר וצדיק יסוד עולם (יומא ל"ח).

לז. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא, שנאמר רגלי חסידיו ישמור. רגלי חסידיו ישמור, זה אברהם כשרדף אחרי המלכים, ורשעים בחשך ידמו, אלו המלכים שהרג בחשך,

הַפְטֵרָה - יוֹם ב' דִּר"ה

כֹּה אָמַר ה'

הַקֹּשֶׁר לַפְרָשָׁה

בַּהַפְטֵרָה מְסוּפָּר עַל הַבֵּן הַיְקִיר אֶפְרַיִם שֶׁהֵם עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁה' יִרְחַם עֲלֵיהֶם, וְיִזְכּוֹר אוֹתָם לְטוֹבָה, וְזֶה מֵעֵין רֵאשִׁי הַשָּׁנָה שֶׁתּוֹקְעִים בְּשׁוֹפָר, שֶׁה' יִזְכּוֹר אוֹתָנוּ לְטוֹבָה.

הַתּוֹכֵן

ה' אָמַר שִׁישְׂרָאֵל מִצָּאוּ חֵן בְּעֵינָיו בְּמַדְבַּר, וְלִכְנֵן הֵלֵךְ לִפְנֵיהֶם בְּדֶרֶךְ כְּדֵי לְהַבִּיאֵם לְמִנְחָה וּלְנַחֲלָה, וְאַהֲבָתוֹ אֵלֵיהֶם הִיְתָה מִזְמַן קְדָמוֹן, וְגַם עֵתָה שִׁישְׂרָאֵל לְגָלוּת לֹא יֵעִזְבֶם, אֲלֵא יִבְנֶה לָהֶם אֶת הַבַּיִת הַשְּׁלִישִׁי שִׁישְׂאָר קִיָּם לְעַד.

וְכֵן יֵטְעוּ כְרָמִים בְּשׁוּמְרוֹן וְהַבְּרָכָה תִּשְׂרָה בְּעַנְבִּים שִׁיתְרַבּוּ מְאֹד, עַד שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהַעֲלוֹתָם לִירוּשָׁלַיִם בְּשָׁנָה הַרְבִּיעִית, אֲלֵא יִפְדּוּ אוֹתָם וְאֶת הַכֶּסֶף יַעֲלוּ לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁמַּחֲהָ וְצַהֲלָה יִשְׂרָרוּ בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, עִם יִשְׂרָאֵל יִחְזְרוּ בְּתוֹבָה, וְהִיָּה קְבוּץ גְלוּיוֹת גְּדוֹל, הַבְּרָכָה תִּשְׂרָה בְּדָגָן בְּתִירוֹשׁ וּבִיצְהָר, אֲבָלִם שֶׁל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ אוֹתוֹ ה' לִשְׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחָה, וּבְנֵיהָ שֶׁל רַחֵל יִזְכּוּ לְשׁוֹב לְאַרְצָם, וּבִזָּה הִיא תִּנּוּחָם.

וְכִשְׁיָשׁוּבוּ בְּתוֹבָה, הֵם יִתְחַרְטּוּ וְיִכְלְמוּ מִעוֹנוֹתֵיהֶם, וְאִזּוֹ ה' יִרְחַם עֲלֵיהֶם וְיִזְכּוֹר אוֹתָם לְטוֹבָה, וְיִשְׁבְּעוּ לְאַרְצָם בְּשִׁשׁוֹן וּבְשִׁמְחָה.

יְרֵמְיָה פֶּרֶק ל"א פְּסוּק א' - י"ט.

אֲכֹה אָמַר יְהוָה עִם יִשְׂרָאֵל מִצָּאוּ חֵן בְּעֵינָיו אַחֲרַי בְּמִדְבָּר כִּי הֵם הָיוּ עִם שְׂרָיִי שֶׁנִּשְׂאָרוֹ מִתְּרַבּ מִצְרַיִם, וְהַעֲמִלְקִי וְהַכְּנַעֲנִי תִּלְוּךָ: הֲאֵל הֵלֵךְ לִפְנֵיהֶם בְּדֶרֶךְ לְהַרְגִיעֵנִי לְהַבִּיאֵם לְאַרְץ מְרֻגָּעָה שִׁישְׁבוּ שָׁם: יִשְׂרָאֵל בְּשִׁקֵּט וּשְׁלוֹהָ (רִש"י וי"ד): בְּאוֹמְרֵת כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּת, אֲמַת זֶה כִּי מִתְחַזֵּק לִפְנֵי זְמַן רְחוֹק: יְהוָה נִרְאָה לִּי אֲךָ עֵתָה הַסְתִּיר פְּנֵיו מִמֶּנִּי בְּגָלוּת, וְעַתָּה לָהֶם הֲאֵל לֹא הִיְתָה אֶהְבֵּתִי אֵלַיךְ לִפִּי שְׁעָה אֲלֵא: וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֵּתִיךָ: מִזְמַן קְדָמוֹן עַל-בֵּן מִשְׁכָּתִיךָ: מִשְׁכָּתִי לְךָ חֶסֶד וְנִרְאֵתִי לְךָ בְּכַבּוּדִי עַל הַר סִינַי לְהִיוֹת אֶהְבֵּתִי לְךָ לְעוֹלָם (רִש"י): ג' הִיוּ לְךָ ב' בְּתֵי מִקְדָּשׁ וְנִחְרַבּוּ כִּי נִבְנוּ ע"י בְּנֵי אָדָם, אֲבָל עוֹד אֲנִי בְּעַצְמִי אֶבְנֶנְךָ: בְּנִין בֵּית שְׁלִישִׁי וְנִבְנִיתָ וְתִשְׂאָר בְּנֵיהָ עַד עוֹלָם (רִש"י): בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל עֵדֶת יִשְׂרָאֵל הַחַבִּיבִים עָלַי כַּבְּתוּלָה הַחַבִּיבָה עַל הַחֶתֶן עוֹד תִּעֲדֵי תִקְשֵׁי תִפְיֶךָ: [כָּלִי הַנִּיגוֹן שֶׁלְךָ] לִיפּוֹתָם בְּכֹל מִינֵי פֶּאֶר וְתִצָּאֵת בְּמַחֲוֹל בְּרִיקוּד מִשְׁחָקִים שֶׁל שְׁמַחָה (רִש"י): ד' אִם כִּי עֵתָה הָרִי שׁוּמְרוֹן שׁוּמְמִין עוֹד תִּשְׁעֵי אֶת הַכְּרָמִים בְּהָרֵי שְׁמֶרוֹן נָטְעוּ נָטְעוּ: וְלֹא יִקַּח אוֹתָן הָאוֹיֵב (רִש"י): וְחִלְלוּ יִפְדּוּ בְּכֶסֶף אֶת פְּרִים (רִש"י), כִּי מִגּוֹדֵל הַרִיבּוּי לֹא יוּכְלוּ לְהַבִּיאֵם לִירוּשָׁלַיִם (רִש"י): ה' כִּי יֵשׁ-יוֹם מוֹכֵן שְׁעֵתִיד לְבָא (רִש"י) קָרְאוּ שִׁיכְרִיזוּ בְּקוֹל נְצִרִים שׁוּמְרִים [שִׁשְׁמְרוּ אֶת הַתּוֹה"ק] וְצוּפִים (רִש"י) הַעוֹמְדִים בְּהָר אֶפְרַיִם קוֹמוּ וְנַעֲלָה צִיּוֹן אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כִּי בָאָה הַגְּאוּלָּה וְחִזְרָה הַשְּׁכִינָה לְמִקְוָמָה לְצִיּוֹן (רִש"י): ו' כִּי-כֹה אָמַר יְהוָה לִיעֲקֹב הֵינִי לְעַם יִשְׂרָאֵל רָנִי בְּקוֹל לִיעֲקֹב בֵּית יַעֲקֹב בְּשִׁמְחָה עַל תְּחִלַּת הַגְּאוּלָּה (רִש"י): וְצַהֲלָוּ הַשְּׁמִיעִיו קוֹל גְּדוֹל (רִש"י)

בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם במקומות הגבוהים (רש"י) לעיני כל העמים (ת"י) **הַשָּׁמַיִם** את הבשורה וְהִלְלוּ את ה' יתברך (רד"ק)
וְאָמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת-עַמּוֹךְ הַצְדִּיקִים אֶת שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל שהם רוצים תשועה אמיתית
(מלבי"ם): **ז** כי הַנְּנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן אשר הגלו לשם לבבל וְקִבְצָתִים את עשרת השבטים
מִיִּרְכָתִי [סוף] הָאֶרֶץ שגלו לקצות הארץ (מצודות). כל כך ילכו בנחת שאפילו בָּם אתם ילך גם עוֹר וּפְסָח [וחיגר]
הָרָה וְיִלְדֶת יֶחֱדוּ [א] כי ילכו בנחת (רד"ק) **קָהֵל גְּדוֹל** כולם (מ"ד) **יָשׁוּבוּ הֵנָּה:** ח ע"י תשובה ותפילה
יזכו לגאולה (רש"י) וז"ש **בְּכִי יָבֹאוּ וּבִתְהַנּוּנִים אוֹבִילִם** הביאים (מ"ד) ואנחהגם לארצם **אוֹלִיכֶם אֶל**
על שפת נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יֶשֶׁר למען **לֹא יִבְשְׁלוּ בַּהּ כִּי-הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאֵב** וארחם
עליהם **וְאִפְרִים בְּכָרִי הוּא** חביב עלי כבן בכורי (מצודות): ט **שָׁמְעוּ דְבַר-יְהוָה גּוֹיִם וְהִגִּידוּ**
מה שתשמעו **בְּאֵיִם מִמֶּרְחֶק** באים הרחוקים (מ"ד) **וְאָמְרוּ מוֹרָה מִי שְׁפִיז וְהִגְלָה את יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֵנוּ**
(רד"ק) **וְשָׁמְרוּ** וישמור אותו **כְּרַעַה** השומר את **עֲדָרוֹ** הפרטי (ע"פ מלבי"ם): י **כִּי-פָרַח יְהוָה**
אֶת-יַעֲקֹב יציל אותו מצרתו מצד הרחמים וּגְאֹלוֹ מצד הקורבה **מִיַּד חֲזַק מִמֶּנּוּ** שהגואל ימסור נפשו בעד
קרובו וילחם בעדו, לא כן הפודה שיתן רק טמון פדיון נפשו (מלבי"ם): יא **וּבֹאוּ וְרַנְּנוּ** וישמחו בבית המקדש הבנוי (ת"י)
בְּמָרוֹם בהר **צִיּוֹן** שהוא רם ונשא (מ"ד) **וְנִהְרֵוּ וַיִּנְהָרוּ** וינהירו כנהר (רש"י), לבוא **אֶל-טוֹב יְהוָה** לקבל טובה מרובה,
ומפרש במה הטובה **עַל-דָּגְוֹן** תבואה **וְעַל-תִּירְשׁ יִין וְעַל-יִצְהָר** שמן **וְעַל-בְּנֵי-צֹאן וּבְקָר**
וְהִיְתָה נִפְשָׁם שבעה מרוב טובה (מ"ד) **כִּי רָוָה וְלֹא-יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה** להיות עצבים ודואגים (רד"ק)
עוֹד: יב **אִז תִּשְׂמַח** כל (רד"ק) **בְּתוֹלָה בְּמַחֹל** ברקוד של שמחה (מ"ז) **וּבַחֲרִים וּזְקֻנִים יֶחֱדוּ**
וְהִפְכָתִי אהפוך **אֲבָלָם** שהיה להם מאז (מ"ד) **לְשִׁשׁוֹן** שמחה חיצונית במלבושים יפים וכו' **וְנַחְמֹתֵי־ם** על הצרות
שסבלו בעבר **וְשִׂמְחֹתֵי־ם** שמחת הלב יותר **מִיַּגּוֹנָם** (מלבי"ם) ערך השמחה יהיה יותר מערך היגון שהיה להם (מ"ד):
יג **וְרוּיְתִי** אשביע את **נֶפֶשׁ הַפְּהִנִים דָּשָׁן** שומן הקרבנות כיון שיהיו הרבה קרבנות (רד"ק) **וְעַמִּי**
אֶת-טוֹבִי הטוב הבא ממני (מ"ד) **יִשְׁבְּעוּ נַאִם-יְהוָה: יד כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בְּרָמָה**
בשמי מרום **נִשְׁמַע נְהִי** [קול יללה] **בְּכִי תִמְרוּרִים** בכי מר, והוא הקול של **רַחֵל** אמנו ש **מִבְּכָה**
עַל-בְּנֵיהָ [כ] **מֵאֲנָה** ממאנת **לְהִנָּחֵם** לקבל תנחומים **עַל-בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנוּ** [ג] שאין מי שנשאר בארץ

עיונים והארות

שעשועים (ב"א ע"א).
רחל מבכה על בניה - מדרש אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל ולא נתפייס, נכנסה רחל אמרה לפניו, רבנו של עולם רחמי מי מרובים, רחמיך או רחמי בשר ודם, הוי אומר רחמיך מרובים, והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי, שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי, כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי, ולא די ששתקתי, אלא שמסרתני לה סימנים, אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם. אמר לה יפה לימדת סגוריא, יש שכר לפעולתך ולצדקתך

א. הרה ויולדת יחדו - (ילק"ש) יתב רבן שמעון בן גמליאל ודרש עתידה אשה שתתעבר ותלד בכל יום, שנאמר הרה ויולדת יחדו, לגלג עליו אותו תלמיד, אמר אין כל חדש תחת השמש, אמר לו בא ואראך דוגמתן בעולם הזה, נפק ואחוי ליה תרנגולא (שבת ל"ה).
ב. רחל מבכה על בניה - א"ר יצחק לפי שהדברים אמורים ברחל, דכתיב אעבדך שבע שנים ברחל, לפיכך נקראו ישראל על שמה, שנאמר רחל מבכה על בניה, ולא לשמה אלא לשם בנה, שנאמר אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף, ולא לשם בנה אלא לשם בן בנה, שנאמר הבן יקיר לי אפרים אם ילד

כי כולם גלו (מצודות): טו פַּה | אָמַר יְהוָה מִנְעֵי קוֹלְךָ מִפְּכֵי וְעֵינֶיךָ מִנְעֵי (מ"ד) מִדְּמַעָה [ד] כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלֹתֶיךָ לַפְעוֹלֹת בְּנִיךְ שֶׁסָּבְלוּ הַגְּלוּת וְלֹא שָׁכַחוּ אוֹתִי (רד"ק) נְאֻם-יְהוָה וּבְגִמּוֹל זֶה (מ"ד) וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב לְאֶרֶצָם: טז וַיֵּשׁ-תִּקְוָה יֵשׁ לְךָ מְקוֹם לְקוֹוֹת וּלְצַפּוֹת (מ"ד) לְאַחֲרֵיתֶךָ לְאַחֲרֵית טוֹבָה לְבָנֶיךָ (רד"ק) נְאֻם-יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים שֶׁל הַדּוֹר הָאֲחֵרוֹן בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים יֵשׁוּבוּ (מלבי"ם) לְגִבּוֹלָם: יז ה' אוֹמֵר שָׁמוּעַ שָׁמְעֵתִי שְׁאִפְרָיִם מַלְכוּת עֶשְׂרֵת הַשָּׁבָטִים (מ"ד) מִתְנַזָּר [בוכה ונוהם] וְאוֹמֵר הִנֵּה יִסְרְתֵנִי בִּיסוּרִין וְאוֹסֵר וְהִתִּיּוֹסְרֵתִי דִּהְיִינוּ קִיבַלְתִּי הַמוֹסֵר כְּעֵגֶל לֹא לָמַד לְמִשְׁוֹךְ בְּעוֹל עַד שֶׁמְכִין אוֹתוֹ וּמְרַגְלִין אוֹתוֹ, כֵּךְ אֲנִי סָבַלְתִּי יִיסוּרֶךָ וְלִמְדֵתִי לְשׁוּב אֵלֶיךָ, וְלִכֵּן אֲבַקֵּשׁ הַשִּׁיבֵנִי וְאֶשׁוּבָה כְּלוֹמֵר קִבַּלְנִי בְּתִשׁוּבָה (רד"ק), וַיִּמַּם אֶתְּךָ תַּעֲוֹרֵר אֶת לְבִי לְשׁוּב אֵלֶיךָ וְכֵן אַעֲשֶׂה וְאֶשׁוּב אֵלֶיךָ (מ"ד) כִּי אֵתְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵי: יח כִּי-אַחֲרֵי שׁוּבִי אֵלֶיךָ שָׁחַזְרֵתִי בְּתִשׁוּבָה נִחְמַתִּי הַתַּחֲרַטְתִּי עַל מַעֲשֵׂי הָרַעִים וְאַחֲרֵי הַנְּדָעֵי שֶׁנִּדְעֵתִי בְּעַצְמִי שֶׁלֹּא עֲשִׂיתִי טוֹב סָפַקְתִּי בְיָדִי עַל-יָרֶךְ כִּדְרֹךְ הַמִּתְחַרֵּט לְאוֹת צַעַר בְּשֵׁתִי בְּעַצְמִי וְגַם-נִכְלַמְתִּי הַתְּבִיּוֹשֵׁתִי בְּמַעֲשֵׂי הָרַעִים כִּי נִשְׂאָתִי נַעֲנַשְׁתִּי וְלִקְיָתִי עַל הָעוֹנוֹת שֶׁעֲשִׂיתִי וְזִכְרֵתִי חֲרַפְתִּי בִּזְוִי וּבּוֹשָׁה שֶׁל עוֹנוֹת נְעוּרַי (רד"ק): יט אוֹמֵרֵת הַשְּׂכִינָה (רש"י) הֲבֵן יִקְיָר לִי יִקְיָרִי הוּא אִפְרָיִם וְאֲנִי זֹכֵר אוֹתוֹ תָּמִיד כְּאִילוֹ שֶׁלֹּא חָטָא מְעוֹלָם אִם יִלְד שְׁעִשְׁעִים שֶׁאֲבִיו מִשְׁתַּעֲשַׁע בּו שֶׁאִפִּי

עיונים והארות

שמסרת סימנך לאחותך. עוד בן לה, היתה שמחתה מעורבת תוגה וצער עמוק.

ועוד יש דרש כי דרך קבר רחל הולכים בגולה, על כן אמר רחל מבכה על בניה, ודרשו זה על פסוק "ותקבר בדרך אפרתה", ואמרו מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרתה, אלא שצפה יעקב אבינו ברוח הקדש שהגלויות עתידות לעבור דרך שם, לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים, הדא הוא דכתיב קול ברמה נשמע וגו', ויונתן תרגם הפסוק כן, כדגן אמר ה' קלא ברום עלמא וגו'. בכי תמרורים - שבוכה במרירות לב על דרך אמר בבכי, ובוכה אליך במור נפש. רחל מבכה - יבא הפעול מפעל הדגוש לרוב הבכי.

ג. הזוהר הקדוש (פרשת ויחי) מקשה, והרי בני רחל היו יוסף ובנימין ולא יותר, וללאה היו ששה שבטים, ואם כן מדוע בכתה רחל ולא לאה?

וי"ש לומר, שרחל היתה בוכה כל ימי חייה, כי מיד כשנישאה ולא ילדה, פחדה שמא תינשא לעשו, לאחר שלא הגדולה נשואה ליעקב וילדה לו בנים, והפחד שהיה ללאה עבר לרחל שלא תפול ותנשא לעשו, כי בנוסף על הצער והעלבון הזה שגרם לה להוריד דמעות, הנה כפול הצער והעלבון שהיא חשוכת בנים, שטרם זכתה להעמיד שבטים, שבטי יה שכה השתוקקה וחשקה לכך.

רחל לא מצאה מרגוע לנפשה ולא מנחם על לבה השבור ורוחה הנדכאה, עד שעברו הדמעות על כל גדותיה, ואף יעקב בעלה שאליו פנתה, גם אצלו לא מצאה תשובה נכונה, תשובה כזו שיש בה ניחומים וארגעה. מכאן איפוא, שכל חייה של רחל עברו עליה בבכיות ובדמעות, שלא לדבר כבר על הפרק האחרון בחייה, בלידתה את בנימין, שככל שידעה שהנה

ובלל הוא, חוק שמימי, שבדבר ובענין הרוחני שבו עוסק האדם בהיותו בעולם הזה - הוא הענין שבו הוא עוסק גם שם בעולם הבא. במצוה שבה עסק והצטיין בעולם הזה, באותה המצוה ובאותו הענין, הקנוי ומושרש בגופו ובנשמתו - הוא מרחף ושרוי בעולם הבא. המידה הטובה שבה הוא מתקשר בעולם הזה, היא נשארת דבוקה וחרוטה בו גם שם בעולם הבא, הוא מתעסק שם בזה, מייחדים לו שם בשמים מקום מיוחד, פלטרין נפרד, שבו יתעסק במדתו ובחכמתו שהתנהג בזה העולם.

ענין הבכיה, שבא מתוך טוהר הנשמה העליונה, היא מדה וסגולה עילאית. נמשכת אתו בעולם הבא.

רחל שהיתה בוכה כל ימיה וגדלה בתוך דמעות, קבעו אותה בשמים ויעדו אותה לתפקיד זה של בכיה, כי יבוא יום שישראל יצטרכו למליצים טובים, לבעלי בכי ומקוננים ומעוררים, ומן השמים רמזו שרחל היא מלומדת במקצוע זה, ובעולם העליון זימנוה לתפקיד זה, ולכן קבר יעקב את רחל בדרך אפרתה, כי צפה שהגלויות עתידות לעבור שם, לפיכך קבר אותה שם, כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים (קול צופין ח"ב).

ד. כתב מהר"ר יעקב צמח זצ"ל, כי ראשי תיבות של תיבת "מנעי" יוצא מקבץ נדחי עמו ישראל. ואפשר להוסיף ולרמוז כי סופי תיבות של מקבץ נדחי עמו ישראל יוצא מאה שלושים ושש, שהוא בגימטריה "קול", לרמז לנו שבזכות התורה תהיה הגאולה, והוא רמז בפסוק מנעי קולך וכו', שיהיה "מנעי" שהוא ראשי תיבות "מקבץ נדחי עמו ישראל" על ידי "קולך" שהוא קול התורה (צוארי שלל).

שיחטא אביו יאהבנו **כִּי-מֵדִי** בכל עת **דְּבָרֵי** שאדבר **בּוֹ** [ה] **זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד** באהבתו הקדומה **עַל-פֶּן**
הָמוּ מֵעַי לֹא [ו] יתגולל רחמי עלי ו **רַחֲמֵם אֶרְחַמֶנּוּ** אוציאנו מהגלות **נְאֻם-יְהוָה**:

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. הסבר: מחוטב עציך.
 תשובה
- ב. הסבר: למען ספות הרוה את הצמאה.
 תשובה
- ג. מדוע כתוב בפרשת כי תבוא: בספר התורה הזאת וכאן כתוב בספר התורה הזה? ואיך יודעים זאת?
 תשובה
- ד. הסבר: אלהים אשר לא ידעום.
 תשובה
- ה. מדוע כתוב: ושב ה' אלהיך את שבותך ולא כתוב והשיב?
 תשובה
- ו. הסבר: כי קרוב אליך הדבר.
 תשובה

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

- א. האם מותר לאכול כלילה שלפני ערב ראש השנה? ומה החילוק?
 תשובה
- ב. האם מותר לתקוע בערב ראש השנה? פרט!
 תשובה
- ג. האם נופלים על פניהם בשחרית של ערב ראש השנה?
 תשובה
- ד. לאן נוהגים ללכת בערב ראש השנה ולמה?
 תשובה

עיונים והארות

הייתי נותן לו. רבי יצחק אומר והלא בדמים נטלם, משפחות של כנים, משפחות של ערוב, הוי ביוקר ישראל עומדים לי.

אם ילד שעשועים - אי זה ילד של שעשועים בן שתים בן שלש שנים, ר' אבא בשם ר' לוי בן ארבע בן חמש שנים, כי מדי דברי בו, ר' יוחנן בשם ר' אבא בר כהנא די דבורי בו, ר' יודן ברבי סימון אמר, אפילו בשעה שאני מדבר עמו איני יכול לסבול בו, כי מדי דברי בו כי בודאי דבורי בו, דבר אל בני ישראל, צו את בני ישראל, ר' יודן בשם ר' שמואל בר נחמני, משל למלך שהיה לו אפיקריסין והיה מצוה את עבדו ואמר לו נערה וקפלה תן דעתך עליה. אמר לו עבדו, אדוני המלך מכל אפיקריסין שיש לך אי אתה מצוני אלא על זה, אמר לו מפני שדבקה בבשרי. כן אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, משבעים אומות אוותנטיאות שיש לך אי אתה מצוני אלא על ישראל, ואל בני ישראל תאמר... אמר לו מפני שהם דבוקים בי (ויקרא רבה).

על כן המו מעי לו - כשישראל מזכירים להקב"ה מעיהם הומים לו, שנאמר אזכרה אלקים ואהמיה. וכשהקב"ה מזכיר את ישראל מעיו הומים עליהם, שנאמר כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו (שוח"ט).

ה. **הבן** יקיר לי אפרים - זה שאני זוכר אותו תמיד, כאילו הוא בן יקר לי שלא חטא לי מעולם, אם ילד שעשועים - כאב המשתעשע עם בנו החביב לו, בכל עת שאני מדבר בו, אזכרנו עוד באהבתי הקדומה אליו (רד"ק). מהר"י קרא אומר: בכל פעם שאני מדבר בו, אני מבטיח שזכור אזכרנו עוד. ואין בכל השבטים אשר חטא והחטיא את ישראל כמו שבט אפרים. שהרי ירובעם חטא והחטיא את ישראל, העמיד שני עגלי הזהב, אחד בדרך ואחד בבית אל. אלא היות והוא מתנחם ושב מרשעו, על כן המו מעי לו רחם ארחמנו. הבן יקיר לי אפרים - ראשי תיבות למפרע אליה, אם ילד בגימטריא מילה (שמונים וחמשה), כי מדי דברי בו - "בו" בגימטריא שמונה, רמז לשמונת ימי המילה. ובזכות המילה מתקיימת הארץ על התהום כמו שכתוב (איוב, כו, ז): "תולה ארץ על בלימה" - בלימה אותיות במילה (מעם לועז).

ו. **הבן** יקיר לי - ביוקר ישראל עומדים לי, בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסים למקרא יוצא מהם מאה, מאה נכנסים למשנה יוצאים מהם עשרה ואחד לגמרא. הדא הוא דכתיב אדם אחד מאלף מצאתי. ר' אבא בר כהנא אמר אילו בקש פרעה משקל כל אחד מישראל אבנים טובות ומרגליות לא

- תשובה
- ה. מדוע צריך להזהר בתפילת המנחה של ערב ראש השנה?
- תשובה
- ו. מתי כדאי להסתפר? ומה יכווין בעת שמסתפר?
- תשובה
- ז. מה לובשים בראש השנה ומדוע? כמה טבילות נוהגים לטבול בערב ראש השנה? ומדוע?
- תשובה
- ח. מה יעשה אדם שהוא אנוס ולא יכול לטבול? רשום שתי אפשרויות.
- תשובה
- ט. מה הוא סדר אכילת הסימנים וכוונותיהם בליל ראש השנה?
- תשובה
- י. איך יהיו התבשילים שיאכל בראש השנה?
- תשובה
- י"א. ממה צריך להזהר ביותר ומדוע? ובמה צריכה האשה להזהר?
- תשובה
- י"ב. מה צריך לומר לפני הקידוש?
- תשובה
- י"ג. האם מברכים שהחיינו בשתי הלילות? ומה יניח ביום שני על השולחן והאם זה חובה?
- תשובה
- י"ד. מה ילמד על השולחן ומה יכווין?
- תשובה
- ט"ו. האם מותר לישון בראש השנה? ומה הדין אם יש לו כאב ראש או כאב אחר?
- תשובה
- ט"ז. מתי עושים תשליך אם חל ר"ה בשבת? ומה הדין אם נאנס ולא עשה התשליך ביום הראשון?
- תשובה
- ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין תשליך בשבת?
- תשובה
- י"ז. מה צריך התוקע לכווין? וממה צריכים להזהר התוקע והקהל בין תקיעות מיושב לתקיעות מעומד?
- תשובה
- י"ח. מה יעשה התוקע בשופר בשעת הברכות? האם צריך לעמוד בזמן הברכות?
- תשובה
- י"ט. איך יחזיק השופר בזמן התקיעות? האם צריך להקריא את סדר התקיעות לתוקע?
- תשובה
- מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין הקראת התקיעה הראשונה?
- תשובה
- כ'. מה הדין לאנוס שלא בא לביהכ"נ לשמוע תקיעות ואיך ינהג בזמן התקיעות שתוקעין לו?
- תשובה
- כ"א. האם הנשים חייבות לשמוע קול שופר? פרט!
- תשובה
- כ"ב. מה דין המלך הקדוש? פרט!
- תשובה
- מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה אם אמר האל הקדוש ולא נוכר מיד?
- תשובה

מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה אם אמר האל הקדוש בברכת מעין שבע?

תשובה

כ"ג. מה דין "המלך המשפט"?

תשובה

ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין זה?

תשובה

כ"ד. מה הדין אם שכח לומר זכרנו לחיים ומי כמוך?

תשובה

כ"ה. מתי אומרים מי כמוך אב הרחמים במקום הרחמן?

תשובה

כ"ו. מה יכוון בזכרנו לחיים וכו'?

תשובה

כ"ז. כשאומר זוכר יצוריו - על מי יכווין? ומה מתאמת אצלנו מזה?

תשובה

כ"ח. איך צריך להרגיש כשאומר היום הרת עולם? ואיך נוהגים בחזרה?

תשובה

כ"ט. מה פירוש "הפסקה של תענית" והאם עושים זאת בעשי"ת?

תשובה

ל'. איזו מצווה כדאי שהאשה תעשה בעשי"ת ואפילו הכלה?

תשובה